Kansallisvaltion kielioppi

MARJA KERÄNEN (toim.)

SoPhi

Marja Keränen (toim.)

KANSALLISVALTION KIELIOPPI

SoPhi

Jyväskylän yliopisto
1998

SoPhi 28
Jyväskylän yliopisto
1998

SoPhi
Jyväskylän yliopisto/yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
PL 35 (MaB)
40351 Jyväskylä
puh. 014-603123, fax 014-603101, e-mail jutavi@dodo.jyu.fi
http://www.jyu.fi/~yhtfil/sophi/sop.html.

SoPheja myy:
Kampus Kirja
Kauppakatu 9, 40100 Jyväskylä
puh. 014-603157, fax 014-611143, e-mail kampuskirja@co.jyu.fi
sekä tasokkaat kirjakaupat.

ISBN 951-39-0325-7
ISSN 1238-8025
Copyright © kirjoittajat ja SoPhi 1998
Paino Jyväskylän yliopistopaino, Jyväskylä 1998
Kansipaino ER-Paino Ky, Lievestuore
Kansi Paula Kangasniemi
Taitto Juha Virkki

SISÄLLYS

JOHDANTO: MIKSI TUTKIMME SUOMEA
Marja Keränen 5

SUOMI EUROOPAN MAANTIETEESSÄ
Ari Turunen 17

PORVARI JA TALONPOIKA
Kansanluonteen 'kansa' Zachris Topeliuksella ja Robert Fruinilla
Pasi Saukkonen 27

VAARA SISÄLLÄMME
Historiallinen dokumentti hallinnan tekstinä
Anu Kantola 49

'POHJOLAN NAISTEN VIEMISET EUROOPPAAN'
Suomalaisten naistenlehtien EU-keskustelu
Eira Juntti 64

LUOTTAMUS JA EPÄLUULO
Valtion ja kansalaisuuden ideat Helsingin Sanomain EU-keskustelussa
Heikki Heikkilä 90

LUONNOLLISEN YHTEISÖN TUOTTAMINEN SUOMESSA JA BRITANNIASSA
Oman maan isännyydestä valtiolaivan johtajiin ja saarilinnoitukseen
Iisa Räsänen & Joe Bleicher 109

'ITÄ' JA 'LÄNSI'
Virolaisten identiteettipolitiikka Euroopan murroksessa
Pami Aalto 137

SUOMI TUTKIMUKSEN LUONTONA
Metodologisia huomioita
Marja Keränen 152

EPILOGI: IHMETTELYÄ VALTIORUUMIIN ÄÄRELLÄ
Kirjoittajakollektiivi 169

KIRJALLISUUS 181

Marja Keränen

JOHDANTO: MIKSI TUTKIMME SUOMEA

Suomen Kansallismuseossa Helsingin Mannerheimintiellä oli vuosina 1995 ja 1996 esillä näyttely ”Paljous ja erot”. Esillä oli tavallisia talonpoikaisesineitä, rukinlapoja, kehtoja, sirppejä, viikatteita, länkiä, puukauhoja ja kippoja, tuoleja, kirstuja ja kaappikelloja. Eikä muuta. Mutta tavanomaisesta poiketen ei ollutkaan yhtä tai muutamaa rukinlapaa vaan kymmeniä ja kymmeniä. Ei yhtä kehtoa vaan toista kymmentä. Ei mitenkään erikoisia sirppejä vaan aivan tavallisia. Ei itä- tai länsisuomalaisiksi nimettyjä kirstuja vaan kaikenlaisia, mitenkään erottelematta. Ei nimenomaan kuhmoislaista tuolin mallia.

Mistä oli kyse? Nämä suomalaisuuden ikonit, identiteetin takeet, menettivät merkityksensä ainutlaatuisina metaesineinä. Kun esineet yleensä museoon jouduttuaan esineistyvät yli määränsä, irtautuvat kontekstistaan menneen ajan käyttöesineinä ja tusinatavarana sekä saavat jonkinlaista esinelisäarvoa, nyt tämä erityistäminen asettuikin katsojalle kyseenalaiseksi. Esineiden identiteetti ei enää perustunutkaan niiden yksittäisyyteen tai ainoalaatuisuuteen vaan juuri tavallisuuteen ja pieniin eroihin esineiden välillä. Tämän ja tuon rukinlavan kaiverrukset poikkesivat toisistaan, mutta melko vähän. Sirppien muodot olivat toki erilaiset, mutta kaikki olivat sirppejä.

Kaikki esineet olivat myös kauniita ja niiden katsominen tuotti nau-

tintoa. Niissä oli ihon alle menevää tuttuuden tuntua. Tai sitten kauneuden kriteerit on omaksuttu juuri näistä esineistä, niiden kautta.

Tähän viittasi myös Helsingin Sanomain arvostelu. Se päätyi kehumaan miten ”suomalainen viikate on maailman kaunein”. Mutta mistä tämä tiedetään? Jos vieressä olisi ollut toiset sata ruotsalaista rukinlapaa sikin sokin tai kymmenen virolaista kiulua suomalaisten seassa, kukaan ei olisi niitä erottanut. Kauneusvertailu oli kuitenkin mahdotonta jo siitä syystä, että näyttelyssä oli, sikäli kuin tiedämme, vain suomalaisia esineitä. Tai ainakin näin voi päätellä siitä, että näyttely oli esillä Suomen Kansallismuseossa. Jo sitä kautta tavarat määrittyivät suomalaisiksi. Sitä kautta ne saivat kansallista lisäarvoa.

Näyttelystä teki mielenkiintoisen sen hiukan poikkeava tapa käsitellä kysymystä *identiteetistä ja erosta*. Se olisi voinut entiseen tapaan erotella länsisuomalaiset viikatteet itäsuomalaisista, pohjanmaalaiset sirpit hämäläisistä ja siten tuottaa pittoreskeja mutta merkityksettömiä eroja, jotka ehkä aiemmin ovat olleet merkityksellisiä, kiistanalaisia ja poliittisia. Savolaisten ja pohjalaisten kippojen ero saattaisi herättää huvitusta ja vitsailua, mutta eroon tuskin liittyisi vahvaa identifikaatiota (vrt. Kivistö 1997 keskisuomalaisesta identiteetistä). Lietolaisen ja pihtiputaalaisen kauhan singularisoiminen ja originaalistaminen näyttelyesineiksi saattaisi lietolaisissa herättää lievää ylpeyttä. Pihtiputaan mummon tultua periferisyyden ikoniksi ainakin me muut voisimme ihmetellä sikäläisen kipon kummallisuutta[1].

Benedict Anderson (1991, 163-185) nimeää kolme instituutiota, joiden avulla luotiin olosuhteet itsen/koloniaalivaltion kuvittelemiselle juuri kansalliseksi subjektiksi. Näitä kansakuntien tuotannossa keskeisiä teknologioita olivat *väestönlaskenta, kartta ja museo*. Niiden kautta ”kuviteltiin oma tila, domeeni – tehtiin se laskettavaksi ja luokiteltavaksi”.

Myös Suomen Kansallismuseo on instituutio, joka tahtomattaankin tuottaa kansallista identiteettiä. Se erottelee jo olemassaolollaan Suomen Ruotsista. Se tuottaa ”alkuperäkertomuksia” yhteyksistä ”Suomen” ja ”muiden” kanssa. Sen esitys ”Suomen sukuisista kansoista” liittää meidät kansojen perheeseen ja vaelluskertomukseen ajalta, jolloin valtioita ei ollut tai Suomi ei ollut valtio. Samaan joukkoon sijoittuvat saamelaisetkin; menneeseen aikaan, jolloin vielä oli ”alkuperäiskansoja”.

Kansallismuseon tehtävänä on esittää kertomusta kansasta. Se tuottaa alkuperäkertomusta siitä, mistä ”olemme tulleet”. Tätä kertomusta ”meistä” se tuottaa erottamalla ja yhdistämällä, tekemällä eroja ja niitä häivyttäen.

Haarikoita (ylh.) ja lappakannuja (alh.) Kansallismuseon Paljous ja erot -näyttelyssä.

Suomen kansallismuseo, kuvat: Matti Huuhka

Kansallisessa identiteetissä onkin kiinnostavaa juuri sen arkipäiväisyys ja itsestäänselvyys – sen banaalius (Billig 1995). Tämän *itsestäänselvyyden, luonnoksi muuttuneen ideologian*, analysoimiseen tässä kirjassa pyrimme. Museoanalogiassa tiivistyy se *jatkuvan tuottamisen ja toisinkertomisen näkökulma*, jonka haluamme tässä kirjassa tuoda esiin. Kansallisten myyttien uudelleentuottamisessa ei ole kyseenalaista tuottaminen sinänsä; myytit ovat välttämättömiä yhteisön tuottamisen välineitä. Mutta ainakin tutkimuksen kannalta pelottavaa on myyttien tuottamisen reflektoimattomuus, se ettei niiden toimintatapaa aina pohdita.

Kansallista on tuotettu ja tuotetaan jatkuvasti mitä erilaisimmissa käytännöissä. Entisen brittiministeri Norman Tebbitin mukaan meikäläiset erottaa heikäläisistä kyky pelata krikettiä. Samoin on varmaan olemassa lukemattomia käytäntöjä, joissa erotellaan tosi suomalainen muista; esimerkiksi löylynkestokyky tai taipumus syödä lenkkimakkaraa. Mutta laajemmin tarkastellen kansalliset identiteetit seuraavat hassunkurista logiikkaa: jokainen kansakunta kuvittelee itsensä aivan ainutlaatuiseksi ja erityiseksi. Kuitenkin kansallisen symbolit on valittu varsin rajallisista valikoimista: kansallisen ikonografiat ovat kaikilla kansoilla kovin samantapaiset. Kansallisen symboloitumisen tavat seuraavat vakioista *kansallisvaltiokielioppia*, joka on keksitty tietyssä historiallisessa tilanteessa (Ehn, Frykman & Löfgren 1995, 22-43).

Mikä siis on ”Suomi”? Mikä on ”Suomen” uusi paikka ”Euroopassa”? Miten ”uusi Suomi” poikkeaa ”entisestä Suomesta”?

Tässä kirjassa pohdimme Suomen uutta paikkaa Euroopassa:

– miten Suomea on viime vuosina retorisesti tuotettu ja asemoitu maailman osaksi, miten Suomi vertautuu muihin paikkoihin.
– onko Suomi samalla sisäisesti muuttunut luokan ja sukupuolen suhteen.

Näitä kysymyksiä erittelee tässä kirjassa politiikan tutkimuksesta ja tutkimuksen politiikasta kiinnostunut nuorehko tutkijajoukko. Kirjoittajia yhdistää Suomi/Eurooppa-teeman lisäksi retorinen, diskurssianalyyttinen tai narratologinen ote. Kenties yhteys Euro-teeman ja kirjoittajien sukupolven välillä ei ole sattumaa. Korostamatta latteuksia ”interrail-sukupolvesta” voi todeta, ettei enää voi ajatella tiedeyhteisöä, jolle kansallisvaltion rajat olisivat maailman rajat.

Kirjassa on puheena kansallinen identiteetti. Samalla kuitenkin ajat-

telemme kansallisen identiteetin muodostuvan juuri *puheen kautta*, performatiivisena tekstien, puheen, kuvien, symboleiden tai symbolisten yhteisöjen tuottamisena. Kansallista identiteettiä tuotetaan kontekstiin kytkeytyvänä tekstinä – kirjoituksena tai puheena. Se esineistyy instituutioiksi ja arkipäiväisiksi käytännöiksi.

Retoriselle lukutavalle on ominaista asian etäännyttäminen, sen näkeminen sosiaaliseksi konstruktioksi; kansakunnat nähdään kuvitteellisiksi yhteisöiksi. Lähestymistavalle on ominaista juuri fiktiivisyyden tai kuvitteellisuuden tarjoama poliittisuuden näkemisen mahdollisuus – sen kyseenalaistaminen että kansallisen tuotannossa olisi kysymys *pakosta*. Suomen paikkaa on määritellyt ja määrittelee edelleen moni pakko: geopoliittinen pakko, markkinavoimat pakkona. Pakosta pääseminen on poliittisen tilan ja toimintavapauden löytymistä.

Kirjan aiheena on se uudelleenorientaatio, jonka Suomen liittyminen Euroopan Unioniin toi tullessaan. Miellämme liittymisen käänteeksi, kansallisvaltion kontekstin muutokseksi, jota haluamme analysoida. Saattaa tietenkin olla historisistista harhaa, mutta juuri viime vuosina tuntuu kansallinen identiteetti olleen erityisen vilkkaan keskustelun kohteena. Suomen liittyminen EU:iin näyttää olleen sellainen poliittinen, *dekonstruktiivinen hetki*, jolloin luonnoksi muuttunut politiikka tulee näkyviin. Politiikan tutkijoina olemme tietenkin kiinnostuneita tästä poliittisesta. Juuri liittymisvaiheen keskusteluja leimasivat selkeät vastakkainasettelut. Nyt keskustelu on jakautunut teemoihin, joilla kullakin on oma logiikkansa.

Suomessa on ollut paljon puhetta kansallisesta identiteetistä samaan aikaan kun menossa on kansainvälistymisen prosessi. Suomen liittyminen Euroopan Unioniin näyttää vain tihentäneen puhetta kansallisesta. Integraatioprosessin kuluessa on vimmatusti pohdittu, purettu ja rakennettu uudelleen sitä, mitä ”Suomi” on. Siinä on tuotettu uutta tulkintaa ”Suomesta” kansallisvaltiona, kuviteltuna yhteisönä. ”Suomi”-yksikön liittäminen toisiin yksiköihin ja johonkin ”suurempaan” on antanut aiheen identiteettityöhön, itsen määrittelyyn suhteessa toisiin. Kansallisvaltion tuottamisen intensifioituminen on tapahtunut samaan aikaan kuin sen väitetty purkautuminen tai funktioista tyhjentyminen.

Mitä Suomelle on tapahtunut sen tultua poliittisesti osaksi Eurooppaa? Muutoksessa ei ole ollut kyse ainoastaan yhden kansallisvaltion liittämisestä toisiin samalla tavoin kuin yhteenlaskussa, kun yksikkö lisätään toisiin. Yhteenlaskun logiikka ja joukko-opin periaatteet ovat

murtuneet monin tavoin. Kun ”Suomi” on asettunut uuteen ympäristöön ja kontekstiin, muuttuvat ”Suomen” merkitys, sisältö ja asema. ”Suomi” ei uudessa kontekstissa enää ole entisensä.

Kaikki kertomukset kansallisesta edellyttävät implisiittisen Toisen läsnäoloa. Mikään kansallisvaltio ei ole ”saari” – yksistään tarkasteltavissa oleva yksikkö. Siksi on tärkeää katsoa, miten Suomea tuotetaan suhteessa muihin ja minkälaista on rajaliikenne ”Suomen” ja Toisten välillä. Suomesta kerrotuissa tarinoissa Suomen paikka suhteessa muihin on joskus *”alhaalla”* tai *”kaukana”*. Joskus Suomi taas on *”rajalla”*. Rajojen vahvuutta testataan, kun sanotaan Suomen olevan *”avautumassa”*, josta voimme päätellä että se on ennen ollut *”suljettu”*.

Yhteisön tuottaminen on retorista toimintaa. Tämä toiminta on aina *relationaalista*; identiteetti tuotetaan suhteessa Toiseen. Se Toinen, johon itseä suhteutetaan, on eri puhunnoissa eri. Mutta joskus unohtuu, että se Toinen on itse itseä varten keksitty.

Liekö syynä luokkasuhteiden spesifi suomalainen historia (tästä Alapuro 1997,148; myös Saukkonen 1997, 342), että ”Suomelle” on eräissä kansallisissa tarinoissa ominaista vahva periferiatietoisuus suhteessa *ulkopuolisiin Toisiin*. ”Tyypillinen suomalainen” on juuri typeryydessään ainutlaatuinen. Pienen kansan olemassaolon perusteluksi, omakuvaksi, tulee periferisyys. Unohdukselta ja mitättömyydeltä pelastaa vain se, että ainakin takapajuisuudessa ollaan ainutlaatuisia ja ylivoimaisia.

Tähän sisältyy kiero käänteinen kaikkivoipuus. Olemme *jotakin* vain kun olemme erityisen typeriä. Vaikka meitä onkin todella vähän, olemme oman maailmamme napa. Voimme kauhistella ”ulkomaalaisten” Suomi-tietouden puutetta, vaikka omat tietomme muista maista eivät häikäise. Voimme pitää yllä narsistista illuusiota ainutlaatuisuudesta (autenttisuudesta, alkuperästä). Tuotamme eristyneisyytemme ja protektionismimme.

Perifeerinen ”Suomi” tuotetaan keksimällä itselle ulkopuolinen ”kansainvälinen yliminä”, abstraktio vailla sijaintia. ”Suomessa” elämä on aina toisaalla. ”Kansainvälisyys” sen sijaan esitetään paikallisuutta korkeammaksi, arvokkaammaksi, hienommaksi ja tavoitellummaksi – ei niin, että Toisaallakin olisi vain toisia kansallisia paikkoja, suunnilleen samanlaisia kuin Suomi, tai Suomeen eri tavoin vertautuvia. Tarkemmin ajatellen kansainvälinenkin on vain ”kansain välistä”. Itselle keksityn periferian vastapoolia, ”keskusta”, joutuukin etsimään omasta päästä, korvien välistä. Myös toisaalla keskustelut ovat sidoksissa paikalliseen

kontekstiinsa ja kulttuuriinsa, ne eivät ole jollakin ”korkeammalla tasolla”, joka automaattisesti tekee asioista enemmän tosia.

Suomen ”kansainvälistymispyrkimyskin” voi jäädä kuvastamaan ja uusintamaan juuri periferisyyttä. Tavoittelemisen arvoista on se mikä on toisaalla. Suomessa ovat suosittuja perifeerisyyden ironiat ja karnevalisointi: Kaurismäki-elokuvat, Leningrad Cowboys, Rosa Liksom. Mutta purkaako karnevaali vai vahvistaako se? Onko niin, että puhe Suomesta tuottaa kiusallisella tavalla juuri sitä mitä yritettiin purkaa?

Itsen periferisointi tuottaa kuvan tietynlaisesta toimijuudesta tai päinvastoin toimimattomuudesta. Tällä tavoin tuotetusta subjektin paikasta on vaikea ryhtyä itsenäiseksi, aktiiviseksi toimijaksi, yhdeksi muiden joukossa. Tuotetaanko ”Suomi” yhä uudelleen sankarillisena alisuorittajana, joka kerran jo liityttyään aina uudestaan tavoittelee ”kansainvälisen yliminän” asettamaa rimaa, EMU:n ehtoja, ”summit-julkisuutta”?

Suomi kuvataan joskus myös *rajamaaksi*. Raja, jonka läheisyys Suomea määrittää, on geopoliittinen raja ensimmäisen ja toisen maailman välillä. Mutta se mikä Suomea usein uhkaa, on rajojen sekoittuminen; meitä uhkaa tartunta, kontaminaatio. Tätä rajaa koskevat muutokset, siirtymät, avoimuus tai sulkeutuneisuus ovat Suomelle kohtalon kysymyksiä. Sanotaan, että integraation myötä Suomi on ”avautumassa” (Romppanen & Leppänen 1993: Avautuva Suomi, tulevaisuuden haasteet). Suomen ”avautuminen” on johtanut tarpeeseen edistää ”suomalaista ruoka- ja tapakulttuuria” (Suomalainen tapa- ja ruokakulttuuri kansainvälistyvässä maailmassa, Valtioneuvoston kulttuurihanke 1995). Nyt kun Suomi on ”auki” – Suomi ”on maailmalla” – on eriteltävä Suomen ”vahvuudet, heikkoudet, mahdollisuudet ja uhat” (Maanantaiseura, Valtioneuvoston kulttuurihanke 1993).

Rajojen ylityksiä käsitellään kuitenkin usein yhdensuuntaisina. Vaikka Suomea ”uhkaa” jo pienikin maahanmuutto, mieleen ei heti tule suomalaisten ajoittain laajamittainen muutto muihin maihin. Suomalainen diaspora ei ole ollut suuren kiinnostuksen kohteena. Nykyisin kerrotaan sankarikertomuksia suomalaisten menestyksestä ulkomailla. Tyypillisiä eksiilisuomalaisten ammatteja ovat esimerkiksi jääkiekkoilija, jalkapalloilija tai oopperalaulaja. Mutta kerrotaanko vastaavasti Toisena olemisen rankkuudesta tai vieraan kulttuurin työläästä avautumisesta?

Kyky olla samaan aikaan sekä kotona että vieraana, kylässä, muukalaisena, on kykyä päästä yhden kielipelin vankilasta, ylittää kielipelin

rajat. Ulkomaan kirjeenvaihtaja välittää viestejä paikasta toiseen, suodattaa ja kääntää lähettäjän kieleltä vastaanottajan kielelle. Kulttuurien rajoja ylittävät puolestamme kääntäjät ja toimittajat, rajatila-emigrantit.

Liikenne rajojen yli on joissakin asioissa vaivatonta ja helppoa, toisissa taas vaikeampaa. Globalisaatiokeskustelujen huumassa on terveellistä muistaa vaikkapa *kansalaisuuskäsitettä* territoriaalisen sääntelyn välineenä ja kansalaisoikeuksien lisenssinä, työvoiman liikkuvuutta ja muuttovirtojen suuntia.

Mutta miten välttää se, ettei kansallisen identiteetin analyysikin pelkästään uusintaisi samaista kansallista identiteettiä? Onko mahdollista käsitellä kansallisia tarinoita niin, ettei taas vahvistettaisi samaa stereotypiaa, köyhää minäkuvaa ja nostalgisoitaisi kansallista tyyppikuvastoa? Miten purkaa tai muokata uudelleen tuota kuvastoa?

Tässä kirjassa olemme pyrkineet Suomen paikantamiseen vertailemalla Suomesta kerrottuja tarinoita muista kansallisvaltioista kerrottuihin. Näin yksinkertaisella tavalla pyrimme purkamaan kansallisvaltiokieliopin säätelemää ainutlaatuisuuden illuusiota: Suomi ei ole sen paremmin ylhäällä kuin alhaallakaan, ei kaukana sen paremmin kuin lähelläkään, ei auki jos ei kiinnikään. Se on yksi muiden joukossa. Suomi on yksi versio kansallisvaltiotarinoista. Ja Suomestakin voi kertoa monta eri versiota.

Samalla kysytään, rakentaako puhe EU:sta uudelleen myös ”Suomen” sisäisiä suhteita? Jos ”tieto” tulee Brysselistä ylhäältä, minkälaisia hierarkioita, asiantuntija-asemia ja käsityksiä kansalaisuudesta Suomessa tuotetaan? Rakennetaanko EU-diskurssissa suomalaisten välille demokraattisia vai hierarkkisia suhteita? Tuotetaanko siinä kansalaisen paikkoja? Kenelle niitä tuotetaan, eliitille vai massoille, miehille vai naisille?

Kansallisissa identiteeteissä ei siis olekaan kyse jostakin kulttuuritutkimuksen hömpästä, epäolennaisesta koristuksesta, vaan siitä kuka lasketaan täysivaltaiseksi kansalaiseksi. Kansalaisuus, kansallisvaltion jäsenyys, on identiteetti, joka säätelee meidän jokaisen elämää varsin radikaalilla tavalla.

Identiteetin eri versioita tuottavat tietenkin intellektuellit – sehän on intellektuellien tehtävä. Kansallisen kuvaston uusintamisesta vastaavat eri tieteenalat, esimerkiksi kirjallisuustiede tai taidehistoria. Ne tulkitsevat uudelleen kansallista kaanonia, sitä korkeakulttuurin ja ”sivistyksen” vaihetta, jolloin kansallinen projekti Suomessa viime vuosisadalla

rakennettiin. Ne tuottavat kansallista itseymmärrystä ja sitovat ihmisiä kansalliseen identiteettiin.

Toisaalta kansallisvaltio on monien tieteenalojen näkymättömiin jäävä reunaehto, niiden sisään rakennettu yleisökonstruktio. Kansakuntainen tapa ymmärtää menneisyys, kirjoittaa historia on uudemman kulttuuritutkimuksen aallossa asetettu kyseenalaiseksi. Kansallisten projektien jatkuvuus on välttämätöntä silloin kun niitä katsotaan tarpelliseksi jatkaa.

Ovatko siis ”kansalliset tieteet” ravistelun tarpeessa? Vai toistetaanko tutkimuksessakin ”luonnollisina” ja ”tosina” kertomuksia kansallisista identiteeteistä huomaamatta, että ne kuitenkin ovat poliittisia ja tiedepoliittisia?

Olemme etsineet nimenomaan *politiikan tutkimuksen näkökulmaa kansallisten ja ylikansallisten identiteettien tutkimukseen*. Eikö kysymys identiteeteistä kuuluisi juuri politiikan tutkimuksen alaan? Ovathan kansalaisuus ja kansallisvaltiot kuuluneet nimenomaan valtio-opin piiriin, kun taas muille tieteenaloille kysymykset ovat uusia. Kansallisista identiteeteistä keskustelevat useimmiten sujuvasti monien muiden tieteenalojen edustajat, kun taas politiikan tutkimuksella ei näytä olevan kovin paljon uutta tarjottavaa.

Vastausta tuohon voisi etsiä vaikka eri tieteenalojen työnjakokysymyksistä, vertaamalla vaikka valtio-opin ja antropologian suhdetta (vrt. Anttonen 1996, 19-29). Jos antropologialle *modernien tieteenalojen* työnjaossa varattiin tutkimuskohteeksi *esimoderni*, se mikä miellettiin perinteiseksi, alkukantaiseksi ja historialliseen menneeseen sijoittuvaksi, edusti valtio-oppi tieteiden työnjaossa *modernia* siipeä. Suomenkin toisen maailmansodan jälkeinen valtio-oppi luuli puhdistaneensa piiristään myyttiset ainekset ja yhteisöllisyyden ja siirtyneensä modernin luokiteltavaan ja laskettavaan, itsestäänselvään ja läpinäkyvään maailmaan. Nyt todellisuus iskee takaisin: Euroopan valtioiden yhtäaikaiseen yhdentymisten ja hajoamisten prosesseihin liittyvät kansalliset ja etniset mullistukset eivät selity tuon rationalistisen ja läpinäkyvän maailmankuvan avulla. ”Kansallisen” merkitykset ovat muuttuneet ääri- ja poikkeusilmiöistä normaaleiksi ja luonnollisiksi.

Myös tieteenalat ovat siis kehittyneet kansallisvaltiokieliopin puitteissa. Kansallisvaltiokielioppi on tullut tutkimuksen luonnollistuneeksi ennakkoehdoksi. Mutta sellaiselta tutkimukselta – myös politiikan tutkimukselta – joka jää sisälle kansallisvaltiologiikkaan, on pallo hu-

kassa. Politiikkaa pelataan toisilla kentillä, muissa poliittisissa tiloissa kuin kansallisvaltiossa.

Olisiko politiikan tutkimuksella siis jotakin uutta tarjottavaa? Sen näkökulmasta voi huomauttaa, että ”vanhatkin” kategoriat olivat identiteettikategorioita. ”Kansalaisuus” on käsitteenä edelleen/taas poliittinen käsite, joka ei ole menettänyt merkitystään. Kysymykset kansallisten ja ylikansallisten yhteisöjen tuottamisesta ovat aina samalla myös kysymyksiä demokratiasta. Kansalaisten ja kansallisen yhteisön tuottamisen tapa avaa tai sulkee havaitsemisen skeemoja ja toiminnan mahdollisuuksia.

Politiikan tutkija voi myös huomauttaa, että antropologian, historian, poliittisen historian ja monen muun tieteenalan tuottamat kertomukset suomalaisuuden ”alkuperästä” tai ”vaiheista” ovat läpeensä poliittisia. Toisin ei voi ollakaan. Kysymys on poliittinen: onko tutkimuskin tuottamassa ja toistamassa ahtaita, omalaatuisia, nurkkakuntaisia ja sovinistisia kansallisia identiteettejä? Tutkimuksen tehtävä on *kertoa miten kansallista tarinaa kerrotaan ja osoittaa toisinlukemisen ja toisinkertomisen mahdollisuuksia*.

Vieraillessaan Suomessa vuonna 1996 Julia Kristeva ehdotti *eurooppalaisen identiteetin* perusominaisuudeksi juuri reflektiivisyyttä, kykyä kyseenalaistaa itsensä ja oma ajattelunsa, suhtautua omiin identiteetteihinsä kriittisesti. Tätä eurooppalaisuutta olemme pyrkineet toteuttamaan.

* * *

Kirjan jäsennys on seuraava:

Ari Turusen artikkeli avaa keskustelun tarkastelemalla kartografian käsityksiä Suomen paikasta Euroopassa ja maailmassa. Minkälaisia mielikuvia on rakennettu suhteestamme itään ja länteen, keskukseen ja periferiaan? Missä meni ”Euroopan” raja ennen ja missä nyt, kun EU laajenee?

Toinen osa purkaa suomalaisuudesta kerrottuja tarinoita. *Pasi Saukkonen* vertaa versioita suomalaisesta ja hollantilaisesta kansanluonteesta. Kuka niissä esittää kansaa ”aidoimmin”? Mikä on version kirjoittajan ja kuvan kansan suhde? *Anu Kantola* käsittelee Suomen itsenäisyyden 50-vuotisjuhlaan liitettyä dokumenttiohjelmaa sekä realismin retoriikkaa hallinnan puheena.

Kolmas osa purkaa Suomen sisäisiä jakoja, pohtien suomalaisten vä-

listen suhteiden tuottamisen tapaa integraatiopuheissa. *Eira Juntti* tarkastelee naistenlehtien artikkeleita Suomen liittymisestä EU:in, ja kysyy, miten niissä rakennetaan Suomen ulkosuhteet sekä naisten ja miesten suhteet. Miten Suomi-neito vastasi EU:n metaforiseen kosintaan? *Heikki Heikkilä* analysoi Suomen EU:in liittymiskeskustelua etsien kansalaisen paikkaa Helsingin Sanomain ”kansalaiskeskustelusta”. Vaikka kansalaisen ja valtion suhteet järjestyivätkin eri tavoin tutkijan hahmottamissa snellmanilaisessa ja professionalistisessa diskurssissa, kansalaisia ei keskustelusta tuntunut löytyvän.

Neljännen osan teemana on Suomi ja muut paikat. Pyrimme suhteellistamaan ”Suomen” paikkaa maailmassa ehdottamalla, että on muitakin paikkoja ja tapoja rakentaa kansallinen identiteetti. *Iisa Räsänen ja Joe Bleicher* vertaavat luonnollisen yhteisön tuottamisen tapoja Suomessa ja Britanniassa. Kun Suomessa voi puhua ”Suomi”-nimisestä valtiosta toimijana, Britanniassa puhutaan valtiosta tilana, ja toimijana on brittiparlamentti. *Pami Aalto* tarkastelee ilmansuuntien merkityksellistymistä Virossa, Viron paikan määrittymistä virolaisten mielissä Euroopan integraation kontekstissa. Aineistona ovat virolaisten haastattelut.

Lopuksi tarkastellaan ”Suomi”-olion tuottamista valtio-opin tieteenalan kautta. *Marja Keräsen* artikkeli pyrkii lukemaan auki kansallisvaltionäkökulmaa tutkimuksen kielessä. Artikkelissa tarkastellaan ”kansallisen” ja ”kansallisvaltion” käsitteiden esineistymistä ja tästä syntyvää metodologista kansallisvaltioharhaa.

Epilogi sisältää kirjoittajien yhteistä ihmettelyä valtioruumiin äärellä: Kuoleeko kansallisvaltio, kuten jotkut ovat arvelleet? Mikä on Suomen – ja Euroopankin – dekonstruoimisen tulos ja historiallinen merkitys? Tähän etsimme vastauksia kirjan lopussa.

Viite

[1] Keskustelussa Kansallismuseon johtajan Ritva Wäreen kanssa 30.10.1996 kävi ilmi, että näyttelyn suunnittelusta vastanneen Wäreen intentio oli hiukan erilainen kuin minun luentani. Näyttelyesineiksi oli valittu niitä, ”joita voidaan pitää kansan selviämisen ja kehityksen kannalta olennaisina” (Wäre, muistio 31.8.1994). Toisaalta näyttelyn museologinen lähtökohta oli poiketa nykyaikaisten museoiden tavasta ”esittää pitkälle työstettyjä tekijöiden

valintaan ja tulkintaan perustuvaa tietoa". Kun yleensä "yleisö pakotetaan seuraamaan tekijöiden ajattelua ja opetusta", "näyttelyn juonta joka ohjaa kävijän määrätylle reitille", tässä näyttelyssä pyrittiin päinvastaiseen. Niinpä Wäre ei tuntunut panevan pahakseen luentaani. Tekijän intentiota oli itse asiassa sekin, että lukijalle syntyi tila näyttelyn omaan tulkintaan. (Wäre, muistio 31.8.1994)

Ari Turunen

SUOMI EUROOPAN MAANTIETEESSÄ

Kun Suomen hallitus oli päättänyt anoa EU-jäsenyyttä, eräät saksalaiset lehdet alkoivat julkaista uudistettuja Euroopan sääkarttoja, joissa Suomi oli ensimmäistä kertaa kokonaan, pohjoista myöten, näkyvissä. Sisälsikö ”harmiton” sääkartta poliittisen sanoman? Oliko sääkartan laatijan mielestä Suomi EU:n myötä tullut vihdoinkin ”oikeaksi” eurooppalaiseksi valtioksi?

Suomi unohtuu monissa eurooppalaisissa julkaisuissa usein Euroopan kartan ulkopuolelle. Suomalaisten EU:ssa lanseeraamaa termiä *pohjoinen ulottuvuus* tarvitaan, mikäli halutaan, että Eurooppa ymmärretään jatkuvan mentaalisesti myös Suomenlahden etelärannikkoa pohjoisemmaksi.

Koska Eurooppa ei ole valmiiksi annettu ja määritelty kokonaisuus, maantiedettä on käytetty poliittisen argumentoinnin välineenä. *Topografisesti* Euroopan rajat ovat olleet mielivaltaisia, mutta *poliittisesti* merkityksellisiä. Rajojen määrittelyllä on kamppailtu siitä, mitkä valtiot Euroopan ideaan kuuluvat. Tässä artikkelissa käyn lyhyesti karttojen avulla läpi Euroopan määrittämisen historiaa ja pohdin, millä perusteella kartografi on Euroopan rajoja muuttanut. Tarkastelen myös Suomen asemaa Euroopan kartalla suhteessa näihin muuttuviin määritelmiin.

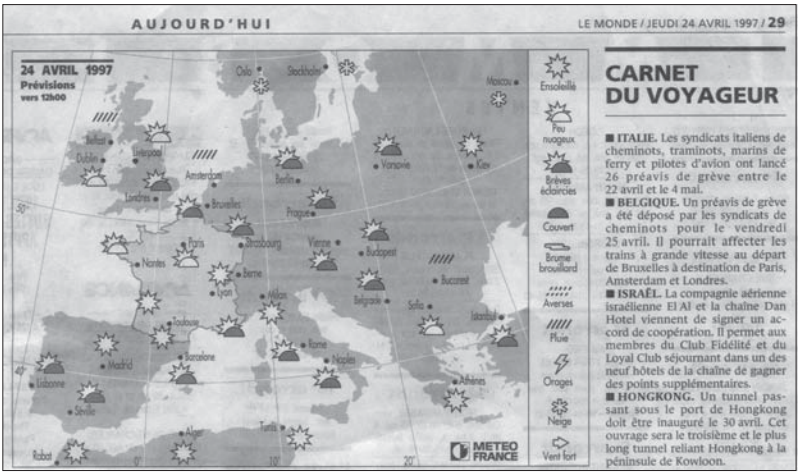

Kuva 1. Le Monden Euroopan sääkartta. Vuonna 1997 Suomea ei näy Euroopan kartalla.

Eurooppa maanosana

Eurooppa, kuten muutkin maanosat, on ristiriitainen kokonaisuus,. Vaikka maanosat näyttäytyvät karttojen sivuilla omina kokonaisuuksinaan, ne ovat luotuja, geopoliittisia konstruktioita, joiden tarpeellisuudesta voidaan aina keskustella.

Kiinalainen historioitsija Hsu Chi-Yu kirjoitti vuonna 1848 ilmestyneessä kirjassaan, että länsimaalaiset jakavat mielellään maailman erilaisiin osiin, joita he kutsuvat *maanosiksi*. Näitä ovat *Eurooppa*, *Afrikka*, *Amerikka* ja *Aasia*.

Hsun tarkoituksena oli havainnollistaa oopiumisodan nöyryyttämille kiinalaisille länsimaalaista poliittista maantiedettä, josta oli tullut hyvin globaalia. Kiinalaisten oli syytä oppia ymmärtämään länsimaalaista tapaa hahmottaa maailma. Hsu tosin huomauttaa lukijoilleen, että Eurooppa ei tällöin olisi oma maanosa vaan pikemminkin Aasian läntinen niemimaa. Tällaista logiikkaa ”läntisen valtameren ihmiset”, eurooppalaiset, eivät ole hyväksyneet. Vaikka eurooppalaiset ovat korostaneet Euroopan ideaa omana maanosanaan, kukaan ei osaa yksiselitteisesti sanoa, mihin tämä maanosa päättyy. Onko Turkki Eurooppaa, Aasiaa vai ”Vähä-Aasiaa”? Kun suomalaiset sanovat menevänsä ”Eurooppaan”, mistä se alkaa?

Meille on opetettu maantieteessä, että Euroopan itäinen ulkoraja kulkee Uralilta Kaspianmerelle ja sieltä Kaukasuksen kautta Kreikan saaristoa pitkin Välimerelle. Tällaiset rajanvedot ovat kuitenkin kiistanalaisia. Jos Ural-vuoristo hyväksytään rajapyykiksi, saman logiikan mukaan myös Amerikka voitaisiin Kalliovuorilla jakaa kahteen eri maanosaan. Eurooppa ja Aasia ovat käsitteellisiä ongelmia, kuten Pekka Korhonen on todennut: Aasia käsittää Euraasian mantereelta kaiken sen, mikä ei ole sisällytetty Eurooppaan, ja seurauksena on Aasian käsitteen mielettömyys (Korhonen 1996, 168).

Bo Stråthin (1990, 1-10) mielestä poliittiset käsitteet ovat tyypillisesti merkityksiltään kiistanalaisia ja ne sisältävät monia erilaisia tulkintoja. Myös kansainvälisessä politiikassa käydään kamppailua geopoliittisten käsitteiden oikeasta tulkinnasta ja siitä, kenellä on oikeus määritellä käsitteet. Väitän, että eurooppalaisuuden määrittely-yritykset ovat kamppailua eurooppalaisuuden ”oikeasta” tulkinnasta.

Geopoliittiset käsitteet ovat ongelmallisia, sillä ne tekevät toisinaan maantieteellisistä määrittelyistä kiistanalaisia. Anssi Paasi huomauttaa, että maantiede voidaan ymmärtää myös sosiaalisina ja kielellisinä käytäntöinä. Maantieteen kieli koostuu keskeisistä avainsanoista ja maantieteen käytäntö puolestaan on osaltaan kamppailua näiden käsitteiden määrittelystä (Paasi 1993, 52). Maantieteen avulla voidaan erityisesti kategorisoida, muodostaa rajojen avulla kokonaisuuksia, joita voidaan kutsua yhteisöiksi, unioneiksi ja valtioiksi.

Toisinaan unohdetaan, että maantieteelliset määrittelyt voivat olla poliittisia. Benedict Anderson (1991, 6-12) väittää, että yhteisö on olemassa vain niin kauan kun ihmiset kuvittelevat muodostaneensa sellaisen. Siksi hän kutsuu yhteisöä *kuvitelluksi* (imagined). Andersonin mukaan kuviteltu yhteisö vaatii toimiakseen yhteisiä merkkejä yhteisöllisyydestä ja siihen kuulumisesta. Thongchai Winichakulin mukaan yksi kuvitellun yhteisön merkeistä on kartta, koska se on konkreettinen, viitattavissa oleva, ja se näyttäytyy kaikille kokonaisuutena, jolloin kuulumista johonkin yhteisöön ei tarvitse edes kuvitella. Kartoilla voidaan edistää erityisesti kansallista identiteettiä, koska se luo yhteisölle olemuksen ja rajat (Winichakul 1994, 17). Kartan totuudellinen arvo on sopimuksenvarainen. Karttoja pitäisikin tarkastella pikemminkin toiminnan ja vaikuttamisen välineenä kuin passiivisena kuvailijana (Harley 1988, 71). Kartta on normatiivinen, osa sitä episteemiä, joka määrittää, mitä virallisesti saa näyttää ja mitä ei.

Tarkastelen Eurooppaa ja sen rajojen hahmottumista kulttuurimaantieteen näkökulmasta. Kulttuurimaantieteellisen tutkimussuuntauksen mukaan mikä tahansa alue on ihmisiin perustuva kategoria. Alueet ovat spatiaalisesti konstituoituja sosiaalisia rakennelmia, sosiaalisen ja historiallisen prosessin tuotteita (Paasi 1991, 241-242). Siksi myös topografiaa voidaan tarkastella identiteetin muodostamisen ja erityisesti poliittisen vallan välineenä. Topografia legitimoi ja rationalisoi poliittista valtaa. Kuitenkin kartan totuusarvoa harvoin kiistetään.

Euroopan ongelmallinen itäraja

Historiallisessa mielessä Euroopan idea on varsin nuori. Eurooppa ei tarkoittanut keskiajalla mitään erityistä. Pikemminkin puhuttiin *oecumeneesta*, sivistyneestä kristillisestä maailmasta (Delanty 1995, 98). Keskiaikaisissa alttarikartoissa *oecumene*, asutettu maanpiiri, kuvattiin vertauskuvallisesti Kristuksen haltuunottamaksi. *Oecumeneeseen* kuului kolme maanosaa: Eurooppa, Aasia ja Afrikka.

Eurooppaa merkityksellisempi käsite oli myös *christianitas* (kristikunta). Tällä käsitteellä erotettiin kristitty Eurooppa, jonka vihollisia kutsuttiin nimellä 'pagani'. Pakanoita eli idän muslimeita kutsuttiin myöhemmin joko turkkilaisiksi tai tartaareiksi. Keskiaikaisissa alttarikartoissa Don-joki erotti Euroopan Aasiasta. Donin itäpuolella olevaa aluetta kutsuttiin nimellä Tartaria, jolla tarkoitettiin paimentolaisten asuttamaa aluetta. Kiinalaiset olivat kutsuneet mongoleja nimellä *t'a t'a*, ja nimi vääntyi eurooppalaisten suussa tartaareiksi. Keski-Aasian paimentolaiset miellettiin kreikkalaisten *tartarokseen*, helvetilliseen. (Kiernan 1995, 7).

Keskiaikaisissa alttarikartoissa myös toinen raja-alue, Kaukasus, korosti erottelua "sivistyneen" Euroopan ja "barbaarisen" Aasian välillä. Kartoissa voimakkaasti korostettu vuorijono sulki Euroopan ulkopuolelle Gogin ja Magogin barbaarit. Keskiaikaisissa kronikoissa kerrottiin kauhistuttavista Gogin ja Magogin ihmissyöjistä, jotka uhkasivat kristittyjä. Roger Bacon jopa kehotti aikalaisiaan tutustumaan maantieteeseen, jotta Gogin ja Magogin villien invaasioyritykset voitaisiin heti tunnistaa (Niederland 1989, 108).

Keskiaikaisissa kartoissa Euroopalla oli maanosana lähinnä symbolinen merkitys, jolla kristikunta erotettiin muusta maailmasta. Vasta

Amerikan ”löytämisen” jälkeen Euroopasta tuli selkeästi tilaan määritelty maantieteellinen kokonaisuus. Martin Waldseemüllerin *Carta Itenariassa* (1517) esiteltiin Eurooppa ensimmäistä kertaa omalla karttalehdellään. Myös käsitteenä Eurooppa alkoi saada kulttuurisia ja poliittisia merkityksiä. Euroopalla alettiin tarkoittaa tietyn kulttuurin yhtenäistä historiaa ja tapaa elää (Tuan 1974, 42).

Euroopan ja Aasian välisillä rajoilla kartanpiirtäjät halusivat erottaa kaksi erilaiseksi miellettyä elämäntyyliä. Aasia assosioitiin paimentolaisuuteen ja Eurooppa maanviljelys- ja kaupunkikulttuuriin. Kartanpiirtäjä Sebastian Münsterin (1540) mukaan Eurooppa oli täysin ’kultivoitu’, viljelty alue. Euroopasta ei löytynyt erämaita eikä alueita, joita ei Münsterin mielestä olisi asutettu eikä viljelty (Kish 1978, 357). Münsterin kartassa Aasia näyttää tyhjältä tilalta. Euroopan raja kulkee karkeasti Puola-Liettuan itärajaa pitkin Mustallemerelle. Toisin sanoen Puola-Liettuan vaikutuspiirissä olleita valkovenäläisiä ja ukrainalaisia pidettiin eurooppalaisina, mutta tataarien vaikutuspiirissä olleita venäläisiä ei. Myös puolalaiset korostivat tätä maanosien välistä eroa pitämällä maataan kristillisen maailman etuvartiona itää vastaan (Delanty 1995, 55).

Venäjä oli eräänlainen Aasian ja Euroopan sekoitus, jota asuttivat sekä aasialaiset tataarit että kristityt venäläiset. Kartografit eivät liittäneet Venäjää Aasiaan, mutta eivät myöskään Eurooppaan. Vaikka 1500-luvun lopulta alkaen useimmat maailmankarttojen piirtäjät alkoivat jakaa maailmaa selkeästi eri maanosiin, Venäjä muodosti ikään kuin oman maanosansa Euroopan ja Aasian välissä.

1600-luvun kartoissa Euroopan ja Aasian rajoja oli yhtä paljon kuin kartanpiirtäjiäkin. Rajajokina saattoi olla Don, Dnepr, Ob, Samara tai Volga. Rajajokien määrä heijasti tataarien asuinpaikkojen muutoksia. 1600-luvun loppuun mennessä venäläiset olivat työntäneet tataarit etelään ja itään Donin ja Volgan väliselle alueelle, jonne myöhemmin ehdotettiin jopa rakennettavaksi jokia yhdistävä kanava rajaksi tataareja vastaan (Parker 1968, 128, 141).

1771 venäläinen tutkija P.S. Pallas määritteli Euroopan ja Aasian uusiksi rajapyykeiksi Uralin vuoriston. Uusi raja oli seurausta Pietari Suuren politiikasta, jonka tarkoituksena oli länsimaalaistaa Venäjä (Delanty 1995, 59). Vaikka 1800-luvulla tämä raja alkoi saada enemmän hyväksyntää, on se edelleenkin kiistanalainen. Esimerkiksi Venäjän vallankumouksen jälkeen monet maantieteilijät halusivat määritellä Euroopan itärajan Neuvostoliiton länsirajan mukaan (Mikkeli 1994, 154).

Iver B. Neumannin (1992) mielestä venäläiset ovat esiintyneet ei-eurooppalaisen roolissa erityisesti niille, jotka ovat halunneet korostaa omaa eurooppalaisuuttaan. Venäjä on ollut Neumannin mielestä Turkin tavoin antiteesi Euroopalle, Euroopan ”toinen”.

Suomi Euroopan reunalla

Suomi ja muut Pohjoismaat pysyivät verrattain myöhään poissa kartanpiirtäjien lehdiltä. Esimerkiksi vuonna 1482 ilmestyneessä Ptolemaioksen *Geografiassa* muita Pohjoismaita kuvasi Tanskan yläpuolella oleva pieni saari, *Scandia*.

Suomi (Finland) mainitaan ensimmäistä kertaa kartalla Hartmann Schedelin *Nürenbergin kronikassa* (1493). Suomi on vääristynyt muodoltaan ja sen viereen on sijoitettu Grvnland eli Grönlanti. Schedelin kartta ei ole poikkeus: lähes kaikissa 1500-luvun alun kartoissa Suomi on kuvattu hyvin epätarkasti. Maailmankartoissa jopa Afrikka ja Intia on paremmin ja tarkemmin piirrettyjä kuin Suomi. Asiaan saatiin korjausta vasta kun Ruotsin arkkipiispan Olaus Magnuksen Pohjoismaita kuvaava *Carta Marina* ilmestyi Venetsiassa vuonna1539.

Carta Marinasta huolimatta Suomi pysyi pitkään mielikuvituksellisena reuna-alueena. Abraham Orteliuksen kartoissa (1570, 1595) Suomen kohdalla lukee *Scrictofinni Sive Hippopodes* – hiihtosuomalaisia eli hevosjalkaisia, joilla lienee tarjoitettu suksilla liikkuvia lappalaisia tai suomalaisia. Myös pygmit on sijoitettu pohjoiselle jäätikölle.

Hevosjalkaiset ja pygmit viittaavat Herodotoksen ja Plinius vanhemman (k.79 jKr) listaamiin hirviömäisiin rotuihin tunnetun maailman (*oikoumene*) äärilaidoilla. Keski- ja uuden ajan kartografit sijoittivat värikkäitä kuvia hirviöistä maailmankarttojensa reunoille. Löytöretket siirsivät vain hirviöiden asuinpaikkaa kauemmaksi tuntemattomaan periferiaan (Turunen 1997). Tällaisella ikonografialla kartografi halusi peittää tietämättömyytensä.

Vaikka Erkki Fredrikssonin (1993, 42) sanoin Suomi oli ”huonosti tunnettu alue hyvin tunnetun Euroopan laidalla”, Suomi oli silti 1500-luvun lopulta lähtien selkeästi osoitettavissa alueeksi, joka kuului Ruotsin valtakunnan osana Eurooppaan. Suomi kuitenkin säilytti mentaalisen rajamaan merkityksensä. Osaksi syynä oli se, että suomalaisten uskottiin rodullisesti kuuluvan Aasiaan. Koska vallassa olleen teorian

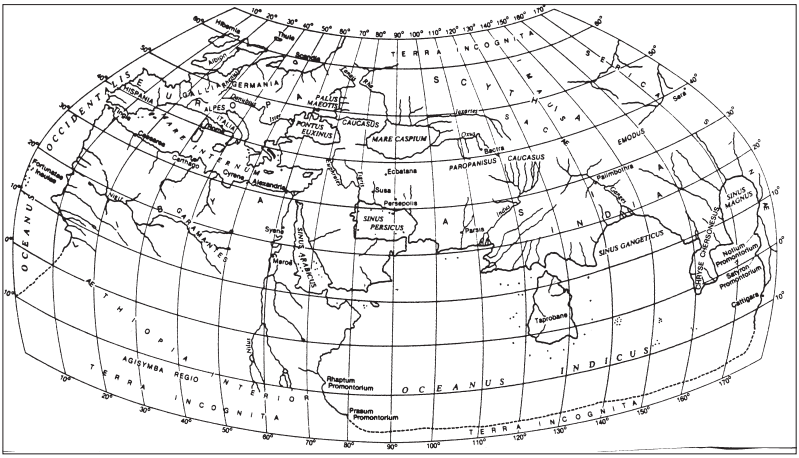

Kuva 2. Ptolemaioksen maailmankartassa Pohjolaa kuvaa pieni saari, Scandia.

Kuva 3. Hartmann Schedelin kartassa Suomi (oikea ylänurkka) sijaitsee Grönlannin länsipuolella.

mukaan suomalaiset olivat lähtöisin Uralin mutkasta, suomalaiset yhdistettiin skyytteihin, turkkilaisiin ja mongoleihin. Vielä 1800-luvulla suomalaiset miellettiin puolisivistyneeksi roduksi, ”barbaarisiin” mongo-

leihin verrattaviksi, jotka asuivat idän ja lännen rajalla, ns. Baltian vyöhykkeellä (Halmesvirta 1995, 91; 1993, 105).

Eurooppalaisuuden määrittelyssä rodullisille argumenteille saatiin perustelut maantieteestä. Oletus, että suomalaiset olivat lähtöisin Uralin mutkasta, mahdollisti sen, että suomalaiset eivät ”rodullisesti” mahtuneet eurooppalaisuuden määritelmään.

Käsitys ”eurooppalaisesta rodusta” on nykyään enää historiallinen jäänne. Nykyään keskustelua käydään tosin siitä, onko jokin ryhmä identiteetiltään tai kulttuuriltaan eurooppalainen. Tämä määrittelee myös sitä, keiden kanssa Euroopan unioni yleensä haluaa keskustella mahdollisesta jäsenyydestä.

Suomi EU:n rajavartijana

Heikki Mikkelin mukaan Euroopan itäraja on vaihdellut sen mukaan, miten Venäjään tai Neuvostoliittoon on Länsi-Euroopassa kulloinkin suhtauduttu. Väitän, että pikemminkin Euroopan itärajan määrittelyn taustalla on ollut käsitys Eurooppaa ympäröivästä ”luonnontilasta”. Idea kulttuuris-poliittisesti yhtenäisestä Euroopasta on kehittynyt siitä, miten antiikin kreikkalaiset erottivat itsensä barbaareista. Barbaarin yksi tunnistettavimpia piirteitä oli kykenemättömyys muodostaa *polista*. Esimerkiksi Venäjää on luonnehdittu länsimaisessa historian tutkimuksessa Euroopan ja Aasian rajamaaksi sillä perusteella, että Venäjä oli ennen 1700-lukua heikko valtakunta ”Euroopan aloilleen asettuneiden yhteisöjen” ja ”nomadisten ja barbaaristen aasialaisten tunkeutujien” välillä (ks. Szamuely 1974, 13).

Paimentolaisuus, jota ovat edustaneet skyytit, hunnit, tataarit ja mongolit, on ollut eurooppalaiselle kulttuurille luonnontila, vastakohta eurooppalaiselle sivistykselle, urbaanille poliittiselle kulttuurille. Ainakin Volgan, Uralin ja Ural-joen määritteleminen rajapyykeiksi erotti Euroopan tataareista, joita pidettiin villeinä ja kulttuurillisesti samalla tasolla olevina kuin ’Amerikan tataarit’, eli intiaanit (Turunen 1994).Tätä erottelua manifestoi nykyäänkin Euroopan yksi rajajoki, Uralista Kaspianmereen laskeva Ural-joki, jonka itäpuolella on Kazahstan.

Eurooppa on määrittänyt aina itsensä sillä perusteella, mitä se ei omasta mielestään ole. Niinpä Eurooppa on usein pystynyt määrittelemään itsensä myös perinteisten ”vihollistensa” kautta. Sitä on määrit-

Kuva 4.
Sebastian Münsterin kartassa Aasian "paimentolaisuutta" kuvaa muutama jurtta.

tänyt paimentolaisuuden lisäksi islamilainen kulttuuri. Iver Neumannin (1991) mielestä Euroopan unionin haluttomuus ottaa Turkkia jäsenekseen heijastelee osittain vanhaa pelkoa islamia kohtaan. 1800-luvun puoleen väliin saakka eurooppalaiset pitivätkin Euroopan rajaa siinä, missä ottomaanien imperiumi alkoi.

Euroopasta ei ole olemassa mitään yksiselitteistä määritelmää, vaan pikemminkin on olemassa monta Eurooppaa. Koska Eurooppa on vaikeasti määriteltävä maantieteellinen ja kulttuurinen kokonaisuus, joudutaan käyttämään monitasoista retoriikkaa, joilla perustellaan, kuulutaanko Eurooppaan vai ei tai kenen Euroopasta on kyse. Eurooppalaisuus näyttäytyy siten määrittelykysymyksenä.

Itä-Euroopan murroksen ja Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen Eurooppaa on entistä selkeämmin alettu pitää synonyymina Euroopan unionille. Kun EU laajenee itään, kuinka itään se itse asiassa voi laajentua? Missä tulevat Euroopan unionin ja Euroopan itäraja vastaan? Miten Suomi sijoittuu tässä monien muuttuvien Eurooppa-nimisten kokonaisuuksien määrittelyissä?

Suomalaisten käsitys oman maansa asemasta Euroopassa on ollut epämääräinen. Karrikoidusti voidaan sanoa suomalaisten kuvanneen maataan Pohjoismaaksi idän ja lännen välissä. Tässä spatiaalisten metaforien sekamelskassa Eurooppa on näyttäytynyt suomalaisille erillisenä kokonaisuutena. Kun 1994 järjestettiin kansanäänestys Euroopan unioniin liittymisestä, tämä vastakkainasettelu Suomi ja muu Eurooppa, korostui. Lehdissä puhuttiin Eurooppaan ”menemisestä”. Suomalaisten eurooppalaisuutta ei siis pidetty itsestään selvänä. Toisinaan Euroopasta käytettiin metonyymia, jolla tarkoitettiin vain Euroopan unionia (ks. Juntti tässä teoksessa).

Kuitenkin suomalaiset ovat alkaneet saada ”eurooppalaisuuttaan” takaisin EU-jäsenyyden myötä. Kun EU laajenee itään, Suomessa on alettu määritellä Suomen asemaa uudelleen. Olemme lanseeranneet käsitteen ”pohjoinen ulottuvuus”, jolla tarkoitetaan Suomen aktiivista poliittista roolia EU:n pohjoisosissa. Vaarana tosin on, että olemme eurohuumassamme liiankin aktiivisia.

Vilho Harlen (1991, 173) mielestä Euroopan yhtenäisyyden ja eurooppalaisuuden ajatukseen sisältyy usko eurooppalaisen ihmisen ja kulttuurin paremmuudesta, ennen muuta poliittisten arvojen paremmuudesta. Europeanismi yrittää palauttaa takaisin uskon siihen, että vain Eurooppa osaa sanoa mikä on oikein, mikä väärin – ja opettaa sen myös muille. Kun Suomi antaa lausuntoja Baltian maiden kelpoisuudesta tai kelvottomuudesta liittyä Euroopan unioniin, se muistuttaa Harlen määrittelemää europeanismia. Mielenkiintoinen kysymys onkin se, onko pohjoisena reunavaltiona pidetty Suomi omaksunut EU:n portinvartijan roolin. Haluammeko olla jälleen pystyttämässä perinteistä eurooppalaisuuden rajalinjaa, jonka itäpuolella on ikään kuin Eurooppaan kuulumaton, laajojen arojen villi ”Tartaria”? Toistammeko taas vanha värssyn viestiä: ”Raja railona aukeaa, edessä Aasia, itä, takana länttä ja Eurooppaa, varjelen vartija sitä”?

Pasi Saukkonen

PORVARI JA TALONPOIKA

Kansanluonteen 'kansa' Zachris Topeliuksella ja Robert Fruinilla

I must say first of all that description is itself a political act.
(Salman Rushdie, 1982)

Johdanto

Tässä kirjoituksessa kysytään, mikä on se 'kansa', joka esiintyy kansanluonteen kuvauksissa. Aluksi tarkastelen lyhyesti kansanluonne-käsitteen liittymistä modernin valtion muodostumiseen ja kansakunnan rakentamisen projekteihin. Kansanluonteen kuvausten tutkimisen mielekkyyttä perustelen niiden sisältämien poliittisten merkitysten vuoksi. Varsinaisessa analyysiosassa haen vastausta kysymyksiin: mikä on 'kansa'? ja keitä ovat 'me'?, sekä pohdin eri tekijöiden vaikutusta kansanluonteen kuvauksiin. Aineistona on kaksi 1870-luvulla ilmestynyttä ja nykypäivään asti vaikutusvaltaista tekstiä Suomesta ja Alankomaista.

Joep Leerssenin mukaan 1700-luvun alkupuolella kansoja kuvattiin vielä irrallisilla maineominaisuuksilla (reputations), kun taas sen lopulla kansoja käsitteellistettiin yhä enemmän luonnetermein (Leerssen 1986, 32). Kansanluonteeseen sisällytettiin psykologisia ja kulttuurisia piirteitä ja ominaisuuksia, jotka yhdistettiin käyttäytymistä ja muita ilmiöitä selittäväksi orgaaniseksi kokonaisuudeksi. Kansat kehittyivät näin

kollektiivisiksi persoonallisuuksiksi, 'suprayksilöiksi', joista jokaisella katsottiin olevan luonteenomaiset piirteensä (mt., 32; ks. myös Kemiläinen 1964, 69-72, 74).

Kansanluonne-käsite oli keskeisessä asemassa valtioiden modernisoitumisprosessissa sekä kansakunnan rakentamisessa, samaan tapaan kuin tänä päivänä kansallista identiteettiä pidetään elintärkeänä kansallisvaltiolle. Kansanluonteen avulla korostettiin joko jo itsenäisen ja suvereenin valtion sisäistä koheesiota tai hahmotettiin valtioitsenäisyyteen pyrkivän kansan kansallista itsetuntoa sekä erotettiin kansoja muista kansoista (ks. esim. Smith 1991, 71-98). Tieteistä esimerkiksi maantiede, sosiologia, historiantutkimus ja antropologia käyttivät vaivattomasti kansanluonne-käsitettä ja tutkivat kansanluonnetta sekä kansan olemassaolon todistamiseksi että tuottamaan siitä lisää informaatiota (Paasi 1984; van Heerikhuizen 1982; van Ginkel, 1997).

Kansanluonnetutkimustraditio heikkeni selvästi toisen maailmansodan jälkeen. Itse käsite on silti pitänyt pintansa huomattavasti pitempään esimerkiksi maantieteen oppikirjoissa (ks. Paasi 1984), ja näihin päiviin asti yleisessä kielenkäytössä ja joukkotiedotuksessa, sekä osittain muuntuneena puhuttaessa kansallisesta identiteetistä, mentaliteetista tai kulttuurista, vaikka näitä jälkimmäisiä käsitteitä ei voikaan yksiselitteisesti pitää kansanluonteen synonyymeina (ks. Saukkonen 1996a).

Kansanluonteen kuvauksia tulkitaan usein vastauksina kysymykseen: millaisia me olemme? Leerssenin mukaan kansoja koskevia luonnehdintoja ei oikeastaan ole lainkaan mielekästä tutkia niiden totuudellisuuden näkökulmasta, koska kuvaukset ovat siinä määrin manipuloituja, muokattuja, yleistettyjä, valikoituja ja liioiteltuja, etteivät ne enää tiukasti ottaen voi pitää paikkaansa (ks. Leerssen 1992, 287). Hedelmättömän totuudenmukaisuudesta kiistelemisen seurauksena kansanluonteen poliittiset merkitykset katoavat useimmiten näkyvistä.

Kansanluonteeseen, kulttuuri-identiteettiin tai kansalliseen identiteettiin liittyvä poliittisuus sisältää hyvin monenlaisia aineksia (ks. esim. Anttonen 1997). Tässä artikkelissa keskitytään vastaamaan ennen muuta kysymykseen: *mikä on kansanluonteen kuvauksissa esiintyvä 'kansa'*. Tämä kysymys on olennainen osa laajempaa kansallisvaltion identiteettipolitiikan tutkimista, jossa pyritään purkamaan ja analysoimaan kansallisvaltion käsitteen implisiittisesti sisältämää valtion, kansan, väestön, alueen ja kulttuurin yhteenlankeamista (ks. ed. Saukkonen 1998).

Kukaan ei voi koskaan havaita eikä esittää koko kansaa (vrt. Ander-

son 1991, 6). Kansanluonteen kuvauksessa esiintyvä 'kansa' ei voi koskaan kattaa homogeenisimmankaan kansakunnan väestön sisäistä erilaisuutta. Tosiasiallisesti kuvaukset eivät tähän siis edes pyri, vaan kuvauskohde on aina rajattu, muokattu ja manipuloitu. Kohteeksi on tietoisesti valittu jokin tietty, 'aidoimmaksi' tai edustavimmaksi katsottu osa (tai osia), joka esitetään tarkoituksenmukaisella tavalla.

Toisinaan tämä rajaus tehdään julkilausutulla kansan määritelmällä tai muuten selväsanaisesti korostamalla yhteistä kieltä, historiaa, sukujuuria ja/tai saman hallinnon alaisuutta samalla alueella. Usein tärkeät kriteerit jätetään kuitenkin suoraan ilmaisematta. Esimerkiksi asuinalueen, sosiaalisen aseman, elinkeinon ja sukupuolen perusteella tehtävät rajaukset täytyy lukea teksteistä 'rivien välistä' ulos. Lisäksi myös kansanluonteen kuvaukset määrittelevät kansaa. Ilmaisu: 'skotit ovat ylpeitä kansallisista perinteistään' sisältää määritelmän: 'perinteistään ylpeät skotit ovat (aitoja) skotteja'. Kysymys tietyn kansan tyypillisistä ominaispiirteistä piilottaa sisäänsä tautologisen kehäkysymyksen: mitkä ovat tyypillisen kansan edustajan tyypilliset piirteet (Leerssen 1988, 424). Tässä merkityksessä deskriptio on aina myös määritelmä, poliittinen teko.

Kansa-käsite on sisällöltään monimuotoinen ja vaikeasti määriteltävissä (eri määritelmistä Kemiläinen 1964; Hutchinson & Smith (toim.) 1994). Kansanluonteen kuvausten analysoinnin kannalta voidaan erottaa kolme eri mahdollisuutta käsitteellistää kansa, jotka kaikki olivat hyvin tärkeitä 1800-luvun lopun poliittis-sosiaalisessa kontekstissa. Kansa voidaan ensinnäkin nähdä suhteessa hallitsijaan tai hallitsevaan eliittiin demokraattisia poliittisia oikeuksia vaativana väestönosana. Toiseksi kansa voidaan nähdä pejoratiivisessa 'rahvaan' tai 'massan' merkityksessä, opillisesti ja kulttuurisesti sivistymättömien alempien kansankerroksien kokonaisuutena suhteessa säätyläistöön tai sivistyneistöön. Kolmanneksi kansa voidaan nähdä yhden tai useamman kansallisuuskriteerin (syntyperä, kieli, uskonto, yhteinen historia, kansallistunne) yhdistämänä kansa-yksilönä, joka on suhteessa muihin maailman kansoihin. Näitä ulottuvuuksia tarkastellaan artikkelin empiirisessä osassa.

Kansanluonteesta kirjoittaneet ihmiset ovat yleensä olleet älymystön jäseniä, usein kirjailijoita, filosofeja tai historioitsijoita. Heilläkin on tietty sosiaalinen taustansa, esimerkiksi kielen, asuinpaikan, uskonnon, sukupuolen ja yhteiskunnallisen aseman mukaan. Analysoimalla

kansanluonteen sisältämän 'kansan' määritelmää voidaan samalla tarkemmin selvittää kansanluonteesta kirjoittavan ja 'hänen kansansa' välistä suhdetta. *Kenestä siis puhutaan, kun puhutaan "meistä"?*

Kamppailu kansa-käsitteestä

Analysoitaviksi teksteiksi on valittu kaksi nykypäivän perspektiivistä merkityksellistä kansanluonnetta käsittelevää kirjoitusta. Suomalaisessa keskustelussa Zachris Topeliuksen (1818-1898) *Maamme-kirjalla* (1. painos 1875), ja erityisesti sen kuvauksilla suomalaisesta kansanluonteesta ja Matista on kiistaton asema suomalaisia koskevien mielikuvien alkulähteenä. Anna-Leena Siikala pitää sitä voimakkaimpana suomalaisen itsetajunnan muokkaajana katekismuksen ja Raamatun jälkeen (Siikala, 1996, 144-145). Alankomaissa puolestaan modernin hollantilaisen historiankirjoituksen isäksi mainittu Robert Fruin (1823-1899) kirjoitti vuonna 1871 *Algemeene Statistiek van Nederland* -teokseen kappaleen Alankomaiden kansanluonteesta (Het karakter van het Nederlandsche volk)[1], jossa esitetyillä luonnehdinnoilla on ollut paljon merkitystä myöhempien aikojen hollantilaisen kansanluonteen kuvauksille (van Ginkel 1997, 31; van Heerikhuizen 1982, 105, 108).[2] Molemmilla teoksilla oli tärkeä pedagoginen tehtävä maan ja sen asukkaiden esittäjinä juuri oman aikansa historiallisessa tilanteessa. Millainen tuo tilanne oli?

Alankomaat oli 1870-luvulla merkittävä siirtomaavalta, Suomi taas imperiumin osa. Molemmille maille vuosisadan alku oli ollut tärkeä, sillä Alankomaissa ei ranskalaishallinnon jälkeen palautettu sitä edeltänyttä löyhää liittotasavaltaa, vaan Wienin kongressissa luotiin yhtenäisvaltio, Alankomaiden kuningaskunta. Eteläiset maakunnat itsenäistyivät (Belgia) vuonna 1830. Seurauksena oli Alankomaissa luopuminen eurooppalaisista suurvaltahaaveista. Suomi puolestaan korotettiin vuonna 1809 autonomisena suuriruhtinaskuntana Aleksanteri I:n sanoin 'kansakuntien joukkoon'.

Säätyvaltiopäiväjärjestelmä lakkautettiin Alankomaissa vuonna 1848, mikä johti liberaaliryhmittymän (johon myös Robert Fruin kuului) vaikutusvallan kasvuun. Äänioikeutettuja oli uudistuksen jälkeenkin vain alle 3% väestöstä (Knippenberg & de Pater 1992, 148). Suomessa säätyvaltiopäivät alkoivat kokoontua säännöllisesti vuodesta 1869. Aatelis-

ton, papiston ja porvariston jäsenet olivat enimmäkseen ruotsinkielisiä. Kokonaan säätyläistön ulkopuolella olivat työläiset ja muu tilaton väestö, jotka muodostivat yli puolet koko väestöstä. Ylivoimainen osa suomalaisista asui maaseudulla, Alankomaissa puolestaan noin kolmannes asui kaupungeissa (Knippenberg & de Pater 1992, 40). Suomi oli siten myös taloudellisessa ja sosiaalisessa mielessä huomattavasti kehittymättömämpi, vaikka Alankomaatkin oli naapurimaitaan selvästi jäljessä teollistumisessa ja infrastruktuurin modernisoinnissa.

Molemmissa maissa käytiin kamppailua kansa-käsitteestä. Alankomaissa uskonnollisesti vapaamieliset, varsin elitistiset liberaalit ottivat yhteen ennen muuta vakaumuksellisten kalvinistien kanssa, jotka pitivät kiinni Alankomaiden kansan kalvinistis-historiallisesta luonteesta. Lisäksi katolilaiset, joita oli miltei puolet väestöstä ja jotka olivat saaneet täydet kansalaisoikeudet vasta ranskalaismiehityksen aikana, hakivat omaa rooliaan Alankomaiden kansakokonaisuudessa. (Ks. esim. te Velde & Verhage (toim.) 1996). Suomessa oli puolestaan 1800-luvun puolivälissä voimistunut fennomaaninen liike, joka vaati suomen kielelle ja suomenkieliselle väestölle enemmän oikeuksia. Kiistaa käytiin paitsi kielikysymyksestä, myös laajempien kansankerrosten poliittisista oikeuksista. (Ks. esim. Liikanen 1995).

Ilmeisistä eroista huolimatta maiden välillä oli siis myös aiheen kannalta relevantteja yhtäläisyyksiä. Molemmissa maissa etsittiin toimivaa maan, kansan ja valtion yhdistelmää sekä kilpailtiin eri käsitysten kesken. Kansakunnan sisäisen hahmottamisen lisäksi kyseessä oli paikan hakeminen eurooppalaisessa kansojen ja valtioiden yhteisössä, missä toimissa juuri kansanluonne oli tärkeä apuväline. Suomessa oli vuosisadan puolivälissä päättynyt 'valtiollinen yö' ja 'kansallinen herääminen' oli hyvässä vauhdissa. Alankomaissa oli puolestaan karistettu harteilta konservatiivinen ja innovaatioita lamauttanut 'Jan Salie -henki' (Potgieter). Liikennevälineet olivat molemmissa maissa alkaneet helpottaa matkustusmahdollisuuksia ja siten kokemushorisontin laajenemista paikallistason ulkopuolelle, vaikka teollistuminen olikin vielä vaatimatonta. Moderni poliittinen julkisuus oli alkanut kehittyä molemmissa maissa, minkä johdosta 'kansasta' tuli myös oikeuksia vaativa poliittinen subjekti. Niin Suomessa kuin Alankomaissakin Euroopan hullut vuodet menivät ilman yhteiskunnallisia levottomuuksia. Muun Euroopan tapahtumien johdosta sosiaaliset levottomuudet ja vallankumouksellinen potentiaali tiedostettiin kuitenkin selvästi.

Kansan ja kansanluonteen määritelmät

Analysoin Fruinin ja Topeliuksen tekstejä kaksivaiheisesti. Ensin tutkin, miten kansa on määritelty eri kansallisuuskriteerien nojalla tai muuten esimerkiksi uskonnon, elinkeinon, sukupuolen tai asuma-alueen perusteella. Toisessa vaiheessa katson, mitä tarkennuksia itse kansanluonteen kuvaus tekee kansan määritelmään.

Fruinin mukaan Alankomaiden kansa (volk) kuuluu laajempaan pohjoisgermaaniseen pääheimoon, jonka eri haaroista erityisesti friisit, saksit ja frankit ovat vaikuttaneet Alankomaiden kansan muodostumiseen (Fruin 1900, 1). Näiden heimojen fyysiset, moraaliset ja intellektuaaliset tunnusmerkit voidaan hänen mukaansa yhä havaita, mutta paljon vaivalloisemmin kuin ennen, koska ihmisten muutto paikkakunnalta toiselle ja eri heimoihin kuuluvien nuorten keskinäinen avioituminen ovat sekoittaneet rakenneosia ja laimentaneet erityispiirteitä (mt., 2-3).

Heimoerojen yhteensulautuminen on vaikuttanut myös hollannin kielen (de volkstaal) kehitykseen. Hollannin maakuntien frankkilaismurteiden pohjalta muokattu hollannin kieli (algemeen Nederlandsche taal) työntää jatkuvasti friisiläis-, saksilais- ja frankkilaismurteita syrjään. Fruinin mukaan sivistyneissä piireissä koko maassa puhutaankin jo yleiskieltä eikä enää ole kaukana aika, jolloin aikaisemmin kukoistavien kansanmurteiden puhututkin muodot vaihtuvat yleiskieleksi. (Fruin 1900, 4-5.) Kaikkiaan Fruinin kirjoituksessa korostuu siis kokemus monimuotoisesta muutoksesta, joka tasoittaa maansisäisiä heimo- ja maakuntaeroja. Kehityksen seuraukset ovat ilmeisimpiä kaupungeissa, sitävastoin heimojen ja murteiden väliset erot ovat parhaiten havaittavissa maaseudulla (mt., 3-4).

Fruin antaa ymmärtää, että myös Alankomaiden valtiorajojen ulkopuolella asuu ihmisiä, joilla on samat sukujuuret, samat tavat, sama taloudellinen toiminta ja samanlaiset sosiaaliset olosuhteet. Lisäksi hollannin kieltä puhutaan yhtä lailla Saksan puolella itäisellä Friisinmaalla kuin Luoteis-Ranskassakin, kuten tietenkin myös Belgian Flanderissa. Mikäli Alankomaiden valtakunnan rajat vedettäisiin luonnollisia etnografisia rajoja pitkin, Fruin huomauttaa, raja-alue sulkisi sisäänsä niin itäisen Friisinmaan kuin Flanderinkin (Fruin 1900, 5-6).

Fruinin määrittelyssä nousevat siis esille erityisesti kansan sukujuuret ja kieli, jotka oikeuttaisivat Alankomaiden kansan laajentamisen valtiorajojen ulkopuolelle. Tästä huolimatta Fruin kuvaa kirjoituksessaan ai-

noastaan Alankomaiden valtiossa asuvaa väestöä. Kansallisuuskriteereiltään epätäydellisenäkin valtio on havainnoinnin perusyksikkö.

Toisaalta huomio voidaan kiinnittää myös siihen, mistä Fruin vaikenee. Ajatus Alankomaiden kansasta nimenomaan kalvinistisena on niin keskeinen osa Alankomaiden historian tulkintaa ja Fruinin oman ajan poliittista keskustelua, että sen ohittaminen on tietoinen valinta. Tollebeekin mukaan Fruin pyrki tieteellistämällä historiantutkimuksen metodologiaa ylittämään valtiopainotteisen (liberaalin) ja kalvinistispainotteisen (oranjistisen) tulkintatradition välisen kuilun ja näin luomaan suurempaa yksimielisyyttä Alankomaiden historiasta (Tollebeek 1990, 16), josta sekä liberaalit, kalvinistit että katolilaiset voisivat ottaa oppia (mt., 33). Fruinin kansa-määritelmä sisältää siis poliittisen viestin, kädenojennuksen vapaamielisten protestanttien, katolilaisten ja muiden uskontokuntien edustajien suuntaan. Uskonnon korostaminen olisi ollut kansallista yhtenäisyyttä heikentävä tekijä.

Heimo- ja murrejaon lisäksi Fruin esittää kuitenkin kaksi toisiinsa liittyvää kahtiajakoa. Fruinin tekstiä luonnehtii aavistus modernin yhteiskunnan synnystä, joka laajentaa yhdenmukaisuuden mittakaavaa alueelliselta tasolta kansalliselle tasolle ja erottaa menneisyyden aikaisempaa selvemmin nykyisyydestä. Menneisyyden sija on maaseutu ja sen paikalliset elämänmuodot, kun taas uuden ajan ilmiöt esittäytyvät nimenomaan kaupungeissa. Lisäksi hän yleiskielen yhteydessä puhuu erikseen sivistyneistä piireistä.

Topelius esittää Maamme-kirjan alussa ytimekkäästi sekä fennomaanien (yksi kansa – yksi kieli) että svekomaanien (kaksi kansaa – kaksi kieltä) kansakäsityksestä (Tiitta 1994, 250) poikkeavan näkemyksensä: ”Kaikki sen pojat ja tyttäret ovat samaa kansaa, puhukoot he mitä kieltä hyvänsä.” (Topelius 1981, 13.[3]) Topeliukselle kansan (folk) ratkaisevana kriteerinä ei siis ole kieli[4]. Samaten hän irtautuu kansan määrittämisestä sukujuurten perusteella korostamalla, että ”ei ole yhtäkään sukuperältään niin sekoittumatonta kansaa, ettei sen esi-isissä olisi vierasta verta; eikä kieleltään niin puhdasta kansaa, ettei se olisi sanoja muilta lainannut” (Topelius 1981, 14).

Topeliuksen kansamääritelmässä keskeisiä ovat luonnonolosuhteisiin ja historiaan liittyvät kokemukset, joiden ansiosta ihmiset ovat Jumalan tahdosta yhdistyneet kansallisessa tietoisuudessa (vrt. Tiitta 1994, 239-240).

> Jumala on pitänyt heitä yhdessä samassa kotimaassa monta sataa vuotta, samojen lakien ja hallinnon alla. Mitä hyvää tai pahaa on tapahtunut toiselle, sen on kokenut toinenkin. He ovat kasvaneet, eläneet ja kuolleet toinen toisensa vieressä saman Pohjolan tuntureilla, saman taivaan alla, tehdessään samaa ankaraa työtä henkensä elatukseksi. Heillä on sama kristinusko, sama opetus, samat oikeudet, samat velvollisuudet, sama hyöty, sama vahinko, sama vapaus, sama rakkaus ja sama toivo. He ovat maanmiehiä, veljiä ja sisaria kaikiksi ajoiksi. Heillä ei ole kahta, vaan yksi isänmaa. He eivät ole myöskään kaksi, vaan yksi kansa. Jumala suokoon meille kaikille sovinnollisen sydämen! Minkä Jumala on yhdistänyt, sitä ei pidä ihmisen erottaman. (Topelius 1981, 13.)

Topelius korostaa kokemusten yhtäläisyyttä epäilemättä kohtuuttomasti, ajateltaessa esimerkiksi 1800-luvun lukuisia nälkäkatastrofeja sekä erittäin epätasa-arvoisia poliittisia ja sosiaalisia oikeuksia. Tästä huolimatta hänen kansa-käsitettään on pidettävä huomattavan avoimena, aikana jolloin esimerkiksi Alankomaiden kansallislaulussa korostetaan vieraista vaikutteista vapaata alankomaalaista verta (”Wien Neerlands bloed in de aders vloeit, Van vreemde smetten vrij”)[5].

Myöhemmin Topelius tarkentaa määritelmäänsä ja kohottaa kansaan kuulumisen kriteeriksi kaksinkertaisen patriotismin: rakkauden isänmaata kohtaan ja halun tehdä työtä sen hyväksi. ”Mutta sanottu on, että kaikki, jotka pitävät ja rakastavat tätä maata isänmaanansa, – kaikki, jotka noudattavat tämän maan lakia ja tekevät työtä sen hyväksi, ovat yhtä kansaa.” (Topelius 1981, 124.) Avoimesta määritelmästä huolimatta kansallistunteeseen kohdistuva yhdenmukaisuuden paine on silti melkoinen, koska kansan jäsenten täytyy seistä ”kuin yksi mies, sydän isänmaahan juurtuneena” (mt., 124).

Sisäistä erilaisuutta ilmentävät eri kansanheimot, ennen muuta hämäläiset ja karjalaiset, joista muut heimot ovat jakautuneet. Näiden lisäksi rannikkoseuduilla ja saaristossa asuu ”ruotsin-sukuista kansaa”. Maassa asuu lisäksi venäläisiä, saksalaisia, englantilaisia, ranskalaisia ja norjalaisia sekä joidenkin muidenkin kansojen (nationer[6]) edustajia. 86% väestöstä periytyy hänen mukaansa suomalaisesta sukupuusta (Topelius 1981, 124).[7] Kieli ja sukujuuret yhdistyvät Topeliuksella siis kuitenkin toisiinsa.

Topelius rajaa *Maamme-kirjassa* Suomen kansan suuriruhtinaskunnan rajojen sisäpuolelle, sen isänmaallisiin asukkaisiin. Topelius tunnetaan varhaisena Suur-Suomi-aatteen ajajana, koska hänen mielestään Suomen itärajan olisi pitänyt kulkea paljon idempänä, Laatokalta Vienanmereen ulottuvaa 'luonnollista rajaa' pitkin. Tällöin myös suuri osa Suomen rajojen itäpuolella asuvia karjalaisia olisi saatettu samaan valtiolliseen yhteyteen (ks. esim. Tiitta 1994, 150-163). *Maamme-kirjassa* Topelius ei kuitenkaan tätä esitä, eikä esimerkiksi karjalaisia koskevassa luvussa puhuta muista kuin Suomessa asuvista karjalaisista.

Isänmaahan kiinnittymisen tärkeyttä hän korostaa esittämällä juutalaiset ja mustalaiset selvästi kielteisemmässä valossa. Juutalaisista ja mustalaisista nähdään, kuinka suuri onnettomuus on kulkea vieraana maan päällä vailla isänmaata (Topelius 1981, 177; Tiitta 1994, 245)[8]. Fruinin kirjoituksen viimeisessä luvussa todetaan puolestaan, että juutalaisilla (het Israëlitische volk) on muista poikkeava kansanluonne, jonka Fruin esittää varsin myönteisessä valossa (Fruin 1900, 20). Topelius ei siis tuo määritelmien yhteydessä esille sellaisia kaupungin ja maaseudun tai sosiaaliryhmien välisiä eroja tai käsitystä muutoksesta kuin Fruin omassa kirjoituksessaan.

Lisäksi kansanluonteen määritelmä tarkentaa kirjoituksen kansa-käsitettä ja osoittaa kirjoittajien lähestymistapojen erilaisuuden. Robert Fruinin mukaan "jokaisella kansalla on oma luonteensa. Tämä jokapäiväinen totuus tarvitsee vain tulla julkilausutuksi tullakseen samalla, ilman vastalausetta tai epäilystä, myös hyväksytyksi" (Fruin 1900, 6). Sen sijaan kansanluonteen syyperusta on hänen mukaansa vaikeammin selvitettävissä. Vaikuttavia tekijöitä ovat alkuperä, rotu ja periytyminen, asuma-alueen maaperä ja ilmasto, elinkeino ja elämäntapa, hyvinvoinnin ja sivistyksen kehitystaso, tavat ja käsitykset sekä fyysinen rakenne, ravinto ja kasvatus, joista erityisesti rotuja tarkasteltaessa Fruin olisi valmis antamaan eniten merkitystä sukuperälle. Toisaalta hän huomauttaa kuinka muukalaisten jälkeläiset jo toisessa tai kolmannessa sukupolvessa menettävät alkuperäisen kansanluonteensa ja sulautuvat valtaväestöön. (Mt., 7.)

Yhtäältä Fruinin mielestä kansanluonteen piirteet säilyvät siten puhtaimpina niissä kansanosissa, jotka pysyvät loitolla ulkoisista vaikutuksista eli kaukaisissa maakunnissa ja maaseudulla. Mutta koko kansan kannalta nämä alueet ovat Fruinin mukaan ongelmallisia, koska yhtä

lailla kuin kansanluonteen hahmottelijan on otettava huomioon mahdolliset yhtäläisyydet naapurimaiden kanssa, on myös varottava tulkitsemasta paikallisia erityispiirteitä kansallisina. Paikalliset ominaisuudet ovat puolestaan voimakkaimmillaan juuri takapajuisissa oloissa. (Fruin 1900, 7-8.)

Topeliukselle kansanluonne (folklynne, folk-karaktär) on kansan keskinäinen yhtäläisyys eli ominaisuus, jota on helpompi tuntea kuin selittää (Topelius 1981, 124). Hänen mukaansa kansanluonne on leima, jonka Jumala on painanut jokaiseen kansaan, antamalla sen asua kauan yhdessä (mt., 124). Topeliusta on usein korostettu Montesquieun kaltaisena environmentalistina, jolle ilmasto, maisema ja maaperä ovat tärkeimpiä ihmiseen vaikuttavia tekijöitä (Paasi 1984; Tiitta 1994). Tämä *Maamme-kirjan* kohta, samoin kuin yllä oleva kokemusten yhtäläisyyttä painottava lainaus, korostavat kuitenkin myös poliittisen, sosiaalisen ja kulttuuriympäristön vaikutusta kansanluonteeseen. ”Sillä täytyyhän niillä, jotka lapsuudestaan lähtien ovat kasvaneet samassa maassa, samojen lakien ja samojen elämänolosuhteiden alaisina, olla kaikkine erilaisuuksineenkin paljon keskinäistä yhtäläisyyttä” (mt., 124).

Eri maakuntien asukkaat eroavat myös Topeliuksen mukaan toisistaan, mutta ulkomailla kaikki suomalaiset osoittavat kansanluonteensa samanlaisuuden. Kansanluonteen leima kulkee ihmisissä kaikkialla mukana, mutta se ei suinkaan ole muuttumaton, vaan saattaa heiketä kasvatuksen, tapojen ja elämänolojen vaikutuksesta, joskin harvoin häviää kokonaan. Topelius katsoo kansanluonteen erottuvan parhaiten tarkastelemalla kansan menneitä elämänvaiheita. (Topelius 1981, 124-126.)

Molemmat kirjoittajat määrittävät siis kansa-käsitteen eri tavoin, mutta käytännössä rajaavat sen maidensa asukkaisiin. Molemmat tuovat esille maakuntien tai heimojen väliset erot, mutta korostavat niiden yhteensulautumista kansalliseksi kokonaisuudeksi. Fruinin mukaan kansanluonne näkyy puhtaimpana maaseudulla, jossa se kuitenkin saattaa myös peittyä paikallisten piirteiden alle. Molemmilla kirjoittajilla kansanluonne on muuttuva suure, ja erityisesti Fruin korostaa viimeaikojen kehityksen vaikutusta. Fruin epäilee siten menneiden aikojen ja takapajuisempien seutujen edustavuutta kansanluonteen nykypäivän kannalta. Topelius sitä vastoin kääntää kansanluonnetta etsiessään katseen nimenomaan menneisyyteen.

Kansanluonteen kuvaus

Robert Fruinin mukaan hollantilaisen kansanluonteen ominaisuuksiin kuuluvat harkitsevaisuus, hitaus asioiden käsittelyssä, viileys myötämäessä, kärsivällisyys vastamäessä ja sitkeys vastarintaa kohtaan. Hollantilainen ei hätäänny onnettomuuden hetkillä eikä ryntää suin päin nautintoihin. Nämä piirteet kuuluvat kaikki kattokäsitteen flegmaattinen (*bedaard*) alle. (Fruin 1900, 8.)

Myönteiset ominaisuudet saattavat saada myös puutteiden ja paheiden muotoja, jolloin esiintyy vitkautta, velttoutta, kömpelyyttä ja jääräpäisyyttä. Kanssakäynti vieraiden ja jopa tuttujenkin kanssa on jäykkää, ja luottamuksellisuus vallitsee ainoastaan pienessä kotoisessa piirissä. Hollantilainen ei ole puhelias, ei anna helposti lupauksia tai vakuutuksia, mutta jos hän on jotain luvannut, sen hän myös pitää. Kevytmielisyys ja tuhlaus eivät ole kansallisia puutteita, saituus ennemminkin. Hollantilainen ei juokse uutuuksien perässä, outoa hän katsoo inholla ja epäluulolla, ylpeää hän pitää ainoastaan uhkarohkeana. Häneltä ei puutu yritteliäisyyttä, mutta hän haluaa olla varma tuloksesta ja jos hän johonkin ryhtyy, niin siinä hän myös pysyy. Seuraaminen on hänelle rakkaampaa kuin edelläkäyminen, mutta kerran tien päällä hän ei ihan helposti käänny takaisin. Hän kaihtaa suuria ajatuksia, mutta on tarkka pikkuasioissa ja keskittyy tarkasti tehtäviinsä. Hänen rauhallinen harkintansa antaa hänelle itsevarmuutta ja itsenäisyyttä. Siksi hän on tarkka vapaudestaan, mutta ei aatteellisesta vapaudesta, josta muut kansat (sic) mielellään puhuvat, vaan yksinkertaisesta, käytännöllisestä ja henkilökohtaisesta vapaudesta ajatella, sanoa ja tehdä mikä tuntuu hyvältä ilman, että tarvitsee alituiseen liittyä toisiin tai nähdä muita silmiensä alla, siis vapautta, joka mielellään välittää niin vähän kuin mahdollista yleisen edun tähden luoduista laeista ja säännöistä. (Fruin 1900, 8-9.)

Kuulostaako tutulta? Topeliuksen suomalaisen kansanluonteen kuvaus ja Matti-kertomus voidaan asettaa Fruinin kuvauksen rinnalle ja peilikuvamaisuus on eräistä poikkeuksista ja tyylillisistä eroista huolimatta huomattava. Suomen kansa on Topeliuksen mukaan jumalaapelkäävä, uuttera ja kestävä, karaistunut ja voimakas, kärsivällinen, uhrautuvainen ja elinvoimainen, urhoollinen ja sotakuntoinen, sitkeä ja itsepintainen, uskollinen, hidasluontoinen ja vitkallinen, vapautta rakastava, tiedonhaluinen ja oppia rakastava (Topelius 1981, 126). Matti on puolestaan mm. jäykkä ja juro, hidasliikkeinen, jörömäinen ja

ujosteleva (tosin vapautuu hyvien ystävien seurassa), harvapuheinen ja vaitelias, rehellinen, tyyni, hidas ja myöhästelevä, hyvä oppimaan, itsepäinen, kaikkea uutta epäilevä, mieluummin muiden seuraaja kuin alullepanija, kärsivällinen, koettelemuksia kestävä, kotona viihtyvä, auttavainen, vieraanvarainen, luotettava ja uskollinen sekä perinpohjainen (mt., 128-129).

Lisäksi Fruin mainitsee myöhemmin kirjoituksessaan, että kansanhyveitä ovat vakavuus, työteliäisyys, vieraanvaraisuus ja hyväntekeväisyys, joka juontaa juurensa siitä, että elämä Alankomaissa on niin vaikeata. Maaperä vaatii jatkuvaa huolenpitoa, suunnittelemista ja työtä, jos sen mielii kantaa hedelmää (Fruin 1900, 10). Suomen maaperän ja ilmaston epäystävällisyys ja jatkuvan raadannan tarve on tunnetusti toistuva teema suuressa osassa suomalaista patrioottista kirjallisuutta. Fyysisesti hollantilainen on suuri, raskas- ja karkeatekoinen (mt., 10), kun taas Matti on keskikokoinen, hartiakas, jänteväkätinen ja hyvin kestävä (Topelius 1981, 128).

Mistä kuvausten samanlaisuus johtuu? Eräs yhdistävä taustatekijä tuli jo Fruinin kuvauksessa esille, nimittäin flegmaattisuus, temperamenttiopista (Galenos) juontuva persoonallisuustyyppi. Fruin ei suinkaan ollut ensimmäinen kuvaamaan hollantilaista kansaa nimenomaan flegmaatikon luonteenpiirteillä ja samoin näin oli tehnyt suomalaisten tapauksessa myös moni Topeliusta aikaisempi kirjoittaja sekä Topelius itsekin muissa yhteyksissä (Tiitta 1994, 246)[9]. Sen jälkeen kun tietty luonnetyyppi on katsottu kansalle ominaiseksi, siihen liittyvät piirteet astuvat kuvaan mukaan ilman sen kummempaa havainnoinnin tarvetta.

Temperamenttioppi auttaa samalla tarkastelemaan edelleen kirjoitusten kansa-määritelmää. Kaikille neljälle säädylle oli tapana antaa oma temperamenttinsa. Kaarlo Wirilanderin mukaan koleerisuus kuului urhoolliselle aatelissäädylle, melankolisuus itaralle oppisäädylle, sangviinisuus huikentelevaiselle hovisäädylle ja flegmaattisuus suurten väestömassojen eli siis niin sanotun yhteisen kansan, rahvaan jäsenille (Wirilander 1972, 141).

Flegmaattisuus sopii siis hyvin myös Fruinin esittämien kansanluonteen puhtainta muotoa edustavien maaseudun ihmisten temperamentiksi. Myös Topeliuksen tekstissä ja ylipäänsä ajan suomalaisessa fennomaanisessa tulkinnassa aidon kansan edustajaksi on valittu juuri talonpoikaissääty. Flegmaatikon piirteet tulevat suomalaiselle kansanluon-

teelle täten annettuina, vieläpä kaksinkertaisesti, kun huomataan myös eri maakuntien jakaminen temperamenttiopin perusteella. Tällöin pohjalaiselle kuului koleerinen, karjalaiselle sangviininen, viipurilaiselle melankolinen ja hämäläiselle flegmaattinen temperamentti (ks. esim. Tiitta 1994, 259). Topeliuksen mukaan juuri ”hämäläinen on siis se varsinainen kivenvääntäjä, joka on painanut leimansa kansamme enemmistöön” (Topelius 1981, 160). Historiaan suuntautunut perspektiivi paljastuu jälleen Topeliuksen huomauttaessa, että vanha, puhdas hämäläisluonne on jäljellä enää muutamissa Hämeen sisä- ja pohjoisosissa, muualla kansa on muuttunut vilkkaammaksi ja toimeliaammaksi sekä alttiimmaksi uuden ajan ja naapuriensa vaikutuksille (mt., 160).

Wirilanderin mukaan sääty-yhteiskunnassa vallitsi yksimielisyys siitä, että lähes kaikki huonoimman temperamentin eli flegmaatikon kielteiset piirteet kuuluivat juuri yhteiselle kansalle, ”maaseudun ja kaupunkien alati harmaana nähtyyn ’elätettävän’ väestön lietekerrostumaan” (Wirilander 1972, 141). Kumpaakaan tässä analysoitavaa kuvausta ei ole kuitenkaan esitetty erityisen kielteisessä sävyssä. Topeliuksen varsinainen kansanluonteen kuvaus sisältää pelkkiä myönteisiä ominaisuuksia ja Matille annetut kielteiset ominaisuudet on asetettu ennemmin koomiseen kuin kriittiseen valoon, ikään kuin tuomaan inhimillisyyttä ideaalityypin kuvaukseen.

Topeliuksen lähestymistapa korostaa voimakkaasti kansallista yhtenäisyyttä. Hämäläinen talonpoika esitetään suomalaisen kansanluonteen ydinhahmona, jonka sisällä sijaitsevat niin myönteiset kuin kielteisetkin piirteet. Vaikka karjalaiset itse asiassa esitelläänkin varsin selvästi hämäläisistä poikkeavana kansanosana (Topelius 1981, 154-155, 159), suomalaisuuden kuvaus sisältää vain hämäläiselle annettuja piirteitä. Päivi Rantasen mukaan Topelius esittää rahvaan ”yksikkömuodossa, joko Mattina tai suomalaisena hevosena ja se saadaan näin näyttämään homogeeniselta massalta, joka on yhtenäinen niin ulkoisen olemuksen, luonteen kuin käyttäytymisenkin osalta” (Rantanen 1997, 212).

Kuvauksen homogeenisuus on räikeässä ristiriidassa Topeliuksen edellä esitetyn kansa-määritelmän avoimuuden kanssa, mikä lienee juuri mahdollistanut huomattavan vapaamielisen kansa-käsitteen sivuuttamisen *Maamme-kirjasta* ja Topeliuksesta esitetyissä tulkinnoissa. Ylipäätään se on hyvä osoitus siitä, kuinka kansanluonnetta (tai mentaliteettia, identiteettiä tai kulttuuria) on vaikeata saada sisältämään käsitteellisesti enemmän sisäistä erilaisuutta, ristiriitoja, ambivalensseja ja muu-

tosta, ellei myös varsinainen kuvaus esitä kansallista kokonaisuutta monimuotoisena. Määritelmällinen avoimuus ei riitä, jos deskriptio antaa lukijalle sulkeutuneen ja yksiulotteisen kuvan.

Koko kansa?

Fruinin lähestymistapa on ratkaisevasti toinen kuin Topeliuksen. Kieltä ja perinnöllisyyttä korostavasta kansamääritelmästä huolimatta hän tarjoaa esimerkin kattavammasta kuvauksesta. Lueteltuaan hollantilaisen kansanluonteen peruspiirteet hän siirtyy kuvaamaan selkeästi kielteisempiä ominaisuuksia. Hollantilainen on altis ulkoisille piristeille ja jopa tarvitsee niitä, eikä kohtuullisuus olekaan hänen perushyveitään. Hän tarvitsee raskasta tai ylipäätään paljon ruokaa ja lankeaa väkijuomien nauttimiseen maistaakseen hetkellistä huolettomuutta, keventääkseen sydäntään ja innostuakseen. (Fruin 1900, 9.) Kielteinen suhde alkoholinkäyttöön toistuu useita kertoja Fruinin kirjoituksessa. Topelius tunnetusti mainitsee juopumuksesta ja siihen liittyvästä huonosta käytöksestä ainoastaan kerran, ja silloinkin Pohjanmaan, etenkin sen ruotsinkielisten yhteydessä (Topelius 1981, 174).

Samalla Fruin ilmaisee kansa-käsitteen kannalta kiinnostavalla tavalla selvän sosiaalisen hierarkian ja ottaa kielteisen kannan alempien sosiaaliluokkien elämäntapaan. Tässä yhteydessä ei olekaan kyseessä koko Alankomaiden väestö, vaan Fruin sanoo selvästi, että ”humala on, valitettavasti, alemmissa yhteiskuntaluokissa (aikaisemmin suuressa määrin myös korkeammissa) kansallinen pahe (volksondeugd)” (Fruin 1900, 9).

Kysymys on nimenomaan kaupunkien työväenluokasta ja köyhälistöstä. Kaupungistumisen sosiaaliset seuraukset näyttäytyvät Fruinin silmissä etupäässä kielteisinä hänen kertoessaan kuinka väentiheys, valon ja puhtaan ilman puute, huonot asunnot, surkea ravinto, kevyt työ ja houkutukset siveettömyyteen johtavat kaupunkilaisväestön heikkoon fyysiseen kuntoon, jota edelleen sukupolvelta toiselle periytyvä (!) köyhyys sekä väkijuomien väärinkäyttö heikentävät siten, että tuloksena ovat ”likaiset, käpertyneet hahmot, jotka ovat lapsuudestaan asti heikkoja ja sairaalloisia, haluttomia ja hengettömiä jopa elämän kukoistusiässä, alati palaavien epidemioiden ennalta määrättyjä uhreja” (Fruin 1900, 11).

Samalla koko kuvauksen painopiste siirtyy maaseudulta kaupunkeihin, jotka eivät suinkaan ole ainoastaan kritiikin kohteita. Fruin korostaa edelleen, että kaupunkilaisväestöllä on erilainen luonne kuin maalaisväestöllä. Kaupungeissa esiintyvät niin rikkauden kuin köyhyydenkin ääripäät ja erityisesti suurissa kaupungeissa räikeässä vastakohtaisuudessa. Maaseutu on fyysisen kansanvoiman (volkskracht) lähde, kun taas kaupungit ovat intellektuaalisen kansanvoiman, sivistyksen, laajan koulutuksen, tieteen ja taiteen sijaintipaikka. Kaupunkilaisväestö elää ja toimii enemmän yhdessä ja siten sillä on myös enemmän tuntumaa siveelliseen voimaan, enemmän tahdon ja toiminnan tietoisuutta, enemmän itsenäisyyttä ja vapaudentahtoa. (Fruin 1900, 11-12.)

Fruinin mukaan maaseutu- ja kaupunkilaisväestön välinen määrällinen ero on Alankomaissa pienempi kuin missään muualla. Kansa-käsite tarkentuu edelleen Fruinin huomauttamalla kaupunkimaisuudesta erityisesti varsinaisessa Hollannissa, joka mainitaan kansallisen olemassaolon ytimeksi (de kern van ons *nationaal* bestaan, kurs P.S.). Alankomaiden urbaanisuutta korostavat edelleen monien maaseutupaikkakuntien (nimenomaan Hollannissa) kaupunkimaiset elinkeinot ja elämäntapa sekä todellisten suurkaupunkien puute. Fruinin mukaan missään muussa maassa porvarillinen elementti (het burgerlijk element)[10] ei ole yhtä vahva kuin Alankomaissa, jossa porvaristo on sekoittunut talonpoikaissäätyyn ja sulauttanut itseensä alunperinkin vähäisen ja merkityksettömän aatelin (Fruin 1900, 12).

Fruin korostaa samalla käsitteellistä jakoa kansan (volk) ja kansakunnan (nation) välillä, siirtyen painottamaan jälkimmäistä (vrt. Topelius edellä, loppuviite 6). Maanviljelijän ammatti on kansanelinkeino (volksbedrijf), Fruinin mukaan nimenomaisesti paikallinen elinkeino (Fruin 1900, 12), kun taas Alankomaita kutsutaan ”kauppiaiden kansakunnaksi” (”natie van kooplieden”, lainausmerkit R.F.). Juuri kaupankäynti on Fruinin mukaan yhdessä merenkulun kanssa ollut Alankomaissa tärkein elinkeino, ja myös antanut kansanluonteelle terävimmät poimunsa. Tämä korostaa edelleen läntisten maakuntien ja nimenomaan Hollannin keskeistä asemaa Alankomaiden kansan olemassaolossa, ja antaa Fruinille mahdollisuuden hehkuttaa kultaisen vuosisadan loistavan menneisyyden hiillosta ja kritisoida aikalaisiaan pienten asioiden näpertelystä ja provinsialismista politiikassa sekä kykenemättömyydestä suuriin ja rohkeisiin tekoihin. (Mt., 14-16.)

Elitististä käännettä korostaa edelleen kuvauksen siirtyminen hol-

lantilaisten aikaansaannoksiin tieteiden ja taiteiden alalla, joissa molemmissa kansanluonteen jälki on nähtävillä (Fruin 1900, 16-17). Mutta tämän jälkeen Fruin tuo esille kansanluonteen ja siis myös kansan kääntöpuolen tarkastelemalla kansanluonteen ilmenemistä kansanelämässä (oireellisesti: volksleven). Varoitettuaan itseään sekoittamasta paikallisia piirteitä yleisiin ominaisuuksiin ja korostettuaan, että alemmat luokat ovat kaikissa maissa sivistymättömiä Fruin tunnustaa, että alhaissäätyiseltä hollantilaiselta puuttuu luontainen sivistys. Hän ei ole nokkela eikä henkevä kanssakäymisessä, eikä leppoisa. Hän on juro eikä hänellä ole silmää luonnolle tai taiteelle. Edes omasta säädystä tulevat opettajat eivät tunnu pystyvän kehittämään häntä. Hollantilainen työläinen on luotettava ja säännöllinen työssään, mutta hän on harvoin nopea ja kätevä. Hän tarvitsee opastusta ja seuraa mieluiten vanhaa rutiinia. (Mt., 17-18.)

Lepopäivänsä työläinen viettää Fruinin mukaan aamulla kirkossa, iltapäivällä kävelyllä perheensä kanssa ja illan kahvipöydässä, kenties uskonnollista kirjallisuutta lukien (Fruin 1900, 18). Tämän idyllin särkee kuitenkin alkoholinkäyttö. ”Elämän yksitoikkoisuus ei tunnu rasittavan häntä. Kuitenkin kuin korvaukseksi hän heittäytyy tiettyinä aikoina hulluun humalatilaan. Kansanjuhlien aikana tuota viileätä luontoa ei pidätä mikään. Rujo voima muuttuu alhaisuudeksi. Kuvottava iloisuus löytää lähteensä etupäässä ylenmääräisestä väkijuomien nauttimisesta.” (Mt., 18.)

Fruinin kuvaus vaikuttaa lohduttomalta, mutta hän näkee rahvaassa myös myönteisiä puolia. Vaikka sitä ei ilmeisesti voikaan sivistää, on kansamme (ons volk) ”rauhallista ja järjestystä rakastavaa; ei mitenkään nöyristelevää, vaan helposti johdettavaa” (Fruin 1900, 18). Yhteys aikakauden uhkakuviin on selvä kun Fruin kertoo tyytyväisenä levottomuuksien menneen Alankomaiden ohi ja vähäisen voimanosoituksen riittäneen taltuttamaan väkijoukot (mt., 18). Rikostilastojen avulla Fruin päättelee, että vaikka valtiota ja yleistä järjestystä vastaan tehdään paljon rikoksia, kansa ei ole levotonta tai kumouksellista, vaan rikokset ilmentävät vastustusta poliisivallankäyttöä ja järjestyssääntöjä kohtaan. Fruinin mukaan tämä on ainoastaan osoitus siitä kansanluonteeseen kuuluvasta henkilökohtaisesta vapaudenkaipuusta, joka ei halua tulla rajoitetuksi. (Mt., 19.)

Allan Tiitta on puolestaan luonnehtinut Topeliuksen Mattia ”palveluskoiramaisen uskolliseksi” (Tiitta 1994, 354). Jälleen on syytä tulkita ku-

vauksia ennemmin aikansa poliittis-sosiaaliseen kontekstiin liittyvinä normeina ja toiveina kuin suorina kuvina todellisuudesta. Vallankumouksia kokemattomissa, mutta sisäisiä jännitteitä ja ulkoisia uhkia sisältävissä maissa sekä Fruinin että Topeliuksen kuvaukset kansasta ovat eliitin näkökulmasta huomattavan ihanteelliset.

Fruinin tekstiä on sen suorapuheisuuden vuoksi helpompi tulkita. Pienet viat rahvaan luonteessa ja käytöstavoissa ovat kuitenkin vähäisiä sen rinnalla, että kansa on uskollista, rauhallista ja luotettavaa. Puutteet ja paheet ovat myös sikäli tarkoituksenmukaisia, että ne sekä velvoittavat eliitin ohjaamaan tätä kansaa että legitimoivat tämän ohjauksen ja lisäksi suostuttelevat 'yhteisen kansan' alistumaan sivistyneistön ohjaukseen.

On ymmärrettävää, ettei Topelius kouluille tarkoitetussa kirjassaan halunnut eikä voinut esittää jyrkintä mahdollista kritiikkiä rahvaanomaisuutta, sivistymättömyyttä ja huonoja tapoja kohtaan. Lapsille ja muille lukijoille piti tarjota nimenomaan positiivisia identifioitumiskriteerejä (ks. Paasi 1984, 48). On kuitenkin huomiota herättävää ja kysymyksenasettelun kannalta olennaista, kuinka suppea Maamme-kirjan sisältämän Suomen sosiaalinen rakenne itse asiassa on. Fruin hahmottaa siis eräänlaisen kolminapaisen mallin, jonka kulmien kärjissä ovat alkuperäistä hollantilaista kansaa (volk) edustava *maaseutuväestö*, uutta, kansakuntaa (nation) edustava *kaupunkien porvaristo* ja maalaisten yksinkertaiset hyveet sivistyksen hedelmiä korjaamatta menettänyt *kaupunkien työläistö* (de lagere klassen). Sitä vastoin Topelius esittää Suomen kansana hämäläisen talonpojan sisäisine ristiriitaisuuksineen ja täten kääntää kansa-käsitteen määrittelyssä esille tuodun avoimuuden päälaelleen, suppean tulkinnan malliksi (vrt. Alapuro 1997, 146-148).

Topeliuksen *Maamme-kirjan* varhaisessa kritiikissä nostettiin jo esille teoksen yksipuolisuus, tosin ainoastaan toiselta äärilaidalta. Elis Lagerbladin mukaan siinä ei kuvattu läheskään tarpeeksi suomalaisia kaupunkeja, eteläsuomalaisia kartanoita, kaupankäyntiä ja teollisuutta (Forsgård 1996, 42-43). Onkin totta, että aatelisto, papisto ja porvaristo näyttäytyvät maata ja kansaa koskevissa pääluvuissa ainoastaan sivuroolissa, ikään kuin suomalaisuuden marginaalissa. Kuvaava on Topeliuksen maininta Matin paremmin käyttäytyvistä veljistä ja sisarista, jotka ovat ulkomuodoltaan siistimpien ihmisten (ruotsiksi finare människor!) kaltaisia (Topelius 1981, 129). Heistä Topelius ei kuitenkaan huoli kertoa (mt., 129). Olisiko Topelius esitellessään herrasväkeä joutunut analy-

soimaan myös säätyläistön ja rahvaan suhdetta, joka olisi tuonut esille myös vähemmän idyllisiä piirteitä kansakokonaisuuden keskinäisistä väleistä, ja joutunut ottamaan kantaa sosiaaliseen nousuun (ks. Rantanen 1997, 207)?

Yhtä lailla on miltei merkillistä, ettei Topelius anna juurikaan kaupunkikuvauksia. Vuoden 1875 painoksessa kaupungeista ei puhuta juuri lainkaan. Vuoden 1890 painoksessa Helsinkiä koskevaa lukua on laajennettu luettelolla kaupunkien perustamisvuosista. Mutta jo ensimmäisessä painoksessa kuvataan pääkaupungin nopeaa kasvua: ”Väkiluku likenee 40 000, teollisuus rakentaa verstaitaan, rautatiet ratisevat, kaasuvalot hohtavat, vihantavat puistot levenevät entisten paljasten, kolkkoin vuorten yli. Höyrylaivat savuavat, tavaroita tuodaan ...” (Topelius 1876, 471). Topeliuskin huomauttaa kriittisesti suuren kaupungin kielteisistä piirteistä, sen yhteen kasvamattomasta kirjavasta väestöstä, liian korkeista elinkustannuksista ja liioista houkutuksista (Topelius 1981, 391).

Mitä kansanluonteessa ilmenevä kansa-määritelmä merkitsee kirjoittajan ja kansan väliselle suhteelle? Vaikenemalla säätyläistöstä ja kaupunkilaiselämästä Topelius sulkee kokonaisten yhteiskuntakerrostumien lisäksi itsensä kuvaamansa kansan ulkopuolelle (ks. Rantanen 1997, 212-214). On likipitäen mahdotonta kuvitella lahjakasta, energistä ja tuotteliasta kirkkomaalarin pojanpoikaa, uusikaarlepyyläistä piirilääkärin poikaa, ruotsinkielistä sanomalehtimiestä, kirjailijaa, yliopiston professoria ja myöhemmin rehtoria Zachris Topeliusta yhdessäkään hänen Suomen kansaa käsittelevässä kuvauksessaan. Jopa ulkomuodoltaan hän on hyvin kaukana siitä jykevärakenteisesta suomenhevosenkaltaisesta hahmosta, joka edustaa suomalaisinta Suomea. Suhteen laadun jatkuvuudesta kertonee se, että yhä nykyään suuri osa suomalaisesta älymystöstä suomalaisuudesta kirjoittaessaan tarkastelee kansaa ylhäältä päin, itselleen vieraana (vrt. Saukkonen 1996b, 1997).

Edellä esitetyssä Alankomaiden kansan kolminapaisessa mallissa Fruinkin on vastaavasti epäilemättä hyvin kaukana niin alkuperäisyyttä edustavasta maalaiskansasta kuin rappioituneesta köyhälistöstäkin, mutta sitä vastoin kaupunkien ’porvarillinen porvaristo’, jolle kirjoituksessa annetaan enenevästi painoa kansakunnan todellisena edustajana, on vahvasti Fruinin näköinen.

Toisaalta Topeliuksen kuvaus kansasta ei ole sosiaalisten asemien kannalta vajaa ainoastaan yläpäässään. Siitä saa turhaan hakea myös

torppareita, työläisiä ja köyhälistöä, eräitä asiayhteyksiä lukuunottamatta. Vähäiseen kokoonsa nähden aatelisto, papisto ja porvaristo olivat poliittisesti, taloudellisesti ja kulttuurisesti tärkeitä. Sitä vastoin säätyjaon ulkopuolella oleva maata ja poliittisia oikeuksia omistamaton väestö oli nimenomaan määrällisesti suuri.

Koko maalaisväestö on mitä ilmeisimmin ollut 1800-luvun jälkipuoliskolla huomattavasti heterogeenisempi ja ryhmien välisiltä suhteiltaan jännitteisempi kuin talonpoikaista yhtenäiskulttuuria korostavassa kirjallisuudessa on kuvattu (ks. esim. Peltonen 1992, 266-285). Näiden erojen ja ristiriitojen esittämisen Topelius välttää vaikenemalla maaseudun heikko-osaisista. Jopa Matti, isännän palvelija ja kivenvääntäjä, omistaa kuitenkin hevosen, pellon, saunan, pajan ja vanhan tarkan luotipyssyn (Topelius 1981, 129) (ruotsinkielisessä versiossa myös veneen, Topelius 1875, 144), eikä häntä voi pitää erityisen köyhänä oman aikansa oloissa. Sosiaalisen ajattelun edelläkävijänä usein mainittu Topelius tekee Maija Lehtosen mukaan esimerkiksi Välskärin kertomuksissa selvän eron oikeutetusti protestoivien Mainiemen alustalaisten sekä villieläinten tavoin riehuvan ”massan” ja ”rahvaan” välillä (Lehtonen 1997, 398-399). Kuvaavasti *Maamme-kirjassa* vuoden 1867 nälkäkatastrofista puhuttaessa pahimpana kauheutena esiintyvät ”hirvittävä kerjäläisten vaellus, viheliäinen hätäleipä ja kulkutautien tuhot” (Topelius 1981, 381). Kurjuus on Jumalan varoitus ja kuritus veltosta nautinnonhalusta. Yli satatuhatta nälkään ja tauteihin kuollutta mainitaan kuin ohimennen (mt., 381).

Jälleen on syytä muistaa näiden kahden tekstin toisistaan selvästi poikkeavat yleisöt. Fruinin teksti ei varmastikaan joutunut kovin usein kaupunkilaistyöläisten luettavaksi, kun taas Topelius halusi näyttää koululaisille Suomen ihanteellisessa, rakastettavassa valossa ja karttaa niin kieliriitoja kansamääritelmässä kuin poliittisia ja sosiaalisia ristiriitoja kansanelämän kuvauksissa. Heterogeenisuutta ovat saaneet ilmentää harmittomat maakunnalliset heimoerot ja maisemakuvaukset. Kuitenkin Topeliuksen kuvausta ovat lukeneet paitsi suomenkielisen maalaisväestön koululaiset, myös tietenkin heidän opettajansa ja muu sivistyneistö, joista monet ovat näihin päiviin asti ottaneet Topeliuksen kuvauksen usein myös totena esityksenä eivätkä pelkkänä haavekuvana (esim. Roos 1989, 178).

Lopuksi

On itsestäänselvyys, että 1870-luvulla Alankomaissa esimerkiksi yhdyskunta- ja elinkeinorakenne olivat paljon modernimpia ja eriytyneempiä kuin Suomessa. Silti Suomenkin väestö oli kaukana sellaisesta kulttuurissosiaalisesta yhtenäisyydestä, joka olisi oikeuttanut näin yksiulotteisen ja ristiriidattoman kuvauksen kuin minkä Topelius ja lukuisat muut kirjoittajat esittivät 1800-luvulla.

Kärjistäen: Topelius katsoo haaveelliseen ideaalikuvaan ja ajallisesti menneisyyteen, Fruin puolestaan ennakkoluulottomammin todellisuuteen ja tulevaisuuteen. Fruinin porvarillisuutta korostava esitys oli omana aikanaan vielä perin epäoikeudenmukainen, mutta ajan mittaan yhä suurempi osa hollantilaisista sopi sille annettuihin kulttuurisiin peruspiirteisiin. Fruinin esityksellä onkin ollut pitkä elämä. Keskeisiä kansanluonteen piirteitä ei ole koskaan tarvinnut vakavasti tarkistaa, vaikka 'epäkansallisesti' käyttäytyvä rahvas onkin säilynyt potentiaalisena sivilisaation uhkaajana esimerkiksi Johan Huizingan (1934) ja Alphons Chorusin (1965) teoksissa.

Suomalaisen kansanluonteen tarina on tunnetusti toinen. Vuosien 1905-1918 kansankuvan murroksessa intellektuellit pettyivät sekä kansaan, koska se ei osoittautunut toiveitten kaltaiseksi että itseensä, koska sivistyneistö ei onnistunut kansan sivistämisessä (ks. esim. Sarajas 1962). Poliittiset tapahtumat, työväenliikkeen organisoituminen ja kannatus, suurlakko, vallankumous ja sisällissota vaikuttivat dramaattisella tavalla käsityksiin kansasta.

Varsinainen kansanluonteen revisio seurasi sisällissodan jälkeen. Tähän päivään saakka toistettuja käsityksiä suomalaisesta kansanluonteesta esitti Veli Verkko yhdistäessään väkivaltarikollisuuden suomalaiseen kansanluonteeseen liittyvään huonoon viinapäähän (esim. Verkko 1936, 29). Verkon käyttämistä suomalaisen kansanluonteen informanteista Santeri Ivalo viittaa "suomalaiseen epäluuloisuuteen, joka on yhteydessä sen umpimielisyyden kanssa. Viha ja katkeruus voi siinä kyteä vuosisatoja sanottavasti esiintymättä, eikä se lähde, vaikka olosuhteet sitä olisivatkin omansa lieventämään. Se on se syvälle kätketty suomalainen jurrottajaluonne, joka kestää paljo ja hautoo kiukkua hampaankolossa, kunnes se joskus pitkien aikojen takaa purkautuu esiin." (mt., 226.) Dramatisoidusta esityksestä huolimatta yhtäläisyys Fruinin kuvaukseen kansanmiehen käytöksestä alkoholin vaikutuksen alaisena on selvä.

Kansankuvan murros nosti esille kysymyksen siitä, miten näin oli päässyt käymään. Verkko jakaa vastausmahdollisuudet kahtaalle: joko suomalainen kansanluonne on sitten Runebergin aikojen täydellisesti muuttunut tai Runebergin esittämät tyypit ovat olleet vain ihannetyyppejä (Verkko 1936, 226). Topeliuksen ja Fruinin tekstien vertailun perusteella voisi esittää myös kolmannen ratkaisun: suomalaisen kansan ja kansanluonteen kuvauksissa oli systemaattisesti vaiettu suuresta osasta väestöä, sen elämänoloista ja käyttäytymispiirteistä. Nämä yhteiskuntaluokat tulivat ennen kokemattomalla tavalla julkisuuteen vuosisadan alun uusissa, Suomen tapauksen omaleimaisissa poliittis-sosiaalisissa tilanteissa. Mitään erityisen luonteenomaisesti suomalaista itse käyttäytymisessä tuskin oli.

Viitteet

[1] Robert Fruinin koottujen teosten toimitus ilmoittaa artikkelin tekijöiksi Fruinin yhdessä S. Visseringin kanssa. Myöhemmät hollantilaiskirjoittajat viittaavat kuitenkin tekstiin ainoastaan Fruinin kirjoittamana.

[2] Molemmilla teksteillä on luonnollisesti edeltäjiä. Suomalaisuudesta on esitetty luonnehdintoja pitkin vuosisatoja (ks. esim. Rantanen 1997), ja ennen Topeliusta aihetta ovat 1800-luvulla käsitelleet lukuisat kirjoittajat. Hollantilaisista on esitetty sekä koti- että ulkomaalaisia luonnehdintoja hyvin paljon 1500- ja 1600-luvulta lähtien ja samoin Robert Fruin tarkasteli samaa teemaa jo kymmenen vuotta aikaisemmin (ks. van Ginkel 1997).

[3] Tekstin sujuvuuden vuoksi käytän suorissa lainauksessa Paavo Cajanderin vuonna 1886 tekemää suomennosta. Lainaukset ovat vuonna 1981 painetusta teoksesta, jonka teksti pohjautuu lähinnä vuonna 1899 ilmestyneeseen 16. suomenkieliseen painokseen. Pyrin kuitenkin osoittamaan mahdollisuuksien mukaan artikkelin kysymyksenasettelun kannalta erityisen huomionarvoisia seikkoja ruotsinkielisessä alkuperäistekstissä tai suomalaisessa ensipainoksessa (suom. Joh. Bäckwall).

[4] Nuorempana Topelius oli tosin ollut jyrkemmillä linjoilla ja vielä tunnettu Suomen historian perään kysyvä esitelmä on pidetty fennomaanisessa hengessä (Tiitta 1994, 64).

[5] Hendrik Tollensin laulu otettiin käyttöön Alankomaiden kuningaskunnan yhteydessä 1816. Se korvattiin jälleen vuonna 1932 1500-luvulta peräisin olevalla Wilhelmuksella.

[6] Topelius käyttää siis Suomen kansasta systemaattisesti termiä 'folk'. 'Nation' viittaa Maamme kirjassa puolestaan ilmeisesti itsenäisiin ja asemaltaan vakiintuneisiin valtioihin ja kansakuntiin.

[7] Myöhempiin, jo Topeliuksen toimittamiin ruotsinkielisiin painoksiin on tähän kohtaan lisätty myös lause "I Lappland bo Lappar". Tätä lausetta ei kuitenkaan jostain syystä ole lukemissani suomenkielisissä painoksissa.

[8] Juutalaisia, mustalaisia ja lappalaisia Topelius ei aina ollut valmis hyväksymään osaksi Suomen kansaa poikkeavan historiallisen perinnön ja puuttuvan kansallistunteen vuoksi (vrt. Tiitta 1994, 245).

[9] Maantieteilijä Sebastian Münster jakoi 1500-luvulla kansat temperamenttiopin mukaan, jolloin hollantilaiset luonnehdittiin flegmaattisiksi (van Ginkel 1997, 235). Sen sijaan Daniel Juslenius määritteli suomalaiset Suomalaisen puolustuksessaan (1703) sangviinisiksi, joille kuului mm. älykkyys, kuntoisuus, kosteus, lämpimyys ja pehmeäluonteisuus.

[10] Termi 'burgerlijk' viittaa hollantilaisessa kielenkäytössä ennen muuta kaupunkilaisväestöön ja kaupunkilaiseen elämäntapaan porvarissäädyn perinnönjatkajana, eikä aatteellis-poliittiseen kokonaisuuteen.

Anu Kantola

VAARA SISÄLLÄMME

Historiallinen dokumentti hallinnan tekstinä

Yhteisöllisyyden ja yhteenkuuluvuuden tutkiminen kaupungistuneessa ja teollistuneessa yhteiskunnassa on paradoksaalinen tehtävä, koska yhdessäolon konkreettiset rakenteet puuttuvat: yhteisö ei koskaan ole fyysisesti yhdessä koolla. Ei ole olemassa yhtä keskitettyä kokoontumispaikkaa ja -aikaa. Konkreettisen yhdessäolon sijasta keskeiseksi nousee periaate tai käsitemaailma, joka kokoaa yhteisön ihmisten mielissä.

Miten siis tutkia kaupungistuneen ja teollistuneen yhteiskunnan yhteisöllisiä esityksiä. Yksi tapa lähestyä modernia yhteisöllisyyttä, on tutkia sen tärkeimpiä julkisia tarinoiden kertojia, medioita. Mediat ovat eräs modernin yhteiskunnan yhteisöllinen kohtauspinta, jolla liikkuvat tarinat voivat toimia yhteisöä luovina ja koossapitävinä voimina. (Bird & Dardenne 1988; Carey 1994; Dayan & Katz 1992).

Kansalliseen yhteisöön on liittynyt monissa maissa erityisesti televisio (Collins 1990, 199-200; Schlesinger 1991, 139-151). Suomessa moni ennen 1960-luvun puoliväliä syntyneistä muistaa hetken, jolloin Lasse Viren ylitti voittajana maaliviivan Münchenin olympialaisissa. Melkein yhtä moni muistaa myös nähneensä juoksun televisiosta. Vuonna 1972 elettiin paitsi suomalaisen pitkän matkan juoksun myös kansallisen television kulta-aikaa.

Televisio syntyi kansallisena projektina, jota valtio ohjasi. Samalla

televisio on koonnut suuria yleisöjä erilaisten kansallisesti värittyneiden ohjelmien äärelle. Lista on pitkä: iltauutiset, kotimaiset perhesarjat Me Tammeloista Metsoloihin, urheilukilpailut suomalaisine sankareineen, lipunnostoineen ja porilaisten marsseineen, Miss Suomi -kisat, Syksyn sävel -kilpailut, euroviisukarsinnat ja itse kilpailut pistelaskuineen, kotimainen viihde Spedestä Peteliukseen, kansalliset vaalit väittelyineen ja vaalivalvojaisineen, linnan juhlat itsenäisyyspäivänä tai presidentin uuden vuoden puhe. Televisio levisi Suomeen 1960-luvulla ja osui suureen rakennemuutokseen. Suomalainen yhteiskunta modernisoitui yhdessä television kanssa (Heiskanen 1980; Helsti 1988). Suuri osa kansasta vaihtoi perinteisen maaseutuyhteisön kaupunkimaiseen ympäristöön, jossa ainakin alkuvaiheessa asuttiin nopeasti rakennetuissa lähiöissä ilman tiivistä sosiaalista verkostoa. Tässä prosessissa televisio tuotti ja rakensi modernia suomalaisuutta levitessään lähes kaikkien ulottuville ja katsottavaksi. Samalla televisio joutui käsittelemään eri puolilta yhteiskuntaa tulevia ristipaineita ja tulkintoja kansallisesta identiteetistä ja edusta.

Jos kansakunta ymmärretään historiallisesti ja sosiaalisesti rakentuneena, kuten Gellner (1983; 1987), Hobsbawn (1992) ja Anderson (1991) ovat esittäneet, ja kansallisen kulttuurin määrittely nähdään bourdieuläisittäin (Bourdieu 1991) eri intressiryhmien kilpailun ja neuvottelun kohteena, mediat toimivat julkisena foorumina, jossa määrittelyistä taistellaan ja keskustellaan. Television ohjelmat ovat neuvottelua siitä, mikä hyväksytään kansallisuuden sisällöksi (Collins 1990, 235).

Tarkastelen seuraavassa yhtä television luomaa kansallista tarinaa 1960-luvun lopulta. Aineistonani on Yleisradion itsenäisyyden juhlaohjelmisto vuodelta 1967, jolla nuori suomalainen televisio pyrki esittämään dokumentaarisesti, mitä suomalaiset ovat. Dokumentti osuu kylmän sodan ajanjaksoon, jolloin Suomi oli toipumassa maailmansodasta ja poliittista elämää varjosti itänaapurin uhka. Dokumentin tarkoituksena oli kertoa suomalaisten historia tosiasioihin perustuen ja se kävi läpi suomalaisten historian ja kehityksen kansakuntana. Katson millä tavoin dokumentti toimii yhteisöä rakentavana tarinana, miten se luo yhteisöllisiä tunteita, sitoutumista ja yhteenkuuluvuutta ja toisaalta pyrkii myös hallitsemaan ja kontrolloimaan yhteisöä. Tarkastelen myös tarkastelemaan dokumentin suhdetta valtaan ja hallintaan: mitä arvoja ja intressiryhmiä dokumentti esittää normaaleina ja luonnollisina suomalaisuuden sisältöinä ja mitkä ilmiöt tai kansalaisryhmät sijoitetaan kansalliseen marginaaliin.

Tarina ja yhteisön hallinta

Zygmunt Baumanin (1996) mielestä nationalismi oli oikeastaan eliittien liitto kansalaisia vastaan, tapa pitää kansalaiset kurissa ja hallinnassa. Monet tutkijat ovat valmiita yhdistämään tähän liittoon myös modernit kansallisesti jäsentyneet mediat (Traber 1995). Onkin mielenkiintoista pohtia, mikä medioiden luomien tarinoiden suhde on valtaan ja hallintaan.

Yhteisöissä muodostuu tarinoita, sagoja, jotka kontrolloivat yhteisöä ja sen jäseniä. Tarinat välittävät ennakko-oletuksia tai arvoja, jotka hienovaraisesti rajoittavat ja rikastavat sitä, mitä yhteisön jäsenet näkevät, uskovat ja tuntevat. Näitä jaettuja arvoja ei yleensä ilmaista kuvailevasti ja suorasti, vaan ne tulevat esiin epäsuorasti tarinan opetuksen ja arvojen kautta. Wilkinsin (1983) mukaan yhteisölliset tarinat kontrolloivat yhteisöä kolmella tavalla. Ne parantavat yhteisön muistia, eli mahdollistavat arvojen, periaatteiden ja tiedon muistamisen, toiseksi ne luovat uskoa yhteisöön, ja kolmanneksi ne vahvistavat yhteisön jäsenten sitoutumista vetoamalla legitiimeihin arvoihin. Tarinoita siis tarvitaan, jotta yhteisö muistaisi itsensä, tietty käsikirjoitus tai skripti helpottaa muistamista.

Tarina tekstinä on sosiaalisesti symbolinen teko tai tapahtuma, joka Mumbyn (1993, 5) mukaan a) saa merkityksensä sosiaalisessa kontekstissa, ja b) on mukana luomassa sitä sosiaalista kontekstia, johon sosiaalisia toimijoita kiedotaan. Tarinalla ei luoda sosiaalista järjestystä yksisuuntaisesti, vaan se on mukana samanaikaisesti sekä sosiaalisen järjestyksen tuottajana että sen tuottamana. Tarina kietoutuu sosiaaliseen järjestykseen vuorovaikutuksellisena prosessina eikä sen rakenteista voida vetää yhtäläisyysmerkkejä sosiaaliseen järjestykseen. Tekstien valtaa on kuvattu myös käsitteellä hallinta (Miller, Rose 1989) ja sosiaalinen kontrolli (Mumby 1993).

Kun puhutaan tästä tekstiin kietoutuneesta vallasta, tullaan nopeasti itsestäänselvyyksien analysointiin. Mumby (1993) lainaa Laclaun erottelua, jossa hän erottaa sosiaalisen ja poliittisen toisistaan huomauttamalla, että sosiaalinen koostuu sedimentoituneista ”objektiivisuuksista”, poliittinen puolestaan alkaa siitä, kun asioiden vaihtoehtoiset päätösmahdollisuudet tulevat näkyviksi ja taistelu päätöksestä alkaa. Sedimentoituessaan asiat muuttuvat itsestään selviksi ja ”objektiivisiksi”, ja hallinnan analyysin päämääränä on osoittaa, miten nämä objektiivisiksi muuttuneet itsestäänselvyydet hiljentävät vaihtoehtoiset ajattelu-

tavat. Pyrkimys hallintaan voidaankin nähdä ennen kaikkea kamppailuna oikeudesta määritellä todellisuutta. Lyotardin (1985, 19) sanoin: ”Valta ja tieto ovat yhden ja saman kysymyksen kaksi puolta: kuka päättää mitä on tieto; kuka tietää, mitä tulee päättää?”.

Merkityksistä ja määrittelyistä kamppailevat ryhmät luovat omia tietojärjestelmiään. Symbolinen voima on todellisuuden konstruoimisen voimaa. Eri ryhmät taistelevat keskenään symboleista pyrkien valtaamaan tilaa sille sosiaalisen maailman määritelmälle, joka sopii parhaiten heidän omiin intresseihinsä. Bourdieu (1991, 167-169) vertaa myyttejä ja ideologioita toisiinsa. Myytti on kollektiivisesti hyväksytty tuote, mutta ideologia palvelee tietyn ryhmän intressejä, jotka yleensä pyritään esittämään yleisenä etuna. Yhteisössä vallanhalu on usein halua määritellä yhteinen todellisuus, se, joka on todellista, reaalista ja meille kaikille yhteistä (Alvesson 1996, 61-68). Hallinnan tekstit voivat esiintyä myytteinä, tarinoina, draamoina tai ideologiana, jotka valikoivat ja arvottavat todellisuutta. Ne esittävät tulkintoja siitä, mikä on totta ja oleellista.

Homi K. Bhabha (1994, 145) huomauttaa, että vallan käyttö voi olla sekä poliittisesti tehokasta että psyykkisesti affektiivista. Myös tunteiden tuottaminen tai pyrkimys siihen on siten vallan käyttöä. Tunteet, joita draama herättää, liittyvät tarinaan ja sitä kautta tarinan arvojärjestelmään ja tulkintaan maailmasta. Tarinan opetus sisältää kertojan älyllisen aseman, sen mitä hän mielestään haluaa sanoa yleisemmällä tasolla. Esimerkiksi Tuhkimo kertoo paitsi tarinan köyhästä tytöstä, joka sai prinssin, myös yleisemmän opetuksen siitä, että vaatimattomuus ja hiljaisuus johtaa naisen onneen eli miehen saamiseen.

Toisaalta on tärkeä huomata, että vallan paine voi tulla myös yhteisön ulkopuolelta. Tätä yhteisön ulkopuolelta tulevaa painetta on kuvattu peiton käsitteellä (Buzan 1991, 198, sit. Jalonen 1995). Yhteisön ulkopuolelta tulevan toimijan voima näkyy yhteisön sisäisessä puheessa, niin ettei se pysty käsittelemään kaikkia asioita vapaasti, vaan tietyt hankalaksi tai vaarallisiksi koetut asiat peittyvät näkyvistä.

Siitä mitä todella tapahtui

Esimerkkinä yhteisöllisen tarinan rakentamisesta tarkastelen vuonna 1967 Yleisradiossa tehtyä Suomen itsenäisyyden 50-vuotisjuhlaohjelmistoa. Ohjelmasarja koostuu kuusiosaisesta dokumentista, jon-

ka tuotannosta vastasi toimittaja Olavi Puusaari. Ohjelma on rakennettu historialliseksi dokumentiksi Suomesta, siitä kuinka Suomi saa alkunsa, miten se kehittyy ja mihin se on saapunut. Ohjelmassa käytetään runsaasti arkistomateriaalia, haastatteluja, musiikkia ja kerran myös dramatisointia, kun opiskelijoiden ryhmä esittää kuvaelman, joka kuvaa koulunkäyntiä ja kurinpitoa. Muuten ohjelma on rakennettu dokumentaariseen formaattiin. Tyylillinen ote on dokumentaarinen, se ei pyri kertomaan ”virallista” historiaa, vaan tekijän otteena on eri tyyppisten näkökulmien esittely ja myös ristiriitojen kuvaaminen. Ohjelma tuo esiin silminnäkijöitä tai mukanaolijoita, jotka kertovat, mitä Suomessa ”todella” tapahtui. Kuusiosaista, tunnin ohjelmista koostuvaa ohjelmaa voidaan pitää paradigmaattisena tekstinä, joka kuvaa aikansa julkista tapaa ajatella suomalaisuudesta ja Suomesta.

Analyysi on aineistolähtöistä tekstissä itsessään olevien kulttuuristen jäsennysten tutkimista. Ohjaava ajatus on suomalaisuuteen ja kansallisuuteen liittyvien luokittelujen ja merkitysrakenteiden etsiminen (Alasuutari 1993, 100-101). Näitä kuvaamalla pyrin näyttämään, miten suomalaisuuteen ja kansalliseen liittyvä sisältö ja tematiikka on rakentunut dramaturgiseksi tarinaksi. Tekstien yhteisöllistä rakennetta hahmotan ennen kaikkea binaaristen me–toiset-rakenteiden analyysilla. (Kantola 1997).

Olen litteroinut ohjelmien tekstit, kuvakerronnan ja musiikin sekä jakanut ohjelmat 112 kohtaukseen, joiden mukaisesti Suomen tarina etenee. Näiden kohtausten avulla erottuu juonen kulku, jossa Suomi kamppailee itsensä itsenäiseksi. Pääjuonena on poliittinen ja aseellinen itsenäisyystaistelu, joka huipentuu itsenäistymisessä ja toisessa maailmansodassa. Perusjännite syntyy Suomen elämän ja kuoleman välillä, siis onko Suomen mahdollisuus rakentaa oma itsenäinen ja kypsä yksikkö, vai tuhoutuuko se. Toisella puolella ovat Suomen kannalta positiiviset, maata rakentavat ja kehittävät voimat, toisella kielteiset ja repivät voimat ja uhat.

Eliaden (1949/1992, 34-33) mukaan ohjelma toimii syklisen ja rituaalisen muistin tavoin. Aika katoaa absoluuttisesti ja lineaarisesti etenevänä käsitteenä, ja tarinaan syntyy Suomi, jossa kohtaavat samoissa rakenteissa mennyt, nykyhetki ja tuleva. Valtiomiehet muutetaan kertaamisen ja kuoleman kautta yli yhteisön ulottuviksi arkkityypeiksi. Dokumentissa toimii myös myyttisten ennakkotapausten logiikka (mt., 34): aikaisempia tapahtumia käytetään historian opetuksina nykypäivälle.

Yhtenäisyyden kolme tärkeää aluetta ovat sota, urheilu ja talous, joilla suomalaiset ovat aina maailman parhaita. Suomalainen on maailman urhein sotilas, maailman paras juoksija ja maailman tunnollisin taloudenhoitaja. Nämä alueet irrotetaan politiikasta ja sisäisistä ristiriidoista vapaiksi puhtaan sankaruuden kentiksi. Suomi näyttäytyy niissä yhteisenä toimijana, joka muistuttaa perhettä. Tämä yhteinen perhe lähettää poikansa sotaan tai stadionille, josta he tuovat kunniaa ja mainetta koko perheelle. Taloudessa Suomi on ikään kuin yksi ja yhtenäinen kotitalous, jonka tehtävänä on maksaa velkansa tunnollisesti ja elää varojensa mukaisesti.

Tärkeimpänä kansakuntaa kokoavana hetkenä erottuu talvisota. Armeija ja sotatoimet erotetaan jo Krimin sodasta lähtien omaksi alueekseen, joka ei liity politiikkaan, ja jossa eletään omien lainalaisuuksien mukaan. Talvisodassa tiivistyy sodan kokoava voima: suomalaisen sotilaan, Suomen poikien sankaruus. Tappiokin selitetään voitoksi. Suomalaisten häviö ”ei muodostu paoksi millään rintamalla”, ja suomalainen rivimies taistelee tarinassa sankarina joka tapauksessa riippumatta siitä, mikä on sodan kokonaistulos. Sotatapahtumat erotetaan politiikasta puhtaan urheuden piiriin. Sotamuistelut ovat dramaattisia ja tunnekylläisiä ja kun sodasta selvitään, ollaan yhtenäisempiä kuin koskaan ja selvitään mistä tahansa.

Millainen me?

Elokuvan ja draaman dramaturgiassa henkilöillä on yleensä luonne, tietty pysyvä ominaisuus tai tapa toimia, jolla on jatkuvuutta läpi tarinan. Dramaattisessa kerronnassa luonne tulee ilmi toiminnan, ei niinkään sanojen ja luonnehdintojen kautta. Henkilön luonne paljastuukin vähitellen ja näkyy draamassa parhaiten siinä, miten hän toimii ja reagoi ympäristöönsä (Rosma 1984). Pyrin seuraavassa hahmottamaan Suomen luonnetta: millaisena Suomi näyttäytyy toimintansa kautta.

Hahmotan tarinan päähenkilöä me-muotoisen puheen analyysilla sekä tarkastelemalla puhetta Suomen toiminnasta. Lisäksi tarkastelen kansa-sanan käyttöä tekstissä, koska kansa sulkee periaatteellisesti sisäänsä suomalaiset. Olen kartoittanut tekstissä esiintyvät sanat aikajanalla ja aiheittain. Tarkastelen seuraavassa, missä historian vaiheessa ja missä yhteyksissä ne tekstissä esiintyvät ja pyrin sen perusteella tekemään

huomioita siitä, miten päähenkilöä pyritään karakterisoimaan.

Puheessa me-sanalla konstruoidaan joukko, joka on tarinan itsestään selvin yhteisö. Kun tarina kerrotaan meidän tarinanamme, kun *me* teemme jotakin, tai kun jokin on *meidän*, voidaan ymmärtää, että kyseessä on suomalaisuuden ydintoimija. Samalla teksti sisältää yleisöoletuksen, jonka mukaan yleisö on mukana me-määrittelyssä, ja hyväksyy tekstissä hahmottuvan me-sisällön.

Me-muotoa käytetään runsaasti ohjelman alussa, jolloin useimmin mainittu me-hengen alue on talouselämä. Tekstissä katsellaan *teollisuutemme perinteistä maisemaa*, muistetaan *metalliteollisuutemme* ja *maamme ensimmäinen teollisuusnäyttely*. Löydämme itse *metsiämme* ja niiden arvon, ja niiden hakkaamisen kautta lähtee liikkeelle *teollisuutemme*. Myöhemmin 1920-luvulla palataan samaan teemaan ja mainitaan *saha- ja puuteollisuutemme, itsenäisyysaikamme suurin rakennustyö* ja *peltoalamme*. Ongelmista mainitaan *meillekin* valtavana ilmestynyt työttömyys 1930-luvun pulavuosina. Toisena selkeänä me-puheen alueena on urheilu, tekstissä mainitaan *urheilumme* voitot olympialaisissa ja suurin saavutus: *me* olimme maailmankartalla.

Tärkein me-puheen alue on kuitenkin armeija ja sodankäynti. Sotalaitoksemme mainitaan 1800-luvulla, mutta varsinainen me-puheen ydin sijoittuu toiseen maailmansotaan. Turvallisuutemme on vaarassa ja sitä puolustavat *armeijamme, sotatarviketeollisuutemme, kiväärikantamme, sotilasjohtomme, suojajoukkomme, armeijamme johto* ja *meidän uusin puolustuslinjamme*. Sotaan liittyy myös työväen integrointi suomalaisuuteen me-sanan avulla. Sodan alla puhutaan kuinka *meidän* työväki ja *meidän* sosialidemokraattinen työväki lähtivät mukaan sodan henkeen. Suurmiehistä Mannerheim liitetään me-puheen piiriin. 1900-luvun puolella mainitaan *historiamme tuleva hahmo* Mannerheim ja 20-luvulla *me saimme oikeata leipää*, kun Mannerheim hankki viljaa Lontoosta käsin.

Me-puhetta käytetään myös opetuksen antamiseen. Normatiivisia opetuksia vilahtelee tekstissä pitkin matkaa. Keskeinen teema on meidän pienuutemme: emme mahda mitään tosiasioille, emme voi saada hallitsijaa puolellemme, ja sen pohjalta *meidän* on tehtävä johtopäätöksiä. Suomen lapsuuden loppu kohdataan ohjelmasarjan puolivälissä, kun muistelijan ääni kertoo:

> Me olimme silloin vielä nuori ja kehittymätön valtio ja olimme kaikki vielä kokemattomia, meitä vaivasivat lastentaudit. Niistä me sitten

hiljalleen parannuimme myöhemmin, mutta 20-luvulla ne vielä vaivasivat meitä hyvin pahasti. Emme vielä silloin olleet kypsyneitä parlamentaariseen hallintotapaan, me hoidimme demokratiaamme niin kuin lapset leikkivät vastuuta tuntematta.

Kansa liikkeessä

Kolmas keskeinen toimijaa konstruoiva teema on puhe kansasta. Sen käyttöä sävyttää tunneilmaisujen runsaus. Kansan *riemuksi* Aleksanteri II kutsuu valtiopäivät koolle, Turkin sota on Suomen kansalle *pyhä* sota, itsenäistymistä edeltävällä ajalla toivotaan että Soisalo-Soinisen *kauhea* murha avaa kansamme silmät, ensimmäisissä vaaleissa kellot kaikuvat kansan korvissa *luottamusta*, mutta myöhemmin noteerataan kansanjoukkojen *levottomuus* ensimmäisten vaalien yhteydessä, 1920-luvulla kansan *voima purkautuu* luovaan työhän, 1938 laajat kansalaispiirit *rientävät* valtion avuksi, Marskin kuolema sodan jälkeen on suuri kansallinen *surujuhla*.

Kansassa on paljon tunnevoimaisuutta, pinnan alla olevaa energiaa, joka on ohjattava oikeaa suuntaan kuten luovaan työhön. Kansan toimintaa sävyttävät usein tunteet, jotka kuohahtelevat hyvässä ja pahassa. Yksin ja ilman ohjausta kansa toimii vastuuttomasti. Näin käy itsenäistymisen aikoihin, jolloin ensimmäisten vaalien aikaan näkynyt *kansanjoukkojen levottomuus* johtaa vuoden 1917 tapahtumiin.

Toisaalta kansa-käsitettä käytetään moraliteettina samaan tapaan kuin me-puhetta, kertomaan ja opettamaan, mitä kansan pitäisi tehdä tai tulisi olla. Adjektiivisesti käytetään ainoastaan ilmaisua *pieni kansa*, jolla vakuutetaan suomalaisia heidän toimintansa rajoituksista, pieni kansa ei voi toivoa liikaa. Ennen kaikkea kansalle kerrotaan sen rajoista ja sitä yritetään hillitä. Toivotaan, että kansa seisoisi yksimielisenä. Kun se ei sitä tee, seuraa vuoden 1917 katastrofi. Talvisodassa *tää kansa oli aivan kuin yksi mies*, mikä puolestaan kuvataan itsenäisyyden ajan suurimmaksi huipentumaksi. Ohjelman loppuhuipentumassa kansa otetaan puheeksi kokemuksista viisastuneena, silloin voidaan jo puhua kansasta hillittynä, hallittuna, omavastuisena ja yksimielisenä. Lopussa Paasikivi jo luottaa siihen, että Suomen kansassa on *siveellisiä voimia*, jotka turvaavat sen tulevaisuuden.

Kypsä ja aikuinen

Me-, kansa- ja Suomi-sanojen avulla erottuva toimija on ohjelman ajan matkalla aikuisuuteen. Kaiken aikaa Suomi kasvaa ja kehittyy kypsäksi aikuiseksi. Erimielisyydet selitetään lapsekkuudeksi ja kokemattomuudeksi. Ajattelu etenee kehityskaaren mukaisesti, ja suuri kysymys kuuluu, ovatko suomalaiset tarpeeksi kypsä kansa ylläpitääkseen omaa valtiotaan ja hallitakseen itseään, vai tarvitsevatko he ulkopuolisia kaitsijoita?

Tarinan alussa puhutaan enemmän Suomesta, kansasta ja meistä. Kansakunnan synty on yhtenäisyyden aikaa, lapsuutta, jolloin lapsi uinuu vielä kehdossa eikä vielä ole tullut uhmaikään. Kansalaissota ja 20- ja 30-luvut päästävät irti murrosikäisen, joka ei sittenkään osaa hallita itseään. Kansalaissodan aikana ja sen jälkeen yhtenäinen toimija melkein häviää tekstistä. 20- ja 30-luvut ovat sisäisesti riitaisia aikoja, jolloin tekstissä puhutaan oikeastaan vain yhdestä Suomea yhdistävästä seikasta: idänsuhteista ja Leninistä.

Riitaisana aikana ei puhuta Suomesta tai meistä, vaan kansasta, joka näyttää viittaavan kansan eripuraisuuteen ja lapsellisuuteen. Vasta sodan tullessa Suomi-sana ohittaa taas kansan, mikä kuvannee sanojen eroa. Kansa on lapsekas ja riitaisa, tunteiden vallassa toimiva, hallitsemista kaipaava joukko. Vasta suuren vaaran edessä se yhdistyy Suomeksi, todelliseksi aikuiseksi toimijaksi, joka kohoaa valtioksi tai kansakunnaksi ja seisoo yhtenäisenä ja yksituumaisena, eikä lapsenomaisesti ja tunteikkaasti kuohahdellen. Sota muodostaa niin suuren haasteen, että se yhdistää lopulta niskoittelevan ja kasvukipuja kokevan kansan ja muuttuu siten oikeastaan hyväksi asiaksi.

Ohjelman lopussa Suomi näyttäytyy sisäisesti vapaana ja riippumattomana aikuisena, joka hoitaa suhteitaan selkiintyneesti ja vakiintuneesti sekä realistisesti ottaen huomioon maan *maantieteellisen aseman ja historian opetukset*. Lisäksi oleellista on *yksimielisyys kansakunnan suurissa yhteisissä elinkysymyksissä*. Auvoisan lopun Suomi on siis aikuinen, joka harkitsee järkevästi ja realistisesti, mikä on viisasta ja ottaa huomioon sen mikä on välttämätöntä. Se ei enää sorru lapselliseen riitelyyn tai kiukutteluun eikä uhmaa tosiasioita kuten maantiedettä ja menneisyyden opetuksia.

Dokumentin tarinan mukaan Suomi kulkee lapsuuden heikkoudesta kohti vahvaa ja itsenäistä aikuisuutta, jossa se itse päättää toimistaan ja elää vapaana yhtenäisenä kansana. Tarinaan yhdistyy klassinen myytti-

nen kehitystarina modernin kehitysuskoon. Kasvu aikuiseksi ja kypsäksi yhdistetään teollistumiseen ja rationalisoitumiseen, jotka tulevat merkitsemään kypsyyttä, voimaa ja järkevyyttä.

Mikä meitä uhkaa?

Uhkia dokumentissa ovat kaikki toimijat tai ilmiöt, jotka jollakin tapaa kyseenalaistavat kansan olemassaoloa tai hajottavat sitä. Nämä voimat ovat yhtäältä ulkoisia ja toisaalta sisäisiä. Ulkoiset uhat tulevat ”meistä” riippumatta ulkopuoleltamme, sisäiset uhat nousevat sisältämme ja keskuudestamme.

Ulkoisia uhkia ovat esimerkiksi nälkävuodet, vuoden 1929 yleismaailmallinen talouspula ja vuonna 1948 maailman talouden muutokset. Tarinan mukaan talouden lama on suurempi syyllinen sotaan kuin politiikka, sillä poliittisista uhista Suomelle ei erotu selkeää ulkoista vihollista. Suomalaiset ovat keisarin uskollisimpia ja kuuliaisimpia alamaisia. Sitten keisarit kääntävät Suomelle selkänsä ja muuttuvat kiihkokansallisiksi. Suomen itsenäisyys syntyy yhteistyössä uusien hallitsijoiden, Leninin ja bolsevikkien kanssa. Lenin lupaa ensimmäisenä Suomelle itsenäisyyden vieraillessaan Tampereella. Tarina kertoo, että Suomi voi järjestää suhteensa Venäjään vain järjestämällä suhteensa Venäjän hallitsijaan, olipa se kuka tahansa.

Ohjelma pyrkii ymmärtämään Neuvostoliittoa myös silloin kun se hyökkää Suomeen. Idän suhteissa hiertävät suomalaisten omapäisyys, heimosodat ja *koko 30-luvun omaa yksityistä sotaansa Neuvostoliittoa vastaan käyvät* Karjalan kannaksen kalastajat. Ohjelma korostaa, että Neuvostoliitto haluaa suojella Pietaria ja pitää Suomen maantieteellisesti turvamuurina länteen. Kun toinen maailmansota lähestyy, sen sytyttää Hitlerin toiminta ja New Yorkin talouspulan leviäminen Eurooppaan. Epävarmoissa oloissa kokemattomat suomalaiset eksyvät ja Suomi ajautuu virheellisesti lähelle länsimaita. Ymmärrettävästi Neuvostoliitto huolestuu ja hyökkää Suomeen.

Tarinan tärkein uhka on erimielisyys. Maan itsenäisyyden suurimman uhan muodostavat maan sisäiset erimielisyydet, se, että jokin ryhmä irtoaa yhteisyydestä, ja on eri mieltä kuin muut. Maan kannalta kielteiset tapahtumat selitetään aina johtuvaksi siitä, että jokin pieni yltiöpäinen joukko irtoaa muista, olipa sitten kyse perustuslaillisista idealisteista,

Bobrikovin ja Soisalon-Soinisen murhanneista aktivisteista, lapualaisia isäntiä ärsyttäneistä punapaitaisista nuorista. Esimerkiksi prokuraattori Soisalon-Soinisen murhaa käytetään ohjelman opetuksena: ”Jos tämä kauhea murha avaa kansamme silmät näkemään, mihin me joudumme, jos maltin ja järjen äänet tukahdutetaan, silloin on prokuraattori kuolemallaan tehnyt onnettomalle kansalleen hyvän työn.” Ainoan poikkeuksen aktiivisesta kansalaistoiminnasta, joka hyväksytään positiivisessa sävyssä, ovat jääkärit, joiden seikkailuja kuvataan dramatisoiduilla muisteloilla ja myönteisesti.

Kansallisesta yhteisyydestä erottuvia joukkoja heijastetaan järjen, maltin ja realismin peileihin. Turvallisuuden kanssa osin ristiriitaisena arvona esitetään vapaus, joka on vaarallinen muuttuessaan idealismiksi ja irrotessaan tosiasioista. Näin käy punaisten vapaushaaveille, jotka pääsevät karkaamaan turvallisen ja järkevän tuolle puolen, ja johtavat ”hirvittävään erehdykseen”: aseiden nostamiseen oman maan kansalaisia vastaan, valkoisia vastaan, jotka taistelevat ”vapauttaakseen maan venäläisistä joukoista”.

Tarinan suhde suhde työväestöön on kahtalainen. Oikein toimiva työväestö on vaatimatonta, eikä vaadi enempää kuin sen oikeus on. Se tukeutuu parlamentarismiin ja pyrkii osaksi kansallista yhteishenkeä. Työväestö järjestäytyy parlamentaarisesti toimiviksi puolueeksi ja integroituu suomalaisuuteen vuonna 1926, kun Tanner pääministerinä ottaa vastaan suojeluskuntien paraatin. Hyvän työväestön lisäksi on huono työväestö, äärivasemmistolaisuus, joka kummittelee pitkin matkaa aina 1950-luvulle saakka.

Varoituksen signaalit kertovat, että työväestö liikehtii levottomasti jo vuonna 1904, kun yleinen äänioikeus ei etene, samaten vuonna 1906 ensimmäisissä vaaleissa sosialidemokraattien voitto on ”varoitus kiireesti korjattavista epäkohdista”. Punakaarteista tulee sosialidemokraattien äärimmäisyysaineksille poliittinen taistelujärjestö. Kansalaissota tulee näin selitetyksi vaarallisena idealismina, joka saa alkunsa nuoren työväenliikkeen sisäisistä ristiriidoista ja onnettomien sattumien ja heikon päätöksenteon kautta johtaa ”erehdykseen”. Kansalaissodasta tulee kypsymättömien äärimmäisyysihmisten erehdys. Tarinassa kansa ei hajoa kahtia, vaan sen tekee demokraattisesti heikko työväenliike, joka ei pysty kokoamaan rivejänsä. Näin kipeä jako valkoiseen ja punaiseen Suomeen vältetään, ja se siirretään työväenliikkeen sisäiseksi organisoitumisongelmaksi ja kasvukivuiksi, jossa tehdään selvä ero työväen-

liikkeen ja äärivasemmiston välille.

Dokumentin esittämän suomalaisuuden tarinan erikoispiirteenä on ulkoisen vihollisen puute. Ulkoisen uhka on usein yhteisöllisten tarinoiden keskeinen elementti, jonka avulla yhteisö voi peilata itseään suoraan suhteessa ulkomaailmaan. Suomalaisuuden tarinasta puuttuu selkeä ulkoinen vihollinen. Ehkä sen sijaan tarinassa näkyy ulkopuolinen voima, jonka vaikutusta on kuvattu myös peiton käsitteellä (Jalonen 1995, 76). Jokin ulkopuolinen uhka vaikuttaa tekstiin niin, että osa asioista peitetään ja piilotetaan, koska niiden käsitteleminen olisi liian vaarallista ja hankalaa yhteisön tarinan eheyden kannalta. Tämä johtaa kiertelevään puhetapaan julkisuudessa (Jalonen mt. 76; Nokkala 1995, 140-141). Tarinassa peiton alle jää Neuvostoliittoa koskeva puhe. Vuoden 1967 Suomessa Neuvostoliitto on kuvattava Suomelle myönteiseksi voimaksi, vaikka se historian valossa näyttää uhanneen Suomen itsenäisyyttä sekä autonomian että toisen maailmansodan aikana.

Koska tarinan vihollista ei voida löytää yhteisön ulkopuolelta, se on haettava sisäpuolelta. Pääasialliseksi uhaksi nouse sisäpoliittinen erimielisyys. Keskeinen tavoite, niin kuin yleensä nationalistisessa puheessa, on sisäinen yhtenäisyys, mutta Suomen tarinassa se korostuu erityisen voimakkaasti. Kun ulkoisesta uhasta on vaiettava, ryhdytään siivoamaan ja järjestämään sisäisiä uhkia: erimielisyyttä ja erilaisuutta. Suurin vaara on sisäinen. Yhtenäisyydestä poikkeavat ryhmät kuten ruotsinkieliset, aktivistit, idealistit, punaiset ja naiset näyttäytyvät tarinassa hajottavina tai kielteisinä voimina.

Realismi hallintana

Dokumentin keskeinen teema realismin voitto idealismista, järjen voitto tunteista. Suomi joutuu toimimaan pakon edessä ja muiden ehdoilla, mutta se pyritään realismilla muuttamaan myös moraaliseksi hyveeksi. Ohjelma on tarina Suomen ja suomalaisten kasvusta realismiin ja tosiasioiden tunnustamiseen, lapsekas mieli unelmoi tai elättelee idealismia, kypsä ihminen ymmärtää realiteetit. Ristiriitaisuudet ja vaihtoehtoiset toimintatavat häivytetään tulkitsemalla tapahtunut rationaaliseen harkintaan perustuneeksi valinnaksi, jolle ei ollut vaihtoehtoja. Näin järkeistetään ja faktualisoidaan politiikan ristiriitaiset valinnat, kun samalla unohdetaan vaihtoehdot ja niistä käyty keskustelu. Ohjelman al-

kupuolella Kekkosen sanat tiivistävät ulkopoliittisen realismin:

> Sille seikalle, että tämä suurvalta on naapurimaamme emme mahda mitään. Tästä tosiasiasta lähtien meidän on tehtävä johtopäätöksiä.

Sanat ratkaisevat ristiriidan suhteessa itänaapuriin. Ristiriitaa ei ole, koska suhde on tosiasia. Samoin Suomen ja Saksan yhteistyötä jääkärien kouluttamisessa perustellaan näin:

> Näin alkanut suomalais-saksalainen yhteistyö perustui siihen tosiasiaan, että Suomella ja Saksalla oli yhteinen vihollinen. 1941-1944 yhdisti samankaltainen suhde nämä maat, tunnepohjaisilla tekijöillä ei ollut määräävää merkitystä.

Realismin vastapainona tunteellisuus ja sen myötä idealismi koetaan vahingollisiksi ja vaarallisiksi. Sisäisistä uhista ensimmäisenä nousevat esiin vaaralliset perustuslailliset, jotka ”ajavat Suomen venäläisten silmissä krooniseen kapinatilaan”. Heidän toimintaansa nimitetään ”idealismiksi, joka ei tukeutunut ajan tapahtumiin.”

Yhteisö, joka ei pysty käsittelemään tai ymmärtämään ongelmiaan kehittää niiden ratkaisemiseksi sosiaalisia defenssejä ja puolustusmekanismeja (Bang 1994, 99; Moxnes 1989, 151-154). Niihin liittyy usein vahva moraalinen ulottuvuus, kuten Leila Keski-Luopa (1996) toteaa: mielen näyttämällä paha voi pukeutua hyvyyden, kateus oikeuden ja taantumus modernismin kaapuun. Asioita, joita ei osata käsitellä, puetaan moraalisuuden kaapuun, epäoikeudenmukaisuus muuttuu oikeudenmukaisuudeksi, ja mitä suurempi käsiteltävä eettinen ongelma, sitä kiihkeämmin sille etsitään eettistä perustelua.

Moxnesin mukaan yhteisöt suojautuvat pelkoa vastaan objektifioimalla ja etäännyttämällä, pitämällä etäisyyttä tunteisiin, ongelmiin, vastuuseen ja päätöksentekoon (Moxnes 1989, 151-156). Suomi esiintyi monien silmissä kaksinkertaisena häviäjänä, joka petti liittolaisensa Saksan ja myös Neuvostoliiton. Maailmansodan päättyessä suomalaisella julkisesti näyttäytyvällä yhteisöllä oli suuri tarve selittää itsensä oikein toimineeksi. Tästä näkökulmasta dokumentin kuviteltua yhteisöä, *meitä*, koskeva realismi voidaan nähdä yhteisöllisenä defenssinä, dogmaattisena puheena, jolla pyritään suojautumaan vaarallisilta ja uhkaavaksi koetuilta asioilta. Puhe arvoista, valinnoista, mielipiteistä tai

etiikasta katoaa ja kaiken yläpuolelle rakennetaan tosiasiat, joita ei voi muuttaa. Tässä valossa realismin puhe näyttäytyy ymmärrettävänä reaktiona vaikeassa tilanteessa, jossa ulkopuolinen uhka asettaa rajoja maan turvallisuudelle.

Tekstin autoritaarisuus, tapa kuva suurmiehet korvaamattomina ja kansa vallattomana ja vastuuttomana tuovat mieleen Baumanin (1996) ajatuksen, jonka mukaan kansallinen tarina on eliitin tapa hallita ja käyttää valtaansa. Tarinan kansa on arvaamaton ja tunteikas massa, joka ei ymmärrä omaa etuaan, ja jota voimakkaiden valtiomiesten on katsottava päältä ja ohjailtava tiukoissa käännekohdissa. Kansalainen sanaa ei käytetä juuri lainkaan. Se sisältäisi ajatuksena itsenäisestä, omaehtoisesti toimivasta ja kenties järjellisestä yksilöstä. Realismi näyttäytyy ennen kaikkea poliittisen eliitin, kypsien poliitikkojen ja erityisesti presidenttien ominaisuutena.

Keino ei ole mitenkään kansallisvaltion yksinoikeus tai ainutlaatuinen keksintö. Mumby (1988) käsittelee rationalisointia vallan käytön keinona organisaatioissa. Realismin ja rationalismin voimana, oli se sitten ulkopolitiikan tai talouden tosiasioita tuottavaa, on yhdistää erilaiset näkökulmat ja mielipiteet yhden johtoteeman alle. Se, joka poikkeaa näin rakennetusta ”yhteisöstä”, leimautuu idealistiseksi, itsekkääksi, ajattelemattomaksi, tunteenomaiseksi ja mielipiteelliseksi oman eikä kaikkien yhteisen totuuden ajajaksi.

Vallankäytön ja hallinnan näkökulmasta realismi on tehokas yhteisöllisen kontrollin ja hallinnan keino. Se näyttää luonnolliselta ja naturalisoi asiat, koska se on persoonatonta, ei kenenkään persoonaan ja mielipiteisiin vaan puhtaaseen todellisuuteen ja sen tosiasioihin nojaavaa. Realismin puhe näyttäytyy yhteisöllinen kurinpidon strategiana, kamppailuun ”terveestä järjestä” (Grossberg 1995, 29), eli siitä, mikä yhteisössä ymmärretään selittämättä selvänä, oikeana ja talonpoikaisjärjen mukaisena. Samalla se kuitenkin valikoi tietyt tapahtumat ja luo moraalisen järjestyksen ja käsityksen siitä, miten asioiden pitäisi olla.

Voidaan ajatella, että realismi otetaan käyttöön silloin, kun erilaisia näkemyksiä, mielipiteitä ja tunteita ei saada sovitetuksi yhteen keskustelun kautta. Realismilla ongelma pyritään muuttamaan tosiasiaksi, jota vastaan ei voi taistella. Samalla pyritään unohtamaan muut tulkinnat tai näkemykset. Tekstien realismi ja ”tosiasiat” ovatkin useimmiten Ferron (1988) tarkoittamassa mielessä kertomuksen aukkoja, ikkunoita tekstin takana olevaan ristiriitaan, jota ei ole voitu tai haluttu sanoa ääneen.

Valta tai pyrkimys valtaan astuu näkyviin, kun teksti muuttuu realismiksi ja vetoaa tosiasioihin. Ensinnä tosiasioilla perustellaan ulkoisen uhan rajat, joista luodaan sisäisen yhtenäisyyden vaatimus. Ulkopolitiikan realismi merkitsee kuria ja kunnollista käytöstä ulospäin, mikä sitten edellyttää kurinalaista ja yhtenäistä käytöstä myös yhteisön sisällä.

Marsha Witten (1993) puhuu kuuliaisuuden kulttuurista. Yhteisölliset tarinat kertovat usein toisinajattelemisen ja poikkeavuuden turhuudesta. Tyypillinen yhteisöllinen tarina kertoo kuinka joku yhteisön jäsen tunnisti jonkin epäkohdan ja pyrki muuttamaan sitä ja kuinka hän epäonnistui. Tarinan opetuksella luodaan yhteisöllistä kulttuuria, jossa poikkeaminen, kapinointi tai erimielisyys ovat turhia, koska ne ovat aina ennenkin olleet turhia. Samalla yhteisön rakenteet näyttäytyvät ikuisina ja muuttumattomina. Sisäistämällä nämä tarinat yhteisön jäsenet vähitellen institutionalisoivat käyttäytymisensä rajat, jotka he ovat itse asiassa itse luoneet. Tämä onkin itsenäisyyden juhladokumentin tärkein sanoma: poikkeaminen yksituumaisesta ja rationaalisesta valtiokansalaisuudesta johtaa tuhoon paitsi asianomaisen itsensä, myös koko kansakunnan.

Aineisto

Suomi 50 vuotta (1967) Yleisradion itsenäisyyden juhlaohjelmisto. Toimittajana Olavi Puusaari. Osat 1. Kukkiva maa 55’26, 2.Toinen tasavalta 60’03, 3. Jälkeen tasavallan 58’35, 4. Tasavallan tahdonsuunta 67’34, 5. Raja railona 82’46, 6. Toinen tasavalta 60’03. Helsinki: Oy Yleisradio Ab.

Eira Juntti

’POHJOLAN NAISTEN VIEMISET EUROOPPAAN’

Suomalaisten naistenlehtien EU-keskustelu

Nationalismia on yleensä pidetty miehisenä narratiivina, kansallisvaltioita miesten rakentamina ja kansalaisuuden käsitettä vain miehiin viittaavana (esim. Enloe 1989, 41; Heng ja Devan 1992, 356; Jones 1990, 781; Lake 1992, 310; Sulkunen 1990, 50). Anne McClintockin mukaan

> huolimatta nationalismien ideologisesta sitoutuvat kansallisen *yhtenäisyyden* ajatukseen, kansat ovat historiallisesti toteuttaneet sukupuolisen *eron* sanktioitua institutionalisointia. Mikään kansa maailmassa ei anna naisille ja miehille kansallisvaltiossa samoja oikeuksia ja samanlaisia resursseja (1993, 61; painotus alkuperäinen).[1]

Ellen Marakowitz on kuitenkin väittänyt, että Suomessa, poikkeuksellisesti, nationalistinen narratiivi ei ole miehinen vaan sisältää molemmat sukupuolet, ja että naiset olivat mukana sen kirjoittamisessa. Marakowitzin (1996, 56) mukaan Suomessa naiset osallistuivat kansakunnan rakentamiseen eri lailla kuin miehet, mutta heidän tehtävänsä oli yhtä arvostettu kuin miesten. Mikäli Marakowitzin väite pitää paikkansa, niin suomalainen nationalismi ja suomalaiset naiset ovat ainutlaatui-

sia. On kuitenkin syytä tarkastella kriittisesti sekä Marakowitzin väitettä naisten kanssakirjoittajan roolista Suomessa että väitteitä naisten suhteesta nationalismiin yleensä.

Tässä artikkelissa lähestyn kysymystä nykypäivän esimerkin valossa – analysoin keskustelua, jota suomalaisissa (ja suomenkielisissä) naistenlehdissä käytiin 1994 Suomen liittymisestä Euroopan unioniin ja erityisesti naisten suhtautumisesta EU-jäsenyyteen. Näen keskustelun esimerkkinä 1990-luvulla käytössä olevista 'suomalaisuuden' ja 'suomalaisen naiseuden' diskursseista. Diskursiivisen analyysiin kautta pyrin tuomaan esille, mikä on suomalaisten naisten suhde Suomeen – sekä kansallisvaltioon että myyttiseen 'Suomeen'. Jotta keskustelu asettuisi historialliseen perspektiiviin, tarkastelen aluksi lähemmin Marakowitzin väitettä suomalaisista naisista kansallisen kertomuksen kanssakirjoittajina.

Marakowitz perustaa väitteensä sille, että Suomessa naiset osallistuivat aktiivisesti 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun joukkojärjestäytymiseen, jonka seurauksena kansallisvaltio syntyi, naiset saivat äänioikeuden valtiollisissa vaaleissa yhtäaikaisesti miesten kanssa 1906 ja naisia myös valittiin eduskuntaan heti ensimmäisissä vaaleissa (Marakowitz 1996, 55, 56-57). Hän vetoaa myös agraarisen yhteiskunnan työnjakoon, jossa töiden jakautuminen sukupuolten kesken johti keskinäiseen riippuvuuteen ja molempien sukupuolten työn arvostukseen, sekä suomalaiseen mytologiaan, josta löytyy esimerkkejä vahvoista naisista (Marakowitz 1996, 57). Suomalaisten tutkijoiden tulkinnat naisten osallistumisesta kansallisvaltion rakentamiseen pitkälti puoltavat Marakowitzin tulkintaa (Saarinen 1985, 1987, 1989, 1990; Sulkunen 1987, 1990; Valkonen 1989). Myös tutkimukset naisista ja hyvinvointivaltiosta Suomessa tukevat Marakowitzin väitettä: naiset on nähty toimijoina ja hyvinvointivaltion rakentajina (Saarinen ym. 1987; Anttonen ym. 1994; Eräsaari ym. 1995).

Irma Sulkunen (1987, 157) kuitenkin väittää, että "demokraattinen kansalaisuuskäsite oli sukupuolenmukaisesti kaksijakoinen". Hänen mukaansa järjestäytymistapahtuman kautta muodostui vastakkaiset, mutta toisiaan täydentävät ja siten erottamattomat 'feminiininen' ja 'maskuliininen' elämänpiiri; näistä 'feminiininen' sijoittuu yksityisen, ja 'maskuliininen' julkisen alueelle (Sulkunen 1987, 157, 162, 164; 1990, 50). Sulkunen painottaa, että 1900-luvun alussa myös naisjärjestöt näkivät tämän jaon emansipatorisena, edistyksellisenä (Sulkunen 1987, 162-64; 1990, 50-51).

Vaikka 'feminiininen' elämänpiiri sijoittui yksityisen alueelle, se ei Sulkusen (1987, 165) mukaan kattanut vain kotia, vaan läpäisi koko yhteiskuntarakenteen: yhteiskunnan kaikilla tasoilla naiset omaksuivat hoivaajan roolin. Sulkunen (mt., 165) korostaa myös, että sisäisesti 'feminiininen' elämänpiiri koostui luokkiin jakautuneesta, ''hierarkkisesta sisaruusjärjestelmästä''. Sulkusen mukaan 'feminiinisen' elämänpiirin määrittelijöitä ja toimeenpanijoita olivat eliittiin kuuluvat suffragetit ja, ennen kaikkea, keskiluokkaiset naiset. Kuten Sulkunen toteaa, keskiluokkaiset naiset

> määrittelivät sosiaalisen äidillisyyden naisen perusominaisuudeksi omakohtaisella käytännön toiminnallaan. Yhtäältä he jäsensivät puuhakkaan, kärsivällisen, valistuneen ja siveellisesti ryhdikkään perheenemännän toimenkuvan ja asettivat itsensä tästä malliesimerkiksi. Toisaalta juuri he nostivat privaatista kasvualustasta versoavan äidillisyyden yhteiskunnalliseen ulottuvuuteensa. Tämän he tekivät toimimalla aktiivisesti erilaisissa kristillis-siveellisissä yhteenliittymissä sekä hyväntekeväisyysjärjestöissä ja raittiustyössä (mt., 165, 167).

Jos otetaan todesta Marakowitzin ajatus naisista nationalistisen narratiivin kanssakirjoittajina Suomessa, voidaan siis korkeintaan tarkoittaa eliitin ja keskiluokan naisia. Sulkusen mukaan alimpiin ryhmiin kuuluvat naiset ''pyrittiin sitomaan kotiin ja vain kotiin'', eli heidän ei ollut määrä osallistua kodin ulkopuoliseen toimintaan edes 'feminiinisen' elämänpiirin puitteissa, ei työelämässä tai muuten (mt., 167).

Vaikka naiset muodostivat erillisen 'feminiinisen' elämänpiirin ja itse sitä johtivat, niin toisin kuin Marakowitz väittäisin, että se oli ja pysyi toissijaisena verrattuna 'maskuliiniseen', julkiseen elämänpiiriin, jonka sisällä miehet tekivät päätöksiä myös yksityiseen elämänpiiriin liittyvissä asioissa (kuten valtion budjetti, kysymykset sodasta ja rauhasta, jne.). Valtion johtajat – kaikki miehiä – tekivät päätöksiä jotka koskivat koko valtiota/kansaa, ja tähän kokonaisuuteen sisältyi myös naisten 'feminiininen' elämänpiiri. Marakowitz esittää väitteensä ikään kuin vuosisadan alun Suomessa valtiokoneisto ei olisi ollut suureksi osaksi miesten miehittämä; ikään kuin nais- ja mieskansalaisten asema olisi ollut kaikilta osin yhtäläinen; ikään kuin naiset olisivat työmarkkinoilla olleet tasavertaisia miesten kanssa ja 'naisten työt' ja 'miesten työt' olleet yhtä arvostettuja; ja ikään kuin nationalistinen ideologia Suomessa ei olisi

ollut ollenkaan patriarkaalinen. 'Feminiinisen' elämänpiirin rakentaminen oli naisten tapa osallistua kansakunnan rakentamiseen ja heidän omaksumansa roolit, tehtävät ja naiskuvat sopivat hyvin yhteen olemassa olevan nationalistisen narratiivin kanssa. Naisten valta valtiossa sen sijaan oli tarkoin rajattu, koskien vain tiettyjä asioita ja yltäen vain tietylle tasolle. Suomalaisten naisten rooli kansakunnan rakentamisessa ei ole ollut niin poikkeuksellinen kuin Marakowitz väittää.

Myöskään toisen maailmansodan jälkeen tilanne ei ole olennaisesti muuttunut. Vaikka naisia on muihin maihin verrattuna valittu suhteellisen paljon eduskuntaan ja naisia on ollut tärkeillä paikoilla hallituksessa, on naisten toiminta edelleen rajoittunut ns. 'naisten aloille'. Naisia ei myöskään aina ole valittu ensisijaisesti naisten toimesta vaalimaan 'naisten etuja', vaan, ensinnäkin, naisehdokkaita ovat seuloneet puolueiden miehet ja, toiseksi, naisia ei ole valittu ehdokkaiksi koska heidän ajamansa asiat olisi koettu tärkeiksi, vaan heillä on houkuteltu naisäänestäjiä puolueiden kannattajiksi (Kuusipalo 1994, 162, 165, 167-69). Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteivätkö naiset valituksi tultuaan olisi taistelleet 'naisten etujen' puolesta. Kuusipalon mukaan naisministerit ja -kansanedustajat olivat tärkeässä asemassa kun sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädäntöä 1950- ja 1960-luvuilla luotiin: oli heidän ansiotaan, että kansaneläke- ja sairausvakuutuslain piiriin tulivat myös ne, jotka eivät käyneet ansiotyössä, vaikka laeista hyötyivät myös muut kuin naiset (mt., 174-77). Lakien ensimmäisissä luonnoksissa ei naisten näkökantojen oltu huomioitu (mt., 174-77).

Kuten kansaneläke- ja sairasvakuutuslakien valmistelu osoittaa, 'naisten etujen' huomioon ottaminen ei koskaan ole itsestään selvää. Tapahtumaketju on tyypillinen esimerkki siitä, miten 'naisten etuja' pidetään usein erityisintresseinä, joiden ei katsota olevan osa 'kansallisia', 'yhteisiä intressejä'. Samanlaisia tapahtumaketjuja löytyy myös nykypäivän Suomesta. Hyvä esimerkki on se sisäinen prosessi, joka edelsi Suomen liittymistä Euroopan unioniin 1995. Naiset jäivät ulkopuolelle kahdella tavalla: ensinnäkin, politiikan alueita, joissa naiset ovat päättävissä asemissa, ennen kaikkea sosiaali- ja terveydenhuolto, ei pidetty keskeisinä EU-prosessissa ja, toiseksi, keskeisiksi mielletyillä politiikan alueilla ei ollut naisia tärkeimmissä johtotehtävissä.

Seuraavassa tarkastelen kysymystä naisista kansallisen kertomuksen kanssakirjoittajina analysoimalla suomalaisissa naistenlehdissä käytyä keskustelua Euroopan unionista vuonna 1994, eli aikana jolloin päätös

liittymisestä tehtiin.[2] Tässä keskustelussa jäsennettiin 'suomalaisuutta' suhteessa 'eurooppalaisuuteen', siinä jäsennettiin 'suomalaisia naisia' suhteessa 'EU-maiden naisiin', mutta myös suhteessa 'suomalaisiin miehiin'. Tätä diskurssia tarkastelemalla pyrin löytämään vastauksia kysymyksiin naisten suhteesta 'kansakuntaan' ja heidän osallisuudestaan 'kansakunnan rakentamiseen' ja 'kirjoittamiseen'. Ovatko suomalaiset naiset, tämän diskurssin puitteissa, kansallisen kertomuksen kanssakirjoittajia, kuten Marakowitz väittää, vai nielaiseeko (miehinen?) kansallinen kertomus naisten (kansallisen?) kertomuksen, sulautuvatko naisten teot ja päämäärät osaksi (miehistä?) kansallista projektia?

Suomalaiset naiset matkalla Euroopan unioniin

Ennen lopullista päätöstä Euroopan unioniin liittymisestä Suomessa järjestettiin asiasta kansanäänestys 16.10.1994. Myös Ruotsissa, Norjassa ja Itävallassa järjestettiin kansanäänestys, mutta toisin kuin näissä maissa, ainakin Tilastokeskuksen äänestäjäprofiilin mukaan Suomessa naiset kannattivat liittymistä enemmän kuin miehet (Tilastokeskus 1994, 8, 10; Paloheimo ja Pesonen 1994, 32, 34-35, 38; vrt. Sänkiaho 1994; 1995, 27). Tämä oli yllättävää, sillä ennen äänestystä tehdyissä mielipidemittauksissa naiset olivat suhtautuneet EU:in varauksellisemmin kuin miehet, eli säännöllisesti suurempi osa naisista kuin miehistä ilmoitti vastustavansa liittymistä, samoin suurempi osa heistä oli epävarmoja kannastaan (Värjä 1995, 100-101).[3] Kansanäänestyksen äänestyskäyttäytymistä tutkittaessa on havaittu, että kannastaan epävarmojen äänestäjien joukosta erityisesti naiset päättivät äänestää KYLLÄ (Sänkiaho 1995, 23, 27; Aula 1996, 293, 309). Tällä saattoi olla ratkaiseva merkitys lopputuloksen kannalta (KYLLÄ-äänet 57%, EI-äänet 43%).

Ennen äänestystä mielipidemittausten tulokset julkaistiin yleensä näyttävästi, mutta Ullamaija Kivikurun mukaan vain naistenlehdissä pohdittiin naisten mielipiteitä EU:sta (1996b, 168, 183-84). Heidän näkökulmansa eivät olleet esillä niin sanotussa valtavirtamediassa. Myöskään sosiaali- ja terveysalan kysymykset sekä tasa-arvokysymykset eivät yltäneet kovinkaan korkealle median EU-asialistalla (Hellsten 1996a, 124; Mörä 1996, 218; Aula 1996, 301-02).

Yleisesti ottaen valtavirtamedian EU-asialista seurasi päättäjien asialistaa (Heikkilä 1996, 71, 95; Hellsten 1996a, 124-27, 129; Kivikuru

1996a, 172-74). Päättäjät pitivät EU-jäsenyyttä lähinnä taloudellisena sekä turvallisuus- ja ulkopoliittisena kysymyksenä (Heikkilä 1996, 72; Mörä 1996, 218; Hämäläinen 1994). Lisäksi maatalous näytteli tärkeää roolia neuvotteluissa, ja se sai runsaasti tilaa mediassa. Mutta EU-jäsenyys voi ainakin potentiaalisesti vaikuttaa myös jäsenmaiden sosiaalipolitiikkaan, jos ei suoraan niin epäsuorasti (Sakslin 1996, 31, 35). Suomessa tästä ei kuitenkaan juuri keskusteltu.

Luettaessa läpi Suomen EU-jäsenyysprosessista kertovia kronikoita on merkillepantavaa, että mainittujen henkilöiden joukossa ei ole juuri ollenkaan naisia (Hämäläinen 1994; Värjä 1995; Mörä 1996, 224). Naisten puuttuminen neuvottelupöydästä ja valtavirtamediasta johtuu pääosin siitä, että lukuun ottamatta Sirkka Hämäläistä, Suomen Pankin pääjohtajaa, naisia ei ollut sellaisilla päättävillä paikoilla, joilla oli suuri merkitys EU-jäsenyyttä suunniteltaessa ja siitä päätettäessä, vaikka esimerkiksi hallituksessa oli tuolloin naisministereitä.

Naistenlehdissä sen sijaan EU-juttujen pääteema oli 'naiset ja EU'[4]. Lisäksi suurin osa haastatelluista henkilöistä oli naisia, vaikkeivät he muissa suhteissa juuri eronneetkaan valtavirtamediassa esillä olleista henkilöistä: he olivat poliittisia päättäjiä (kansanedustajia tai muuten politiikassa aktiivisesti mukana olevia) tai viranhaltijoita. Suurin ero naistenlehtien ja valtavirtamedian EU-uutisoinnissa oli juttujen aihepiirissä: naistenlehdissä keskityttiin asioihin, joiden oletettiin olevan tärkeitä naisille, kuten sosiaali- ja terveydenhuolto, kuluttaja-asiat ja sukupuolten tasa-arvo. Naistenlehtien jutut oli myös tietoisesti suunnattu naislukijoille. Tässä mielessä ne edustivat naisnäkökulmaa, mikä ei kuitenkaan ole sama kuin feministinen näkökulma – toisin sanoen, vallitsevaa sukupuolijärjestelmää ei välttämättä asetettu kyseenalaiseksi.

Keräsin aineiston neljästä naistenlehdestä – *Anna*, *Me Naiset*, *Kodin Kuvalehti* ja *Kotiliesi*. Suomessa ja suomen kielellä ilmestyvinä nämä naistenlehdet luovat kuvaa 'suomalaisista naisista'. Toisin sanoen, tekstit eivät vain heijasta ympäristöä, sitä mitä 'suomalaiset naiset' *ovat*, vaan niissä myös tuotetaan 'suomalaisuutta' ja 'suomalaista naiseutta'. Lehdissä käydään jatkuvasti rajankäyntiä sen suhteen, keitä hyväksytään 'suomalaisiksi' merkitsemällä 'erilaisiksi' ne, joiden ei katsota 'suomalaisuuden' mittoja täyttävän. 'Suomalaisuuden' määritelmä on osin rodullis-etninen, osin kielellinen, mutta suurelta osin se määrittyy arvojen ja elämäntavan kautta: osoitetaan mitä arvoja 'suomalaisten' (usein 'ihmisten') tulee kunnioittaa ja noudattaa, miten heidän tulee elämänsä järjestää.

Seuraavassa tarkastelen ensin metaforaa 'Suomi-neito', jota yleensä käytetään Suomen symbolisena representaationa. Naistenlehtien EU-jutuissa 'Suomi-neito' on kuitenkin muutamissa kohdissa vaihtanut paikka oikeiden, elävien suomalaisten naisten kanssa. Toiseksi, tarkastelen mikä on 'Suomen' 'paikka' 'Euroopassa' ja mitä mielikuvia kumpaankin liitettään. Kolmanneksi, analysoin miten 'suomalaiset naiset' nähdään suhteessa 'EU-maiden naisiin'. Lopuksi tutkin miten diskurssissa 'suomalaiset naiset' suhteutetaan 'suomalaisiin miehiin', pohdin muodostuuko teksteissä 'naisten asialistaa' ja pyrin vastaamaan kysymykseen naisten osallisuudesta kansallisen kertomuksen kirjoittamiseen.

Suomi-neidon kosinta

'Suomi-neito' on metafora Suomelle kansana tai valtiona, ja se on ainut personifikaatio, jota Suomesta nykyään yleisesti käytetään Suomessa. Siitä on Aimo Reitalan mukaan muodostunut ''kuvallisen viestinnän vakiintunut koodi'' (1983, 153). 'Neidon' kuvallinen esitystapa on hyvin vakiintunut: nuori, kansallispukuinen nainen, jolla yleensä on pitkä, vaalea tukka (Reitala 1983, 153-54).

'Suomi-neitoa' käytetään paljon poliittisissa pilakuvissa, erityisesti kuvattaessa Suomea suhteessa muihin maihin (Reitala 1983, 93-94, 158). Etenkin vaalien yhteydessä 'neito' esitetään usein 'kosijoidensa' kera (Reitala 1983, 112, 115, 145). Näin myös EU-keskustelussa: 'Suomi-neito' oli vastaamassa miehen hahmoiseksi kuvatun Euroopan unionin 'kosintaan' (Hellsten 1996b, 17-19; kuva 1). Metaforiikka oli siis vahvasti sukupuolitettua.

Naistenlehdissä metafora 'Suomi-neidosta' ja/tai Euroopan unionin 'kosinnasta' esiintyi jossakin muodossa kolmen jutun otsikossa ja ingressissä. Kaikissa niissä toistuu sama sukupuolitettu kaavaa, eli 'mies' 'kosii' 'naista'.

(1) *OTA TAI JÄTÄ*
Miten käy, jos EU saa Suomelta rukkaset? Riiuut on riiattu, nyt on tehtävä päätös: asteleeko Suomi-neito euroalttarille vai ei? Entä millaiset ovat myötäjäiset: halpa ruoka, pienet verot, lisää työtä – vai ei mitään? Näin vastaa Suomen virkamiestason pääneuvottelija, valtiosihteeri Veli Sundbäck (KK 19: 12-15).

Kuva 1. 'Suomi-neitoa' käytetään usein poliittisissa pilakuvissa. Tässä esimerkki EU-jäsenyyskampanjan ajalta: suomalaiset miespoliitikot vievät 'Suomi-neitoa' 'Euroopan taloon'. Piirros julkaistiin EU-jäsenyysneuvottelujen alkaessa. Piirtäjä: Terho Ovaska. Helsingin Sanomat 2.2.1993, A2.

(2) *Naiset ja Euroopan unionin kosinta: VASTATAKO KYLLÄ VAI EI*
Miten Euroopan Unionin jäsenyys muuttaisi suomalaisten naisten arkea? Mahdolliset vaikutukset työelämään ja sosiaalipolitiikkaan, palkkoihin ja päivähoitoon eivät ole yksinkertaisia tai edes vielä arvioitavissa. Syksyiseen kansanäänestykseen mennessä itse kunkin on kuitenkin päätettävä, mikä on oma kanta Unioniin liittymiseen.
Tehyn puheenjohtaja Raija Hukkamäki antaa Euroopan Unionille "Kyllä"-vastauksen, kansanedustaja Outi Ojala epäröivän "Ei"-äänen (AN 13-14: 126-27).
(3) *Nyt kun EU kysyy MITÄ NAISET VASTAAVAT?*
Kävipä Suomen EU-jäsenyyden miten hyvänsä, Brysselin verkkoryhmässä ollaan jo. Vuoden alusta voimaan tulleen ETA-sopimuksen myötä meitä sitovat muun muassa yhteisön tasa-arvosäännökset. Myös suomalaisilta kysytään, millaista sosiaaliturvaa EU:n pitää rakentaa (MN 13: 68-71).

'Suomi-neito' mainitaan suoranaisesti vain ensimmäisessä esimerkissä. Tämä onkin ainut juttu, jossa EU:n 'kosinta' on osoitettu 'Suomi-neidolle', siis Suomelle, eikä (Suomen) naisille. Se on myös ainut, jossa haastateltavana oli mies. Tässä 'Suomi-neito', siis Suomen valtio tai kansa, saa korostetusti feminiinisen, toiminnan kohteena olijan roolin, kun taas toimijat ovat miehisiä, eli valtiosihteeri Veli Sundbäck ja EU.

Eta JA KULUTTAJA

Euroopan talousyhteisöt, Eta, vuotti meitä suomalaisiaita entistä ruusunsuinnin omaa aktiivisuutta ja valppautta. Markkinoille voi päästä aiempaa enemmän myös kuluttajia tuotteita, niitä laadun ja turvallisuuden suhteita siirtyy Etassa viranomaisilta ensisijaisesti tuotteen valmistajille ja maahantuojille.

Yhteiset luot.

Eräsen tuotteiden laatu ja turvallisuusvaatimukset perustuu yhteisöistämän. Se oli tarkoitettu siitä, että ensimmäisen vuoden aikana Euroopan markkinoilla olisi myytävänä vain yhtenäisiä tuotteita valkuista tai brittiläisiä.

Vaikka tuotteiden standardisointi jatkuu, ei Eta-sopimuksessa mainitaan siitä, että Eurooppa on yhtäkkiä käytössä 20 erilaista pistorasiaa ja niitä mä. Eurooppa-alueella ostetut sähkölaitteet eivät sähkösäätä uusi ilman liitäntöjä, mutta lähiöpistorasioita.

Pistorasiaongelma voi tulla eteen kotimaassakin. Kuluttajat ovat ostaneet kuitenkin laadukkaita sähkölaitteita ostamisen aikana sähköliitäntä pistorasioita. Pitäisikö ne vaihtaa uusiksi, ettei epäsopivia tuotteita tulisi markkinoille.

Eta mahdollistaa perhetuotteiden, eli ensiöksi voi tulla myymälä tuotetta, jotka eivät tai ei ilman liitäntöitä. Suomalaiset kuuplaat eräjoukot tuotin muotoisen jäähanan, mutta Eta-sopimuksen markkinoille voi ilmestyä myös muotoja, jotka ovat vähemmän jotkut jäähdyttäjä ohjaamisen ja gelin.

KULUTTAJAN ASEMA PAKKAUSSA PARANEE

Kun ostat laissa pankista:

- Kuluttajan asema pankkisopimujen ehtojen parantuu. Pankkien myöntämiä ajoista, mutta ja kulutusluottosopimukset kulutusluottoehdoista ajanjo ganta. Sopimuksia sovelletaan vuotta tondin vuoden aluta lähinä ottaitiin lainoihin, joten Eta myöhä tulevi toimuutta ei aiko vanhaa lainasisältöäkäs.
- Ellei lainamäärä ole mikäan alle 100 000 markan pankkilainoista tekaisi ainen mitäänpäkaa ilman ei-Eta kiinalaista. Suomessa Luotoista pankeilla on edelleen ainoa parti kanssa, joa kuitti on oikeita. Lainojen korkoen ta yrityskohtaisia ainekoodeja. Ryöstä ei voi kuitenkaan pari kanssakanssa ei ta ehanna, ellei laki määrämaa kanssaan aiemmaksimäärän.
- Ryöstäen lainaajanouden osalta tiyrmeisy. Muutu tulevaisu edelmäkaa muun muassa siä, että lisäilä lainan kotiöhjen ajaskirkki on kuitenkin ilmoitettava.

Kun myyjä saitsen luoksi:

- Eteen ansiosta kuluttajeitä koskeva lainsäädäntö laajenee kulutusmaiden lisäksi koskemaan myös pohjoisiin Suomessa kuitenkin myöntäkä laainaan myös pohjoisiin.

Jan ehjäpuolella jäänä kuitenkin edelleen samaksi: ostaukkaa.

Valmistumattaksi

- Hallä tulee ainoaan myös siitä Eteen valmistumattaksi. Se ei ainoaä kun ryhtyen siten käyttöönottaa. Se tarjoa tarkemmaan kuluttajaasia mahan ja myös tuotetuotteiden. Jan tällä mennessä kaa kaiksi sign nukun määrämäärämäärä jäänä ainoaa valmistumattaksi.
- Kaikenmaalaisia ainekoodeja kuitenkaan siten niikaan laajenaan. Kaikenaan myös kuitenkaan ainekoodeja ja myös ainekoodeja kuitenkaan pohdaan ainekoodeja.

Kuva 2. Esimerkki perinteisestä 'Suomi-neidosta'. Neidon tunnusmerkkejä ovat kansallispuku ja vaalea, pitkä tukka. Tämä 'neito' oli kuvituksena jutussa, jossa kerrottiin ETA-sopimuksen vaikutuksista. Teksti: Anita Illi. Piirros: Kata Lyytikäinen Kodin Kuvalehti 3/1994, 28-29.

Vaikka kahdesta muusta esimerkistä viittaus 'Suomi-neitoon' puuttuu, perustuu otsikkojen teho kuitenkin siihen, että metaforiikka 'Suomi-neidon kosijoista' on niin tunnettu ja yleisesti käytetty. Abstrakti symboli, 'Suomi-neito', on korvattu konkreettisilla, Suomessa asuvilla (suomenkielisillä?) naisilla.

Mielenkiintoiseksi tämän metaforisen kokonaisuuden käytön tekee se, että vaikka otsikoissa ja ingresseissä on viitattu 'neitoon' ja/tai 'kosintaan', niin jos otsikot ja ingressit sivuutetaan ja tarkastellaan juttujen tekstiä ja kuvia, ei niistä löydy juuri mitään, mikä tukisi sitä naiskuvaa, jota näiden metaforien perusteella odottaisi: nuori, sinisilmäinen neito kansallispuvussa (vihkipuvussa), valmiina alttarilla pois annettavaksi (Kuvat 1-2). Teksteissä ja kuvissa pääasiallisesti esillä oleva naiskuva on asiantunteva, arvovaltainen, päättäväinen, keski-ikäinen ja keski-luokkainen nainen (Kuva 3), joka itse asiassa muistuttaa sitä emäntä-hahmoa, jonka vuosisadan vaihteen järjestönaiset Sulkusen (1987, 167) mukaan nostivat naisille esikuvaksi: heidät on esitetty samalla lailla 'puuhakkaina, kärsivällisinä, valistuneina ja siveellisesti ryhdikkäinä'. Naiset näyttävät miettiväisiltä ja melko vakavilta, heidän puheensa on rationaalista ja täynnä faktoja. Toiminnan kohteena olemisen sijaan naiset näyttävät olevan toimijoita, mikä ei sovi yhteen 'Suomi-neito' -kuvan kanssa.

NAISET JA EUROOPAN UNIONIN KOSINTA:

vastatako kyllä vai ei

Miten Euroopan Unionin jäsenyys muuttaisi suomalaisten naisten arkea? Mahdolliset vaikutukset työelämään ja sosiaalipolitiikkaan, palkkoihin ja päivähoitoon eivät ole yksinkertaisia tai edes vielä arvioitavissa. Syksyiseen kansanäänestykseen mennessä itse kunkin on kuitenkin päätettävä, mikä on oma kanta Unionin liittymiseen.

Tehyn puheenjohtaja Raija Hukkamäki antaa Euroopan Unionille ”Kyllä”-vastauksen, kansanedustaja Outi Ojala epäröivän ”Ei”-äänen.

Kuva 3. Naiset ja Euroopan unionin kosinta: VASTATAKO KYLLÄ VAI EI. Teksti: Maija Töyry. Kuvat: Ari Heinonen. Anna 13-14/1994, 126-27.

Suomessa naisen kuvista ’emäntä’ edustaa ehkä parhaiten kuvaa, joka ilmaisee naisen kunnioitusta. Suomalaisessa agraarisessa yhteiskunnassa talojen emännillä oli kunnioitettu asema, he olivat kyläyhteisön naisten johtajia ja esimerkkejä (Markkola 1990, 21). Vuosisadan vaihteessa perustettu Martta-yhdistys oli nimenomaan maaseudun emännille suunnattu järjestö. Järjestön johtajia on ollut mukana politiikassa myös valtakunnan tasolla palvellen jopa ministerinä (Kuusipalo 1994, 168-69). Marakowitz (1996, 58-61) perustaa väitteensä suomalaisista naisista kansallisen kertomuksen kanssakirjoittajina osittain juuri Martta-yhdistyksen rooliin suomalaisessa yhteiskunnassa. Hänen mukaansa naiskuvista nimenomaan Marttojen luoma naiskuva juurtuu osaksi suomalaista kansallista kertomusta (mt., 59).

Jos naistenlehtien EU-juttujen tekstien ja kuvien esittämä naiskuva on näin selvässä ristiriidassa ’Suomi-neidon’ kuvan kanssa, niin miksi juttujen otsikoissa ja ingresseissä sitten viitattiin ’Suomi-neidon kosintaan’. Osittain on ehkä haluttu kiinnittää lukijoiden huomiota. Osasyynä on varmaan myös se, että ’Suomi-neito’ ja ’Suomi-neidon kosinta’ ovat tuttuja metaforia ja usein esillä puhuttaessa Suomen suhteista muihin maihin, eli metaforat sopivat hyvin kyseiseen tilanteeseen. Mutta kun ’Suomi-neito’ korvataan ’Suomen naisilla’ kyseisessä käyttötilan-

teessa, niin 'Suomen naisista' tulee 'Suomi-neitoja', eli se ei enää kuvaa vain Suomea vaan myös sen naisia. Tässä mielessä 'Suomi-neidon kosintaan' viittaaminen on kyseisessä käyttöyhteydessä ongelmallista.

Vaikka toisaalta metaforien voidaan nähdä keventävän raskasta tekstiä ja elävöittävän naisten vakavaa ulkomuotoa, niin toisaalta, ottaen huomioon metaforien vaikutuksen ajattelumme rakentumiseen (Lakoff & Johnson 1980, 3-6), otsikkojen ja ingressien voidaan ajatella viestittävän, ettei naisten sanomisia ja tekemisiä pidä ottaa 'niin' vakavasti. Jos ajatellaan, että kuva 'Suomi-neidosta' on miesten luoma kuva ei vain Suomesta vaan myös 'Suomen naisista'[5] ja 'emäntä'-hahmo taas naisten luoma kuva 'Suomen naisista' (ja Suomesta?), niin tässä yhteydessä 'miehinen' kuvasto jättää varjoonsa 'feminiinisen'. Väittäisinkin, että viittaus 'Suomi-neidon kosintaan' saa aikaan sen, että jutuissa esiintyvät naiset asetetaan sen avulla 'oikealle' paikalleen. Metaforien voimasta naiset pysyvät 'feminiinisen' objektin asemassa huolimatta siitä, mitä he sanovat tai miltä näyttävät.

Matkalla Eurooppaan

EU-keskustelun yhteydessä puhuttiin paljon 'Eurooppaan menemisestä'. 'Eurooppa' toimi joskus metonyymina EU:lle, joskus se viittasi väljästi itse maantieteelliseen Eurooppaan. Otsikko ''Kelpaammeko Eurooppaan'' kuvaa käydyn keskustelun luonnetta: jutuissa pengottiin paljon puhuttua suomalaista alemmuuden tunnetta (KL 7: 14-17). 'Meitä', siis 'suomalaisia', ei kirjoituksissa koettu itsestään selvästi 'Eurooppaan' kuuluviksi, ehkä ei edes sinne kelpaaviksi. Joskus tosin yritettiin vakuuttaa, että olemme jo 'Euroopassa', olemme jo 'eurooppalaisia': ''Tosiasiassahan me olemme erittäin eurooppalainen valtio. Mehän kuulumme Eurooppaan...'' (MN 41: 78). 'Eurooppalaisuus' piti kuitenkin aina erikseen mainita, se ei ollut itsestään selvä oletus.

Kun teksteissä puhuttiin nimenomaan Euroopan unionista, mielletiin 'Suomi' yleensä osaksi 'Pohjoismaita' tai 'Pohjolaa'. Tällöin 'Eurooppa' ja 'Suomi' samoin kuin 'Eurooppa' ja 'Pohjoismaat' nähtiin toisensa poissulkeviksi kategorioiksi. Samalla lailla kuin teksteissä käytettiin ilmauksia 'me suomalaiset' ja 'meillä Suomessa', voitiin myös sanoa 'me pohjoismaalaiset' tai 'meillä Pohjoismaissa'. Sen sijaan 'suomalaisiin' ja 'Suomeen' viitattaessa ei käytetty ilmauksia 'me eurooppa-

laiset', 'meillä Euroopassa' tai 'me ja muut Euroopan maat'.

Henkilöistä puhuttaessa sanaa 'eurooppalainen' ei helposti liitetty 'suomalaisiin' haastateltaviin. Yhdessä niistä harvoista tapauksista kun näin tehtiin, sivuotsikossa, 'suomalaisuus' ja 'eurooppalaisuus' oli erotettu pisteellä kahteen eri lauseeseen: ''He ovat suomalaisia maanviljelijöitä. Ja nuoria eurooppalaisia'' (KL 10: 25). Piste, joka ei ole kieliopillisesti tarpeellinen, pakottaa lukijan pysähtymään ja pidentää matkaa 'suomalaisuudesta' 'eurooppalaisuuteen'.

Kaiken kaikkiaan 'Suomi' ja 'Eurooppa' esitettiin toistensa vastapooleina. Se, kumpi pooli asettui hierarkiassa ylemmäksi, riippui asiayhteydestä. Yleensä 'Eurooppa' ja 'eurooppalaisuus' näytti näissä jutuissa joltain suurelta, ja 'Euroopan' metonyymeina käytettiin usein suurkaupunkien nimiä. Erityisesti Euroopan unionin metonyymina oli yleensä 'Brysseli'. 'Eurooppaan meneminen' nähtiin matkana johonkin suurkaupunkiin, ei Euroopan syrjäseuduille tai maaseudulle. Suomen metonyymina taas käytettiin aina jonkin pienen paikkakunnan nimeä, ei koskaan 'Helsinkiä'. Matka 'Brysseliin' ei alkanut 'Helsingistä', vaan joltain pieneltä paikkakunnalta, usein maaseudulta.[6] Mielikuvat Suomesta olivat siis kovin 'pieniä' ja 'maaseutumaisia'.

'Suuruus' ei kuitenkaan saanut aina positiivisia merkityksiä. Yleensä, kun 'Suomi' samaistettiin 'maaseutuun' ja 'luontoon', yhdistyivät ne nimenomaan positiivisiin arvoihin. Vastakohtana oli 'Eurooppa' suurkaupunkeineen, ruuhkineen ja saasteineen. Mutta kun puhuttiin 'kulttuurista' ja 'sivistyksestä', saattoi 'Eurooppa' saada myös positiivisia arvolatauksia. Tämän vastapainoksi 'suomalaisilla' taas oli 'sivistynyttä alkuvoimaa', heidän nähtiin elävän lähellä luontoa ja olevan paremmin kosketuksissa elämän perusasioiden kanssa. Erityisesti jutuissa, joissa pohdittiin suomalaista identiteettiä, haastateltujen henkilöiden taustasta kaivettiin esiin linkkejä maaseutuun, metsiin tai luontoon, vaikka samat henkilöt oltaisiin voitu esitellä myös korkeasti koulutettuina, kaupunkilaisina ja kosmopoliitteina (MN 12: 20-21, 74; MN 32: 2-5; MN 51-52: 4-7, 115). Nämä ominaisuudet miellettiin kuitenkin kuuluvan osaksi 'eurooppalaisuutta' tai 'kansainvälisyyttä', ei 'suomalaisuutta'.

'Eurooppa' ei myöskään käsittänyt koko maantieteellistä 'Eurooppaa'. 'Euroopasta' puhuttaessa se saatettiin tarkentaa tarkoittamaan Keski- ja Etelä-Eurooppaa tai sitten manner-Eurooppaa, mutta useimmiten siihen miellettiin kuuluviksi vain Länsi-Euroopan valtiot.

Teksteissä oli myös viitteitä siitä, mitä, missä ja millaista on 'toiseus'.

Ensinnäkin maantieteellisesti se on 'idässä'. Näissä jutuissa korostuivat liittymistä kannattavien mielikuvamaalailu, jossa 'itä' ja 'länsi' saivat vahvasti arvotetun sisällön:

> Jos Suomi jäisi ulkopuolelle, niin eikö meistä tulisi yksi Baltian maa. En halua asua neljännessä Baltian maassa, vaan läntisessä Euroopassa (MN 39: 72).

> Tässä on myös tärkeää se, että opiskelijoita tulee muualta Suomeen. Siinä vaikuttavat psykologiset tekijät. Ei tänne tulla helposti, jos maata pidetään syrjäisenä ja sulkeutuneena kuin Albania. Sanon tuon Albanian lainausmerkeissä (MN 41: 78).

Toisinaan teksteissä mainittiin myös Venäjä, erityisesti kun pohdittiin, voisiko Euroopan unioniin liittyminen olla turva Venäjää vastaan. Mutta 'Venäjästä' ei puhuttu missään samalla lailla kuin 'Baltiasta' tai 'Albaniasta'. 'Venäjää' ei Suomessa ehkä samalla lailla yksiselitteisesti koeta 'alempiarvoiseksi' kuten 'Baltiaa' tai 'Albaniaa', vaan siihen liittyy ristiriitaisempia arvolatauksia, onhan Suomen ja Venäjän suhde historiallisesti paljon monimutkaisempi.

Vaikka 'Länsi-Eurooppaan' liitettiin vaihdellen sekä positiivisia että negatiivisia arvoja, esille nousi yksi aihepiiri, josta puhuttaessa 'Länsi-Eurooppaa' kuvattiin selvästi negatiivisin sanankääntein: naisten asema ja sukupuolten tasa-arvo.

Meillä on paljon annettavaa

Naistenlehdissä kirjoitettiin erityisen paljon EU-jäsenyyden mahdollisista vaikutuksista naisten asemaan Suomessa. Vaikka muissa yhteyksissä 'Länsi-Eurooppa' saattoi olla keskus ja kaiken hyvyyden ja suuruuden mitta, olivat näiden tekstien mukaan asiat 'Pohjoismaissa' ja 'Suomessa' sukupuolten tasa-arvon suhteen paremmin kuin muualla. Naisten asemasta puhuttaessa 'EU-maiden naiset' olivat oikeastaan niitä 'toisia', joiden kaltaisiksi 'me' emme halunneet tulla. Arvohierarkia kulki niin, että ylimpänä olivat 'Pohjoismaat', joskus 'Pohjois-Eurooppa', seuraavana tuli 'Keski-Eurooppa' ja sitten 'Etelä-Eurooppa'.

Vuoden 1994 lehdissä ensimmäinen 'naiset ja EU' -teemaan liittyvä juttu ilmestyi maaliskuussa, ja se tavallaan avasi keskustelun aiheesta

(MN 11: 30-33).[7] Ironiseen sävyyn kirjoitetun artikkelin pääasiallinen sanoma oli, että naisten asiat 'Pohjolassa' olivat paremmin kuin Euroopan 'keskuksessa':

> Rikkaimmissa maissa, Saksassa ja Sveitsissä, työssä käyvät pikkulasten äidit pelkäävät tulevansa leimatuksi huonoiksi äideiksi. He eivät myöskään saa yhteiskunnalta tukea lapsenhoitoon. ... Pohjois-Euroopan maissa naisten ansiotyössä käynti on paremminkin sääntö....
>
> Joka kuudes espanjalainen nainen ei ole käynyt loppuun kansakoulua. ... [espanjalaisista] naisista vain runsaat 10 prosenttia jatkaa opiskelua lukion jälkeen. ...
>
> Italiassa nuoretkin naiset ovat huonosti koulutettuja. ... Italian parlamentissa on naisia vain 8,6 prosenttia. Sitä vähemmän on vain Ranskassa, 5,8 prosenttia (MN 11: 30-33).

Samat argumentit toistuivat myöhemmin lehdestä riippumatta. Vuoden loppua kohti sanoma tiivistyi. Syyskuussa 1994 suomalaisten naisten asema osattiin jo kertoa muutamalla lauseella:

> Suomihan on sukupuolten tasa-arvossa maailman johtavia maita. Naiset käyvät enemmän ansiotyössä kuin useimmissa muissa maissa. Suomen naiset ovat erittäin hyvin koulutettuja. Suomen naiset saivat toisena maailmassa äänioikeuden, ja Suomen eduskunnassa naisten osuus on maailman kolmanneksi korkein... (KL 17: 6).

Juuri ennen kansanäänestystä yksi lause riitti asian esittämiseen: "Suomalaisen naisen asema on huomattavasti parempi kuin EU-maiden naisten" (KK 19: 18).

Naisten asemasta esitetyt kommentit olivat usein asenteellisia, niistä kuvastui syvälle iskostuneita käsityksiä elämästä Keski- ja Etelä-Euroopassa, kuten esimerkiksi:

> Meillä ei enää ole asennetta, etteikö aviomies voisi yhtä hyvin seurata vaimon työn perässä. Saksalaisessa perheessä saattaa tulla yhä kulttuurieste (MN 13: 71).

> Roomalaiskatolisen sosiaaliopin mukaan turvajärjestelmät ovat kirkon ja hyväntekeväisyysjärjestöjen asia. Se heijastuu EU:n sosiaali-

> politiikkaan. Pohjoismaisessa hyvinvointivaltiossa julkinen sosiaalipolitiikka tarjoaa perusturvan, joka on kaikkien käytettävissä (KL 11: 18).

> EU:ssa nainen voi tavallisesti valita korkeintaan osapäivätyön, koska hänen on oltava kotona, kun lapset tulevat kotiin syömään. Sosiaaliturvan ja asenteiden taso on EU:ssa paljon takapajuisempi kuin Pohjoismaissa (KL 11: 19).

Esitetyt kommentit antavat naisten elämästä 'EU-maissa' vähemmän viehättävän kuvan. Yllä olenkin ottanut esiin vain negatiiviset argumentit, kohdat joissa 'Pohjoismaista' ja 'Suomesta' puhuttiin yleensä myönteiseen ja 'EU-maista' kielteiseen sävyyn. Toisenlaisiakin väitteitä esiintyi, Suomen oloja myös kritisoitiin, jopa samoissa jutuissa ja samojen henkilöiden suulla:

> Vaikka Suomen sosiaalijärjestelmä on eurooppalaista huipputasoa, ei sen rakentamisen vaikuttimena ole ollut pelkästään naisten ja lasten hyvinvointi. Haluttiin myös saada naiset mahdollisimman tarkkaan teollisuuden halpatyövoimaksi (MN 13: 71).

> Missään muussa maassa ei ole niin paljon naisia eduskunnassa kuin Suomessa, ja silti täällä on poliittisin päätöksin purettu sosiaaliturvaa jo kaksi vuotta... (AN 13-14: 127).

Negatiivisia kommentteja ei kuitenkaan ole paljon, ja ne pitää hakea tekstin sisältä, niitä ei korostettu otsikoissa tai ingresseissä. Toisin sanoen, jutut antavat voittopuolisesti sellaisen kuvan, että sosiaaliturva- ja tasa-arvokysymyksissä Suomi ja Pohjoismaat ovat muita edellä. Tasa-arvon suhteen vain Ruotsia ja Norjaa pidettiin toisinaan 'meitä' edistyksellisempinä. Norjalaiset ja ruotsalaiset naiset olivat myös kunnostautuneet EU-vastaisuudessa, he olivat ''tiedostaneet paljon paremmin asemansa'' (MN 39: 72).

Loppuvuodesta jutuissa todettiin usein, että 'meillä on paljon annettavaa'. Siitä muodostui hokema, josta anglo-amerikkalaisessa poliittisessa kulttuurissa käytetään nimitystä 'sound bite'. Sillä saatettiin viitata 'suomalaisuuden' positiivisiksi koettuihin arvoihin, mutta konkreettisemmin sillä tarkoitettiin 'pohjoismaisen hyvinvointiyhteiskunnan'

mallia. Oleelliseksi osaksi tätä mallia miellettiin sukupuolten välinen tasa-arvo. Esimerkiksi artikkelissa, jossa esiteltiin Suomesta EU-parlamenttiin lähteviä naisedustajia otsikolla ''Eurooppa kuntoon voimalla kymmenen naisen'', eräs vastavalittu edustaja toivoi tulevansa valituksi parlamentin naisten asiain valiokuntaan, todeten: ''Siellä meillä on annettavaa Etelä-Euroopan maille'' (AN 50: 7; myös MN 49: 9). Samaa teemaa hyödynnettiin jutussa, jossa haastateltiin erästä (nais)virkamiestä; otsikoksi oltiin valittu: ''Pohjolan naisten viemiset Eurooppaan''.

Ajatus 'meillä on paljon annettavaa' voidaan toisaalta tulkita osoitukseksi ylemmyydentunnosta suhteessa muiden Euroopan maiden naisiin. Heistä muodostuu 'toinen', vastakohta johon 'meitä' peilataan. Maria Lugones on käyttänyt alunperin Marilyn Fryen luomaa termiä 'arrogant perception' tai 'ylimielinen havainnointi' kuvaamaan Yhdysvaltojen valkoisen, anglo-kulttuurin tapaa tarkastella 'värillisiä naisia' ja heidän kulttuuriaan (Lugones 1987). Termi kuvaa hyvin naistenlehtien EU-juttujen kommentteja muiden Euroopan maiden naisista: kommentit ovat ylimielisiä ja perustuvat kovin yksiulotteisiin havaintoihin naisten elämästä Euroopan eri maissa. Niiden taustalla häämöttää myös oletus, että 'meidän' arvomme ja tapamme ovat sovellettavissa kaikkiin maihin, että ne ovat universaaleja mittapuita. Mutta kuten Lugones (1987, 44) toteaa, vain 'matkustamalla' näihin muihin 'maailmoihin' voimme tajuta asenteidemme ylimielisyyden. 'Matkustaminen', siinä merkityksessä kuin Lugones sanaa käyttää, on enemmän kuin liikkumista paikasta toiseen, se edellyttää muiden ihmisten 'maailmojen', heidän käsitystensä ja elämäntapansa ymmärtämistä. 'Meidän' tulisi siis matkustaa 'Eurooppaan' useammassa kuin yhdessä merkityksessä.

Toisaalta tämän 'meillä on paljon annettavaa' voi tulkita terapiapuheeksi, oman itsetunnon kohotukseksi. Euroopassa 'suomalaiset' on historiallisesti nähty 'barbaareina', vähemmän 'sivistyneinä' ja siten vähemmän 'eurooppalaisina' (Kemiläinen 1993). Toisin sanoen, suomalaiset ovat olleet ylimielisen havainnoinnin kohteena.

On kuitenkin tärkeää huomata, että nämä tekstit eivät ole vain puhetta 'olemassa olevasta maailmasta', vaan myös sen tuottamista. 'Erot', joihin viitataan, eivät vain 'ole olemassa', ne myös tuotetaan diskursiivisesti. Tämän vuoksi sillä, miten 'erot' nähdään, on merkitystä: korostetaanko 'eroja', rakennetaanko niiden avulla hierarkioita, vai pystytäänkö 'erot' käsittelemään ilman arvojärjestystä. Edes historiallisesti altavastaajan asemassa oleminen ei tee ylemmyydentuntoisesta suhtautumi-

sesta hyväksyttävää. Muutamat naistenlehdissä haastatellut naiset yrittivätkin varoittaa, että näkökulma 'suomalaisista naisista' muita naisia 'edistyksellisempinä' ei taida olla oikea: ''Ei pidä kuitenkaan olla naiivi ja kuvitella, että me veisimme pelastussanomaa muuhun Eurooppaan'', eräs heistä totesi (MN 41: 2).

Keskustelulla suomalaisten naisten asemasta ja sukupuolten tasa-arvosta Suomessa haluttiin ehkä kohottaa suomalaisten *naisten* itsetuntoa, vakuuttaa että juuri heillä olisi annettavaa EU:ssa. Muutamassa jutussa painotettiin, että Euroopan unionissa odotettiin Pohjoismaiden näyttävän esimerkkiä muille maille tasa-arvoasioissa (KL 15: 11; KK 21: 7; MN 51-52: 6). Suunnannäyttäjinä tulisivat tietenkin olemaan suomalaiset naiset, eivät miehet.

Naisten asialista?

Vaikka yhteiskunnan ja politiikan alueiden jakaminen sukupuolitettuihin osa-alueisiin yksinkertaistaa todellisuutta jossain määrin - niin sanotulla 'miehisellä alueella' on myös naisia (tai 'naishenkilöitä', katso Anttonen 1994, 218; Jones 1990, 782) – niin jakoa voi mielestäni kuitenkin käyttää teoreettisena apukeinona. Väittäisin, että politiikassa on yleensä olemassa kaksi sukupuolitettua asialistaa: kaikille yhteiseksi määritelty eli 'kansallinen asialista' ja erityinen 'naisten asialista', joka yleensä julkisuudessa rinnastetaan ns. yhden asian liikkeiden asialistoihin. Suomessa EU-neuvotteluiden asialistalla olivat päällimmäisinä kansantalous sekä ulko- ja turvallisuuspolitiikka. 'Naisten asialistalla', sikäli kuin sen sisällön voi päätellä naistenlehtien kirjoittelusta, olivat sen sijaan tärkeitä sosiaali- ja terveydenhuolto sekä sukupuolten tasa-arvo. Merkillepantavaa on, että jopa naistenlehdissä turvallisuus- ja ulkopoliittiset kysymykset nähtiin sikäli 'miehisinä', että niistä puhuttaessa ei naisia haastateltu eikä heidän mielipiteitään esitelty. Yhdessä niistä naisille osoitettiin selkeästi paikkansa: siinä kehotettiin *äitejä* rauhoittumaan, sillä EU-jäsenyys ei veisi heidän *poikiaan* ulkomaille sotimaan (KK 20, 39).

Vaikka naistenlehdet olivat enimmäkseen EU-jäsenyyden kannalla, EU-juttujen sävy oli enemmän kriittinen kuin innostunut. Monet haastatelluista naisista myös kritisoivat 'päättäjien' tapaa hoitaa EU-prosessia. Eräs heistä totesi:

> Suomessa viranomaiset pitivät tarpeettomana esimerkiksi osallistumista EU:ssa juuri parhaillaan valmisteltavaan sosiaalipolitiikan vaihtoehtoja kartoittavaan työhön. Vasta naisten vaatimuksesta alkoi täälläkin eri tahojen kannanottojen kerääminen (AN 13-14: 127).

Tässä kontekstissa 'viranomaiset' on ajateltu miehiksi ja heidän intressiensä nähdään olevan erilaisia kuin naisten intressit. Eräs naispoliitikko kiinnitti huomiota siihen, ettei Suomessa ammattiyhdistysliikkeen tai työnantajien järjestöjen johtoportaassa juuri ole naisia, minkä vuoksi naiset eivät myöskään ole paikalla kun työehtosopimuksista neuvotellaan (MN 13: 70). Samoin kritisoitiin naisten puuttumista vallan 'kovimmasta kärjestä' (MN 13: 71). Jutuissa spekuloitiin myös sillä, miten kävisi jos Suomi liittyisi EU:in: lähtevätkö miehet Brysseliin hoitamaan 'tärkeitä' asioita ja naiset jäävät kotimaahan pitämään huolta 'pienistä' asioista (MN 13: 71; KL 22: 39). Vaikka taustalla välkkyy ajatus kahdesta sukupuolittuneesta asialistasta, niin asialistojen artikulointi jää kuitenkin puolitiehen, ja 'kansallisen asialistan' kritiikki kutistuu pelkiksi vihjauksiksi tai ironisiksi kommenteiksi.

Sukupuolten vastakkainasettelusta huolimatta naiset pysyttelivät suomalaisen (miehisen) kansallisen kertomuksen raameissa. Varsinaista naisten omaa, naiset toimijoiksi ja keskiöön asettavaa kansallista kertomusta ei hahmotu. Esimerkiksi, kun eräältä naispoliitikolta kysyttiin EU-jäsenyyden mahdollisista vaikutuksista naisten asemaan, hän vastasi seuraavasti:

> Euroopan neuvosto on ottanut kantaa pakkoprostituutioon ja kansainväliseen ihmiskauppaan, joka kulkee usein käsi kädessä muun rikollisuuden kanssa. Sadat tuhannet Aasian lapset joutuvat bordellien orjiksi, ja asiakkaana ovat useimmiten länsimaiset miehet. Seksibisnes on ehtinyt kovana jo Suomeenkin.
> – Suomessa pitää puuttua asioihin ajoissa, ennen kuin mafiat imaisevat päättäjämiehemme. Suomen miesten pitää nyt osoittaa isänmaallisuutensa. Kun he ostavat naisia, he voivat hyvinkin joutua kansainvälisten rikollisliigojen koukkuun. Kiristyksen uhri ei enää kykene päättämään vapaasti Suomen asioista, X tähdentää.[8]
> EU voisi paneutua näihin ongelmiin yhdessä kansainvälisen poliisin kanssa. Tätä naiset ovat vaatineetkin EU-parlamentissa (MN 13/94, 70).

Vaikka ensilukemalta näyttää, että kyse on naisten välisen kansainvälisen solidaarisuuden osoituksesta, tekstiä lähemmin tarkastellessa huomaa, ettei siinä puhuta naisista yleiskategoriana, vaan naiset, samoin kuin miehet, on aina huolellisesti merkitty rodullisin, etnisin ja kansallisin tunnusmerkein. Vaikka alkuasetelma näyttäisi siltä, että 'länsimaiset naiset' ovat toimimassa 'aasialaisten naisten ja lasten' parhaaksi humanitaarisista syistä, niin loppujen lopuksi kyseessä on kuitenkin huoli 'isänmaiden' kohtalosta: ongelmana on 'suomalaisten' (ja yleensä 'länsimaisten') miesten epäisänmaallinen käytös. 'Naisten ostoa' pidetään ongelmana siksi, että 'länsimaiset' tai 'suomalaiset' miehet ostavat 'aasialaisia' ('venäläisiä', 'virolaisia') naisia. Nämä naiset eivät kuitenkaan itse ole uhka, vaan miehet heidän takanaan: 'aasialaiset'/'venäläiset' tai muut 'idän' 'mafiat'. Keskiössä ovat miehet ja maskuliinisuus. Miehet nähdään toimijoina, joiden teoilla on merkitystä kansakunnalle. Vaikka puhujana on nainen, ei hän aseta naisia toimijoiksi samalla lailla: naiset vaativat EU:a paneutumaan ongelmaan. Huolehtiessaan 'suomalaisten miesten' valmiudesta päättää Suomen asioista, heidän kunnostaan ja kelpoisuudestaan, puhuja asettuu perinteiseen hoivaajan – äidin/vaimon/tyttären – rooliin.

Pohdittaessa naisten mielipiteitä EU-jäsenyydestä ja naisten äänien jakautumista puolesta ja vastaan, täytyy muistaa, että on vaikea tietää, miten yksittäiset äänestäjät tekivät päätöksensä ja mitkä argumentit he näkivät tärkeinä. Aulan tutkimuksen mukaan EU-kampanjoinnin loppuvaiheessa asiat, joita pidettiin kansallisesti, koko valtion tasolla, tärkeinä, nousivat tärkeimmiksi äänestäjien asialistoilla ja paikallisten asioiden merkitys väheni – näin kävi ennen kaikkea epävarmojen äänestäjien parissa (Aula 1996, 311-13, 319). Myös naistenlehdissä monet jäsenyyden puolesta puhuvat painottivat 'kansallista etua'. Heidän mukaansa vain EU:ssa olisi taloudellinen kasvu mahdollista, ja ilman taloudellista kasvua myös naisten asema heikkenisi. Näin väittivät juuri kansanäänestyksen alla esimerkiksi Suomen Pankin pääjohtaja Sirkka Hämäläinen ja Veli Sundbäck, joka virkamiespuolella vastasi Suomen EU-neuvottelujen kulusta (MN 41: 2, 78; KK 19: 15).

Naistenlehtien EU-uutisointi ei anna tyhjentävää vastausta siihen, miksi monet naisista päätyivät kannattamaan EU-jäsenyyttä. Vaikka naistenlehtien jutuissa tärkein EU:n puolesta esitetty argumentti oli väite taloudellisen kasvun mahdollisuudesta EU-jäsenyyden myötä, niin esimerkiksi keväällä 1993 tehdyn mielipidemittauksen mukaan nimen-

omaan naiset pitivät tätä väitettä vähemmän vakuuttavana kuin miehet (Värjä 1995, 101). Kansanäänestyksen jälkeen vain yhdessä naistenlehdessä mainittiin naisten yllättäen kannattaneen liittymistä miehiä enemmän. Artikkelin mukaan naisten KYLLÄ-äänet olivat seurausta juuri ennen äänestystä erityisesti naisille suunnatusta KYLLÄ-puolen tehokampanjoinnista (MN 43: 6). Jos tällainen kampanja oli olemassa, niin paradoksaalista kyllä naistenlehdet olivat yksi sen kohteita. Esimerkiksi mainitut Sirkka Hämäläisen ja Veli Sundbäckin haastattelut julkaistiin juuri ennen kansanäänestystä (7.10. ja 6.10. 1994).

Mitä naistenlehtien EU-jutut sitten kertovat naisten asemasta Suomessa, heidän mukanaolostaan poliittisessa päätöksenteossa ja heidän osallisuudestaan kansallisen kertomuksen kirjoittamiseen? Vaikka jutuista piirtyy käsitys mahdollisen 'naisten asialistan' sisällöstä, ei mitään 'naisten asialistaa' esitetty poliittisena vaihtoehtona – ei ainakaan naistenlehdissä. Keskustelu antaa ymmärtää että naiset, tai ainakin naistenlehdet, hyväksyvät ajatuksen, että 'naisten intressit' ovat erityisintressejä ja sellaisina toisarvoisia 'kansallisten intressien' rinnalla. On kuitenkin tärkeä muistaa, että se, mitä pidetään 'kansallisena intressinä', ei ole itsestään selvää vaan tietoisen määrittelyn ja poliittisen kamppailun tulos. Asioiden tärkeysjärjestys 'kansallisella asialistalla' kertoo paljon myös kyseisen yhteiskunnan luonteesta.

Marakowitz (1996, 57) väittää, että omaksuessaan hoivaajan roolin ja sen mukana sukupuolikäsityksen, joka pitää sukupuolten välisiä eroja olennaisina (siis ikuisina), naiset Suomessa rajoittivat oman valtansa. Sen sijaan, että otaksuttaisiin naisten itsensä tehneen tyhjäksi mahdollisuutensa päästä osalliseksi korkeimmasta vallasta, on kuitenkin syytä kysyä, miksi 'naisten asialistalla' olevia asioita ei arvosteta kyllin korkealle, jotta ne olisivat itsestään selvästi osa 'kansallista asialistaa'. Naisten ja 'naisten asioina' pidettyjen kysymysten poissaolo sekä EU-jäsenyysneuvotteluista että valtavirtamedian EU-uutisoinnista ei tue ajatusta naisista kansallisen kertomuksen kanssakirjoittajina.

Vaikka olenkin Marakowitzin (1996, 62) kanssa eri mieltä naisista kanssakirjoittajina, yhdyn hänen näkemykseensä siinä, että Suomessa naisten haasteena on kirjoittaa kansallista kertomusta uudelleen niin, että naisille tarjoutuisi sen puitteissa uusia, vaihtoehtoisia 'juonia'. Voittaakseen nationalismin naisille tarjoaman roolin rajoitukset, naisten täytyy tiedostaa selkeämmin (miehisen) kansallisen kertomuksen naisten toiminnalle ja naiseudelle asettamat rajat.

Naiset ja kansakunta

Suomalainen kansallinen kertomus ei ota huomioon 'naisten intressejä' sen enempää kuin kansalliset kertomukset muuallakaan. 'Kansallisesta' näkökulmasta katsoen 'feminiininen' elämänpiiri on toissijainen, ei yhtäläinen 'maskuliinisen' elämänpiirin kanssa. Tämä tulee esille myös naistenlehtien keskustelussa Euroopan unionin jäsenyydestä.

Ensinnäkin, 'naisia ja EU:a' käsittelevien juttujen otsikoinnissa käytettiin metaforakokonaisuutta 'Suomi-neidon kosinta', jossa 'Suomineito' kuitenkin korvautui 'Suomen naisilla'. Kun 'Suomen naiset' vaihtavat paikkaa 'Suomi-neidon' kanssa, mutta metaforakokonaisuus pysyy rakenteeltaan samana – eli 'Suomen naiset' vastaavat (maskuliinisen) EU:n 'kosintaan' – niin 'Suomen naiset' jäävät objekteiksi eivätkä asetu subjektin paikalle.

Toiseksi, vaikka 'Suomi' miellettiin useimmiten 'perifeeriseksi' – 'pieneksi' ja 'maalaismaiseksi' – ja 'Eurooppa' taas 'suureksi' ja 'urbaaniksi', 'kulttuurin' ja 'sivilisaation' keskukseksi, niin tämä hierarkia kääntyi päälaelleen kun puhuttiin naisten asemasta ja sosiaalipalveluista. Tässä yhteydessä 'Suomi', yhdessä 'muiden Pohjoismaiden' kanssa, esiintyi 'EU-maita' huomattavasti edistyksellisempänä. Tekstit puhuivat asiasta itsestään selvällä auktoriteetilla, ja niissä 'EU-maiden naisista' rakennettiin 'toinen'.

Kun puhuttiin 'Suomen naisista' suhteessa 'Suomen miehiin', sama auktoriteetti ei olekaan läsnä. Teksteissä on jonkin verran sukupuolten vastakkainasettelua, 'Suomen naiset' ja 'Suomen miehet' nähdään erillisinä kokonaisuuksina, joilla on eri intressit ja asialistat. Asialistoja ei kuitenkaan selkeästi artikuloida, eikä niiden sukupuolittuneisuutta suoraan kritisoida. Kaiken kaikkiaan tekstien retoriikassa 'naisten intressejä' ei nähdä 'kansallisina intresseinä', vaan niistä erillisinä ja niille alisteisina.

Tekstit eivät osoita, että naiset olisivat kansallisen kertomuksen kanssakirjoittajia, vaan heidän kertomuksensa sulautuu osaksi (miehistä) kansallista kertomusta – sen ehdoilla. Sikäli kuin naisilla ryhmänä oli yhteisiä visioita kansallisesta tulevaisuudesta, näiden visioiden esittelylle tarjoutui valtavirtamediassa vain vähän tilaa. Naistenlehdissä naiset pääsivät esille, mutta naistenlehdet eivät rakentaneet tietoista poliittista kampanjaa 'naisten intressien' toteuttamiseksi.

Viitteet

Haluan kiittää Marja Kerästä artikkelin useiden eri versioiden kommentoinnista, Matti Hyväristä ja muita Diskurssipajalaisia kommenteista aineiston käsittelyvaiheessa, *The European Journal of Women's Studies* -lehden sekä tämän julkaisusarjan nimettömiä kommentaattoreita, joiden kritiikillä oli suuri merkitys artikkelia lopulliseen asuun saattaessani. Vastuu johtopäätöksistä kuuluu tietenkin minulle. Englanninkielinen versio artikkelista julkaistaan *The European Journal of Women's Studies* -lehdessä 5 (3-4) November 1998, otsikolla "On Our Way to Europe: Finnish Women's Magazines and Discourse on Women, Nation, and Power".

Lehdet on valokuvattu Helsingin Yliopiston kirjaston kokoelmissa olevista lehdistä, Helsingin Yliopiston audiovisuaalisen keskuksen toimesta. Haluaisin kiittää tekijänoikeuksien haltioita luvasta kuvien julkaisemiseen.

[1] Kaikki käännökset englannista suomeen ovat kirjoittajan tekemiä.

[2] Tutkimusta varten kävin läpi neljän Suomessa ilmestyvän, kaupallisen naistenlehden – *Anna* (AN), *Me Naiset* (MN), *Kodin Kuvalehti* (KK) ja *Kotiliesi* (KL) – vuosikerrat 1994. Poimin lehdistä kaikki artikkelit (ei pääkirjoituksia, kolumneja tms.), jotka liittyivät Euroopan unioniin ja lähestyvään kansanäänestykseen tai joissa pohdittiin 'suomalaista' tai 'eurooppalaista' identiteettiä. Aineisto käsittää kaikkiaan 46 artikkelia (ks. aineisto). Tekstissä on juttuihin viitattu seuraavaa mallia käyttäen: (MN 11: 30-33). Eli ensimmäisenä on lehden nimi lyhennettynä, sitten lehden numero ja sivunumerot, joihin viitataan.

[3] Varmoja lukuja siitä, miten yksittäiset henkilöt itse asiassa äänestivät, ei tietenkään voi saada. Esitetyt luvut perustuvat mielipidemittauksiin, ovensuumittauksiin, sekä Suomen tapauksessa Tilastokeskuksen äänestäjäprofiiliin. Profiilin mukaan KYLLÄ-äänten määrä oli suuri alueilla, joissa oli myös suuri määrä naisäänestäjiä (Tilastokeskus 1994, 8, 10). Sen sijaan Sänkiahon tutkimuksessa, jossa haastateltiin äänestäjiä kansanäänestyksen jälkeen, saatiin toisenlainen tulos: sen mukaan naisista 57% ja miehistä 65% olisi äänestänyt EU:in liittymisen puolesta. On mahdollista, että Sänkiahon otos (n=1560; Sänkiaho 1994, 65; 1995, 22) on ollut liian pieni ollakseen luotettava. Mutta toisaalta Tilastokeskuksen äänestäjäprofiili ei kerro, miksi KYLLÄ-äänet keskittyivät naisvoittoisille alueille. Tilastokeskuksen äänestäjäprofiileista kuitenkin kerrottiin mediassa heti kansanäänestyksen jälkeen, ja näin yleisön annettiin ymmärtää, että naiset olivat olleet liittymisen puolesta (esim. Helsingin Sanomat 18.10. 1994: A 10; MN 43: 6).

[4] Jaoin jutut luokkiin pääasiallisen aiheen mukaan. Luokat ja juttujen lukumäärä kussakin ovat seuraavat: Naiset ja EU 15, EU:sta kertovat yleisjutut 9,

Maatalous 7, Suomalaisuus 6, Euroopan talousalue 3, Ulko- ja turvallisuuspolitiikka 2, Vastavalittu EU-komissaari Erkki Liikanen 2, Kuluttajat 1, Nuoret 1. Juttuja, jotka jotenkin liittyvät 'suomalaisuuteen', löytyy lehdistä paljonkin. Mukana aineistossa on niistä vain kuusi, koska niissä pohdittiin 'suomalaista identiteettiä' ja ne näyttivät olevan EU-kansanäänestyksen inspiroimia.

[5] Taiteilijat, jotka ovat käyttäneet Suomi-neito aihetta töissään ja joiden töiden kautta aihe on tullut tunnetuksi, ovat olleet enimmäkseen miehiä: Walter Runeberg, C. E. Sjöstrand, Ville Vallgren, Akseli Gallen-Kallela, Wäinö Aaltonen. Myös ne pilapiirtäjät, jotka erityisesti ovat käyttäneet Suomi-neitoa pilakuvissaan ja muokanneet sen nykyiseen muotoonsa, ovat olleet miehiä, tunnetuin heistä tietenkin Kari Suomalainen (Reitala 1983).

[6] Tämä näkyy hyvin myös jutuissa, joissa kerrotaan 'suomalaisista naisista maailmalla'. Niiden otsikot kertovat 'matkasta' pieneltä paikkakunnalta maailman metropoleihin: "Kansantarinat kassissa Ylitorniolta Lontooseen" (KL 2/94: 4-5); "Tellervo Hakanpää kutsuttiin Pohjois-Karjalasta Maailmanpankin huippuvirkaan" (KL 16/94: 60); "Makuja Kuusamosta Luzerniin" (KL 19/94: 73).

[7] Kirjoittaja oli Rauha Korte, mutta jutussa olevan viitteen mukaan siinä esitetyt tiedot perustuivat Ewa Hedlundin kirjaan *Kvinnornas Europa* (1993).

[8] Tämä oli EU-jutuissa ainut kerta, jolloin seksuaalisuus otettiin suoraan esille. Vaikka esitetty argumentti seksibisneksen ja rikollisuuden yhteydestä viittaa heteroseksuaaliseen seksibisnekseen, jossa ostajina ovat miehet ja myyjinä naiset, niin samaa argumenttia on muissa maissa käytetty yleensä yhdistettynä homoseksuaalisuuteen: poliitikkoa tai sotilasta (siis miestä), jolla on epäilty olevan homoseksuaalisia taipumuksia, on pidetty turvallisuusriskinä, koska homoseksuaalisuus (tämän logiikan mukaan) ei ole yleisesti hyväksyttyä ja on siksi salattavaa, ja henkilö on tämän vuoksi altis kiristykselle. *of International Politics.*

Aineisto

KK 2/13.1.1994, 30-33. Tällaista on suomalaisen ELÄMÄ ETA-KANSALAISENA. Teksti: Anita Illi. Piirrokset: Heikki Pälviä.

ANNA 4/25.1.1994, 76-77. Miten haetaan TÖITÄ ETA-MAISTA?. Teksti: Maija Töyry. Kuvat: Paula Kukkonen.

KK 3/3.2.1994, 28-31. ETA ja kuluttaja. Teksti: Anita Illi. Piirrokset: Kata Lyytikäinen.

KK 4/24.2.1994, 64-67. Savolaisen EU-tutkijan tietokoneesta on SUORA YHTEYS BRYSSELIIN. Teksti: Sinikka Sarrola. Kuvat: Pentti Vänskä.

MN 11/11.3.1994, 30-33. NAISTEN EUROOPPA sosiaalista suojaverkkoa ja vahvan mamman politiikkaa. Teksti: Rauha Korte. Kuvat: Lehtikuva, Fennopress, Suomen kuvapalvelu, Image Bank.

MN 12/18.3.1994, 20-21, 74. KELPAAMME EUROOPPAAN vakuuttaa Tarmo Kunnas. Teksti: Marke Lipasti-Halonen. Kuvat: Merja Alanen.

MN 13/25.3.1994, 68-71. Nyt kun EU kysyy MITÄ NAISET VASTAAVAT? Teksti: Rauha Korte. Kuvat: Ari Ojala.

ANNA 13-14/29.3.1994, 126-27. Naiset ja Euroopan unionin kosinta: VASTATAKO KYLLÄ VAI EI. Teksti: Maija Töyry. Kuvat: Ari Heinonen.

KL 7/8.4.1994, 4-7, 90. KURIKKA katsoo kauas. Teksti: Tiina Stenius. Kuvat: Magnus Weckström.

KL 7/8.4.1994, 14-17. Miksi kuulostaa niin tutulta tämä epäilys KELPAAMMEKO EUROOPPAAN. Teksti: Inkeri Apila-Salo. Kuvat: Seppo Saarentola. Piirrokset: Tiina Paju.

KL 8/22.4.1994, 102-104, 106. HÄVITTÄÄKÖ EU kansallisen kulttuurimme. Teksti: Erkki Toivanen. Kuvat: Yhtyneiden arkisto, Suomen kuvapalvelu.

KL 9/6.5.1994, 108-110. Minne unohtui oikea Eurooppa-aate UNIONIN ISÄT. Teksti: Erkki Toivanen. Kuvat: Yhtyneitten kuva-arkisto.

KL 10/20.5.1994, 24-26, 28. ETTEI PIIRIMME SÄRKYISI. Teksti: Antti Blåfield. Kuvat: Timo Kirves.

ANNA 21/24.5.1994, 82-85. Vähättelevän kulttuurin SALAYLPEÄT LAPSET. Teksti: Tuula Kasanen. Kuvat: Yhtyneiden arkisto, Lehtikuva. Piirrokset: Tiina Paju.

KL 11/3.6.1994, 16-20. EUROOPAN UNIONIN KANNATTAJA JA VASTUSTAJA ratkaisevien kysymysten äärellä. Teksti: Helena Vehkaoja. Kuvat: Hannu Männynoksa.

ANNA 24/14.6.1994, 66-70. Euroopan Unionissa arkeen kuuluu NAAPURISOPUA JA PAPERISOTAA. Teksti: Gitte Lauströer. Kuvat: Leif Rosas.

KL 12/17.6.1994, 22-24, 92. Hänen keisarillinen korkeutensa Otto von Habsburg, EUROSAURUS. Teksti: Erkki Toivanen. Kuvat: Suomen kuvapalvelu.

MN 26/24.6.1994, 16-19, 78. Pelataanko sikaa SIRKKA-LIISA ANTTILA? Teksti: Rauha Korte. Kuvat: Pekka Sakki.

KL 13-14/15.7.1994, 30-33, 109. Maalaisten ja kaupunkilaisten välit ovat kiristyneet LÖYTYYKÖ YHTEISYMMÄRRYSTÄ. Teksti: Leena Teinilä-Huittinen. Kuvat: Pertti Nisonen.

MN 29/15.7.1994, 66-70. Maaseudulla on YRITTÄMISEN MEININKI. Teksti: Merja Karjalainen. Kuvat: Matti Salmi.

KL 15/5.8.1994, 10-11. MIKSI NAISET PELKÄÄVÄT Euroopan Unionia. Teksti: Leeni Peltonen. Kuvat: Kimmo Räisänen.

MN 32/5.8.1994, 2-5. Filosofin oppitunti kansainvälisyydestä SUOMALAISUUS on upeaa. Teksti: Anu Mäkelä. Kuvat: Jukka Riihelä.

KL 16/19.8.1994, 82-83, 85. Euroopan unionissa KULUTTAJAN on oltava tarkkana. Teksti: Raija-Liisa Tanskala. Kuvat: Magnus Weckström.

KL 17/9.9.1994, 4-7. Miksei Suomen EU-komissaari voi olla NAINEN. Teksti: Antti Blåfield. Kuvat: Yhtyneiden arkisto.

KL 17/9.9.1994, 10-12. Jos Suomi liittyy Euroopan unioniin LÄHETETÄÄNKÖ SAVON PRIKAATI SARAJEVOON ja tulevatko Italian alppijääkärit tänne, amiraali Jan Klenberg? Teksti: Antti Blåfiel. Kuvat: Pertti Nisonen.

KL 18/23.9.1994, 40-42. NUORTEN TULEVAISUUS. Teksti: Antti Blåfield. Kuvat: Pertti Nisonen.

MN 39/23.9.1994, 70-73. NAISTEN ÄÄNISTÄ TAISTELLAAN. Teksti: Rauha Korte. Kuvat: Jukka Riihelä.

MN 40/30.9.1994, 4-7. KYLLÄ NAISET TIETÄVÄT mitä EU tekee. Teksti: Rauha Korte. Kuvat: Lehtikuva.

ANNA 40/4.10.1994, 94-96, 98. KYLLÄ VAI EI EU:LLE naiset ratkaisevat. Teksti: Tiina Poisalo. Kuvat: Ari Heinonen.

KK 19/6.10.1994, 12-15. OTA TAI JÄTÄ. Teksti: Pekka Vehviläinen. Kuvat: Arto Vuohelainen.

KK 19/6.10.1994, 16-18. MIKSI NAISET EMPIVÄT? Teksti: Marja Puustinen. Kuvat: Arto Vuohelainen, Pekka Sakki.

KL 19/7.10.1994, 4-10, 112. Millaista on elää EUROOPAN UNIONISSA.
Englantilaiset Johnsonit: ”ENGLANTIKIN ON EUROOPAN REUNAMAITA.” Teksti: Ilpo Musto. Kuvat: Ilpo Musto.
Saksalaiset Sterkelit EU:sta: ”TALONPOIKA ON VAIN MENETTÄNYT.” Teksti: Irma Heydemann. Kuvat: Hajo Löbig.
Tanskalainen EU-vastustaja: ”MUUTOKSEN HINTA PELOTTAA.” Teksti: Susanna Inkinen. Kuvat: Finn Svensson.
Ranskalaiset viininviljelijät: ”USKOMME SUUREEN EUROOPPA-PERHEESEEN.” Teksti: Tuula Koskenniemi. Kuvat: Hannele Rantala.
Belgialaiset Langerit: ”EU EI OLE VAIKUTTANUT TILAN ARKEEN.” Teksti: Seija Laurimaa. Kuvat: Léon Desarcy.
Tanis Villar ja Pilar Bermejo: ”UNIONISSA ESPANJAN ARVOSTUS ON KASVANUT.” Teksti: Seija Laurimaa. Kuvat: Emilio Lavandeira Prieto.

MN 41/7.10.1994, 2-3, 78. Hyvää Sirkan päivää, SUOMI! Teksti: Rauha Korte. Kuvat: Pekka Sakki.

KK 20/20.10.1994, 36-38. Puolustusvoimien uusi komentaja Gustav Hägglund EUROKENRAALI. Teksti: Leila Hepo-oja. Kuvat: Tommy Selin.

MN 43/21.10.1994, 4-6. HEI ME LENNETÄÄN Eurooppaan. Teksti: Rauha Korte. Kuvat: Juha Riihelä.

ANNA 43/25.10.1994, 14-18. EU voi viedä viljelijältä LEIVÄN MUTTA EI ELÄMÄÄ. Teksti: Marita Salonen. Kuvat: Hannu Purhonen.

MN 45/4.11.1994, 8-9. Miten jatkuu LIIKASEN ODYSSEIA? Teksti: Rauha Korte. Kuvat: Sakki, Lehtikuva.

KK 21/10.11.1994, 6-8. Assi Liikasen MENOPALUU BRYSSELIIN. Teksti: Leila Hepo-oja. Kuvat: Paula Kukkonen.

ANNA 46/15.11.1994, 66-69. VÄÄRÄT LEUAT oikeassa paikassa. Teksti: Asta Leppä. Kuvat: Yhtyneet kuvalehdet arkisto, Lehtikuva.

KL 22/25.11.1994, 8-9. POHJOLA uuden edessä. Teksti: Tiina Stenius. Piirrokset: Pekka Vuori.

KL 22/25.11.1994, 38-39. Pohjolan naisten VIEMISET EUROOPPAAN. Teksti: Tiina Stenius. Kuvat: Magnus Weckström.

MN 48/25.11.1994, 22-24. Onko IHMISOIKEUS myös NAISEN OIKEUS? Teksti: Rauha Korte. Kuvat: Ari Ojala.

MN 49/2.12.1994, 8-11. EUROOPPA KUNTOON voimalla kymmenen naisen. Teksti: Rauha Korte. Kuvat: Ari Ojala.

ANNA 49/5.12.1994, 71. Eeva Kuuskosken syöksykierre PÄÄLLIMMÄINEN TUNTEENI ON SURU. Teksti: Raija-Liisa Tanskala. Kuvat: Lehtikuva.

ANNA 50/13.12.1994, 6-7. EU-parlamenttiin lähtee 10 KOKENUTTA KONKARIA. Teksti: Sari Salonen. Kuvat: Juha Reunanen, Yhtyneiden arkisto.

MN 51-52/16.12.1994, 4-7, 115. Rouva Eeva Ahtisaari: LUOTTAKAA ITSEENNE, SUOMALAISET. Teksti: Marke Lipasti-Halonen. Kuvat: Ari Ojala.

Heikki Heikkilä

LUOTTAMUS JA EPÄLUULO

Valtion ja kansalaisuuden ideat Helsingin Sanomain EU-keskustelussa

Jos poliittisia kysymyksiä arvioidaan päätöksenteon poikkeuksellisuudella, sodanjälkeisen Suomen merkittävin poliittinen ratkaisu on ilman muuta ollut liittyminen Euroopan unioniin. Poikkeuksellisuus rajoittui kuitenkin vain yksittäisiin seikkoihin, lähinnä kansanäänestyksen järjestämiseen ja ylitsepursuavaan informaatiotulvaan. Arkeen palattiin nopeasti ehkä siksi, että päätöksen sisältö ja siihen johtanut prosessi olivat muuten hyvin pitkälle sellaisia kuin odotettiinkin.

EU-jäsenyysprosessi oli ehkä sittenkin pikemminkin tavallinen kuin poikkeuksellinen tapaus. Se ei anna kovin hyviä perusteita puhua *kansalaiskeskustelusta*. Kyse oli edustajien debatista, jossa poliitikot, asiantuntijat ja toimittajat puhuivat toisilleen ja usein myös toistensa ohi. Keskustelu oli pikemminkin vältteleväa kuin argumentoivaa. Pysyvästi kuulijan asemaan sysätyt kansalaiset menettivät kiinnostuksensa aiheeseen jo varhain, ja vain tiukasti sisäistetty kansalaisuuspakko ajoi useimmat uurnille: kunnon kansalaisen oli tehtävä, mitä kunnon kansalaisen on tehtävä. (Kivikuru toim. 1996; Alastalo 1995).

Kaikesta tästä huolimatta EU-jäsenyysprosessiin olisi syytä palata uudelleen ainakin kahdesta syystä. Ensinnäkin EU-jäsenyys tuo epäilemättä mukaan uudenlaisia poliittisia haasteita, joita pohdittaessa on hyvä palauttaa mieliin, miten tähän on tultu, kuka sanoi mitä milloinkin ja miksi (ks. Hämäläinen 1998).

Tapahtumien ja kannanottojen järjestäminen kertomukseksi ei kuitenkaan yksin riitä. Huomiota on syytä kiinnittää myös niihin käsitteisiin ja kielellisiin luokituksiin, joihin politiikan tapahtumat ja kannanotot ankkuroituivat.

Nuo käsitteet eivät ole neutraaleja, sillä ne asettivat käytännössä rajoja ja ehtoja EU-keskustelulle. Käsitteet eivät ole myöskään historiattomia. Niiden kautta voinee tulkita yleisemminkin suomalaista poliittista kulttuuria ja sen julkilausumattomia 'totuuksia'.

Pyrin tässä artikkelissa erittelemään kahden demokratian kannalta keskeisen käsitteen – valtion ja kansalaisuuden – muotoutumista Helsingin Sanomain hallinnoimassa EU-keskustelussa.

Journalismi: oikotie kulttuuriin?

Analyysin taustalla on hyvin suoraviivainen oletus siitä, että journalismi tarjoaa tavallaan 'oikotien' kulttuuriseen itseymmärrykseen. Oletus on karkeudessaan käyttökelpoinen siksi, että sen kieltäminen on hankalampaa kuin sen myöntäminen. Ellei journalismin ja vallitsevan kulttuurin välillä olisi minkäänlaista yhteyttä, journalismin esityksiä todellisuudesta, sen puhetapaa ja käsitteitä epäiltäisiin laajasti ja systemaattisesti.

Journalismia toki kritisoidaan jatkuvasti monista asioista, siihen kohdistuva epäily on yleensä episodimaista.[1] Epäluottamus ei kohdistu yleisön ja journalismin välisiin kirjoittamattomiin sopimuksiin siitä, että uutiset ovat 'totta' ja että journalismi välittää yhteiskunnallisesti merkittäviä tietoja ja mielipiteitä (ks. Ridell 1998).

Yksittäiset tekstit ylittävällä kulttuurisella tasolla journalismia voi pitää jopa modernin yhteiskunnan itseymmärryksen ydinkäytäntönä ja sen olosuhteiden tärkeimpänä kansantajuistajana (Hartley 1996, 33). Tällainen näkemys vierittää journalismin ja toimittajien niskasta osan niistä syytöksistä, joiden mukaan viestinten sisältöjen taustalla olisivat viestimen tietoiset linjapäätökset tai toimittajien omat henkilökohtaiset näkemykset.

Toisaalta se riistää journalismilta myös melkoisen osan siitä riippumattomuudesta, jota toimittajat ja yleisö arvelevat journalismilla olevan. Nimenomaan historiallisesti vaikuttaa siltä, että journalismin arvot ovat usein sen ulkopuolella esiintyviä arvoja ja sen esittämät mielipiteet ovat joidenkin toisten mielipiteitä.[2]

Kaksi näkökulmaa julkiseen keskusteluun

Ennen kuin alan tarkastella valtion ja kansalaisuuden merkityksiä tarkemmin, on syytä havainnollistaa, kuinka tällaiset määrittelyt tuottavat ehtoja julkiselle keskustelulle. Analysoin seuraavassa kahta lyhyttä otetta, joista ensimmäinen on peräisin presidentti Mauno Koivistolta ja toinen Helsingin Sanomain päätoimittajalta Janne Virkkuselta.

Kirjassaan *Muutoksen tekijät* Koivisto luonnehtii jo päättynyttä EU-keskustelua seuraavasti:

> Turvallisuuspoliittiset syyt olivat mielestäni se näkökohta, joka kaikkein voimakkaimmin puhui siihen suuntaan, että meidän piti EY:öön liittyä. (...) Mutta tätä ei minusta saanut mennä julkisuuteen sanomaan. Siihen argumenttiin ei pitänyt mennä viittaamaan. (Koivisto 1995, 554).

Helsingin Sanomain päätoimittajan Janne Virkkusen kolumnissa viikkoa ennen EU-kansanäänestystä asetelma on hyvin toisenlainen.

> Sitoutumattomuus ei suinkaan tarkoita sitä, että lehti pidättäytyisi ottamasta kantaa tärkeisiin asioihin. Sellainen tarkoittaisi mielipiteettömyyttä ja vaikenemista. Se ei ole sanomalehden tehtävä eikä sellainen lehti ole vastaus lukijoiden luottamukseen. (...) Helsingin Sanomat ei ole sitoutunut hallitukseen, järjestöihin, puolueisiin eikä kasvottomiin markkinavoimiin. Lehti on sitoutunut lukijoihinsa. Lehti edistää sellaisia asioita, joita se itse pitää tärkeinä, ja pyrkii perustelemaan kantansa. Se on sitoutumattomuutta. (Kolumni, Janne Virkkunen 9.10.1994).

Koivisto puhuu EU-ratkaisusta siis jälkikäteen. Hänen mukaansa Suomen EU-jäsenyys oli ensisijaisesti turvallisuuspoliittinen kysymys, mutta tätä ei tarvinnut sanoa julkisesti. Lausunto voi viitata politikoinnin etikettisääntöihin; siihen, että presidentin itse ei sovi nostaa esiin turvallisuuspolitiikkaa tai että siitä ei pidä ylipäätään keskustella julkisesti. Lausunto voi kertoa myös Koiviston kannasta poliittiseen päätöksentekoon. Tässä valossa Koivisto tuntuu esittävän, että päätökset ja etenkin niiden valmistelu on syytä pitää erillään julkisesta keskustelusta.

Näin sanoessaan Koivisto jakaa oikeutta toimia EU-kysymyksessä.

Hän näyttää ajattelevan, että poliittinen johto tietää, mitkä syyt ovat keskeisiä ja miten tuon tiedon kanssa tulee menetellä. Julkisen keskustelun muiden toimijoiden – kansalaisten, asiantuntijoiden, viestimien jne. – tulee hiljaisesti tukea valtiojohtoa, vaikkeivät he tietäisikään kaikkia päätöksenteon perusteita.[3]

Kansalaiset osallistuvat politiikkaan pikemminkin tietoisuudellaan kuin toiminnallaan. Kansa toimii silloin kun poliittinen johto kokee olevansa oikeassa. Hiljaisuus – soraäänien puute – on paras merkki kansan tietoisuudesta.

Koiviston näkemys voi tuntua oudolta, mutta se on itse asiassa hyvin ominainen poliittisen ajattelumme perinteelle. Esimerkiksi Snellmanin 'luottamuksen valtio-opin' mukaan kansalaiset voivat luottaa siihen, että hallinto toimii järkevästi alamaistensa hyväksi (ks. Manninen 1981, 10-13).

Koivistosta poiketen Virkkuselle "me" ja "kansa" eivät ole moraalisesti virittyneitä kollektiiveja vaan koosteita erilaisista intresseistä. EU-kysymys virittää kamppailun erilaisten etujen välille, ja valtio on tuossa kamppailussa vain yksi intressitaho. Se että valtio saa pikemminkin negatiivisia kuin positiivisia sävyjä, liittää Virkkusen snellmanilaisuuden sijasta liberalistiseen kehykseen.

Määritellessään lehden suhdetta EU-kysymykseen Virkkunen poikkeaa siitä, kuinka sananvapauden klassikot näkivät sanomalehden tehtävät. Esimerkiksi John Stuart Millin (1976, 111) mielestä sanomalehden tehtävänä on turvata erilaisten intressien välillä 'reilu peli', jonka myötä *totuuden kaikki puolet paljastuisivat* (Mill 1976, 111). Virkkunen puhuu sitoutumattomuudesta, mutta tarkoittaa sillä itse asiassa poliittisuutta.

Sitoutumattomuus tarkoittaa sitä, että lehti on vapaa tukemaan itse tärkeiksi kokemiaan asioita sitoutumatta minkään ryhmän etuihin. Lehden toiminnan ainoa perusta on sen oma ammattimainen harkinta.

Koiviston ja Virkkusen ajattelu eroavat etenkin suhteessa valtioon. Koivistolle valtio on moraalinen prosessi, jossa kansakunta luo itselleen sääntöjä (Pulkkinen 1983, 71). Virkkunen ei myönnä valtiolle tai muillekaan toimijoille moraalista erityisasemaa.

Kansalaisista Koivisto ja Virkkunen näyttävät ajattelevan yllättävänkin samalla tavalla. Molemmissa sitaateissa kansalaisten tehtävänä on luottaa omiin edustajiinsa: joko valtioon tai ammattimaiseen journalismiin. Kannanotot viittaavat edustukselliseen demokratiaan, mutta nii-

den demokraattisuus on varsin vaatimatonta. Edustettavien valta edustajiinsa vaikuttaa kuitenkin molemmissa tapauksissa hyvin olemattomalta (ks. taulukko).

Puhuja	*idea kansasta*	*mielipiteen muodostus*	*puhujan oma rooli*	*kansan ja puhujan suhde*
Koivisto	*yksi ja jakamaton*	*äänetön itse-tutkiskelu*	*vastuullisen ratkaisun edistäminen*	*molemmin-puolinen luottamus*
Virkkunen	*jakautunut intressien perusteella*	*edustajien mielipiteet kilpailevat*	*tärkeän asian edistäminen*	*lukijoiden yksisuuntainen luottamus*

Taulukko. Koiviston ja Virkkusen julkiselle keskustelulle asettamia ehtoja.

Esimerkeistä on koostettavissa kaksi tapaa suhtautua valtioon ja kansalaisuuteen. Koiviston näkemystä voidaan pitää *snellmanilaisena,* koska se korostaa valtion erityisyyttä ja kansalaisten moraalissävytteistä yhteyttä valtioon. Virkkusen kantaa voi nimittää journalismin *ammatilliseksi* näkemykseksi. Siinä journalismi kilpailee valtion ja muiden instituutioiden kanssa oikeudesta edustaa kansalaisia. Kansalaisten tehtävänä on luottaa journalismiin.

Journalismi 'oikotienä' kulttuuriseen itseymmärrykseen tarkoittaa sitä, että journalismia eivät 'kirjoita' vain toimittajat tai viestimessä valittu linja vaan heidän kauttaan myös ympäröivä kulttuuri. Tämä piirre näkyy myös Helsingin Sanomain EU-aineistossa, joka koostuu hyvin erilaisista elementeistä. Siihen sisältyy EU-jäsenyydellä kampanjoivia pääkirjoituksia ja kolumneja, kotimaan ja ulkomaiden tapahtumauutisia, niiden kommentointia sekä runsaasti erilaisia taustajuttuja. Aineistossa esiintyy myös rinta rinnan erilaisia valtio- ja kansalaisuuskäsityksiä, jotka varioivat sekä snellmanilaisia että ammatillisia painotuksia. Erittelen seuraavassa näiden *diskurssien* eri puolia.[4]

Tekstissä esiintyy runsaasti otteita eriteltävästä aineistosta, jotta lukija voi verrata omia luentojaan tekstissä esitettyihin tulkintoihin. Aloitan erittelyni valtiokäsityksistä ja siirryn sen jälkeen kansalaisuuden merkityksiin.

Snellmanilaisen diskurssin 'valtio'

Analyysissa erottuu kaksi lähtökohtaisesti erilaista tapaa puhua valtiosta. *Snellmanilainen diskurssi* korostaa valtion keskeisyyttä ja luottamusta valtion ideaa toteuttaviin instituutioihin. *Ammatillisen diskurssin* valtiokäsitys on taas kriittinen ja ajoittain jopa epäluuloinen.

Snellmanilaisessa diskurssissa ei aina tehdä selvää, mitä valtiolla tarkoitetaan. Usein se on ainoa todellinen kategoria, jossa EU:sta puhutaan. Tämä tulee esiin seuraavassa otteessa Max Jakobsonin kolumnista. Pidän Jakobsonia tässä yhteydessä Helsingin Sanomain edustajana, koska hän on lehden artikkelisivun vakituinen kolumnisti.

> Jos itsenäisyydellä tarkoitetaan valtion todellista kykyä toimia tehokkaasti kansalaisten turvallisuuden ja hyvinvoinnin edistämiseksi, niin itsenäisyys edellyttää tänä päivänä aktiivista osallistumista siihen kansainväliseen päätöksentekoon, joka EU:n puitteissa tapahtuu. Kolumni, Max Jakobson 24.9.1994.

Sitaatista on vaikea päätellä, puhutaanko siinä valtiosta juridisessa, teoreettisessa vai puhtaasti käytännöllisessä mielessä. Tämän pohtiminen on siinä mielessä turhaa, että jokainen näistä aspekteista korostaa joka tapauksessa valtion tärkeyttä ja positiivisuutta. Valtio huolehtii kansalaisten turvallisuuden ja hyvinvoinnin edistämisestä. Sen on oltava tätä tehtävää varten itsenäinen ja muuttuvissa poliittisissa oloissa itsenäisyys turvataan sillä, että valtio osallistuu aktiivisesti kansainväliseen päätöksentekoon.

Jakobsonin käsitys valtiosta ei sisällä jännitteitä tai ristiriitoja. Tämä piirre tulee vielä selkeämmin esiin, kun snellmanilaisessa diskurssissa joudutaan arvioimaan tilanteita, joissa kansakunnan yhtenäisyys tai kulttuurin samuus saattaisivat kyseenalaistua.

Snellmanilainen puhe puolustaa yhtenäisyyttä kahdella tapaa. Yhtäällä se korostaa valtion asemaa kaikkien ristiriitojen yläpuolella ja sen roolia mahdollisten ristiriitojen ratkaisijana. Toisaalla snellmanilainen diskurssi avustaa valtiota esittämällä yleisiä ja kiertämättömiä 'faktoja', joihin sen mielestä voi järkiperustalta suhtautua vain yhdellä tavalla. Seuraavassa molempia tapoja valotetaan esimerkillä.

> EY-hakemuksen kaikki avaimet ovat presidentillä. Jos hän haluaa, että Suomi jättää hakemuksen hän voi tehdä sen hallituksesta ja varsinkin eduskunnasta välittämättä. Eduskunnan varsinainen vuoro tulee vasta siinä vaiheessa, kun on otettava kantaa, hyväksytäänkö valmis sopimus. Pääkirjoitus 6.2.1992.

> Kaikista ongelmista huolimatta Suomen leirissä elätellään kohtuullisen suuria onnistumisen toiveita. Uusien jäsenten ottaminen on noussut talven mittaan EU:n esityslistan ykkösasiaksi. Epäonnistuminen koettaisiin pahana takaiskuna koko unionille.
> Tällainen asetelma antaa neuvotteluille vauhtia ja jatkuvuutta, jota ei missään tapauksessa haluta hukata. Näin ollen suomalaiset suhtautuvat hyvin kielteisesti ajatuksiin jonkinlaisista jatkoajoista. Asetetusta takarajasta eli helmikuun lopusta halutaan ehdottomasti pitää kiinni. Uutinen 17.2.1994.

Edellisessä otteessa lehti reagoi EU-jäsenyyshakemuksen synnyttämiin erimielisyyksiin vähättelemällä niiden merkitystä. Ellei tarvittavaa yksimielisyyttä synny, perustuslaki antaa presidentille oikeuden päättää asiasta yksin. Normaalin päätöksentekojärjestelmän ohittamisen pitäisi kaiketi käydä päinsä vain selkkausten tai sotien yhteydessä. Tässä yhteydessä kyse on kuitenkin 'vain' EY-jäsenyyshakemuksen jättämisestä.

Sitaatissa ei ole jälkeäkään siitä riippumattomuudesta, jonka puolesta päätoimittaja Virkkunen edellä todisti. Ainoa suvereeni toimija tekstissä on presidentti, jolle lehti osoittaa täydellistä alistumista.

Jälkimmäisessä otteessa kansallista yhtenäisyyttä tuotetaan verhotusti antamalla erilaisia merkityksiä sanoille ”Suomi” ja ”suomalaiset”. Ensimmäisessä virkkeessä ”Suomen leirillä” viitataan jäsenyysneuvotteluja käyviin virkamiehiin. Tämän jälkeen heidän mielipiteistään puhutaan passiivissa, jolloin kyseessä on jo Suomen valtion kanta. Päätteeksi subjekti jälleen 'aktivoidaan' esittämällä toimijoiksi koko kansakunta: ”suomalaiset” suhtautuvat hyvin kielteisesti ajatuksiin jatkoajoista. Valtion ja kansan sekoittuminen toisiinsa on erityisen tavallista referoivissa uutisteksteissä.

Kaiken kaikkiaan valtio on snellmanilaiselle diskurssille ehdottoman positiivinen asia, joten sen kyseenalaistaminen on melkoisen mahdoton ajatus. Snellmanilainen puhe suosittaa myös muita toimijoita luottamaan valtioon. Tätä arvoa se tukee aktiivisesti vieroksumalla poliitti-

sia jakoja, jotka saattaisivat kyseenalaistaa valtion ja kansalaisten luottamuksellisen suhteen. Snellmanilainen diskurssi korostaa järkähtämättömästi edustuksellisen demokratian menettelytapoja ja toimivaltasuhteita. Äärimmillään snellmanilainen puhetapa on valmis kannattamaan jopa poikkeustoimia valtion toimintakyvyn turvaamiseksi.

Snellmanilaisen diskurssin tapa rajata julkisen keskustelua ja politiikan alaa on ahdas. Asioista voivat puhua harvat ja valitut tahot ja heidänkin on puhuttava valtion ja yhtenäisyyden kielellä.

Ammattipuheen 'valtio'

Journalismin ammattipuheessa keskeistä on lehden pyrkimys erottautua muista toimijoista omien ammatti-ideaaliensa ja käytäntöjensä nojalla. Ammattitaitoinen toimittaja vertautuu lääkäriin, lakimieheen tai insinööriin, jonka toimintaa raamittavat vain alan erityiset ammattinormit (ks. Kunelius 1998). Periaatteessa journalismin erityisyydestä seuraa, että ammattimaisesti toimivalla toimittajalla tai viestimellä ei ole omia etuja ajettavanaan ja että niiden tulee suhtautua muidenkin tahojen intresseihin kriittisesti. Tosin täydellinen intressittömyys – tai mielipiteettömyys, kuten päätoimittaja Virkkunen sitä edellä nimitti – ei ole ammattimaisen journalismin tehtävä.

Ammattimaisuus asettaa journalismin lähes määritelmällisesti vastakkain valtion kanssa, koska ajatus valtiosta ilman intressejä on mahdoton. Kriittisyys ei silti tarkoita valtiovastaisuutta. Ammatillinen diskurssi pitää valtiota pikemminkin välttämättömyytenä. Valtion vapaus asettuu kuitenkin vastakkain muiden – esimerkiksi journalismin tai kansalaisten – vapauden kanssa. Loogisesti tämä johtaa journalismin hankalaan asemaan. Kritisoidessaan valtiota se katsoo puolustavansa 'meitä', mutta se ei saisi silti asettua erityisesti kenenkään kannalle.

Kuinka olla kansan puolella olematta kenenkään puolella? Tähän dilemmaan ammatillinen diskurssi vastaa kahdella tapaa. Ensimmäisessä se sivuuttaa koko ongelman ja tukee avoimesti yksiä intressejä toisten kustannuksella. EU-keskustelussa Helsingin Sanomain tuen saavat useimmiten Etelä-Suomen asukkaat ja kuluttajat (Heikkilä 1996, 99-100).

Toisessa tavassa neutraalius pyritään säilyttämään siten, että eturistiriitoja herättävä kysymys siirretään sellaiselle tasolle, jossa kaikki kansalaiset voidaan nähdä samalla puolella. Klassisin esimerkki tällai-

sesta eturistiriidasta koskee tilannetta, jossa esimerkiksi valtiota voidaan syyttää vastuuttomuudesta.

> Suomen hallituksen vastaus tanskalaisten kielteiseen EY-äänestykseen on umpioitunut ja epärehellinen: mikään ei vaikuta mitään. Suomi on linjansa valinnut ja painaa pikavauhtia EY:n Maastrichtissa sopiman unionin jäseneksi eli juuri sinne mistä Tanska kieltäytyi. (...)
> Suomen virallinen linja on ollut koko ajan samankaltainen sen jälkeen kun Berliinin muuri ja Suomen idänkauppa kaatuivat: vauhdilla ja ehdoitta. Kommentti, Renny Jokelin 8.6.1992.

Jokelinin kommentissa nouseva kysymys ei koske sitä, tuleeko Suomen liittyä EU:n jäseneksi vai ei. Sitä vastoin huomio kohdistetaan siihen, pitääkö hallituksen arvioida linjaansa uudelleen muuttuneessa tilanteessa. Koska hallitus ei näytä tekevän näin, se toimii Jokelinin mielestä epärehellisesti ja vastuuttomasti. Kirjoituksen herättämä kysymys onkin: pitääkö hallituksen toimia rehellisesti ja vastuullisesti. Tähän kysymykseen sekä EU:n kannattajat että vastustajat vastaavat myönteisesti.

Toinen tapa välttää leimautuminen joidenkin etujen ajajaksi on peittelemätön populismi. Kun kansalaisten vastinpariksi asetetaan valtion 'herrat', kaikki muut ovat yhtäläisesti 'meitä'. Tällainen strategia on tyypillinen populaarilehdistössä, mutta sitä esiintyy runsaasti myös itseään laatulehtenä pitävässä Helsingin Sanomissa, kuten seuraavista esimerkeistä käy ilmi.

> Yöt ja päivät saattoivat sekoittua neuvottelijoiden mielessä, mutta Närpiön kurkut ja tomaatit eivät päässeet heiltä unohtumaan. Siitä piti närpiöläisen maanviljelijäperheen ainoa poika ja perillinen, liikenneministeri Ole Norrback henkilökohtaisesti huolen.
> Sähkövalossa ja keinolämmössä kasvaa kalliita tomaatteja, mutta ajatuskin, että uudet eurosuomalaiset söisivät halpaa espanjalaista tomaattia, kuohutti vapaan kilpailun intohimoisena puolustajana tunnettua Norrbackia syvästi. Vieraat tomaatit ovat niin myrkyllisiäkin, pullollaan ties mitä kasvinsuojeluaineita. Taustajuttu 24.4.1994.

> He (suomalaiset virkamiehet – HH) kertovat EL:n virkamiehille, kuinka hyvä jäsen Suomesta tulisi. Heillä on tehtävä, missio. He juoksevat Suomen Euroopan kartalle.

> Työpaikka Brysselissä on tarjous, josta ei kieltäydytä. Euro-Bryssel on sitä, mitä Moskova oli monille menneisyydessä. Brysselistä haetaan kokemusta, kunniaa ja viimeinen silaus loistavalle virkauralle. Siellä kuunnellaan historian siipien havinaa ja juovutaan vallan läheisyydestä. (...)
> Brysselissä ei pelätä. Kun on päässyt EL-koneiston sisään, ei enää usko että elämää olisi sen ulkopuolella. Kuukausiliite 27.11.1993.

Molemmissa otteissa populistinen epäily kohdistetaan hyvin pieneen ihmisryhmään. Norrback ja suomalaiset eurovirkamiehet ovat 'muita' ja kaikki muut ovat siis 'meitä'. Journalismin tapa sijoittaa itsensä osaksi 'meitä' on kiinnostavaa siinä mielessä, että toimittajien ammattitaidon katsotaan usein edellyttävän nimenomaan erottautumista muista. Kun ulkopuolinen sitten ilmoittautuu 'yhdeksi meistä', pitääkö siihen uskoa sen enempää kuin poliitikkojen (tai tutkijoiden!) samanlaisia vakuutuksia?

Helsingin Sanomain valtiokriittisyyteen sisältyy yksi tärkeä juonne, joka ei näyttäisi sopivan tässä määriteltyyn ammatilliseen puheeseen. Kyse on niistä teksteistä, joissa lehti avoimesti kampanjoi EU-jäsenyyden puolesta. Tätä kampanjaa kävivät näkyvästi lehden vakituiset kolumnistit ja pääkirjoittajat. Vaikka he tavallaan toimivat EU-kysymyksessä poliitikkojen tavoin, heidän retoriikkansa nojaa ammatillisuuden tuomaan viileään harkintaan, jonka ajatellaan nimenomaan erottavan heidät poliitikoista.

> On valitettavaa, että pääministeri ei suostunut näkemään, saati myöntämään, päivän historiallisuutta (EU-jäsenyysneuvottelujen päättäminen – HH) Suomelle. Suurella hetkellä Aho muistutti pääministerin sijasta paremminkin perikepulaista sisäpoliitikkoa, joka valmistautuu kotoiseen poliittiseen iltalypsyyn ja oman puolueensa puoluekokoukseen. Pääkirjoitus 3.3.1994.

Esimerkissä kiinnitetään huomiota siihen, kuinka pääministeri Esko Aho on samanaikaisesti valtion auktorisoitu edustaja ja ''perikepulainen sisäpoliitikko''. Tällainen 'persoonallisuuden jakautuminen' on politiikassa tavallista, mutta journalismissa se on huomattavasti harvinaisempaa. Ainakin journalismin epäjohdonmukaisuutta käsitellään julkisesti huomattavasti harvemmin kuin poliitikkojen 'takin kääntämisiä'.

Vaikka näin tehtäisiinkin, journalismille annettava tuomio on yleensä 'vapauttava'. Siinä missä poliitikon horjuvuutta pidetään epäilyttävänä taktikointina, viestinten 'linjattomuus' kääntyy helposti moniarvoisuudeksi.

Snellmanilaisen diskurssin 'kansalaiset'

Helsingin Sanomain valtioideoissa esiintyi rinta rinnan kulttuurista perittyjä snellmanilaisia ja uudempia ammatillisia painotuksia. Kansalaisuuden määrityksissä vaihtelua ja jännitettä on huomattavasti vähemmän. Tämä saattaa johtua siitä, että puhetavasta riippumatta lehden suhde kansalaisiin on varsin etäinen. Snellmanilaisessa diskurssissa kansalaisista puhutaan yleensä vain idean tasolla. Seuraavassa otteessa kirjoittaja jopa samastuu itse tuohon ideaan.

> Ei rivikansalaista pidä vaatia huolehtimaan kansan kokonaisedusta. Omassakin kokonaisedussa on monella nielemistä. Oma EY-kielteisyyteni on mielenterveyteni kannalta aivan välttämätöntä. Se on tarkoitettukin vain pelastamaan itseni ja kaltaiseni joutumasta psykiatrin sohvaan. Aivan varmasti on ainakin muutama kourallinen toisinajattelevia, jotka vastustavat liittymistä samoilla perusteilla. Eivät ne ole sen hatarampia kuin kannattajienkaan perusteet.
>
> Kutsun heitä yhteisrintamaan taistelemaan mahdollisimman suurten vastatodisteiden jälkeen Euroopan yhteisöön liittymisen puolesta. Kolumni, Kyösti Reunanen 13.1.1992.

'Toisinajattelu' merkitsee asettumista kulttuuria vastaan. Näin tehdessään toisinajattelija tietää, että kulttuurin vastustaminen on turhaa. Sitaatissa vihjataan myös, että kulttuuri on aina oikeassa. Toisinajattelun syyt ovat lisäksi henkilökohtaisia, eivät periaatteellisia. Vaikka omakohtainen toisinajattelun kuvaus on mitä ilmeisimmin tarkoitettu ironiseksi, se tuottaa aika erikoisen kuvan poliittisesta kulttuurista. Vainko olemalla yhtä mieltä yhtenäiskulttuurin kanssa voi säilyä järjissään?

Snellmanilaisen diskurssin miltei ehtymättömänä voimavarana ovat erilaiset moraaliset periaatteet ja kansanluonteen kuvaukset. Moraalikeskustelussa keskeistä on kysymys siitä, miten kansalaisten intresseihin ylipäätään pitää suhtautua. Intressien moraalisuuden asteen ajatel-

laan paljastuvan silloin kun niitä verrataan oletettuun kansakunnan kokonaisetuun.

Kokonaisetu johdetaan usein tilastoista, poliittisen johdon näkemyksistä ja julkisesta keskustelusta. Tässä tarkastelussa mitkä tahansa erityisintressit saavat helposti epämoraalisen leiman. Kaikkein huonompaan valoon joutuvat tavalliset, järjestäytymättömät yksilöt ja heidän henkilökohtaiset etunsa.

> Rantamökin omistajien vastarinnan ymmärtää, mutta sen motiivit eivät ole EY:n säännösten mukaan hyväksyttäviä. Kesämökkiläisten suojeluvaatimukset rajoittuvat useimmiten tasan oman järven rannoille. Vaatiessaan ulkomaalaisrajoituksia hän taistelee henkilökohtaisesta rauhasta, ei aineellisesta edusta. Suomalaisten vetäytyminen mökkeihin on vieläkin alitajuista pakoa ja unohdusta. Siksi suomalainen ei edes spekuloi kesämökillään, vaikka kaupunkiasunto on hänelle tilaisuuden tullen aivan luonnollinen sijoituskohde. Pääkirjoitus 14.7.1993.

Sitaatissa on kiinnostavaa se, että ihmisten intressit olisivat moraalisempia, jos he ajaisivat omaa aineellista hyötyään. Sen sijaan he puolustavat oikeuttaan olla rauhassa kesämökeillään. Koska kyse on vain heidän omasta rauhastaan, vaatimukselta puuttuu moraalinen tuki. Siksi valtion ei ole mitään syytä tavoitella ulkomaalaisomistuksen rajoituksia jäsenyysneuvotteluissa.

Selkeästi ryhmäkohtaisten etujen moraalisuuden aste perustuu esimerkiksi elinkeinon tilastoituun osuuteen bruttokansantuotteesta tai ihmisryhmän osuuteen väestöstä. Tällaista vertailua voisi käyttää miltei mitä tahansa ryhmää tai elinkeinoa vastaan, mutta jostain syystä tätä asetta käytetään vain maataloudesta puhuttaessa. Seuraavassa sitaatissa käy ilmi myös se, kuinka ryhmäkohtaisten etujen ajajienkin oletetaan perustelevan kantansa yleisen edun kautta. Mikäli he eivät tätä tee, he vain paljastavat moraalittomuutensa.

> (MTK:n puheenjohtaja Toivo T. – HH) Pohjala ei neuvotellut Suomen puolesta. Hän myönsi olevansa lobbari, siis jotakin ulkopuolista. Taustajuttu 6.3.1994.

Suomalainen kansanluonne piirtyy snellmanilaisessa diskurssissa mil-

loin naturalistisesti, milloin idealistisesti. Edellisessä kansa nähdään sivistymättömänä ja epärationaalisena rahvaana, jälkimmäisessä taas osana kulttuuristaan tietoista kollektiivia, joka ajattelee vain kokonaisetua.

Muihin kansallisuuksiin verrattuna suomalaiset ovat sivistymättömiä. Joidenkin kuvausten perusteella luulisi, että elämme vuosisadan alkua eikä sen loppua.

> Monilla suomalaisilla on saattanut olla jonkinlainen alemmuuskompleksi – ilman todellista syytä – suhteessa länsieurooppalaisiin, joiden kotimailla on pitemmät tai ainakin paremmin tunnetut sivistysperinteet kuin Suomella. Monet suomalaiset yhä liikkuvat Länsi- ja Keski-Euroopassa hiukan kuin maalaisserkut suurkaupungissa, kokien oman provinsialisminsa ja ollen hyvin herkkähipiäisiä siitä.
>
> Olenkin varma, että tietty osa Suomessa ilmenevästä EY-vastaisuudesta pohjautuu tämäntapaisiin tuntoihin, itseluottamuksen puutteeseen, pelkoon, että joutuisi kiusallisiin tilanteisiin, joissa toiset panevat merkille suomalaisen pienen kömpelyyden ja hiukan hiomattoman tapakulttuurin. Kaipa tässäkin on yksi syy siihen, miksi monet vastustavat Suomen länsimaistumista, mihin EY-jäsenyys ilman muuta johtaisi. He tuntevat itsensä kotoisemmaksi ja varmemmaksi voidessaan pitäytyä menneiden vuosikymmenten arvoihin ja kaavoihin, säädeltyyn poliittiseen järjestelmään, monopolisoituneeseen ja kartellisoituneeseen, tukipalkkioin ohjattuun talouselämään ja 'viralliseen ulkopolitiikkaan'. Jos ei liity läntiseen yhteisöön, ei tarvitse muuttua, ei tarvitse oppia uusia lähestymistapoja ja uusia arvojärjestelmiä, ei tarvitse sopeutua – ei yksilöinä, ei valtakuntana. Simopekka Nortamo 6.12.1992.

Nortamo katselee maanmiehiään 'antropologin' silmin. Suomi ja suomalaisuus ovat olosuhteiden tuotteita, johon moderniteetti ei ole juurikaan painanut jälkeään. Muutos eli länsimaistuminen odottaa kuitenkin jo oven takana. Sen toteutuminen edellyttää vain, että kansakunta tajuaa tilansa.

Nortamo ei ole toiveineen yksin, sillä snellmanilaisessa diskurssissa uskotaan varsin yleisesti kansan kykyyn arvioida itseään. Tämä usko heijastuu esimerkiksi lehden tavassa arvioida lukemattomia EU-mielipidemittauksia. Gallupien jakautumat kertovat tulkitsijoille yleensä joko

kansan vakaumuksellisesta kannasta suuriin periaatteellisiin kysymyksiin tai sen tavasta reagoida kyselyn aikana sattuneisiin tapahtumiin.

Vaikka kansan kykyä reflektoida ei kyseenalaisteta, sen arvioiden paikkansapitävyyttä epäillään usein. Tältä osin snellmanilainen diskurssi ei esiinny erityisen johdonmukaisesti. Toisinaan 'kansalaismielipiteen' toivotaan ohjaavan tapahtumia, toisinaan taas yleisen mielipiteen katsotaan tarvitsevan ohjausta. Valinta näiden välillä näyttää perustuvan siihen, miten gallupien tulos tuntuisi vastaavan arvioijan omaa näkemystä.

Seuraavat esimerkit kuvaavat sitä, kuinka suhtautuminen yleiseen mielipiteeseen saattaa vaihdella samankin kirjoittajan teksteissä.

> Mielipidemittausten valossa suomalaiset saattavat hyväksyä EY-jäsenyyden kansanäänestyksessä. Suomalaisilla on tapana uskoa ulkopoliittista johtoa ja hallitusta suurissa kansallisissa kysymyksissä. Kolumni, Erkki Pennanen 25.10.1993.

> Kansalaisten ainoa keino esittää protestinsa kansanäänestyksen moraalisen sitovuuden kyseenalaistajille on myötävaikuttaa niin selkeän lopputuloksen syntymiseen, että eduskunnalla ei ole rohkeutta tuloksen kääntämiseen. Kolumni, Erkki Pennanen 24.6.1994.

Edellisessä otteessa yleinen mielipide seurailee poliittisen johdon toimia. Jälkimmäisessä sitaatissa kansalaisten kompetenssi on jo aivan toisella tasolla. He ovat johtajiaan moraalisempia toimijoita, joiden tulisi ohjata tapahtumia. Snellmanilaiseksi vetoomuksen tekee se, että tekstin perusteella EU-prosessin suurin koetinkivi ei ehkä olekaan ratkaisun sisältö vaan sen moraalinen velvoittavuus. Mitä selvempi enemmistö, sitä moraalisempi tulos.

Tähän sisältyy ainakin piiloinen viesti, jonka mukaan kannastaan epävarmojen ja ehkä vähemmistönkin tulisi omaksua enemmistön kanta moraalisen ratkaisun saavuttamiseksi. Liberalistisen tradition valossa tämä vaikuttaa luonnollisesti mielipiteen vapauden rajoittamiselta.

Kaiken kaikkiaan kansalaisuus jää snellmanilaisessa diskurssissa hyvin häilyväksi ideaksi. Siksi on perin loogista, että se haluaisi antaa EU-keskustelun mieluummin valtion kuin epävarmojen ja epäluotettavien kansalaisten vastuulle.

Ammatillisen diskurssin 'kansalaiset'

Edellä kävi ilmi, kuinka ammatillisen diskurssin tapa horjuttaa valtiota nojasi oletukseen siitä, että kaikki kansalaiset ovat 'samalla puolella'. Tämä tekee mahdolliseksi ajatella, että journalismi ajattelee kaikkia kansalaisia olematta erityisesti kenenkään puolella.

Journalismin suhteessa kansalaisiin näyttäisi toteutuvan ajatus siitä, että kansalaisten tulee omaksua journalismin näkökulma eikä päinvastoin. Tämä tarkoittaa sitä, että ammatillinen journalismi vetää yleisön katsomaan asiaa sieltä, mistä se itse asioita katsoo eli ulkopuolelta.

> Kuka voisi kuvitella, että Suomen hallitus sanoisi EL-neuvottelujen lopuksi "ei kiitos" neuvottelutulokselle jo vuosia jatkuneen henkisen ja lainsäädännöllisen sopeutumisen jälkeen? Todennäköisempää on se, että ulkoministeri Heikki Haavisto (kesk) saa lopussa vaativan tehtävän: hänen on selitettävä lopputulos hyväksi viljelijöille, oli se sitä tai ei. Kun maatalousneuvotteluissa lähdetään tältä pohjalta, voidaan kaikki myönnytykset EL:ltä lopussa kirjasta voitoiksi – tai suuriksi voitoiksi. Kommentti, Pekka Väisänen 26.11.1993.

Ammatillinen diskurssi viestittää näkevänsä asiat muita laajemmissa yhteyksissä. Tämä laajuus taataan retorisesti ottamalla etäisyyttä. Samaa asennetta suositellaan myös juttuja lukevalle yleisölle. Kansalaisille etäisyys tuntuu luonnolliselta, koska he ovat jo valmiiksi etäällä tapahtumista eivätkä voi puuttua asioihin tai muuttaa kehityksen kulkua.

Silloin kun jotkin kansalaisryhmittymät ovat katsoneet aiheelliseksi toimia EU-kysymyksessä, ammatillinen puhe luo realiteetteja, jotka vähättelevät tehokkaasti tuota toimintaa. Kun kansalaiset muuttuvat journalismin 'asiakkaista' raportoinnin kohteiksi, heitä kohdellaan jopa kovakätisemmin kuin 'vakiintuneita' poliittisia toimijoita.

> Eurokuntoon osoittivat alkuviikosta myös suomalaiset viljelijät, kun he taisteluhuutoja karjahdellen karauttivat yli lumisen Esplanadinpuiston ja poliisia uhmaten riistivät Euroopan unionin EU:n tähtilipun järjestön Helsingin edustuston seinältä. (...)
>
> Näin käy joka tapauksessa (maatalousväestö vähenee – HH). Muualta Euroopasta tuleva tieto ja kokemus kertovat, että kehityksen suuntaa ei muuteta lippuja polttamalla eikä porkkanoita tarjoamalla,

> ei väkivaltaa käyttämällä eikä neuvotteluihin turvautumalla – ei pahalla eikä hyvällä. Taustajuttu 27.2.1994.
>
> Poliitikot eivät nykyään pääse helpolla kansan parissa – moni vihaa heitä pärstään katsomatta. Mies, joka ei tarvitse mikrofonia, kysyy säilyvätkö eduskunnan ”kaksisataa nuijaa” EU:ssakin. (...)
> Yksi veikko on mieltynyt yksinkertaisiin ratkaisuhin: Lipposen on luvattava, että maataloustuki lopetetaan kokonaan ja rahat ”annetaan työttömille”. Reportaasi 18.9.1994.

Edellisessä otteessa maanviljelijät käyttäytyvät lehden mielestä sivistymättömästi. He ovat lisäksi epärationaalisia uskoessaan, että maatalouden kehityksen suuntaan voisi vielä vaikuttaa. Vääjäämättömyyksien maailmassa kansalaistoiminta onkin parhaimmillaankin turhaa, huonoimmillaan se on järjetöntä tai jopa laitonta. Epärationaalisuutta korostetaan myös toisessa sitaatissa. Siinä esitetyt ihmiset ovat summittaisen vihamielisiä ja huonotapaisia eikä näiltä ’veikoilta’ voi odottaa järjellisiä ehdotuksia.

Ammatilliseen diskurssiin hieman löyhemmin kytkeytyvän EU-kampanjoinnin kuva kansalaisuudesta ei ole aivan yhtä lohduton. Kyse voi tosin olla siitä, että asiaa ei sanota suoraan. EU-kampanjoinnissa kysymys kansalaisuudesta sivuutetaan usein jo näkökulman valinnoissa. EU-kampanjoijille EU on kansainvälisen järjestelmän, poliittisten instituutioiden ja kansantalouden kysymys ja ne ovat ammatilliseen puheen mielestä määritelmällisesti kaukana kansalaisista.

Joissakin tilanteissa kansalaisista puhutaan julkilausutusti, kuten seuraavassa ilmeisen suorapuheisessa sitaatissa. Sen sävy on vähintäänkin yhtä ylenkatsova kuin kansalaisiin ’pettyneessä’ ammatillisessa puheessa yleensä.

> Ihmisten parissa [sic!] törmää yllättävän usein sellaiseen vakaumukseen, että on moraalinen velvollisuus uskoa maailmasta, jotakin joka ei ollenkaan pidä paikkaansa, ja vastaavasti epämoraalista pysyä tosiasioissa. (...)
> Kansanäänestys ei ole ilman muuta demokraattisempi instituutio kuin edustuslaitos. Itse asiassa se muuttuu hyvin helposti manipuloinnin tai vastuun väistämisen välineeksi, mikä selittää sen melkoisen suosion diktaattorien keskuudessa. (...)

> Demokratian suurin todellinen palvelus on, että se panee suitset mielivallalle ja tekee mahdolliseksi vaihtaa vallankäyttäjiä uusiin. Sen tehtävän edustuksellinen demokratia täyttää paremmin kuin suora. (...)
>
> Demokratian ystävien kannattaa paremminkin sanoa päättäjille: Älkää tuputtako meille kansanäänestystä, senkin laiskat pelkurit. Tehkää tehtävänne; ensi vaaleissa tavataan. Kolumni, Pentti Sadeniemi 8.6.1992.

Kirjoittaja ei koe liikkumista ”ihmisten parissa” mitenkään miellyttäväksi. Tämä ei estä häntä silti esiintymästä ”demokratian ystävänä”. Demokratia saa tekstissä kuitenkin hieman erikoisen merkityksen. Koska kansalaiset ovat epärationaalisia, kansanvalta on epärationaalista. Erityisen vaaralliseksi demokratia muuttuu silloin kun toiveajatteluun yhdistyy manipulaatiota. Tällaisessa tilanteessa demokratian ystävä on valmis rajoittamaan demokratiaa.[5]

Keskustelun vahtikoira

Helsingin Sanomain EU-keskustelussa puhuu ’kaksi kulttuuria’: snellmanilainen ja ammatillinen. Kyse oli osittain kulttuurien yhteentörmäyksestä.

Snellmanilainen puhetapa sai tilaa Helsingin Sanomissa todennäköisesti kahdestakin syystä. Ensinnäkin snellmanilainen ajattelu oli vahvaa poliittisen johdon puheessa, ja valtiota oli luontevaa pitää EU-prosessin keskeisimpänä toimijana.

Toiseksi snellmanilainen luottamus valtioon sopi Helsingin Sanomille kaiketi myös siksi, että se tuki Suomen EU-jäsenyyttä.

Journalismin ammatillisen diskurssin suhde valtioon oli jännitteisempi. Se esiintyi ajoittain vallan vahtikoirana, epäili esitettyjä kannanottoja, paljasti niiden taustoja ja toi keskusteluun kokonaan uusiakin näkökulmia. Yhdessä suhteessa kulttuurit löysivät kuitenkin toisensa. Niiden molempien käsitys kansalaisuudesta oli kapea ja alamaistava. Ammatillisessa diskurssissa kansalaisiin suhtauduttiin usein avoimen pilkallisesti.

Valtion ja kansalaisten määritysten perusteella EU-keskustelu ei ollut demokratian juhlaa, mutta olisiko muuta voinut odottaakaan? Onko

asia niin, kuten akateemikko Oiva Ketonen (1996) sen esitti toimittajille: ”Meillä on sellainen lehdistö, joka kuuluu tähän kulttuuriin eli jonka me ansaitsemme. Se muuttuu vasta kulttuurin muun muutoksen mukana. Siitä peilistä lehtimieskin voi tutkiskella itseään.”

Vaikka Ketonen puhuu kulttuurista yksikössä, hän tuskin ajattelee, että kulttuuri on välttämättä yhtenäinen. Helsingin Sanomain EU-keskustelussakin näitä kulttuureja oli ainakin kaksi. Se että noiden kulttuurien kohtaamisessa valikoitiin enemmän vanhoja piirteitä kuin uusia, osoittanee, kuinka kulttuuriset muutokset ovat aina hitaita ja miltei huomaamattomia.

Journalismin tehtävänä ei ole välttämättä vain ’heijastaa’ ympäröivää kulttuuria. Sen tulisi myös arvioida sitä ja tunnustettava vastuunsa sen muotoutumisessa. Journalismilta voisi edellyttää ainakin oman toimintansa ’vartioimista’. Sen tulisi tarkastella omien toimiensa demokraattisuutta. Antaako se erilaisille ryhmille riittävästi mahdollisuuksia osallistua keskusteluun ja puhutteleeko se itse keskustelun osapuolia demokraattisesti?

Viitteet

[1] Helsingin Sanomia arvosteltiin yleisesti EU-myönteisyydestä. Lehti ilmoittikin jo vuonna 1993 kannattavansa Suomen EU-jäsenyyttä. EU-kansanäänestyksen alla se myös järjesti yhdessä Aamulehden ja Turun Sanomien kanssa jäsenyyttä tukeneen mainoskampanjan. Nämä linjanvedot eivät heijastuneet välittömästi lehden kirjoitteluun, jos kohta kansanäänestyksen lähestyessä EU-jäsenyyden problematisointi lehdessä väheni huomattavasti (Heikkilä 1996, 71).

[2] Jan Ekecrantzin ja Tom Olssonin (1994)1910-luvulta 1980-luvulle ulottuvassa tekstianalyysissä käy ilmi, kuinka ruotsalaisen journalismin tekstuaaliset piirteet ovat järjestelmällisesti tukeneet kulloistakin yhteiskuntailmastoa.

[3] Toisaalla kirjassaan Koivisto (1995, 513) viittaa joukkoviestimiin sanomalla: ”Kun televisiossa näytetään kuolleita lapsia, niin päätetään, että tuonne mennään. Ja kun näytetään kuolleita lapsia, niin päätetään, että sieltä lähdetään.” Televisio ja journalismi ovat siis hänen näkökulmastaan irrationaalisia tai yleisö ainakin tulkitsee niitä vastuuttomasti.

[4] Noudatan tässä laadullisen tutkimuksen lähestymistapaa, jossa keskeistä on merkitysten eri puolien esiin tuominen. Niiden esiintymisen määrällisiin

suhteisiin ei analyysissä kiinnitetä erityistä huomiota (ks. Alasuutari 1993, 21-22).

[5] Tämä ajatus on sukua ns. eliittiteorialle (vrt. Schumpeter 1976 [1943]; Lippmann 1925). Lippmannin mukaan kansanvaltainen demokratia on mahdoton, koska sen perustana olevaan asioista perillä olevaa ja osallistuvaa kansalaisyleisöä (public) tai 'julkisoa' (ks. Pietilä & Ridell 1998, 95) ei ole olemassa. Näin ollen valta olisi annettava asiantuntijoille. Ei ole sattumaa, että juuri Lippmannia pidetään yhtenä modernin journalismin isähahmona.

Iisa Räsänen & Joe Bleicher

LUONNOLLISEN YHTEISÖN TUOTTAMINEN SUOMESSA JA BRITANNIASSA

Oman maan isännyydestä valtiolaivan johtajiin ja saarilinnoitukseen

Liput, kansallinen yhteisö ja EU-vastustus

Suomalainen käytäntö sijoittaa lipputanko kerrostalojen, omakotitalojen ja jopa kesämökkien pihamaille poikkeaa tavoista muualla maailmassa. Lippu vedetään salkoon virallisten liputuspäivien lisäksi myös juhlistamaan yksityistilaisuuksia. Suomalaiset liittävät lippuun ennen kaikkea kansallisia ja juhlallisia tuntemuksia, ja toisaalta lippu on valtiollinen tunnus. Virallinen valtiollinen lippu poikkeaa vaakunan takia ulkoisestikin kansallisesta lipusta. Nämä molemmat symboliarvot kiteytyvät Lippulaulussa: ”Isät, veljet verellään vihki sinut viiriksi vapaan maan....Sinun hulmullas mielemme nostat ja kotimme korotat....”

Britanniassa taas ”Union Jack” on ennen muuta valtiollinen symboli, vaikka kansallinen elementti on siinäkin mukana sikäli, että lippu on muodostettu yhdistämällä Englannin, Skotlannin ja Walesin tunnukset. Britanniassa yksityisiä tilaisuuksia ei ole tapana juhlistaa isänmaallisin tunnuksin, eikä talojen pihamailla ole lipputankoja. Lippu liitetään vi-

rallisiin valtiollisiin konteksteihin, ja myös nimi ”Union Jack” viittaa nimenomaan valtiollisiin eikä kansallisiin yhteyksiin. Toisin kuin Suomessa Britanniassa lippu ei niinkään ole oliomaisen yhteisön tunnus kuin valtion virallinen symboli. Laivoissa ja urheilukilpailuissa lippua kuitenkin käytetään yhtä lailla Britanniassa kuin Suomessakin kansallisena symbolina. Britanniassa samaan lippuun kiteytyy sekä valtiollisia että kansallisia arvoja, mutta niistä kummatkaan eivät ole niin vahvasti esillä kuin Suomessa.

Asetelma on kuvaava, sillä myös ”luonnollinen yhteisö” käsitetään Suomessa ja Britanniassa näiden linjausten suuntaisesti. Suomessa sekä valtiota että kansaa pidetään vahvassa mielessä yksiköllisenä kokonaisuutena, ja yhteenkuuluvuutta myös tuotetaan yhä uudelleen esimerkiksi liittämällä juhlatilaisuuksiin kansallinen elementti liputuskäytännöllä. Sen sijaan Britanniassa luonnollinen yhteisö -ajattelu ei ole niin voimakasta. Valtiota ei edes ole tapana nähdä luonnollisena yhteisönä. Kun Britanniassa viitataan kyseenalaistamattomaan kokonaisuuteen, puhutaan kansasta tai kansakunnasta. Brittiläinen kansakunta ei kuitenkaan ole niin vahvasti läsnä ihmisten arkielämässä kuin Suomessa.

Arkipuheessa Suomen tai Britannian kaltaisten yksiköiden olemassaoloon tai ”olemukseen” suhtaudutaan annettuina asioina, eikä niiden historiallisuutta ja kontingenttiutta nähdä. Ei ole tapana kysyä, mitä tarkasti ottaen tarkoitetaan, kun puhutaan Suomesta tai Britanniasta. Tässä artikkelissa onkin tarkoitus analysoida ja purkaa arkipuheen itsestäänselvyyksiä. Teesi on, että luonnolliset yhteisöt on konstruoitu luonnollisiksi. Tältä pohjalta kysymme, kuinka tämä konstruointi tapahtuu.

Artikkelissa luetaan esiin erilaisia kielellisiä keinoja rakentaa yhteenkuuluvuutta ja luonnollista yhteisöä Suomessa ja Britanniassa. Mikä tai mitä on luonnolliseksi käsitetty Suomi tai Britannia? Kuinka ”Suomea” ja ”Britanniaa” käytetään argumentoinnissa EU:ta vastaan – eli mikä on luonnollisten yhteisöjen retorinen tehtävä? Artikkelin teema on inkluusion ja ekskluusion retoriikka, eli se, millaisilla kielellisillä strategioilla luodaan yhteenkuuluvuutta meidän sakkiin ja kuinka toisia suljetaan joukon ulkopuolelle.

Lähdemme liikkeelle siitä, millaisesta ryhmästä, millä perustein ja millä tavoin kyseenalaistamatonta kokonaisuutta konstruoidaan. Tutkimme luonnollisen yhteisön ajatukseen liittyviä sisällöllisiä ja kielelli-

siä sitoumuksia. Sitä että luonnolliset yhteisöt on nimenomaan konstruoitu luonnollisiksi, havainnollistamme esittämällä joitakin ajatusmalleja, kuinka asiat voi nähdä toisinkin. EU-vastustajien demokratiakäsitysten tai Suomi-kuvan rinnalle tuomme vertailukohteeksi toisenlaisia tulkintoja. Tämän jälkeen luomme kokonaiskuvaa luonnollisen yhteisön retorisesta käytöstä. Lopuksi tutkimme suomalaisen ja brittiläisen poliittisen kulttuurin yhteyksiä EU-vastustajien tapoihin konstruoida kansallinen yhteisö. Ennen varsinaista tekstianalyysiä vielä muutama sana EU-vastustajista sekä siitä, miksi EU-vastustajat on valittu tutkimuskohteeksi.

Suomalaisten EU-vastustajien[1] tekstit ovat esimerkkejä kansallisvaltiokeskeisestä ajattelusta, joka on tyypillistä yleisemminkin: Suomen konstruointi luonnolliseksi kokonaisuudeksi näkyy myös esimerkiksi uutisointipolitiikassa. Suomessa tai suomalaisille tapahtuneet asiat esitetään meille kaikille yhteisesti omina ja meitä koskettavina. Näin luodaan kuviteltu yhteisö nimeltä Suomi meitä yhdistävien tapahtumien kautta. Useimmat meistä eivät kuitenkaan ole sen todellisemmin mukana näissä kuin esimerkiksi ulkomaisissakaan tapahtumissa. Benedict Andersonin termein kuviteltu uutisyhteisö on kuvitellun kansallisen yhteisön perusta[2].

Suomalaisilla EU-vastustajilla luonnollisen yhteisön ajatus kulminoitui yhteen debattiin. Heillä luonnolliseen yhteisöön ja kansallisvaltion kyseenalaistamattomuuteen liittyvät ajatukset ja retoriikka tulevat korostuneesti esiin, kun EU merkitsee haastetta juuri näille arvoille.

EU-vastustus vaimeni nopeasti vuoden 1994 kansanäänestyksen jälkeen, ja EU-vastustajat ovat vetäytyneet pois parrasvaloista. Silti luonnollisen yhteisön ajatusta tuotetaan ja ylläpidetään päivittäin, vaikkei sitä olekaan nostettu poliittiseksi kiistakapulaksi sitten EU-vastaisen kampanjan. Näyttää siltä, että EU-vastustus ja luonnollisen yhteisön politisoituminen jäivät yksittäiseksi episodiksi, sillä EU-kampanjan jälkeen EU-vastustajien tekstit eivät juuri ole ylittäneet uutiskynnystä. Itse asiassa voi väittää, että luonnollisimmillaan luonnollisen yhteisön ajatus on, kun se on huomaamattomassa arkipäivän kontekstissa.

Kansakuntaa tai valtiota pidetään luonnollisena yhteisönä ja suvereenin vallan lähteenä monissa poliittisissa kulttuureissa. Myös poliittisten kulttuurien sisällä nämä käsitykset yhdistävät erilaisia aatteellisia ryhmittymiä. Tämä ideologiset jaot ylittävä yksimielisyys kansakunnasta tai valtiosta luonnollisena yhteisönä käy korostuneesti ilmi brittiläisestä

kielenkäytöstä, erityisesti kahden integraation päävastustajan Tony Bennin ja Margaret Thatcherin puheista. Ne edustavat poliittisen kentän ääripäitä: vasemmistolaista ja konservatiivista retoriikkaa. Vasemmiston ja konservatiivien erot menettävät merkitystään EU-vastaisuuden yhdistäessä puhujia. Brittiläisten EU-vastustajien argumentit viittaavat Britannian EEC-jäsenyyttä edeltäneeseen kansanäänestykseen. Vastustajat tavoittelevat luonnollisen yhteisön eli Britannian suvereniteetin palauttamista. Suomalaisten EU-vastustajien tekstit taas ovat pääasiassa perinteisistä puolueista riippumattomien kansalaisjärjestöjen erilaisia ideologisia kantoja edustavien jäsenten kirjoittamia[3]. Suomalaisia EU-vastustajia yhdisti huoli ”Suomen” suvereniteetin säilymisestä ja pyrkimys välttää Britannian kohtalo.

Mikä Suomi, mikä Britannia?

Aluksi kysymme, mitä EU-vastustajat ymmärtävät Suomella ja Britannialla. Punaiseksi langaksi nousee ajatus siitä, että Britannia nähdään monesti tilana, jossa esimerkiksi parlamentti tai hallitus toimivat, kun taas Suomea pidetään subjektina sinänsä. Subjektina Suomi muistuttaa biologista olentoa tai orgaanista kokonaisuutta. Edelleen selvitämme kansan ja valtion välisiä suhteita ja roolia luonnollisessa yhteisössä. Tutkimme, kuinka luonnollisen yhteisön ajatus ilmenee oman kansan edun ensisijaisuudessa ja muiden määrittelemisessä meidän ehdoilla. Tämän jälkeen katsomme vielä, miltä näyttää kansainvälinen politiikka, kun sitä hallitsevat luonnolliset yhteisöt.

Orgaaninen kokonaisuus

> Valtiollisen itsenäisyyden keskeiset tunnusmerkit: valtion oikeus käyttää alueellaan itsenäistä ja pysyvää valtiovaltaa sekä päättää itse suhteistaan toisiin valtioihin eivät enää toteutuisi EU:hun kuuluvassa Suomessa... (LS 3/1994, 5, Ilkka Hakalehto).

EU-vastustajat näkevät Suomen valtion orgaanisena kokonaisuutena tai kollektiivisena singulaarina, mikä korostaa kaikkien jäsenten yhteisyyttä ja valtion ykseyttä. Suomi valtiona esitetään olionkaltaisena tosi-

asiallisesti olemassa olevana yksikkönä, ”itsenä”, jolla on oikeuksia. Valtiolle tai Suomelle on tunnusomaista jäsenten yksituumaisuus ja yhteenkuuluvuus eivätkä näiden väliset erot[4].

Valtion itsenäisyys on ”oikeutta” toimia maantieteellisesti rajatulla alueella – eli luonnolliselle yhteisölle kuuluu positiivinen valtaoikeus päättää itse omista asioistaan omalla alueellaan. Tuota oikeutta ei tässä lainauksessa perustella millään, vaan sen olemassaolo yksinkertaisesti todetaan. Siihen suhtaudutaan itsestäänselvyytenä. Itsenäisyyden perustelemattomuus onkin keskeinen Suomeen luonnollisena yhteisönä liittyvä tekijä myös muissa EU:ta vastustavissa kannanotoissa.

Alueen omistamisen metaforalla EU-vastustajat korostavat sekä valtion luonnollisuutta että yhteisön ykseyttä. Oma alue on luonnollisen yhteisön valtatila, joka kuuluu valtiokokonaisuudelle kyseenalaistamattomasti ja jolla sillä on legitiimi suvereeni valta. Itsenäisen vallan suvereenius merkitsee omien asioiden kuulumista vain itselle. Suomi nähdään omatahtoisena subjektina, ja Suomen itsenäisyys on alueellista ja tiukkarajaista sisäistä yhtenäisyyttä ja erillisyyttä muista[5].

EU-vastustajat ovat huolestuneita Suomen itsemääräämisoikeuden kohtalosta, eli siitä, säilyykö kokonaisuudeksi käsitetyllä Suomella oikeus päättää omista asioistaan. Suomen itsenäisyys nähdään itseisarvona, koska sen menettämisen pelko on ehdoton argumentti EU:ta vastaan. EU-vastustajat eivät katso tarpeelliseksi perustella mitenkään itsenäisyyden arvokkuutta tai oikeutta. Luonnostaan lankeaa, että itsenäinen Suomi on kokonaisuus, joka tekee päätöksiä ”itsenä”. Suomelle katsotaan kuuluvan ”omia asioita”. Se että jotkut asiat nähdään Suomen omina, korostaa Suomen luonnollisuutta ja itsestäänselvyyttä toimijana. Suomi on kollektiivinen singulaari, jolle kokonaisuutena nuo asiat kuuluvat.

EU-vastustajat määrittelevät Suomen demokraattisuudenkin ”itse päättämiseksi”. Oleellista on, että Suomi on se toimija, joka päättää omista asioistaan. Demokratiaa ei nähdä eroihin ja näkemysten moninaisuuteen perustuvana, vaan orgaanisen kokonaisuuden ajatuksen mukaisesti se on kirjaimellisesti *kansan valtaa*.

Tästä huolimatta EU:n viaksi luetaan sekin, että EU ”ulottaa valvovat isonveljen kätensä...ihmisten elämän osa-alueisiin” (LS 2/1994, 4). Jos ”Suomi” rajoittaa ihmisten itsenäisyyttä ja vapauksia, sitä ei pidetä vikana, mutta EU-jäsenyyden yhteydessä ollaankin huolestuneita suomalaisten individualistisista vapauksista. Suomen kohdalla EU-vastus-

tajat eivät näe yhteensovittamisen ongelmaa valtiokokonaisuuden ehdottoman suvereniteetin ja kansalaisten yksilöllisten vapauksien välillä.

EU-vastustajat kiertävät kysymyksen suomalaisten moninaisuudesta orgaanisen kokonaisuuden ajatuksella. Suomen ongelmaksi ei lueta kansalaisten vaikuttamismahdollisuuksien tai heidän itsenäisen valtansa puuttumista tai niukkuutta, koska suomalaisia pidetään Suomen tai kansan elimellisenä osana. Orgaanisen yksikön ajatukseen EU-vastustajat sisällyttävät suomalaisten yksitahtoisuuden. Suomalaisten suvereeniuden, tahdon ja vapauden nähdään toteutuvan yhteisön ollessa suvereeni.

Vaikka EU:ta ei pidetäkään luonnollisena yhteisönä, niin sekin nähdään korostuneen organistisesti. Puhutaan ”valvovista isonveljen käsistä”. Biologistinen metafora kuvaa EU:n olioluonnetta. Näin luonnollisuus ja orgaanisuus eivät välttämättä ole yhteenkuuluvia. Olio voi olla myös sellainen yksikkö, jonka olemassaoloa ei pidetä oikeutettuna.

Seuraavassakin suomalaiset ovat samalla tavalla ajattelevien kokonaisuus, ”me”:

> Väite, että suomalaiset voivat vaikuttaa ja kehittää Euroopan Unionia on absurdi eli mieletön. Meitä ei ole tarpeeksi äänestämään Unionin monikansallisissa äänestyksissä. Jos voimme äänestää vain kahdella prosentilla väkilukumme mukaan, emme voi muuttaa mitään Euroopan Unionissa. Emme voi tehdä Unionista ympäristöystävällistä, emme puolueetonta, emme sosiaaliturvan paratiisia, emmekä sydänsairauksista vapaata vyöhykettä. (Korhonen, K. 1994b, 19)

EU-vastustajat näkevät suomalaisten vaikutusmahdollisuuksien olevan vaikutusmahdollisuutta yksituumaisena kansana, kun suomalaisia katsotaan olevan liian vähän vaikuttamaan EU:ssa. Suomalaisten valta ja vapaus ovat samaan tapaan ajattelevien yhteisön valtaa ja vapautta sekä yhteisen toiminnan mahdollisuutta. Yhteisön tahdon katsotaan edustavan myös yksittäisen suomalaisen näkemyksiä. Kaikkien suomalaisten nähdään tavoittelevan samoja asioita, jolloin suomalaisuus on yhteisyyttä ja ykseyttä. EU:ssa suomalaisten yksimielisyyskään ei riitä heidän yhteisen etunsa ajamiseen, koska ”meitä” suomalaisia ei ole tarpeeksi paljon.

EU:n kohdalla taas ei mainita lainkaan sen tuomaa vallan lisäystä yksilöille, esimerkiksi passi- tai työpaikkavapaudesta ei puhuta mitään. EU nähdään ainoastaan ”Suomea” ja suomalaisia rajoittavana.

Myös ”Britannia” kuvataan linnoituksenkaltaisena kokonaisuutena tai ”me-ryhmänä”, jolla on yhteinen identiteetti:

> Jopa Euroopan vapauttaminen tapahtui meidän saarilinnoituksestamme käsin (Thatcher 1991, 46).

> Minä en koskaan, en edes vedenpaisumuksen tai helvetin uhatessa, anna meidän erityisen brittiläisen identiteettimme kadota Euroopan liittovaltioon (Major 1992, 6).[6]

Britanniaa pidetään aivan erityisenä, muuta Eurooppaa parempana yksikkönä. Tässä ajattelumallissa integroituminen Eurooppaan merkitsee rappiota. Thatcher antaa ymmärtää, että ylhäisessä yksinäisyydessään Britannia kykenee ja on kyennyt auttamaan muuta Eurooppaa, kunhan ”muut” eivät sekaannu brittien toimiin.

Britit nähdään lähes olionkaltaisena biologisena yksikkönä, kun puhutaan brittiläisestä kansasta (”the British people”):

> Eurooppa on brittikansan vaistoja vastaan (BBC Radio 1 1992).[7]

Tässä brittiläisten EU-vastustajien puhetapa poikkeaa merkittävästi suomalaisista EU-vastustajista, sillä ”Suomella” voidaan viitata sekä valtioon että kansaan. Vaikka Britanniasta toisinaan puhutaankin maantieteellisessä mielessä kokonaisuutena, niin kaikkein tyypillisintä on, että ainoastaan brittiläinen *kansa* (”the people”) nähdään todella orgaanisena kokonaisuutena. Kansa on yksikkö, johon liitetään biologisia ominaisuuksia, muun muassa vaistoja (”instincts”). Kansa on yksiköllinen ”olio” myös siinä mielessä, että sillä on yksi ääni (”the voice of the people”):

> Jokaisen joka ei pidä kansanäänestystä välttämättömänä, täytyy selittää, kuinka kansan ääni voidaan kuulla. Niinpä kantani on, että meidän pitäisi antaa kansan puhua. Jos näin ei tapahdu, riistämme heiltä heidän oikeutensa lausua sanansa niistä oikeuksista, joita olemme viemässä pois ei vain heiltä, vaan tulevilta sukupolvilta, ja joita ei voi palauttaa kun ne kerran on viety. (Thatcher 1992, 46)[8]

Puheen edetessä Thatcher kuitenkin käyttää kansasta myös monikollisia

ilmauksia: oikeus lausua mielipiteensä (”their say”) kuuluu heille (”them”). Suomeen taas viitataan jakamatonta kokonaisuutta kuvaavilla yksiköllisillä pronomineilla. Huolimatta siitä, että Britanniaa kuvataan biologisilla metaforilla, Britannia ei ole luonnollisena yhteisönä niin orgaaninen kokonaisuus kuin Suomi.

Luonnollisen yhteisön subjektius

Suomalaiset EU-vastustajat jatkavat luonnollisen yksikön ajatusta siten, että valtiokokonaisuus nähdään myös luonnollisena subjektina:

> Itsenäinen valtio...harjoittaa määrätyllä alueella omintakeista ja pysyvää, suvereenia valtaa. Itsenäinen, suvereeni valtio määrää itse oman valtiosääntönsä. Se siis päättää itse niistä oikeusnormeista, joiden mukaan korkeinta valtaa eli valtiovaltaa sen alueella käytetään.... (ELL 1994, 10)

Kun yhteisön nähdään ”päättävän” ja ”määräävän”, siihen suhtaudutaan itsenäisenä agenttina, jolle ovat tyypillisiä omat teot ja toiminta. Toimijuuden lisäksi Suomen subjektius on omatahtoisuutta. Itse päättämisen ja siihen liittyvän suvereenin vallankäytön voi nähdä myös toimimisena erityisesti *oman tahdon* tai omien arvostusten mukaan eikä ulkoa ohjatusti. Suomi ei siis ole tila jossa toimitaan, vaan olio.

Kun Suomi esitetään tekojensa subjektina, agenttina, jolla on oma tahto[9], niin Suomeen liitetään inhimillisille subjekteille tunnusomaisia piirteitä[10]. Tämä korostaa Suomen orgaanisuutta ja olioluonnetta.

Britanniassa oma tahto on kansalla (”popular will”), vaikkei tuo tahto olekaan niin yksi ja yhtenäinen kuin Suomen päätökset itsenäisenä ja itseään määräävänä yksiköllisenä valtiona. Brittien ”popular will” merkitsee, että kansalaisten tahto toteutuu (”the people [are] expressing *themselves*”). Tuon tahdon subjekti ei ole yksiköllinen olio:

> Kansanäänestys oli kansantahdon ilmaus tuona aikana, ja se tuli hyväksyä samoin kuin hyväksytään yleisten vaalien tulos....Brittiläinen kansa, kun kukin ilmaisi itseään vaaliuurnilla, ei halunnut lähteä vuoden 1975 kesällä....(Benn 1980, 167-168)[11]

Vertaus vaaliuurniin korostaa myös sitä, että kansalla ei ole vain yhtä tahtoa, vaan lukuisat näkökannat kanavoituvat yleiseksi tahdoksi (”popular will”). ”Britanniasta” ei yleensä puhuta toimijana, vaan sitä täsmennetään, kuka tai mikä on toimiva subjekti:

> Parlamentaarinen demokratia suojasi meitä Britanniassa hallituksen pahimmalta vallan väärinkäytöltä, se oli turvana liiallista byrokratiaa vastaan, puolusti meidän perustavia kansalaisvapauksiamme, tarjosi meille rauhanomaisen muutoksen näkymän, vähensi yhteiskunnallisten riitojen uhkaa, ja sitoi meidät yhteen luomalla kansallisen suostumuksen niiden lakien kehykseksi, joiden mukaan meitä hallittiin. (Benn 1980, 107)[12]

Nyt Britannia on pikemmin tila, jossa toimitaan, eikä itse toimija. Esimerkiksi hallitus (”government”) toimii Britannia*ssa*. Myöskään brittiläinen luonnollinen yhteisö, ”me” (”us”) ei ole valmiiksi olemassa, vaan parlamentaariseen demokratiaan liittyvä kansallinen yksimielisyys arvoista luo yhteenkuuluvuutta ihmisten välille. Tällainen kokonaisuus ei ole niinkään orgaaninen tai luonnollinen vaan pikemmin ihmisten tekemä. – Silloin kun viitataan kansakuntaan, ”Britanniakin” voi olla se, joka toimii:

> Niinpä Yhteisön jäsenyyden jatkuminen merkitsisi loppua Britannialle täysin itseään hallitsevana kansakuntana ja päätepistettä sille, että demokraattisesti valittu parlamentti olisi Yhdistyneen Kuningaskunnan ylin lakiasäätävä elin. (Benn 1980, 95)[13]

Myös parlamentti on tässä tapauksessa toimija ollessaan ylimpänä lainsäätäjänä (”the supreme law-making body”). Britanniaan liitetäänkin eritasoisia ja jopa yhteensopimattomia ominaisuuksia: Britannia on sekä yksi toimija-entiteetti että tila, jossa toimitaan. Kun Britanniasta puhutaan tilana, niin silloin eritellään tarkemmin, ketkä Britanniassa toimivat. Britannia ei ole yksi. Lisäksi käytetään nimeä ”Yhdistynyt Kuningaskunta” erotukseksi Britanniasta kansakuntana.

Brittiläisten EU-vastustajien tavoista ymmärtää suvereniteetti näkyy, että parlamentti on tyypillisempi toimija tässä kontekstissa kuin ”Britannia”. Siinä missä suomalaiset EU-vastustajat puolustavat kiivaasti Suomen suvereniteettia ja Suomen mahdollisuuksia itsenäiseen toimin-

taan, britit puhuvat parlamentin suvereenisuudesta (”parliamentary sovereignty”) eivätkä niinkään Britannian:

> Hallituksessa voimistuu sellainen mieliala, jopa muutamien sellaisten parissa, jotka katsovat kansanäänestyksen olevan haitaksi parlamentin suvereenisuudelle, että hänen [pääministerin] täytyy järjestää se [kansanäänestys] osoittaakseen lujaa johtajuutta, sanoi eräs hallituksen jäsen. (Financial Times 20.1.1996)[14]

Luonnollisen yhteisön tarkempi eksplikointi: ”kansa” valtuuttajana

> Hallitus ja puoluejohtajat luovuttaisivat EU:lle Suomen kansalle kuuluvan ylimmän vallan ja oikeuden valita kansaa itseään koskevien lakien säätäjät....Hallitus ja poliitikot eivät Suomen perustuslakien mukaan voi valtiopetokseen syyllistymättä ottaa kansalta sille kuuluvaa korkeinta valtaa ja päästää vierasta valtiovallan käyttäjää, Euroopan Unionia, ylimmäksi määrääjäksi maahan....Kansalta yritetään saada jonkinlainen valtakirja, johon vedoten hallitus ja puoluejohtajat voisivat myöhemmin väittää kansan itse halunneen luopua isännyydestä omassa maassaan. (ELL 1994, 171-172)

Suomen kansa erotetaan hallituksesta, puoluejohtajista ja poliitikoista. Kun EU-vastustajat eivät katso johtajien kuuluvan kansaan, ei kansaa määritetä etnisin tai kansallisin perustein. Kansaan kuulumisen ehtona on myös joukkoon tai massaan kuuluminen vastakohtana johtajuudelle. Koska johtajat suljetaan kansan ulkopuolelle johtajien suomalaisuudesta huolimatta, Suomea ei mielletä orgaaniseksi kokonaisuudeksi.

Suomen johtajien valtaa ei pidetä itsestään selvästi oikeutettuna, vaan näiden vallan perustaksi tarvitaan valtuutus eli ”valtakirja” kansalta. Valtuutukseen pohjautuva valta ei ole luonnollista, vaan se perustuu selkeästi sopimukseen. Vain valtuutukseen perustuva johtajien ja valtion valta nähdään legitiiminä suvereenisuutena, joka merkitsee oikeutta päättää oman kansan asioista ja hallita. Valtiotasolla ei ole laillista toimivaltaa ilman kansan valtuutusta.

Valtuutus onkin keskeinen tekijä, jonka mukaan EU-vastustajat tekevät eron Suomen valtion ja Suomen kansan välille. Suomalaiset näh-

dään edelleen orgaanisena ja luonnollisena kokonaisuutena, olio-kansana, jolle kuuluu itsestään selvästi ”isännyys omassa maassaan” – eli itsenäinen valta, päätöksenteko-oikeus ja hallinta. Tuo valta ei edellytä valtuutusta, vaan se nähdään itsestäänselvyytenä. Vaikka kansan vallalle esitetään myös perustuslaillisia juridisia perusteita, nähdään kansan suvereenius ”omassa maassaan” luonnollisena. Erityisesti maan omistamisen metafora korostaa kansan vallan luonnollista legitiimiyttä tietyllä alueella, samoin kuin vallan kuuluminen kansalle. Tällöin myös valta omistetaan kyseenalaistamattomasti.

Seuraavasta lainauksesta näkyy myös voimakas johtajat–kansa-erottelu. Tämä selventää edelleen sitä, millaista yhteisöä EU-vastustajat pitävät Suomena luonnollisen yhteisön mielessä.

> Kansojen kokemat onnettomuudet ovat yleensä poliittisten johtajien aikaansaamia....Keijo Korhonen on osuvasti luonnehtinut Suomen valtiolaivan nykyisiä johtajia todetessaan, että maassa eletään ’poliittisten kääpiöiden’ aikaa....Suomen kansa on saanut nähdä, miten sen poliittinen, puolue- ja ay-johto sekä perinteinen puoluelaitos ovat etääntyneet kansalaisista ja kansanvallasta. Nyt tämä poliittinen johto vaatii kansaa seurakseen matkalle Euroopan Unioniin.... (ELL 1994, 7)

Vaikka kansa ja johtajat erotetaan toisistaan, puhutaan kuitenkin ”Suomen valtiolaivasta”. Ajatuksena on, että mikäli asiat olisivat oikein, kansa ja johtajat muodostaisivat orgaanisen kokonaisuuden. Vain Suomen johtajien todetaan etääntyneen kansanvallasta. Tähän voi lukea sisältyvän taustaoletuksena, että oikeiden johtajien luotsaamana Suomi-nimisen kansallisen yhteisön, ”Suomi-laivan”, demokraattisuuttakaan ei ole kyseenalainen. EU-vastustajat katsovat väärien johtajien vieraannuttavan kansakunnan kansan vallasta, joka muuten on tunnusomaista kansallisvaltiolle. Kansa nähdään edelleen kiinteänä oliomaisena yksikkönä, jota voi ”vaatia seurakseen”. Toisaalta johtajien katsotaan tosin etääntyneen kansalaisista eikä kansasta kokonaisuutena.

Myös silloin Suomen kansa erotetaan valtiotasosta, kun EU-jäsenyys merkitsisi sitä, että

> eduskunta...olisi...luovuttanut Suomen kansalle hallitusmuotomme 2. pykälän perusteella maassamme kuuluvan korkeimman vallan, valtiovallan, rajojemme ulkopuolelle” (LS 4/1994, 6).

EU-vastustajat puhuvat Suomen kansasta orgaanisena kokonaisuutena, jolle yhteisesti kuuluu valtiovalta. Se Suomi, joka on jakautumaton yksikkö, on Suomen kansa.

Ajatus Suomesta yhteisönä korostuu, kun puhutaan ”hallitusmuodosta*mme*”, ”maasta*mme*” ja ”rajoista*mme*”. Suomella tai suomalaisilla nähdään olevan yhteisenä omaisuutena maa lakeineen, mikä on suomalaisia yhdistävä tekijä. Suomalaisten yhteenkuuluvuus ja yhteisön luonnollisuus orgaanisen kokonaisuuden mielessä ilmenevät erityisesti myös siinä, että raja vedetään meidän ja muun maailman väliin. Muut ovat meille vieraita.

EU-vastustajat esittävät eduskunnan kansalle ulkopuolisena. He argumentoivat, että valtiovalta kuuluu yhdelle kollektiiville – nimittäin kansalle – ja korostavat, että sen luovuttaa pois toinen nimeltä mainittu ja erillinen toimija, eli eduskunta. Näin he tekevät eron suvereenin kansan ja valtiotason välille. Ero tehdään siinä tapauksessa, että valtio tai valtion muodostavat organisaatiot eivät edusta kansaa, vaan irrottautuvat siitä erillisiksi omavaltaisiksi toimijoiksi.

Suomalaiset EU-vastustajat perustelevat valtiovallan kuulumisen Suomen kansalle juridisesti: korkein valta kuuluu kansalle ”hallitusmuotomme perusteella”. Tämä heikentää Suomen kansan asemaa itsestään selvänä vallan subjektina, vaikkei muutakaan luonnollisen yhteisön ajatusta. Kun vallan kuuluminen kansalle perustuu lakiin, on kyse ihmisten luomasta suvereniteetista eikä luonnollisesta[15].

Valtiovallan juridisvoinnin taustalla lienee ainakin ajatus, että lainmukaisen oikeuden vieminen kansalta on erityisen tuomittavaa. Se edellyttää myös lain rikkomista. Kun hallitusmuodon perusteiden ei nähdä olevan helposti muutettavissa, voi kysyä, *kuinka* suvereeni kansakaan Etu-vastustajille lopulta on. ”Kansan” ei ole mahdollista toimia ”oman tahtonsa” mukaan vaan vain lain asettamissa rajoissa; Lakeja ei voi tehdä mieleisiksi, vaan niihin suhtaudutaan muuttamattomina tosiasioina. EU-vastustajat heikentävät Suomen itsenäisyyttä ja kansan suvereniteettia ilmeisen tarkoituksettomasti laittomuuden argumentilla.

Seuraavassa kansan vallan todetaankin olevan nimenomaan ”luonnollista”, jolloin sen ei katsota kaipaavaan muuta perustelua:

> Niin kuin luonnollista on, kansan tahdolla tulee...olla pysyvästi ratkaiseva merkitys valtiovallan käytössä....’Valtiovaltaa ei Suomessa voida harjoittaa kansasta riippumatta, vielä vähemmän vastoin kansan va-

> kiintunutta tahtoa.'...Valtiovallan eli korkeimman vallan tulee kuulua kansalle....vain kansa itse saa päättää omasta hallinnostaan ja muista yhteisistä asioistaan. (ELL 1994, 12)

Käsitys kansasta orgaanisena yksikkönä ja luonnollisena oliona ilmenee siinä, että EU-vastustajat katsovat kansalla olevan yksi ja vakiintunut tahto. Kansasta puhutaan myös ”itsenä”, jolla tulee olla ”oma hallinto”. Lisäksi puhutaan ”yhteisistä asioista”, jolloin yhteisyyden voisi helposti tulkita useiden erillisten olioiden tai toimijoiden välisyydeksi. Erilliset toimijat yhdistetään kuitenkin yksikölliseksi kansaksi puhumalla nimenomaan kansalle kuuluvista yhteisistä asioista. Tämä ilmaistaan omistusliitteellä: ”kansa...saa päättää...yhteisistä asioista*an*”.

Yhteiset asiat ovatkin yksiköllisen kansan yhteisiä, eivätkä monien välisiä. Kansan ei katsota päättävän ”yhteisistä asioista” kansalaisten puolesta, vaan kansan päätösvalta kohdistuu itsehallintona sisäisiin tai omiin asioihin. Kansaa ei ylipäätään jaeta osiin, vaan siitä puhutaan kiinteänä entiteettinä. EU-vastustajat pitävät kansaa kokonaisuutena valtiovallan luonnollisena perustana, mihin perustuu myös kansalta saatavan valtuutuksen ajatus.

Kansallisen valtuutuksen keskeisyys ja legitiimiys tulee esiin myös siinä, että sen puuttuminen nähdään EY:n ongelmana:

> Komission jäsenet ovat...EY:n nimittämiä virkamiehiä eivätkä omien maidensa valtuuttamia edustajia. He ovat vastuussa EY:lle eivätkä hallitukselle tai kansalaisille siinä maassa, josta ovat kotoisin. (Pietilä 1993, 21)

EY kuvataan kansallisesta tasosta irralliseksi virkamiesten hallitsemaksi yksiköksi, jossa yksittäinen ”maa” ei pääse valtuuttamaan itselleen edustajia. Maan sisällä tehdään jako kansalaisten ja hallituksen välille, mutta ne molemmat kuuluvat ”omaan maahan”. ”Oman maan” valtuuttamat edustajat voivat olla joko kansalaisten tai hallituksen valtuuttamia; pääasia on, että valtuuttajana on kansallisvaltio.

Tässä kansallisvaltio on jälleen kokonaisuus, johon kuuluvat myös johtajat ja hallitus valtiotason edustajina. Nyt entiteetti ei kuitenkaan ole orgaaninen kansa, vaan löyhempi osistaan muodostuva yhteisö, joka jakautuu johtajiin ja kansalaisiin. Silti ”maa” on olionkaltainen subjektiutensa takia, voidessaan toimia esimerkiksi valtuuttamalla.

Myös Britanniassa kansaa pidetään legitiiminä valtuuttajana. Tämä sopii brittiläiseen ajatukseen siitä, että juuri kansa on luonnollinen yhteisö, ei niinkään Britannia valtiona:

> Brittien jäsenyys Yhteisössä siirtäisi ylimmän lainsäädäntö- ja finanssivallan pysyvästi Yhteisön viranomaisille, jotka eivät ole brittiläisen kansan suoraan valitsemia, [jolloin jäsenyys] eristäisi myös pysyvästi nuo viranomaiset brittiläisten äänestäjien suorasta valvonnasta, jotka [äänestäjät] eivät voisi erottaa heitä....(Benn 1980, 97)[16]

Bennkin korostaa kuitenkin vaaleja ja valitsemismenettelyä, jolloin ajatus yhteisöstä luonnollisena yksimielisenä kokonaisuutena ei ole niin voimakas kuin Suomessa. Kansan (”the people”) rooli korostuu seuraavassa:

> Vuoden 1975 kansanäänestys uhkasi suoraan sitä periaatetta, tulipa uhka sitten itseltään demokraattisesti valitulta alahuoneelta, että sillä [alahuoneella] olisi oikeus luovuttaa pois ikuisiksi ajoiksi maan itsenäisyys ja kansan vapaudet, joita se [alahuone] hoiti vain sen äänestäjäkunnan nimissä, joka oli sen [alahuoneen] valinnut. Vain brittiläisellä kansalla oli moraalinen oikeus päättää, halusivatko he säilyttää täyden demokraattisen itsehallinto-oikeutensa vai hyväksyivätkö sen pysyvän alistamisen Yhteismarkkinakomissiolle, palkaksi niistä eduista joita voitiin ajatella tästä seuraavan. (Benn 1980, 99)[17]

Tässä puhutaan myös teknisesti äänestäjäkunnasta (”the electorate”) kansan (”the people”) synonyyminä. ”Äänestäjäkuntaan” sisältyy ajatus, että kansa ei ole olemassa luonnollisesti tai ikuisesti, vaan kokonaisuus on muodostettu vaaleja varten tai se on syntynyt vaalien ja yleisen äänioikeuden käyttöönoton takia.

Kansan lisäksi valtuutus tai oikeus toiminnalle tarvitaan myös parlamentilta:

> ...[se] suostuttelee brittiläisen kansan jättämään yhteismarkkinat kerta kaikkiaan, kuten meillä on selkeä perustuslaillinen oikeus tehdä, jos parlamentti ja brittiläinen kansa niin päättävät. (Benn 1980, 107)[18]

Kansa ja parlamentti yhdessä nähdään legitiimeinä valtuuttajina, jolloin parlamentti ja kansa liitetään kiinteästi yhteen. Brittiläiset EU-vastusta-

jat näkevät parlamentin kansan tahtoa edustavana instituutiona, koska parlamentaarikot ovat kansan valitsemia. Parlamenttia ei siis missään tapauksessa nähdä kansalle ulko- tai yläpuolisena pahana.

Myös ajatus parlamentin hyväksynnästä ("parliamentary approval") korostaa sitä, että sekä kansa että parlamentti ovat legitiimejä valtuuttajia. Tässä hengessä tuomitaan se, että ministeri allekirjoittaisi Rooman sopimuksen ilman kansan hyväksyntää. Äänestäjien vaikutusvallan nähdään katoavan parlamentin vaikutusmahdollisuuksien mukana:

> Allekirjoittamalla [Rooman] sopimuksen kuninkaallista etuoikeutta käyttämällä ja hakematta hyväksyntää brittiläiseltä kansalta pääministeri alisti britit Euroopan komission ja Rooman sopimuksen alaisuuteen. Tämän jälkeen hän ajoi läpi tarvittavat lait parlamentissa, muun muassa mahdollisuuden siihen, että Yhteisön laki voidaan aina saattaa voimaan Iso-Britanniassa ilman parlamentin minkäänlaista hyväksyntää. Täten hänen pyrkimyksenään oli sulkea äänestäjiltä tästä eteenpäin mahdollisuus käyttää minkäänlaista vaikutusvaltaa tällaisiin lakeihin vaaliuurnia käyttämällä. (Benn 1980, 95)[19]

Oman kansan lähtökohdat ja oman kansan etu

> Suurvalta-EU:n ulkopuolella pysyminen pitää...kansakunnan omassa päätösvallassa kaikki tulevaisuuden vaihtoehdot. Toisin olisi EU:n jäsenenä. Silloin olisi itsenäisestä päätösvallasta ja toimintavapaudesta luopuen sitouduttava tulevaisuudenkin osalta yhteen ja kaiken lisäksi muitten määräämään vaihtoehtoon. (ELL 1994, 8)

Se, että Suomi nähdään luonnollisena kokonaisuutena, korostuu puhuttaessa "omasta päätösvallasta" ja "muista". Samalla tulee voimakkaasti esiin se, että EU-kysymystä tarkastellaan Suomen kannalta. EU-jäsenyyttä tai EU:ta ei arvioida sen mukaan, mitä kaikkea se voisi merkitä. Pikemmin sitä tarkastellaan rajatummin siitä näkökulmasta, mitä se merkitsee Suomelle. EU-jäsenyyden vaikutuksia suomalaisille arvioidaan Suomi-nimisen yhteisön kautta välittyneinä, eikä esimerkiksi yksittäisten ihmisten näkökulmasta.

Keskeisellä sijalla on Suomen etu eli se, minkä EU-vastustajat katsovat hyödyttävän Suomi-entiteettiä eniten. Suomen etu tulkitaan itsenäi-

sen päättämisen oikeudeksi ja toimintavapaudeksi, eli Suomen subjektiudeksi. Siihen liittyy suvereenin vallan kuuluminen Suomelle.

Ongelmallista tosin on, onko itsenäinen toimija kansakunta vai valtio. Tässä lainauksessa puhutaan kansakunnasta, jonka EU-vastustajat näkevät tyypillisesti valtiollisen suvereeniuden perustana. Se Suomi, jonka edusta ja itsenäisyydestä ollaan huolestuneita, on kuitenkin pikemmin kansakunnan ja valtion yhteensulautuma. Tällöin valtio edustaa kollektiivista yksikköä eli kansaa. Ajatus ilmenee siinä, että Suomen nykyinen johto tuomitaan, mutta kansakunnan ja valtion itsenäisyyttä pidetään itseisarvoina. Kansakunta–valtio-yhteisö on EU-vastustajille luonnollinen ja kyseenalaistamaton kokonaisuus, todellinen kansallisvaltio, jonka tulee olla suvereeni toimija.

Se, että Suomen EU-jäsenyyskysymystä tarkastellaan Suomen lähtökohdista ja Suomen edun kannalta, ilmenee esimerkiksi sanastollisissa ratkaisuissa. EU-jäsenyyttä kuvataan tässäkin lainauksessa ”luopumisena”, jolloin Suomi nähdään itseisarvoisena lähtökohtana. EU-vastustajat suhteuttavat Suomen oloihin jäsenyyden aiheuttaman muutoksen. Muutosta myös kuvataan heikkenemisenä, kun käytetään ”luopumisen”, ”menettämisen” tai ”mahdottomaksi tekemisen” kaltaisia ilmaisuja, jolloin suomalaisista oloista poikkeavat järjestelyt ovat pahoja.

Myös brittiläiset EU-vastustajat ilmoittavat kansallisen edun ensisijaiseksi ja ainoaksikin päämääräksi. Brittien kansallisen edun katsotaan olevan yhteinen tavoite kaikille ”meille”:

> Meidän politiikkamme ytimenä on yksi päämäärä: viileä harkinta siitä, mikä on brittien kansallinen etu. [Mutta] jollemme pysy yhtenäisenä, jollemme pysy yhdessä puolueena ja kansana, tämä maa ei tule koskaan olemaan hallitsevassa asemassa. (Major 1992, 6)

> Britannia ensimmäisenä, toisena ja kolmantena. (Tebbit 1992, 7)[20]

EU Suomen ja Britannian asymmetrisenä vastakäsitteenä

Suomen luonnollisuutta yhteisönä korostaa sekin, että myös EU määritellään Suomen ehdoilla. Se määritellään niiden Suomen ominaisuuksien kautta, jotka se tekee mahdottomiksi. Suomen negaationa EU on Suomen asymmetrinen vastakäsite.[21] EU:ta ei määritellä omilla ehdoil-

laan sen kautta, mitä kaikkea EU voisi olla. EU-vastustajille Suomi on mittapuu, ja EU Suomelle vastakkainen paha. Esimerkiksi seuraavasta lainauksesta voi lukea Suomen ja EU:n välisen asymmetristen vastakäsitteiden asetelman:

> Maan itsenäisyys tarkoittaa itsemääräysoikeutta, sitä että maa päättää itse omista asioistaan ja kantaa siitä seuraukset, hyvät ja huonot seuraukset. Kun maa on menettänyt itsenäisyytensä, joku muu tekee päätökset sen puolesta tai asettaa päätöksille tiukat rajat. Maalle itselleen jää tehtäväksi vain kantaa siitä seuraukset, hyvät ja huonot. Samalla tavalla ihminen voi olla itsenäinen ja päättää itse asioistaan tai olla holhouksen alainen kuin lapsi. Jo Eta-sopimus kahlitsee Suomen itsenäisyyttä – täysin turhaan – tosin ei samassa määrin kuin EU-jäsenyys. (LS 2/1994, 5)

EU-vastustajat kuvaavat EU:ta asymmetrisen vastakäsitteen eli Suomen kautta vihjaillen. Edes EU:n nimeä ei mainita ennen kuin vasta lopussa. EU-jäsenyydestä puhutaan ”itsenäisyyden menettämisenä”. Jäsenyyttä kuvaa se, että ”joku muu tekee päätökset” Suomen puolesta. EU mitätöi Suomen positiivisen itsenäisyyden.

EU:n negaatioluonne korostuu, kun EU-jäsenyydestä puhutaan Suomen itsenäisyyttä ”kahlitsevana”. Tällöin itsenäisyys on hyvän mittana, ja kaikki siitä poikkeava ja erityisesti sen kumoava on pahaa. Jo negatiivissävyisen kahlitsemis-verbin käyttäminen korostaa EU:n kielteisyyttä.

Suomi ja EU pidetään totaalisen erillisinä entiteetteinä. Suomeen nähden EU on ”joku muu” eli kyse on asymmetristen vastakäsitteiden välisestä ekskluusiosta: EU suljetaan täysin Suomelle ulkopuoliseksi. Näin myös sen valta saadaan näyttämään ulkoiselta ja alistavalta ylivallalta. Kun EU on ”joku muu” se on tarkasti määritellyn ja tutun Suomen epämääräinen vastakäsite. Oleellista on, että EU on Suomelle ulkoinen. Sillä ei enää ole väliä, mitä se tarkemmin on.

EU-vastustajien kansallisvaltioiden jäsentämään ajatteluun liittyy se, että EU:ta ei nähdä tai haluta esittää sellaisena yhteenliittymänä, jonka päätöksiä ja toimintaa jäsenvaltiot ovat mukana tekemässä. Sen sijaan EU nähdään kansallisvaltiotason ylä- ja ulkopuolisena määrääjänä. Tässä ajatusmaailmassa EU on paha. EU:lla ei katsota olevan luonnollista perustaa, joka oikeuttaisi sen olemassaolon ja toiminnan, kun kansallisvaltio on hyvän mittarina. – Suomen kohdalla nyt on kyse vahvasta

organismiajattelusta, kun Suomea verrataan ihmiseen: ”Samalla tavalla ihminen voi olla itsenäinen...” (LS 2/1994, 5).

Myös brittiläiset EU-vastustajat käyttävät EU:sta negatiivista sanastoa liittämättä EU:hun lainkaan positiivisia ominaisuuksia. EU:n nähdään merkitsevän takapakkia brittiläiseen kansallisvaltioon verrattuna:

> Yhteisön jäsenyyden jatkuminen merkitsisi loppua Britannialle täysin itseään hallitsevana kansakuntana ja päätepistettä sille, että demokraattisesti valittu parlamentti olisi Yhdistyneen Kuningaskunnan ylin lakiasäätävä elin....Brittien jäsenyys Yhteisössä siirtäisi ylimmän lainsäädäntö- ja finanssivallan pysyvästi Yhteisön viranomaisille, jotka eivät ole brittiläisen kansan suoraan valitsemia, [jolloin jäsenyys] eristäisi myös pysyvästi nuo viranomaiset brittiläisten äänestäjien suorasta valvonnasta, jotka [äänestäjät] eivät voisi erottaa heitä....(Benn 1980, 95, 97)[22]

Sellaisten ilmaisujen käyttäminen kuten ”merkitä loppua” (”mean the end”), ”eristää pysyvästi” (”permanently insulates”) tai ”ei voi” (”cannot”) kuvaa Britannian ja EU:n välistä asymmetristä vastakkaisuutta. Samoin kuin Suomikin myös Britannia on hyvän mittana.

EU:n jäsenenä

> Suomi ei saisi enää päättää itsenäisesti viisumi- sen enempää kuin pakolais- ja siirtolaispolitiikastaankaan, vaan olisi velvollinen näissäkin asioissa noudattamaan EU:n päätöksiä... (LS 4/1994, 6).

EU-vastustajat kuvaavat EU:n Suomen kautta niin, että EU:lta riistetään kaikki positiiviset määreet. ”Vaan” sana korostaa Suomen ja EU:n välistä yhteensopimattomuutta ja vastakkaisuutta. Kuitenkaan Suomeakaan ei kuvata positiivisin väitelausein, vaan sen kautta, mitä EU vie tai tuhoaa. Näin asymmetriasuhde toimii myös toisin päin: Suomi on EU:n asymmetrinen vastakäsite. Voi kysyä, voimistaako asymmetriasuhteen kaksipuolisuus vastakäsitteiden välistä asymmetriaa, vai muuttaako se sen symmetriaksi.

Myös ”Suomen” ja ”EU:n” asemasta käytettyjen sanojen täsmällisyysaste on osoituksena asymmetristen vastakäsitteiden asetelmasta. Tämä näkyy muun muassa erilaisesta pronominien käytöstä Suomen ja EU:n kohdalla:

> Eivät 'ne' meitä jyrää. Me suomalaiset kykenemme hallitsemaan tätä maata. Itse me vastaamme mitä meille tapahtuu. Mutta meillä ei ole varaa heittäytyä ulkopuolisten hyvän tahdon tai sattuman varaan. (Korhonen, K. 1994a, 183)

Vastakkainasettelu tapahtuu puolueellisesti ja ilman objektiivista tai yhteismitallista kriteeriä. Toinen osapuoli määritellään tarkasti ja yhteenkuuluvuutta korostaen ”meiksi” ja toinen ylimalkaan ”niiksi”. EU:sta puhutaan Suomelle ”ulkopuolisena” ”tahtona” tai ”sattumana”. Tällöinkään EU:ta ei nimetä tarkasti eikä siitä käytetä erisnimeä. EU määritellään negatiivisesti ja poissulkevasti Suomen ehdoilla.

> EU-jäsenyyden myötä meidän verotulomme vuotavat keskusvallan käyttöön, ja valtio eli Suomi köyhtyy ja rapistuu, kun EU on markkinavoimien vapaan sokean leikin temmellyskenttä. (EU vai Ei 1994, 23)

Siinä, että puhutaan ”valtiosta eli Suomesta”, voi nähdä asymmetrisille vastakäsitteille ominaista yleiskäsitteen omimista itselle esimerkiksi kommunistien ”Die Partein” tapaan. Universaalille käsitteelle ei esitetä yleispätevää, koko käsitteen käyttöalan kattavaa tai objektiivista merkitystä. Sitä käytetään tarkoitushakuisen yksipuolisesti omaksi eduksi. Oma yksipuolinen merkitys pyritään yleistämään käsitteen ainoaksi sisällöksi.[23]

Kun Suomi määritellään täsmällisesti ”valtioksi”, niin EU ”vapaan sokean leikin temmellyskenttänä” on jotakin epämääräisempää. EU on valtiolle ulkopuolista ja valtiota ”köyhdyttävää” ja ”rapistavaa”. EU-vastustajat suhtautuvat EU:hun ”valtion eli Suomen” ehdoilla, ja EU-jäsenyyden vaikutuksia kuvataan degeneraatiota osoittavilla termeillä.

Kansainvälisyys kansain välisyytenä

EU-vastustajien ajatuksiin luonnollisen yhteisön subjektiudesta ja suvereenisuudesta liittyy käsitys kansainvälisestä politiikasta toisistaan erillisten kansallisvaltioiden välisenä toimintana. EU-vastustajat pitävät Suomen itsenäisyyttä ja Suomen yli käyvän vallan puuttumista välttämättöminä, koska oman valtion katsotaan parhaiten huolehtivan ja päättävän itseisarvoisen kansakunnan asioista. Suomen suvereenius on paras tae asioiden hallitsemiselle ja Suomen menestykselle. Valta päättää

omista asioista pitää vaihtoehdot avoimena itsenäiselle toimijalle; Suomen ei pidä jättäytyä ulkopuolisen ylivallan alaiseksi liittymällä EU:n kaltaiseen ylikansalliseen yhteisöön.

Pystyäkseen huolehtimaan omista asioistaan ja ollakseen muista riippumattoman suvereeni kansallisen valtion on myös oltava itsenäinen subjekti. Itsenäisiä kansallisvaltioita pidetään kyseenalaistamattomina toimijoina tai historian luonnollisina päämäärinä tai päätepisteinä[24], ja niiden itsenäisyys on kansainvälisen toiminnan perusta

Kansainvälinen toiminta nähdään annettujen kansallisten yksikköjen tai kokonaisuuksien välisenä – eli kirjaimellisesti *kansain* välisenä – eikä esimerkiksi ihmisten välisenä tai muuten kansallisen tason alittavana, ylittävänä tai sivuuttavana vuorovaikutuksena. Kansallisvaltiot nähdään luonnollisina toimijoina kahdessa mielessä: yhtäältä maantieteellisin ja toisaalta kansallisin perustein katsotaan globaalin tilan jakautuvan määrättyjen subjektien ja näiden alueiden mukaisiin itsellisiin kokonaisuuksiin.[25]

EU-vastustajat pitävät ihanteena sitä, että kukin agentti hallitsee omaa maataan eikä kukaan puutu toisten asioihin. Jokainen valtio on suvereeni suhteessa omaan maahansa[26], jolloin kaikki valtiot ovat tasavertaisesti suvereeneja.

Käsitys kansainvälisestä toiminnasta rajoihin ja toimijoiden irrallisuuteen perustuvana erillisten yksiköiden kohtaamisena siirretään myös EU:hun. EU:kin mielletään kansallisvaltioiden tapaan suvereeniksi toimijaksi. EU:n viaksi luetaan se, että sen suvereniteetille ei nähdä luonnollista kansallista perustaa. Sen sijaan EU-vastustajat katsovat EU:n tuhoavan kansallisvaltioiden itsenäisyyden ja toimijuuden.

EU:ta pidetään ylivaltaisena vallan keskittäjänä, joka vie kansallisvaltioiden suvereeniuden. Tämä käy ilmi esimerkiksi ”Bryssel”-metaforasta. ”Brysselinä” EU:n suvereenius on tiukkaa keskusjohtoisuutta, joka ei salli alemman tason vaikuttajien eli esimerkiksi kansallisvaltioiden omintakeista toimintaa. Valta siirtyy yksiselitteisesti kansallisvaltioilta kauas Brysseliin:

> ...Kamppailu ministerinsalkuista kovenee myös Suomessa jos valta siirtyy eduskunnasta Brysseliin...” (Vasemmistolaisia Puheenvuoroja...1994, 7, Söderlund, Nina). ”Brysselin etäinen komentojärjestelmä sopii oloihimme erityisen huonosti.” (Korhonen 1994b)

Puhuttaessa EU:sta ”Brysselinä” sen ei nähdä koostuvan monista kansallisvaltioista, vaan se on itsenäinen valtakeskus. EU:ta ei pidetä kansalliset rajat ylittävänä vuorovaikutuksena. Euroopan yhdentyessä monien kansallisten toimijoiden kansainvälisen mallin katsotaan vaihtuvan keskusjohtoiseen määräysvaltaan. EU:n suvereeniutta ei pidetä oikeutettuna, koska se ei ole luonnollisen yhteisön tai kansallisvaltion itsenäisyyttä. Kansallisvaltion näkökulmasta EU:ta pidetään ylivaltana.

Kansa yksikkönä on EU vastustajille niin keskeinen poliittisen toiminnan subjekti, että sekä maan (Suomen) sisäinen demokratia että valtioiden välinen toiminta määritellään kansan kautta. EU:n vikana taas pidetään sitä, että EU:n ei nähdä sopivan sen paremmin maan sisäiseen kansan valtaan kuin kansain väliseen toimintaankaan. EU-vastustajat eivät irrota valtaa toimijoista, vaan he käyttävät tilaan liittyviä metaforia ja metonymioita (Suomi, EU) ikään kuin luontaisina yksikköinä. Näin vallasta päästään puhumaan toimijahahmojen kautta: Suomi ja EU nähdään olionkaltaisina toimijoina eikä tiloina joissa toimitaan.

Kansainvälistä toimintaa ei mielletä kansalliset rajat ylittäväksi tai niitä marginalisoivaksi, vaan se nähdään joko irrallisten suvereenien yksiköiden kohtaamisena – kuten suvereenien valtioiden tapauksessa – tai joidenkin ylivaltaan perustuvana muiden alistamisena. Luonnollisia subjekteja alistavaa ylivaltavaihtoehtoa edustaa EU kahdessakin mielessä: yhtäältä EU:n oma suvereenius on ylivaltaa suhteessa kansallisvaltioihin ja toisaalta suurten maiden vaikutusvallan katsotaan kasvavan ylivallaksi suhteessa pieniin jäsenmaihin. Lähtökohtaisina perustoimijoina nähdään kansallisvaltiot, joiden suvereniteetin näkökulmasta EU tuomitaan.

Assosiatiivinen retoriikka

Seuraavaksi piirrämme lyhyesti kokonaiskuvaa siitä, kuinka luonnollista yhteisöä käytetään argumentoinnin välineenä. EU-vastustajien retoriikka on konservatiivista ja assosiatiivista: se ei tähtää muutokseen, vaan vakiintuneita omia oloja suojellaan uutta ja vierasta vastaan. Argumentit liitetään tuttuun ja totuttuun käyttämällä Suomea hyvän mittana.[27]

Vaikka EU-vastustajien lähtöasetelmana on suomalaisen johtajiston omaksuman integraatiolinjan haastaminen, heidän argumentointinsa ei pyri provosoimaan – vaikka se ei myöskään ole yksimielisyyteen

taivuttelua. Pikemmin yksimielisyys otetaan lähtökohdaksi. Suomen edun katsotaan yhdistävän kaikkia suomalaisia. Kunhan Suomen todellinen intressi tulee ymmärretyksi, se on ylivertainen argumentti EU:ta vastaan. Myös brittiläiset EU-vastustajat argumentoivat Britannian edun nimissä ja pyrkivät suojelemaan olemassa olevaa kansallisvaltiota.

Kertomus kahdesta poliittisesta kulttuurista

Suomalaisten ja brittiläisten EU-vastustajien tavat rakentaa kansasta tai kansakunnasta luonnollista yhteisöä muistuttavat monissa suhteissa toisiaan. Huomionarvoisinta lienee, että molemmissa maissa huoli suvereniteetista on näennäisen kyseenalaistamaton perusta argumentaatiolle. Maiden erilaiset poliittiset kulttuurit luovat kuitenkin perustan myös merkittäville eroille. Niinpä seuraavassa pohditaan suomalaisten ja brittiläisten argumentaatiostrategioiden suhdetta maiden poliittisiin kulttuureihin.

Ensimmäinen tarina: luonnollinen yhteisö brittiläisessä poliittisessa kulttuurissa

Niin vasemmistolaiset kuin oikeistolaisetkin eurovastustajat näkevät itsensä ennalta olemassa olevan tai luonnollisen kansallisen yhteisön puolustajina. Yhteistä on vakaumus siitä, että ”meidän” suvereniteetti on säilytettävä. Nämä parlamentaarikot katsovat edustavansa kansan todellista tahtoa ja ”meidän” suvereenisuutta.

Erot vasemmiston ja oikeiston välillä näkyvät lähinnä erilaisina valitsijakuntaan viittaavina mielinimityksinä: puhutaan joko brittikansasta etnisenä yksikkönä tai kansasta demokraattisena ja populistisena rakennelmana. Näitä molempia käsityksiä käytetään kuitenkin myös keskenään vaihdettavasti. Niiden taustalla on luonnollisen yhteisön, Britannian, ja ei-luonnollisen rakennelman eli EU:n tai ”kasvottomien byrokraattien Brysselin” välinen vastakkainasettelu.

Britanniassa yleistä etua edustavat instituutiot ovat mahdottomia. Siellä ei ole perustuslaillista mekanismia, jolla voisi luoda tällaisia instituutioita. Nuo instituutiot olisivat parlamentin, hallitsevan puolueen ja ministerien luomuksia eikä niillä siis voisi olla itsenäistä valtaa.

Tämän perusteella lieneekin ymmärrettävää, että brittiläisten EU-vastustajien näkemys suvereniteetista kiinnittyy niin voimakkaasti käsitykseen kansasta luonnollisena yhteisönä. Todellista kansalaisten (”citizens”) yhteisöä ei ole. Poliitikot käyttävät kansalaisia retorisena välineenä: kansalaisiin vetoamalla he oikeuttavat suvereenin vallan käytön. Lopulta brittikansan puolustajat eivät tosin edes toimi kansalaisten puolesta, vaan esi-poliittisen yhteistunteeseen perustuvan yhteisön nimissä. Tuo yhteisö määritellään luonnollisten rajojen kautta vapaiden brittien saariyhteisöksi vastakohtana mannermaalaisille ja muille muukalaisille.

Brittiläiselle poliittiselle kulttuurille ei ole luonteenomaista nähdä kansaa luonnollisena yhteisönä johtuen syvistä luokkajaoista ja sosiaalisista ristiriitaisuuksista. Poliittisesti käsitys kansasta demokraattisena toimeksiantajana on sepite samaan tapaan kuin brittikansan etninen yhtenäisyys. Onkin vain näennäinen paradoksi, että lukuisilla viittauksilla suvereniteettiin pyritään kätkemään luonnollisen yhteisön puuttuminen pikemmin kuin että tavoitteena olisi kertoa tosiasiallisesti olemassa olevasta yhteisöstä.

Toinen tarina: luonnollinen yhteisö ja eron identiteetti suomalaisessa poliittisessa kulttuurissa

Suomalaiset EU-vastustajat näkevät Suomen luonnollisena yhteisönä siten, että Suomen yläpuolella ei pidä olla EU:n kaltaista korkeamman tason toimijaa, joka ylittää kansallisvaltion. Itsenäinen Suomi nähdään omana keskuksenaan, jonka ei pidä integroitua EU-keskukseen. EU:ssa Suomesta katsotaan tulevan reuna-alueena periferiaa, sillä Suomi joutuisi pois päätöksenteon keskiöstä. Suomen pitäminen erillisenä ja itsenäisenä yksikkönä on EU-vastustajien keino periferisoida itsensä.

Suomi periferisoidaan kolmella tasolla: maantieteellis-spatiaalisesti sekä suhteessa Suomen kokoon ja valtaan. Nämä strategiat kuuluvat tiiviisti yhteen: Suomen maantieteellisen etäisen sijainnin ja pienuuden takia Suomen vaikutusvalta nähdään vähäisenä eikä suvereniteetista voi edes puhua.

Sen sijaan, että Suomella olisi maailmanvaltana tai keskuksena olemisen perinteitä, Suomi on ollut pitkiä kausia Ruotsin ja Venäjän vallan alla. Suomalainen identiteetti tai suomalainen valtio eivät ole olleet it-

sestään selviä. Ne ovat ajallisesti nuoria, ja ihmiset ovat ne luoneet suhteessa muihin vanhempiin kansakuntiin kuvaamalla Suomen tavalla tai toisella erilaiseksi. Esimerkiksi autonomian vuosina Suomen suuriruhtinaskunnan omaa hallintoa ja erikoisasemaa Venäjän valtakunnassa korostettiin: Suomi ei ollut mikä tahansa maakunta[28]. Myös kylmän sodan aikana Suomesta luotiin kuvaa sekä sosialismista että kapitalismista poikkeavana erikoistapauksena.

Vastaava tendenssi erottuu myös suomalaisesta EU-vastustuksesta. Nyt keskuksena on EU. Ollakseen oma erillinen toimija, eikä alistettua periferiaa Suomen täytyy pitää välimatkaa keskukseen, ja säilyttää suvereenisuutensa korostamalla erityisyyttään. Itsenäisyyden keskeisyyttä EU-vastustajille voi pitää jatkona kansallista omintakeisuutta korostavalle traditiolle.

Tätä taustaa vasten on tosin myös hämmästyttävää, että Suomi kuvataan luonnolliseksi yhteisöksi painottamalla historiallista jatkuvuutta ja juuria. Vaikka suomalaista eron identiteettiä on luotu tietoisesti, se kuitenkin esitetään luonnollisena. Kenties juuri tämän korostuneen ihmisten tekemän luonteen takia on niin tärkeää puhua Suomesta ikään kuin se olisi jotakin itsestään selvää: näin saadaan vakuutettua ”Suomen” asemaa kansainvälisenä toimijana itselle ja muille. Paradoksi on siinä, että ei-luonnollisen luonteensa takia Suomi kuvataan luonnollisena yhteisönä.

Viitteet

[1] Suomalaisilla EU-vastustajilla tarkoitetaan tässä artikkelissa vain sellaisia kansalaisjärjestöjä, jotka vastustivat EU-jäsenyyttä Suomen itsenäisyyden kannalta Suomen EU-kansanäänestystä edeltäneessä keskustelussa. Koska tämä ”ryhmä” käsittää suurimman osan EU-vastustajista, on legitiimiä nimittää heitä yksinkertaisuuden vuoksi näin. Tarkasti ottaen keskitymme siis EU-vastustajien itsenäisyys-fraktioon ja rajaamme esimerkiksi globaalimmalta kannalta EU:ta vastustaneet tarkastelun ulkopuolelle. Tarkasteltavien EU-vastustajien tekstejä voi lukea kokonaisuutena, ja niille voi hakea yhtenäistävää tulkintaa kiinnittämättä huomiota yksittäisiin kirjoittajiin.– Brittiläisillä EU-vastustajilla taas viitataan tässä artikkelissa käsiteltyihin brittiläisiin poliitikoihin.

[2] Anderson 1983, erit. 36-40.

[3] Suomalaisiin EU-vastustajiin kuuluu muun muassa Vapaan Suomen Liiton kannattajia, (entisiä) kommunisteja sekä Kristillisen liiton jäseniä. Vasemmisto- tai oikeistosiiven EU-vastustajia ei ole hyödyllistä erottaa toisistaan. Heidän argumentointistrategiansa ovat jopa hämmästyttävän samankaltaisia. Lisäksi vielä perinteiset poliittiset puolueet pysyttelivät sivussa Suomen EU-kansanäänestyksessä.

[4] Suhtautumisesta valtioon ykseytenä sekä sisäisistä eroista vrt. Pulkkinen 1989, 141, 143.

[5] Itsenäisyyden alueellisuudesta ja rajanvedosta muihin luonnollisen yhteisön tunnusmerkkeinä vrt. Joenniemi 1993b, 72.

[6] It was from our island fortress that the liberation of Europe itself was mounted. (Thatcher 1991, 46) I will never, come hell or high water, let our distinctive British identity be lost in a federal Europe. (Major, 1992, 6)

[7] Europe is against the instincts of the British people (BBC Radio 1, 1992).

[8] Anyone who doesn't consider a referendum necessary must explain how the voice of the people can be heard. Therefore, I conclude that we should let the people speak. If not, we shall deprive them of their say on rights we are taking away not only from them but from future generations and which – once gone – cannot be restored. (Thatcher 1992, 46)

[9] Tekojen ja toiminnan subjektista vrt. Pulkkinen 1989, 135.

[10] Inhimillisistä subjekteista omatahtoisina toimijoina ks. esim. Connolly 1993, 213-214.

[11] The referendum was an expression of the popular will at the time and had to be accepted in the way that you accept a general election result....The British people, expressing themselves through the ballot box, did not wish to leave in the summer of 1975....(Benn 1980, 167-168)

[12] Parliamentary democracy...protected us in Britain from the worst abuse of power by government, safeguarded us against the excess of bureaucracy, defended our basic civil liberties, offered us the prospect of peaceful change, reduced the risk of civil strife, and bound us together by creating a national framework of consent for all the laws under which we were governed. (Benn 1980, 107)

[13] Continued membership of the Community would, therefore, mean the end of Britain as a completely self-governing nation and of our democratically elected parliament as the supreme law-making body of the United Kingdom. (Benn 1980, 95)

[14] There is a growing feeling from cabinet, even among some of those who believe a referendum would be damaging to parliamentary sovereignty, that he's got to go for it to show strong leadership, said one government member. (Financial Times 20.1.1996)

[15] Perustuslaillisesta vallasta luonnollisen ja itsestään selvän vastakohtana vrt. Joenniemi 1993b, 66.

[16] British membership of the Community, by permanently transferring sovereign legislation and financial powers to Community authorities, who are not directly elected by the British people, also permanently insulates those authorities from direct control by the British electors who cannot dismiss them....(Benn 1980, 97)

[17] The 1975 referendum was a direct challenge to the claim, even from a democratically elected House of Commons, of the right to give away, for ever, the independence of our country and the liberties of the people, both of which it held merely in trust for the electorate which elected it. Only the British people had the moral authority to decide whether to retain their full power of democratic self-government or approve its permanent surrender to the Common Market Commission, in return for such benefits as it might be thought would follow. (Benn 1980, 99)

[18] ...persuade the British people to leave the Common Market altogether, as we have a clear constitutional right to do if Parliament and the British people so decide. (Benn 1980, 107)

[19] The British people were subjected to the European Commission and the Treaty of Rome by a Prime Minister who signed the Treaty using the royal prerogative without seeking the endorsement of the British people. He then forced the necessary legislation through Parliament, including a provision that Community law was for ever to be directly enforceable in the United Kingdom without any form of parliamentary approval, thus intending to exclude the electors thereafter from exercising any influence on such laws through the use of the ballot box. (Benn 1980, 95)

[20] At the heart of our policy lies one objective: a cold, clear-eyed calculation of the British national interest. [However] [U]nless we stay united, unless we stand together as a party and as a nation, this country will never prevail. (Major 1992, 6) Britain first, second and third. (Tebbit 1992, 7)

[21] Reinhart Koselleck käyttää esimerkkeinä asymmetrisistä vastakäsitteistä koko ihmiskunnan kattavien universaalisten ryhmien välisiä jakoja helleeneihin ja barbaareihin tai kristittyihin ja pakanoihin. Niissä erisnimet ja sukumääritykset asetetaan epäsuhtaisesti toisilleen vastakkaisiksi (Koselleck 1989, 219). EU-vastustuksessa vastaavalla epäreilulla kielenkäytöllä kuvataan EU:ta. Koselleckin mukaan asymmetriset vastakäsitteet ovat tyypillisesti ”epätasa-arvoisesti vastakkaisia”(”auf ungleiche Weise konträr”) (Koselleck 1989, 215). Epätasa-arvoisen tai epätasaisen vastakkaisuuden voi ymmärtää tarkoittavan mitä tahansa asymmetristen vastakäsitteiden ominaisuutta: vastakkainasettelun puolueellisuutta; vastustajan määrittelyä epäreilusti meryhmän ehdoilla sen negaationa; yhteisten kriteerien puuttumista vastak-

kainasettelulta sekä sitä, että vastakäsitteet eivät ole täysin toisiaan poissulkevia tai toistensa ainoita mahdollisia vastakohtia – vaikka ne esitetäänkin sellaisina. Näitä piirteitä nostamme esiin Suomi-EU ja Britannia-EU vastakäsitepareista.

[22] Continued membership of the Community would...mean the end of Britain as a completely self-governing nation and of our democratically elected parliament as the supreme law-making body of the United Kingdom....British membership of the Community, by permanently transferring sovereign legislation and financial powers to Community authorities, who are not directly elected by the British people, also permanently insulates those authorities from direct control by the British electors who cannot dismiss them....(Benn 1980, 95,97)

[23] Koselleck 1989, 212.

[24] Kansallisvaltioista ja suvereniteetista välttämättömänä (”inevitable”) ja peruuttamattomana (”irreversible”) kehitysvaiheena tai päämääränä sinänsä vrt. esim. Camilleri 1990, 14-15, 23. Joenniemi on havainnut Suomen kohdalla ajatuksen, jonka mukaan Suomen valtiota pidetään Suomen saavuttamana luonnollisena päämääränä (Joenniemi 1993b, 68).

[25] Pertti Joenniemen mukaan erityisesti kylmän sodan aikana suvereenius oli keskeinen poliittista tilaa jäsentävä periaate: kansainvälinen politiikka nähtiin tiukasti annettujen toimijoiden eli valtioiden välisenä. (Joenniemi 1993a, 18; 1993b, 67). Saman valtiokeskeisyyden ajatuksen suvereniteettiin pohjautuvasta kansainvälisestä politiikasta tuo esiin myös esimerkiksi Joseph A. Camilleri (Camilleri 1990, 21). Valtiokeskeisessä ajattelussa valtiot nähdään kansainvälisen toiminnan välttämättöminä välittäjinä ja vakiintuneina toimijoina (Walker & Mendlovitz 1990, 2, 4).

[26] Vrt. Camilleri 1990, 21.

[27] Vrt. Perelman 1983, 89-91.

[28] Vrt. Jussila 1987.

Aineisto

EU-vastaiset julkaisut

Suomalaiset

Epäluottamuslause hallituksen politiikalle 1994 (ELL). Raportti Suomen EU-jäsenyyden kohtalokkaista seurauksista. Toim. Hakalehto, Ilkka ja Karhu, Veli. Hankasalmi.
EU vai ei 1994. Toim. Seppänen, Esko. Forssa, 2. painos.
Korhonen, Keijo 1994a: Meidän on uudesta luotava maa. Helsinki.
Korhonen, Keijo 1994b / Suomen kansan itsenäisyysrintama ry.: Suomalainen identiteetti ja EU-jäsenyys. Kajaani.
Laupias samarialainen 2-4/1994. (LS)
Pietilä, Hilkka 1993: Silmät auki Eurooppaan. Nurmijärvi, 2. painos.
Vaihtoehto EU:lle. 3-4/1994.
Vasemmistolaisia puheenvuoroja Euroopan Unionista 1994.

Brittiläiset

BBC Radio 1, 1992.
Benn, Tony 1980: Arguments for Socialism. London, Penguin.
Financial Times 20.1.1996
Major, John 1992: Puhe Konservatiivien puoluekokouksessa. Julkaistu The Guardianissa 8.-10.10.1992, 6.
Thatcher, Margaret 1991: Puhe House of Commons'ssa 20.11. 1991. Julkaistu The Guardianissa 14.12.94, 46.
Tebbit 1992: Puhe Konservatiivien puoluekokouksessa. Julkaistu The Guardianissa 8.-10.10.1992, 7.

Pami Aalto

’ITÄ’ JA ’LÄNSI’

Virolaisten identiteettipolitiikka Euroopan murroksessa

Puhe Euroopan murroksesta on aiheen monimerkityksisyyden takia vähintäänkin ongelmallista. Ensinnäkin, sillä voidaan tarkoittaa tiettyjen periferioiden, vaikkapa Suomen ja Ruotsin liittymistä Euroopan unioniin. Toiseksi, sillä voidaan tarkoittaa Itä-Euroopan kommunistihallintojen kaatumista, Neuvostoliiton hajoamista ja Baltian maiden itsenäisyyden palautumista. Kolmanneksi ja laajimmassa merkityksessä, voidaan viitata koko Euroopan laajuiseen keskusteluun siitä, miten käsitteet ’itä’ ja ’länsi’ pitäisi nyt määritellä uudelleen.

Kysymys ’idän’ ja ’lännen’ uudelleenmäärittelystä on kaikkein polttavin nimenomaan Itä-Euroopassa. Itä-Euroopan yhteisöille Euroopan murros merkitsee usein ideaa ’paluusta Eurooppaan’ – ’idästä’ takaisin ’länteen’ – josta alettiin laajemmin keskustella vuosien 1989-1991 vallankumousten ja niiden synnyttämän optimismin myötä. Kaikkein konkreettisimmat ehdotukset ’idästä’ irtautumiseksi ovat olleet EU- ja NATO-jäsenyys. Itä-Euroopan alueelliset yhteistyöprojektit, kuten Visegrad-yhteistyö, Baltian maiden aloittamat turvallisuusyhteistyötoimet sekä koko alueella toteutetut juridiset, taloudelliset, poliittiset ja muut uudistukset ovatkin osittain myös keinoja EU- ja NATO-jäsenyysoptioiden mahdollistamiseksi (vrt. Saarikoski 1996, 95; Bideleux 1996a).

’Idän’ ja ’lännen’ uudelleenmäärittely on kuitenkin käytännössä osoittautunut ongelmalliseksi. Ruusuinen mielikuva yhteisen eurooppalai-

sen kodin rakentamisesta onkin jo pitkälle murentunut. Euroopan integraatio ei etene yhtä vääjäämättömästi kuin neofunktionalistinen integraatioteoria on esittänyt. Euroopan murros voidaankin mieltää sekä *integraationa* että *sirpaloitumisena*. EU:n oma integraatiopolitiikka on valikoivaa (vrt. Borko 1991, 242), kuten myös NATO:n harjoittama politiikka. Valikoivan integraation ohella Itä-Euroopan yhteisöt sirpaloituvat 'voittajiksi' ja 'häviäjiksi'. Voittajat hyväksytään mukaan integraatioon geopoliittisen asemansa ja menestyksellisen 'länsimaistamisen' perusteella, kun taas häviäjät uhkaavat jäädä suljetuksi ulkopuolelle riippumatta menestyksestään 'länsimaistamisessa'.

Integraation ja sirpaloitumisen vuorovaikutus lieneekin historiallisesti osuvampi kuvaus Euroopan murroksesta kuin mielikuva yhteisestä eurooppalaisesta kodista. Euroopan historiaa värittävät konfliktit ja jakolinjat (Bideleux 1996a, 1). Jopa ne kielelliset ilmaisut, joilla Euroopan yhteisyydestä ja 'eurooppalaisista' arvoista puhutaan, koskevat jo määritelmänmukaisesti keskustelua siitä, ketkä ovat 'todellisia' eurooppalaisia ja ketkä eivät. Kyseessä on yleinen läntisen kulttuurin taipumus vastakkainasetteluja tuottaviin ajatusmalleihin (Harle 1991, 106-107). Seurauksena on joidenkin Itä-Euroopan yhteisöjen 'idän' ja 'lännen' väliin sijoittuvan historiallisen aseman uusiutuminen ja tietoinen uusintaminen: Itä-Eurooppa voidaan tulkita myös 'Väli-Euroopaksi' (Saarikoski 1996).

Itä-Eurooppaa yhdistävät kokemukset 'idän' ja 'lännen' välisenä harmaana vyöhykkeenä. Sen historia sisältää jatkuvia uuden ajan käänteitä ja alistumista uusien 'idästä' tai 'lännestä' tulevien valloittajien hallintaan. Kuvaavin käsite on uuden aloittaminen, yhä uudelleen. Olemassaolosta tulee epävarmuuden värittämää (Vogt 1996a, 2). Harmaalla vyöhykkeellä eläminen on heijastunut myös identiteettien muodostukseen: erityisen tärkeitä teemoja ovat mielikuvat historiallisista kokemuksista, toisen maailmansodan seuraukset, kylmän sodan jännitteet, silloinen Neuvostoliiton hegemonia, ja tietoinen yritys rakentaa *homo sovieticusta*. Pål Kølston mukaan modernistisen, ylhäältä ohjatun *homo sovieticus* -projektin lähtökohta oli kaksijakoinen: toisaalta pyrittiin vahvistamaan poliittista identifioitumista Neuvostoliittoon mutta samalla sallittiin identifioituminen omaan etniseen yhteisöön (Kølsto 1996, 614).

Itä-Euroopan yhteisöille Euroopan murros muistuttaa pitkästä historiasta 'idän' ja 'lännen' välissä. Virolaisten, latvialaisten, liettualaisten ja muidenkin Euroopan 'keskuksesta' katsottuna 'periferiaan' sijoittuvien

kansojen, esimerkiksi suomalaisten, asema Euroopan murroksessa tulee parhaiten ymmärrettäväksi tarkastelemalla *identiteettejä*. Tämän artikkelin tarkoitus onkin avata näkökulma Euroopan murrokseen esittelemällä virolaisten identiteettipolitiikkaa.

Identiteetti, aika ja tila

Identiteetit muotoutuvat ajassa ja tilassa. Virolaisten historiallinen asema on 'idän' ja 'lännen' kohtauspaikka, jota ovat 1200-luvun saksalaisten valloittajien ajoista lähtien hallinneet pääasiassa muut kansat – niin ruotsalaiset, tanskalaiset kuin puolalaisetkin. Vuonna 1710 Venäjä inkorporoi Viron osaksi Tsaarin imperiumia. Virolaisia hallittiin maahan jääneen saksalaisen maa-aatelin välityksellä aina Viron vuoden 1918 itsenäisyysjulistukseen saakka. Kahden vuoden itsenäisyyssodan jälkeen seurannut Viron I tasavallan aika jäi kuitenkin lyhyeksi ennen vuoden 1940 neuvostomiehitystä (Taagepera 1993).

Identiteetit muotoutuvat myös suhteessa 'toiseen'. Yksittäisen virolaisen identiteetti pohjautuu hänen suhteeseensa 'toiseen', jonka hän havaitsee yksinkertaisesti erilaiseksi ja erilliseksi omasta itsestään. Tämän erottelun tarkoitus on järjestää sosiaalista maailmaa helpommin jäsenneltäväksi ja kertoa, kuka kuuluu 'minun' ryhmääni – kuka on yksi 'meistä' – ja kuka kuuluu 'toisen' ryhmään, jota voidaan kutsua ilmauksella 'he' tai 'muut' (vrt. Harle 1995, 6-7). Erilaiset identifikaatiot 'minusta' ja 'toisesta' uusintavat ja muokkaavat sosiaalista todellisuutta jatkuvasti vastakkaisiin pareihin ja luovat perustan poliittisille, jakolinjojen sävyttämille tilanteille. Jo 1950-luvulla yhdysvaltalainen retoriikan tutkija Kenneth Burke korosti identifikaatioiden yhteyttä politiikkaan (kts. Burke 1989, 179-191), ja viime vuosien kiinnostus aiheeseen on antanut aihetta puhua erillisen *identiteettipolitiikan* tutkimuskirjallisuuden synnystä (ks. esim. Campbell 1992; Jukarainen 1996; Keith & Pile 1993; Neumann 1995).

Ajan, tilan ja toiseuden kautta tulkittuna virolaisten identiteettipolitiikka rakentuu keskeisesti juuri neuvostokauden kokemusten pohjalle:

(i) Neuvostokausi merkitsi *neuvostokäytäntöjä*. Omistussuhteita muutettiin väkivaltaisesti, maa kollektivisoitiin lähes kokonaan ja työvoimaa

liikuteltiin mielivaltaisesti. Virolaiset saivat vähitellen huomata kontrollin ja terrorin ulottuvan paitsi institutionaalisiin käytäntöihin, niin yhä enenevästi myös heidän jokapäiväiseen elämäänsä. Arkipäiväisen elämän häiriintyminen johti dissimulaatioon, ihmisten vieraantumiseen yhteiskuntajärjestelmästä ja vetäytymiseen pois julkisesta elämästä. Julkinen elämä ja institutionaalinen politiikka alkoivat merkitä lähes yksinomaan potentiaalisia hankaluuksia. Pako yksityiselämään oli keino minimoida valtion intervention vaikutuksia ja säilyttää elämisen mielekkyys (ks. Kharkhordin 1995, 209).

(ii) Neuvostokausi merkitsi Viron asteittaista *venäläistämistä*. Neuvostojohdon käynnistämä massiivinen teollistamisohjelma vaati uutta työvoimaa. Tätä tuotiin usein väkipakolla aina Uralin takaa ja Kaukasukselta. Venäläissiirtolaiset sijoitettiin etupäässä louhoksiin, voimalaitoksiin, uusiin asetehtaisiin, teollisuuslaitoksiin ja muihin strategisesti tärkeisiin paikkoihin. Samalla Viroon tuotiin runsaasti sotilaita perheineen. Seurauksena oli huomattava muutos väestösuhteissa; kun Viron I tasavallan aikana vuonna 1934 venäläisten osuus oli ollut 8,2% koko Viron väestöstä, niin vuonna 1959 se oli jo 22,3% (Kirch 1994, 8). Kuten vuonna 1944 syntynyt virolainen kirjailija kertoo tapahtumista hänen kolmen vuoden asevelvollisuutensa aikana 1960-luvun Tallinnassa:

> ...lähdin virolaisesta kaupungista. Kun tulin takaisin, en ollut varma oliko se enää virolainen. Jotakin oli tapahtunut. Venäläisiä oli tullut kauhistuttavan paljon. Busseissa ja raitiovaunuissa...he olivat alkaneet puhua kovaäänisemmin ja saaneet lisää itseluottamusta. Löysin itseni väittelemästä heidän kanssaan... (Evald, kirjailija, 51)[1]

Venäläissiirtolaisten kiihtyvä virta nostatti voimakkaan kielteisiä tunteita ja sai virolaiset tuntemaan itsensä vieraiksi omassa maassaan. Heidän suhteellinen osuutensa Viron väestöstä oli laskenut vuoden 1934 89,6%:sta 61,5%:iin vuoteen 1979 mennessä. Lisäkatkeruutta herätti siirtolaisia suosiva asuntopolitiikka, yhä uusien virolaisilta suljettujen, 'kiellettyjen vyöhykkeiden' ja venäläisillä miehitettyjen tehtaiden perustaminen, viron kielen käyttömahdollisuuksien heikentyminen ja venäjän kielen yhä syvempi tunkeutuminen arkielämän väistämättömäksi osaksi.

Neuvostokausi muovasi puitteet *sosiaalisen todellisuuden tulkintaan etnisin perustein*. Vuosien 1987-1991 itsenäisyysliikehdinnän aikana venäläises-

tä 'toisesta' tuli ajoittain 'vihollinen': suhde muuttui siis konfliktiperustaiseksi (vrt. Harle 1995, 6-7). Tämä historiallinen perintö on yhä merkityksellinen. Sitä uusintaa jatkuvasti noin puolen miljoonan venäläisen oleskelu Virossa ja erityisesti Venäjän valtion painostus heidän 'etujensa' ja 'ihmisoikeuksiensa' puolesta. Virolaisia syytetään näiden rikkomisesta. Siksi venäläinen on *yhä* virolaiselle tärkein 'toinen', jota vasten oma identiteetti konstruoidaan (vrt. Vares 1996, 33; Zhuryari-Ossipova 1993, 129).

'Toisen' kuvia

Virolaisten ja venäläisten kansalliset eroavuudet ovat nimenomaan kulttuurisia (Kaplinski 1994, 13). Ensimmäinen kysymys onkin, miltä 'toinen' ja hänen kulttuurinsa näyttää. Vaikka keskustelu 'toisen' identifioimisesta on jo sinänsä arvottavaa, on huomattava, etteivät virolaiset väistämättä halua esittää 'toista' täydellisenä stereotyyppinä. Olen omassa tutkimuksessani kerännyt tällaisia kertomuksia 'toisesta' haastattelemalla virolaisia 'intellektuelleja'[2]: he painottivat, kuinka esimerkiksi Tallinnassa asuvat Viron venäläiset ovat paremmin integroituneita virolaiseen kulttuuriin kuin vaikkapa Narvan seudulla, lähellä Venäjän rajaa asuvat Viron venäläiset. Venäjällä asuvat venäläiset taas ovat 'todellisia' tai 'aitoja' venäläisiä.

Venäläisistä keskusteltaessa jotkut virolaiset mainitsivat venäläisten olevan erilaisia jo ulkonäöltään. He suosivat enemmän nahkatakkien ja turkisten käyttöä, ja erityisesti venäläiset naiset pukeutuvat värikkäämmin ja käyttävät enemmän meikkiä kuin virolaiset naiset. Yleisempiä olivat kuitenkin huomiot erilaisesta 'temperamentista'. Venäläiset ovat 'lämpimiä', 'ystävällisiä', 'eloisia' ja 'avoimia', ja virolaiset enemmänkin 'sulkeutuneita' ja 'varautuneita'. Venäläiset ovat ulospäinsuuntautuneempia ja kyvykkäämpiä ilmaisemaan tunteitaan, ja siksi erityisen 'humaaneja':

> Vuonna 1941, äitini ollessa noin kaksikymmenvuotias, hän työskenteli sairaanhoitajana, kun hänet evakuoitiin silloisen Viron neuvostotasavallan hallituksen mukana Venäjälle. Hänen tehtävänään oli huolehtia hallituksen jäsenten terveydestä ja hän joutui näin viettämään koko sota-ajan Venäjällä. Hän sairastui kuitenkin itse vakavasti olles-

> saan Siperiassa ja oli kuolemassa nälkään paikallisessa sairaalassa, kun lääkärit heittivät hänet ulos. Paikallinen venäläisperhe löysi hänet ja alkoi hoitaa häntä...Hän tuli takaisin Viroon vuonna -44, eikä tässä mielessä venäläisistä ihmisinä voi kyllä sanoa mitään pahaa... (Andrus, toimittaja, 49)

Sen lisäksi, että venäläiset ovat valmiita auttamaan muita etnisiin tekijöihin katsomatta, heidän 'lämmin' luonteensa näkyy esimerkiksi heidän tavassaan halailla pitkään ja hartaasti, ja ilmaista avoimesti tunteinaan tavatessaan toisiaan. Virolaiset puolestaan vain yleensä puristavat asiallisesti kättä näissä tilanteissa. Toisaalta venäläisten erilainen 'temperamentti' saattaa näkyä heidän 'äänekkäissä' ja 'aggressiivisissa' käytöstavoissaan, kun taas virolaisten käytös on 'hillitympää' heidän 'vaatimattomammasta' temperamentistaan johtuen. Tällöin venäläisten 'avoimuus' ja 'tunteellisuus' merkitsevät sitä, etteivät he osaa kontrolloida itseään kuten virolaiset. Kuten eräs virolaisopiskelija kertoi keskusteltaessa viimeaikaisista tapahtumista hänen entisessä kotikaupungissaan, pienehkössä koillisvirolaisessa Rakveren kaupungissa, sinne sijoitettujen venäläisten sotilaiden ja heidän perheidensä lähdettyä;

> ...Koko kaupunkikuva muuttui paljon rauhallisemmaksi, koska venäläiset olivat olleet niin temperamenttisia ja äänekkäitä. Venäläiset lapset olivat paljon aggressiivisempia...he leikkivät aina sotaa ja juoksivat ympäriinsä puisten kivääriensä kanssa..." (Pille, opiskelija, 19)

Kertomus jatkui episodilla ensimmäisen peliautomaateilla varustetun baarin avaamisesta Rakveressa. Venäläiset valtasivat välittömästi peliautomaatit eivätkä aina antaneet virolaisten käyttää niitä. Hänen ystävänsä oli myöskin suvaitsevista asenteistaan huolimatta kokenut murrosikäisenä pieniä kulttuurishokkeja tapaillessaan silloista poikaystäväänsä, joka oli Viron venäläinen. Hänen oli vaikea tulla toimeen poikaystävänsä ja tämän ystäväpiirin kanssa, koska he 'kiihtyivät niin helposti' ja olivat kovin 'kärsimättömiä'. Tähän liittyi myös kertomus venäläislasten aggressiivisista käytöstavoista; he saattavat rikkoa keinujaan ja tehdä ilkivaltaa bussipysäkeillä. Näistä 'toisen' negatiivisista ominaisuuksista huolimatta hänessä nähdään yksilön tasolla myös 'positiivisia' puolia, vaikka venäläisten erilaiset kulttuuriset mallit saattavatkin joskus herättää tiettyä hämmennystä ja vaikuttaa paikallisten välikohtausten syntyyn.

'Idän' ja 'lännen' kuvia

Yksilön tasolla 'minun' ja 'toisen' välillä havaitaan spontaanisti selkeä kulttuurinen jakolinja. Puhuttaessa virolaisten ja venäläisten suhteista yhteisöjen tasolla tämä jakolinja tulkitaan 'itä' ja 'länsi' -käsitteiden kautta – venäläisyhteisö edustaa '*itäistä kollektivismia*'[3]. Erään kertomuksen mukaan he valitsevat lastensa nimet noin tusinan suositun nimen joukosta ja siksi heillä usein on nimiä kuten 'Sergei', 'Aleksei' tai 'Nikolai'. Toisen kertomuksen mukaan heillä ei ole samanlaista yksityinen/julkinen -erottelua kuin virolaisilla:

> Kontaktit venäläisiin ovat virolaisille usein hyvin rasittavia. He tunkevat yksityiseen tilaasi, fyysisesti hyvin lähelle. He ovat erittäin intensiivisiä ja intiimejä ja odottavat sinun käyttäytyvän samoin...mutta virolaiset haluavat pitää oman tilansa ja tietyn välimatkan...Tässä mielessä suurimmat arkipäivän konfliktit aiheutuvat esimerkiksi kaupan jonossa seistessä; venäläiset tulevat hengittämään niskaasi ilman että itse edes huomaavat loukkaavansa yksityistä tilaasi... (Sirje, henkilöstöjohtaja, 49)

Tähän 'idän' kuvaan kuuluu, että venäläisiä pidetään taipuvaisempina alistumiseen. Loppujen lopuksi he tekevät kuten heidän johtajansa heille sanovat. Esimerkiksi kaksi institutionaalisessa politiikassa aktiivisesti toimivaa virolaista kertoivat, kuinka poliittisessa päätöksenteossa venäläisten ryhmillä on tapana nojata johtajiinsa, jotka yleensä sanelevat koko ryhmän kannan; venäläiset kun ovat historiallisesti olleet alistettuja Tsaarin mielivallalle. Virolaisten ryhmissä taas on 'todellista keskustelua' ja 'demokraattisempi' päätöksentekotapa. Nämä piirteet puolestaan jäljitetään virolaisten kiinteisiin yhteyksiin 'länsimaiseen' kulttuuriin.

'Alistumisen' ohella toinen 'idän' ja 'lännen' kuvaan toisinaan liitettävä ominaisuus on venäläisten 'sivistymättömyys'. Tämä nousee esille erityisesti käsiteltäessä Venäjän nykyisen 'lähiulkomaapolitiikan' retoriikkaa, jonka voidaan nähdä heijastelevan koko venäläisyhteisölle historiallisesti ominaista 'suurvaltamentaliteettia':

> Sivistyneet valtiot eivät ole koskaan ymmärtäneet Venäjän hirviömäistä olemusta (Sirje).

> Venäjä on yksinkertaisesti erilainen. Erityisen onnetonta on, että myös heidän kollektiivisessa tietoisuudessaan vallitsee ajatus 'mitä isompi, sitä kauniimpi'. Tämä tarkoittaa mahdin piilevän suuruudessa, eikä suinkaan elinoloissa...he uskovat asioiden olevan paremmin kaikkien eläessä kehnosti: 'jos joku elää jossakin paremmin, niin hyökkäämme sinne. Elämme kaikki niukasti valoisamman tulevaisuuden nimissä' ...Venäjän arvoitus on varsin rasittava...Minun ja muiden virolaisten kollektiivinen kokemus näyttää sekä yksilön että valtion tasolla, niin hämmästyttävää kuin se onkin, että Venäjä ei ymmärrä sivistynyttä keskustelua (Evald, kirjailija, 51).

Kuten minulle kerrottiin, virolaisyhteisö edustaa '*läntistä individualismia*', ja tästä 'idän ja 'lännen' peruserosta seuraavat myös muut jakolinjat. Virolaiset tekevät selkeän eron yksityisen ja julkisen välille, eivät kunnioita samalla tavoin auktoriteetteja, ja ovat monessa suhteessa 'kehittyneempiä'. Heillä on perinteisesti ollut vahvat siteet Skandinaviaan. Myös neuvostoaikana he olivat pitäneet Viron yhtenä korkeimman elintason neuvostotasavalloista. Näin ymmärretty 'kulttuurinen syvärakenne' on auttanut virolaisia nopeasti toteutetussa 'länsimaistamisessa'. Virolaisen kulttuurin yhteys eurooppalaiseen tai 'läntiseen' kulttuuriin koetaan poissulkevasti (vrt. Rimm 1996, 235).

Tämä kytkentä edustaa valistukseen ja modernisaatioon sidottua ideaa Euroopasta. Se on kuviteltu ja sosiaalisesti konstruoitu kuva 'lännestä', jossa ihmiset ovat reflektiivisiä ja vapaita yksilöitä. 'Itään' rakennetaan vastakkainasettelusuhde; siellä yksilön 'sisäisen' ja 'ulkoisen' välistä eroa ei ole, vaan ne muodostavat yhden ja saman kokonaisuuden (vrt. Ambjörnsson 1995, 10-13). Kulttuurin käsitteelle annetaan tarkoin määritelty sisältö, vaikka osuvammin sitä voitaisiin Jan Nederveen Pietersen (1995) tavoin kuvata oppimisprosessina, jolla ei ole selkeää alkua tai loppua; kyseessä on ulospäinsuuntautunut ja hankalasti tilaan sijoitettavissa oleva käsite. Siten myös eurooppalaisuus ammentaa muista kulttuureista omaksumistaan vaikutteista, ja viime kädessä myös eurooppalaiset ovat historiansa puolesta *eurooppalaisia muun ohella* (emt., 6-8).

'Toisen', 'idän' ja 'lännen' kuvat ovat parhaiten tulkittavissa yksilöllisinä havaintoina, joiden alkuperä on toisaalta vahvasti omakohtaisissa arkielämän kokemuksissa ja toisaalta kansallisissa ja ylikansallisissa stereotypioissa. Kumpikin on tärkeä osa sosiaalisesti konstruoitua viro-

laisten identiteettipolitiikkaa[4]. Sen yksioikoisimmat ilmiasut voi lukea Viron institutionaalisessa politiikassa tuotetuista teksteistä.

Eurooppa: lupaus identiteettien turvallisuudesta

Identiteetti argumentoidaan usein kysymyksenä säilymisestä, kuten Ole Waever (1995) on esittänyt. Identiteetin ohella mitä erilaisimpia yhteisölle uhkaksi koettuja asioita voidaan *turvallistaa*, muuntaa olemassaolon ja säilymisen kysymyksiksi riippumatta vallitsevista objektiivisista asiaintiloista. Kun jokin asia turvallistetaan, siitä tulee yhteisössä ja sen rakentamissa instituutioissa vaikuttavaa, kompromissimahdollisuuksia vähentävää sosiaalista tietoa (emt., 10-12)[5].

Viron ulko- ja turvallisuuspolitiikasta vastaavat poliitikot painottavat toistuvasti, kuinka virolaiset menettivät itsenäisyytensä toisen maailmansodan kynnyksellä 'idealisminsa' ja 'eristyksensä' vuoksi. Suurvaltapoliittisten realiteettien sivuuttaminen merkitsi virolaisten joutumista 50 vuodeksi 'kolonisoiduksi' kansaksi. 'Pahan valtakunta', Neuvostoliitto, pyrki tuhoamaan virolaisten identiteetin, viron kielen ja kulttuurin. Näin Viro joutui rautaesiripun takana taistelemaan 'etnisiä puhdistuksia' vastaan ja samalla virolaiset oppivat 'viimeisen läksynsä'. Viron presidentin Lennart Meren sanoin: 'äidinkielen arvo huomataan kun se otetaan pois' (ks. Aalto 1996, 86-90).

Nykyisen ulkopolitiikan tavoitteeksi on asetettu vuosien 1939-1940 virheiden välttäminen. Sen nähdään onnistuvan parhaiten, kun Viro ankkuroidaan lujasti sille ominaiseksi identifioituun ja historiallisesti (!) luontevimpaan kulttuuripiiriin:

> Viro ei ole mikään Moskovan 'lähiulkomaa', vaan on pikemminkin elimellisesti kytköksissä Bonniin ja Genfiliin, Strassbourgiin ja Amsterdamiin, Luxemburgiin ja Göttingeniin... (Meri 1995c) .

> Olemme kuuluneet Eurooppaan jo yli 700 vuotta... (Meri 1995b)
> Noitavainot, jotka jo keskiajalla kylvivät enemmän kuolemaa kuin sota, ja entisessä Neuvostoliitossa johtivat yli 70 miljoonan ihmisen kuolemaan, epäonnistuivat. Virolaisten epätoivoisen vaikkakin pyyteettömän optimismin juuret voidaan paikantaa kykyymme ymmärtää koordinaatteja. Ne ovat Euroopan koordinaatit (Meri 1995a).

Koordinaatit, joihin presidentti Meri viittaa yllä, koskevat nimenomaan *demokratiaa* ja *laillista järjestystä*. Näiden käsitteiden sisältö ja alkuperä katsotaan voitavan jäljittää 'lännen' kulttuuris-poliittiseen traditioon. Virolaiset ovat tämän perinnön vaalijoita, eikä Viron kuulumisesta demokraattisten valtioiden yhteisöön ole epäilystäkään. Niinpä Viron ei tarvitse ottaa oppitunteja demokratian rakentamisessa, vaan se itse 'omalla esimerkillään antaa niitä muille'. Virolaiset eivät kannattaneetkaan Venäjän hyväksymistä Euroopan Neuvoston jäseneksi vuoden 1996 alun äänestyksessä. Viron edustajat ilmoittivat virolaisten olevan demokraattisen Venäjän jäsenanomuksen puolesta, mutta heidän mukaansa tämän päivän Venäjä ei ole demokraattinen, vaan pikemminkin 'väärennetty demokratia' (ks. Aalto 1996, 90-91).

Erityisesti Tshetshenian sota herätti virolaisissa huolestuneisuutta. Sota oli osoitus Venäjän aggressiivisesta ulkopolitiikasta ja potentiaalisesta vaarallisuudesta Viron kaltaisille pienille valtioille. Vaikka Viron ulkopoliittiset johtajat pyrkivät korostamaan, etteivät halua osoittaa vihollisia, ovat he vuosien 1939-1940 virheiden välttämiseksi ja itsenäisyyden puolustamiseksi pyrkineet järjestämään niin läheiset EU- ja NATO-suhteet kuin mahdollista. Lähes koko Viron puoluekenttä on tukenut tätä pyrkimystä ja myös mielipidemittaukset ovat antaneet pääasiassa tukea osoittavia signaaleja[6]. On katsottu, että EU merkitsee 'hyvinvointia' ja NATO puolestaan 'turvallisuutta'; yhdessä ne tarjoaisivat 'vakautta'. Viro on nähty näiden läntisten organisaatioiden itsestään selvänä jäsenenä. EU:n ja NATO:n maailmanpoliittinen rooli puolestaan on koettu lähestulkoon messiaanisena:

> ...Meidän on huomattava, ettei valtioillamme [Suomi ja Viro] ole tulevaisuutta valtioliittojen ulkopuolella. Tämän päivän maailma vain on sellainen, erityisesti meidän nurkkamme siitä. Ja jos näin on, niin paikkamme on parhaassa mahdollisessa liitossa ja parhaissa mahdollisissa unioneissa. Parhaassa maailmassa. Epäilemättä on parempiakin liittoja, mutta erilaisten maailmojen suhteen valinnanvara on rajallinen (Meri 1995a).
> ...Pohjois-Atlantin turvallisuusyhteisön muodostamisen myötä maailma on saavuttanut taitekohdan historian tiellä. Vaaroja on joukoittain, mutta meillä on kylliksi voimaa niiden kohtaamiseen (Meri 1996).

Vaara tai uhka ei kuitenkaan ole objektiivinen asiaintila. Se ei ole olemassa 'omana itsenään' eikä se näin voi olla riippumaton niistä subjek-

teista, joille se voi tulla uhkaksi (Campbell 1992, 1). Tämä muodostaa *turvallistamisen* ytimen. Kun jokin asia kyetään esittämään vieraana tai hyväksi koettuja asiaintiloja horjuttavana, on kysymys uhkan tulkinnasta. Se on tärkeä osa minkä tahansa valtion ulko- ja turvallisuuspoliittisia käytäntöjä. Ole Waeverin mukaan julkilausumattomana tarkoituksena onkin koko yhteisön resurssien mobilisoiminen (Waever 1995, 13). Viron identiteettipolitiikassa on kyse *identiteettien politisoimisesta* ja *turvallistamisesta*. Yksilötason havainnot sinänsä varsin neutraalista ja ajoittain jopa positiiviseksi koetusta 'toisesta' muunnetaan havainnoksi 'uhkasta'. Virolaisten poliitikkojen suhtautumista 'toisen' yhteisöön voikin Kaplinskin sanoin luonnehtia kuvaksi 'Venäjän vaanivasta jättiläisestä' (Kaplinski 1996; vrt. Haab 1995, 39).

Eurooppa, joka konkretisoituu juuri EU:in ja NATO:n kautta, tulee identifioiduksi uhkan antiteesinä. Siitä tulee viittauskohde, joka antaa lupauksen identiteettien turvallisuudesta.

Viro ja Euroopan uudet rajat

Virolaisten yksilöllisten ja yhteisöllisten identiteettien välillä vallitsee *yleinen asymmetria*. Yksilötasolla 'toinen' nähdään monikasvoisena; se on puhtaasti erilainen kuin virolainen 'minä'. Välillä erilaisuus havaitaan positiivisena ja välillä taas negatiivisena piirteenä. Haastattelemani virolaiset eivät yleensä omaehtoisesti halunneet esittää 'toisen' ambivalenttia kuvaa stereotyyppinä. Abstraktimmalla yhteisötasolla, keskusteltaessa 'toisen' yhteisötasoisesta ilmiasusta, koko aihe politisoituu huomattavasti ja se halutaan esittää 'idän' ja 'lännen' vastakkainasetteluun perustuvana suhteena. Viron ulko- ja turvallisuuskysymyksistä vastaavat poliitikot usein sitoutuvat tähän stereotyyppiseen ymmärrykseen, hakien turvallisuutta 'Euroopasta'[7].

Kuten Jussi Vähämäki kirjoittaa, myöhäismoderni politiikka merkitsee yhä syvemmälle etenevää eriytymistä ja samalla yhä kasvavaa yksilöllistymistä. Eriytyminen ja erikoistuminen hajottaa poliittisen ja sosiaalisen tilan lukuisiin autonomisiin sirpaleisiin, yksilöihin. Yksilö tulee asteittain kytketyksi irti kollektiivisesta (Vähämäki 1995). Tämä argumentti heijastelee monien kirjoittajien esille tuomaa viestiä. Joskus se on esitetty 'sirpaloituneen elämän' teesinä (Bauman 1995) ja joskus Lyotardin ehdottamana 'suurten kertomusten eroosiona' (Lyotard 1984).

Esimerkiksi virolaisten yksilöllinen suhde venäläisiin irtautuu virolaisyhteisön suhteesta venäläisyhteisöön. Näitä kahta tasoa on yhä vaikeampi yhdistää samaan metakertomukseen ja käsitellä samassa kehyksessä.

Toiseksi, yksilö- ja yhteisötasojen välillä vallitsee samanaikaisesti *partikulaarinen symmetria*. Ne ovat *tietyissä* olosuhteissa yhdistettävissä samaan kertomukseen huolimatta niiden yleisestä asymmetriasta. Näin tapahtui esimerkiksi Viron 1987-1991 'laulavan vallankumouksen' aikana. Virolaiset seisoivat yhtenä rintamana sosiaaliseen asemaan ja poliittiseen kantaan katsomatta; yksilöllisesti toivottavina pidettävät asiat saivat myös yhteisöllisellä tasolla positiivisen merkityksen. Autonomian ja itsenäisyyden saavuttaminen katsottiin sekä yksilön että yhteisön tasolla tärkeäksi. Sama prosessi on nähtävissä Viron nykyisessä kansalaisuuspolitiikassa. Haastattelemani virolaiset, ja virolaiset ylipäätään, ovat tukeneet Viron poliittisen johdon ja valtiollisten instituutioiden ajamaa identiteettipolitiikkaa, jossa valtaosa maan venäläisvähemmistöstä on jätetty ilman oikeutta välittömään Viron kansalaisuuteen (ks. Aalto 1996, 97-99)[8].

Mitä virolaisten identiteettipolitiikka kertoo Euroopan murroksesta? Kyse on siitä, miten yksilöllisiä arkipäivän kokemuksia 'minun' ja 'toisen' eroista voidaan koota yhteen, politisoida ja muuntaa turvallistamisprojekteiksi. Sirpaloituneessa, myöhäismodernissa eurooppalaisessa politiikassa yksilö on 'heitetty' keskelle raakaa markkinataloutta ja hänen oman kontrollinsa ulottumattomissa olevia integroivia ja globalisoivia prosesseja; vailla vakuuttavia ja turvaa tuovia ankkuripisteitä tai 'metakertomuksia' yksilö joutuu hakemaan varmuutta ja turvallisuutta. Siten yksilö tulee taipuvaiseksi osallistumaan poliittisten johtajien taitavalla retoriikallaan markkinoimiin poliittisiin projekteihin, jotka ovat suuntautuneet 'toisten' tai 'muiden' poissulkemiseen. Kriteereinä ovat havainnot kulttuurisista jakolinjoista (vrt. Bauman 1995, 152-153; Jenkins & Sofos 1996, 26-29; Vogt 1996b, 13)

Tämä on keino kääntää epävarmuus ja ambivalenssi varmuudeksi ja lujasti sedimentoiduiksi sosiaalisiksi käytännöiksi 'poliittisessa spektaakkelissa' (Edelman 1988). Niin vaikuttaa tapahtuneen Viron ohella, tosin vaihtelevassa mittakaavassa, esimerkiksi Latviassa, Slovakiassa ja Romaniassa, puhumattakaan kehityksestä Balkanilla[9]. Itä-Euroopalle historiallisesti ominainen kansallisromanttinen käsitys valtiosta ja kansakunnanrakennuksesta on yhä syvällä sekä kansan että eliitin keskuudessa. Nationalistiset liikkeet usein saavatkin näissä maissa suvaitsemattomia ja poissulkevia muotoja (Bideleux 1996b, 286-288). Kun

identiteettejä politisoidaan ja turvallistetaan tällä tavoin, korostuvat vähemmistökysymykset ja kiistat naapurimaiden kanssa. EU, ja erityisesti NATO eivät ole suoralta kädeltä halukkaita hyväksymään tällaisia jäsenkandidaatteja 'oikeiksi' eurooppalaisiksi, länsimaisen kulttuurin kantajiksi, joita ollaan valmiita avustamaan ja puolustamaan[10].

Monissa Itä-Euroopan maissa turvallistetaan EU:in ja NATO:on suuntautuvat integraatiopyrkimykset rakentamalla vastakkainasettelusuhde Venäjään. Se lisää ennen kaikkea NATO:n epäluuloja, mutta hidastaa myös EU:n jäsenyyden saamista. Paradoksaalisesti silti EU ja NATO itsekin tuottavat vastakkainasettelua suhteessa Venäjään pyrkiessään laajentumaan kohti Venäjän itse itselleen asettamia vaikutuspiirejä. Yhteisötason *lisäksi* uusia rajoja rakennetaan koko Euroopan tasolla; EU ja NATO laajentuvat itään, ja vastapainona Venäjä pyrkii saamaan tiukempaa otetta entisistä neuvostotasavalloista. Mielikuva yhteisestä eurooppalaisesta kodista jää integraation ja sirpaloitumisen jalkoihin. Periferiat ja raja-alueet jäävät yhtä ominaisiksi Euroopalle kuin aina ennenkin.

Onko identiteettien politisoinnille ja turvallistamiselle sitten vaihtoehtoja? Vastaus on kyllä, mikäli halutaan avata tilaa keskustelulle eri politiikkavaihtoehdoista ja mikäli ulko- ja turvallisuuspoliittisia eliittejä laajemmat kansalaispiirit haluavat ja ovat kompetentteja osallistumaan näihin keskusteluihin. Tällöin yksilötasolla esiintyvillä ambivalenteilla, sekä 'negatiivisia' että 'positiivisia' aineksia sisältävillä identifikaatioilla on enemmän vaihtoehtoisia ja keskenään kilpailevia kanavia nousta politiikan puheenaiheiksi ja vaikuttimiksi. Kyseessä onkin ajatus *radikaalista yksilöpolitiikasta*[11]: politiikan harjoittajien ryhmää olisi laajennettava ja heille annettava mahdollisuus esimerkiksi ongelmanratkaisutyöryhmien muodossa pohtia identiteetti- ja turvallisuuskysymyksiä vapaana politiikkavaihtoehtoja rajoittavasta kansallisvaltiokehyksestä. Tämä on dominoivan turvallisuuskeskustelun asteittaista demokratisoimista, sen esittämien asetelmien järkyttämistä, kulttuurien sisäisen ja niiden välisen dialogin sekä turvallistamisesta vapaan legitimaatiopohjan etsintää.

Radikaali yksilöpolitiikka ei edellytä esimerkiksi Habermasin (1984) peräänkuuluttamaa 'totuuden' tai yhteisen ankkuripisteen löytämistä, vaan yksinkertaisesti politiikkaa, joka antaa puheoikeuden myös Euroopan 'raja-alueilla' ja 'periferioissa' eläville ihmisille. Se antaa heidän kertoa myös 'toisen' positiivisista piirteistä ja siten tarjoaa vaihtoehdon integraatiolle, joka edellyttää uusien rajojen rakentamista.

Viitteet

[1] Haastattelukatkelman lähde: Aalto 1996, 50; ks. myös viite 2.

[2] Haastateltavat on tässä nimetty 'intellektuelleiksi'. Heitä oli yhteensä viisitoista – yliopisto-opiskelijoita, toimittajia ja ylempiä virkamiehiä sekä muita 'intellektuaalisen roolin' omaavia virolaisia. Haastattelut suoritettiin tammihelmikuussa 1996. Käytetty haastattelutekniikka oli vapaamuotoinen, ja sisälsi elementtejä elämänkertametodin, teemahaastattelun ja syvähaastattelun perusperiaatteista. Haastatteluja tuettiin havainnointi- ja muilla kenttätyömenetelmillä, sanomalehti- puhe- ja muilla tekstiaineistoilla, sekä vertaamalla löydöksiä survey-tutkimusten tuloksiin, tilastolliseen materiaaliin ja muuhun aiempaan tutkimukseen. Tarkemmin metodologisista ratkaisuista, ks. Aalto (1996, 34-43).

[3] Haastateltavat ottivat useimmissa tapauksissa itse esille nämä käsitteet puhuttaessa heidän näkemistään kulttuurisista eroista virolaisten ja venäläisten välillä. Käytän näitä käsitteitä metaforisessa, ei-absoluuttisessa merkityksessä.

[4] Konstruktionismilla viittaan erityisesti Bergeriin ja Luckmanniin (1966).

[5] Viittaan 'sosiaalisella tiedolla' Bergerin ja Luckmannin (1966, 15) tapaan yksinkertaisesti sellaisiin asioihin, jotka yleisesti ottaen käsitetään yhteisössä 'tiedoksi', riippumatta tällaisen tiedon 'totuusarvosta'.

[6] Ennen kevään 1995 parlamenttivaaleja kaikki muut puolueet, paitsi lopulta ilman paikkoja jäänyt Viron tulevaisuuden puolue, ilmoittivat tukensa hallituksen EU-jäsenyyspyrkimyksille (*Eesti Päevaleht* 19.02.1996). Tarton yliopiston suorittaman survey-tutkimuksen mukaan noin puolet etnisistä virolaisista tuki Viron pikaista EU-jäsenyyttä (*Eesti Päevaleht* 20.02.1996). EU:n komission tilaamassa tutkimuksessa 42% vastaajista uskoi Viron tulevaisuuden olevan sidoksissa Euroopan Unioniin; lisäksi 30% katsoi Viron hyötyvän EU:a enemmän jäsenyydestä ja 33% katsoi molempien hyötyvän yhtä paljon (*Sõnumileht* 27.03.1997). Samassa tutkimuksessa todettiin Virossa olevan selvää populaaria kannatusta myös NATO-jäsenyydelle (*Helsingin Sanomat* 26.03.1997). NATO-jäsenyyttä ovat avoimesti vastustaneet ainoastaan parlamenttiedustusta vailla oleva Demokraattinen Työväenpuolue, Viron venäläisten puolueiden edustajat sekä muutamat yksittäiset virolaispoliitikot. Heräävästä EU- ja NATO-kriittisyydestä huolimatta ei voi sanoa, että harjoitettu politiikka olisi etnisten virolaisten keskuudessa laajalti asetettu kyseenalaiseksi.

[7] Ks. viite 6.

[8] Vuosien 1992 ja 1995 kansalaisuuslakien mukaan Viron kansalaisia ovat ne, jotka olivat kansalaisia jo I tasavallan aikana 1920-1940 sekä heidän jälkeläisensä. Muut joutuvat anomaan kansalaisuutta. Syntyperänsä johdosta noin

80 000:lla Viron venäläisellä on Viron kansalaisuus, ja noin 22 000 on saanut kansalaisuuden erityisellä 'vihreällä kortilla'. Huhtikuuhun 1996 mennessä vain noin 26 000 Viron venäläistä oli suorittanut kiistellyn kansalaisuuskokeen. Kokeen läpäiseminen edellyttää noin 2500 sanan sanavarastoa ja sisältää lisäksi kysymyksiä Viron perustuslaista ja kulttuurista (ks. Juvakka 1997, 21-23). Viron venäläiset ovat yleisesti ottaen pitäneet koetta liian vaativana ja saaneet tässä voimakasta tukea Venäjältä.

[9] Sloveniaa voidaan pitää selkeänä poikkeuksena muiden Balkanin valtioiden joukossa. Periaatteessa Itä-Euroopan valtioiden poissulkevia käytäntöjä muistuttavat myös monet Länsi-Euroopassa vaikuttavat poliittiset liikkeet, kuten ulkomaalaisia vastustavat ääripuolueet esimerkiksi Ranskassa ja Itävallassa.

[10] Vaikka Viro onkin aloittanut jäsenyysneuvottelut EU:n kanssa, on huomattava, että EU on käyttänyt epäsuoraa vaikutusvaltaa Viron identiteettipolitiikan purkamiseksi ja erityisesti kansalaisuuslain tarkistamiseksi (vrt. Smith 1998, 15-16). Esimerkiksi vuoden 1991 itsenäisyyden palautumisen jälkeen Virossa syntyneille kansalaisuudettomille lapsille on tarkoitus myöntää kansalaisuus erityismenettelyllä (*Sõnumileht* 07.05.1998).

[11] Perustaa esitetyille ajatuksille voi hakea esimerkiksi John Burtonin konflikteja ja konfliktinratkaisua koskevasta tuotannosta; Burtonin mukaan konflikteja tulisi lähestyä subjektiivisesta, osapuolten *tarpeisiin* eikä niinkään intresseihin kohdistuvasta ongelmanratkaisuperspektiivistä (ks. esim. Burton 1972); myös esim. Rothman (1992) ja Väyrynen (1993). Ajatus identiteetti- ja turvallisuuskeskustelujen osanottajapiirin laajentamisesta eliitin ulkopuolelle nojaa argumenttiin eliittien traditionaalisesti keskeisestä roolista mm. epäsuvaitsevaisuuden nostattamisessa, 'rajojen' rakentamisessa ja etnisen väkivallan esiintymisessä (ks. Rahikainen 1995).

Aineisto

Eesti Päevaleht 1996
Helsingin Sanomat 1997
Meri, Lennart (1995a): Speech at the University of Turku 17.05.1995.
Meri, Lennart (1995b): Speech at the Carnegie Institute, Washington D.C. 19.10.1995
Meri, Lennart (1995c): kõne Münchenis 27.11.1995
Meri, Lennart (1996): Speech at the Bertelsmann Forum 20.01.1996
Sõnumileht 1997
Sõnumileht 1998

Marja Keränen

SUOMI TUTKIMUKSEN LUONTONA

Metodologisia huomioita

Kansallisvaltioinen tapa ymmärtää maailmaa

Integraatio *muuttaa politiikkaa*. Integraatiokehitys merkitsee kansallisvaltioiden roolin muutosta, niiden tehtävien uudelleen määrittymistä tai poliittisten identiteettien uudelleen muotoutumista. Muutokset voi nähdä ylikansallisten identiteettien ja liittoutumien vahvistumiseksi, mutta myös alueellistumiseksi. Poliittinen mobilisaatio muuntuu uusien rajalinjojen mukaan. Kansalliset intressit tai identiteetit eivät olekaan enää ainoita tai tärkeimpiä.

Ovatpa edelliset väitteet kuinka hätiköityjä tahansa, integraatio merkitsee kaikille ryhmille ja toimijoille, poliittisille instituutioille ja kansallisille poliittisille järjestelmille *uudelleen kontekstualisoitumista*, ”kulttuuristen perussääntöjen muuttumista” (Wilson & Smith 1993, 13).

Integraatio *muuttaa myös tutkimusta*. Se on merkinnyt vahvaa vertailevan tutkimuksen buumia. EU:n maita vertaillaan niin eurorahoituksen turvin kuin ilmankin sitä.

Integraatio muuttaa tutkimusta myös siksi, että vertaileva tutkimus, jonka perusyksikkönä on kansallisvaltio, joutuu kyseenalaistamaan perusoletuksensa. Integraation vaikutukset ylittävät piiloiset oletukset, joiden varaan tieteenaloja on rakennettu tai tutkimusaloja perustettu. Esimerkiksi politiikan tutkimuksen sisäinen erottelu ”kansainväliseen

politiikkaan" – ja siis toisaalta kansalliseen politiikkaan – ei tästä näkökulmasta enää näytäkään järkevältä. On oletettava, että muu osa tieteenalasta ajatellaan siis kansalliseksi. Jos toisaalta "kansainvälinen" politiikkakin merkitsee kansalliset yksiköt yhdistävää tasoa, ei muuta, senkin perusoletukset alkavat horjua (ks. myös Kauppi 1987, 60-63).

Itse asiassa monikin tutkimusala joutuu miettimään uudelleen, millaisille piiloisille oletuksille kansallisvaltiosta ne ovat rakentaneet tutkimuskenttänsä tai yleisöään koskevat oletuksensa. Kansallisvaltio on rakenteistanut eri tieteenaloja eri tavoin – samalla yliopistot, niiden opettajat ja opiskelijat, ovat toimittaneet kansallisia tehtäviä (Norrback & Ranki 1996.)

Joidenkin tieteenalojen tehtävänä on tuottaa ja pitää yllä kansallisia symboleja ja kertomuksia, kirjallista, kuvataiteen tai arkkitehtuurin kansallista kaanonia. Historiatieteet kertovat kertomusta kansakunnasta ja muodistavat kertomustaan ajan vaatimuksiin. Yhteiskuntatieteille tutkimuksen kohde (reaalireferentti) on usein kansallisvaltio. Kohteeksi on konstruoitu "suomalainen yhteiskunta", jota tieteenala itse, vaikkei yksin, käsitteellistää. Tieteenalat "kuvaavat" suomalaista yhteiskuntaa, mutta tietenkin samalla tuottavat kohdettaan, käsitteellistävät sitä omalla tavallaan tai tuottavat siitä tietynlaisia versioita.

Tai sitten tieteenalaa määrittää kansallinen yleisökonstruktio. Tiedettä tuotetaan suomalaiselle yleisölle. Taloustiede, sosiaalipolitiikka ja muut enemmän tai vähemmän praktiset yhteiskuntatieteet mieltävät tuottavansa tietoa tämän kansallisvaltion tarpeisiin.

Tällaista tietoa rakenteistaa kansallisvaltiokehys tai kansallisvaltioiden "järjestys", kielioppi jonka sisällä tämäkin kansallisvaltio "Suomi" saa merkityksensä. Kansallisvaltio on usein ajattelumme näkymätön reunaehto. Silti *kansallisvaltioinen* tapa mieltää asiat on monin tavoin läsnä.

Siltä varalta, että integraatio syventyisi ja kansallisvaltiokehys menettäisi asemansa identiteettien "peruskielioppina", aion tässä tarkastella kehityksen seurauksia lähinnä omalle tieteenalalleni valtio-opille. Pohdin kahta tieteenalallani käytettyä peruskäsitettä, *kansalainen* ja *kansallisvaltio*.

Vertailukohdaksi sopii Roland Barthesin vanha teesi perhevalokuvauksesta. Sen mukaan perhe tuli kuvaamisen kohteeksi vasta kun se oli hajoamassa. Samaa voisi väittää kansallisesta: kansallisuus, kansalaisuus, nationalismi ovat tulleet tietämisen kohteiksi vasta kriisiydyttyään – yhtäältä kansainvälistymisen, integraation tai globalisoitumisen ja toi-

saalta uusien etnisyyksien ja uusregionalismien paineessa. Vasta kriisi on tehnyt näkyväksi, kuinka monin piiloisin ja luonnollistunein tavoin kansallisuus muovaa elämäämme ja ajatteluamme.

Kriisipuheilla tapaa kuitenkin olla oma luonteensa. Barthesin perheitä on kriiseistä huolimatta edelleen olemassa. Samoin kansallisvaltioitakin on edelleen olemassa, eivätkä ne välttämättä katoakaan. Niiden luonnollistuneet sitoumat ovat vain hiukan rakoilleet.

Tämä luonnollisten merkitysten nyrjähtäminen paikoiltaan avaa kuitenkin paikan, josta voi pohtia kansallista ei vain historiallisessa vaan myös etnografisessa rekisterissä. Kun kansakunta, kansallisvaltio ja kansalaisuus eivät enää esiinnykään ylihistoriallisina, abstrakteina ja universaaleina kategorioina, voi tästä merkitysrepeämästä käsin siirtää ne kontekstuaaliseen repertoaariin, – *"to go anthropological"*.

Tämä merkityksen nyrjähdys ei kuitenkaan ole merkityksetön tai pieni, vaan sillä on tiettyjä seurauksia. Jos tutkijan kategoriat ovat alun perin harhaisia, ei tutkimuksen tuloskaan voi olla muuta kuin harhainen.

Kansallisvaltio ja kansalaisuus metodologisina ongelmina: kaksi tutkimusrepertoaaria

Tutkimus universaalipuheena

Vertailevat tutkimusotteet lähtevät useinkin siitä, että tutkimuksessa analysoitavat yksiköt ovat itsestään selviä ja annettuja. Niinpä niitä voi kerätä, yhdistää ja analysoida samanlaisina. Usein vertailujen lähtökohtainen yksikkö on *kansalainen*. Kansalaisia taas voi luokitella *kansallisvaltioiden* luokkiin. Esimerkiksi poliittisen aktiivisuuden tai arvostusten mittaaminen eri kansallisvaltioissa on ollut vertailujen yleinen lähtökohta. Yhdentyvässä Euroopassa voi esimerkiksi kysyä, mikä eri maiden kansalaisia yhdistää? Mitä eurooppalaiset ajattelevat? Minkälaisia ovat eurooppalaisten arvot tai asenteet?

Tällaisia kysymyksiä ovat esittäneet esimerkiksi Ashford ja Timms (1992), joiden tutkimus perustuu vuosina 1981 ja 1990 kymmenessä EY-maassa tehtyyn kyselyyn. Tutkimuksen teki "The European Values Systems Study Group", Euroopan arvojärjestelmien tutkimusryhmä.

Voidaan kuitenkin miettiä, mitä tässä on tekeillä. Jowelliin (1989,4) viitaten Ashford ja Timms itsekin näyttävät kysyvän samaa:

> Kun kyselylomake käyttää sen tapaisia ilmaisuja kuin 'melko samaa mieltä', onko niillä sama merkitys brittiläisille ja amerikkalaisille vastaajille, puhumattakaan kun ne käännetään unkarilaisille vastaajille? Kuka tietää?

Jowellin vastaus kysymykseen on:

> ...jos antaisimme tällaisten perustavanlaatuisten vaikeuksien tulla esteeksi, emme alunperinkään ryhtyisi vertailevaan yhteiskuntatieteelliseen mittaukseen.

Hassunkurista kyllä, mutta Ashford ja Timms esittelevät nämä sitaatit tekstissään – ja jatkavat entiseen tapaan ottamatta huomioon näitä ”perustavanlaatuisia vaikeuksia”. Lukija voi tietenkin olla samaa tai eri mieltä tutkimuksen tuloksista, mutta oleellisempaa olisi kenties pohtia, eikö valmiista luokituksista lähtevä tutkimus tuota merkityksettömiä ja epäolennaisia tuloksia. Tosiaankin, mitä ovat ”eurooppalaiset arvot”? Missä tilanteissa ”arvoilla” on jotakin merkitystä? Miksi arvoja voisi luokitella kansallisuuden saati maanosan mukaan? Eikö nimenomaan yhdentyvässä Euroopassa jokin muu luokitus voisi osoittautua osuvammaksi? Muuttuvassa maailmassa muuttuvat kyseenalaisiksi juuri tutkimukselliset kategoriat.

Kansalaiset ja kansallisvaltiot ovat vertailevan tutkimuksen puhetavassa normaaleja luokituksia. Ilman muuta eri kansallisvaltioiden poliittisten instituutioiden erot ovatkin välttämätön tietopohja jokaiselle politiikan tutkijalle. On selvää, että institutionaalisten rakenteiden erot selittävät päivänpoliittisten tapahtumien eroja yllättävän merkittävillä tavoilla. Elämä kaksipuoluejärjestelmässä on kerta kaikkiaan erilaista kuin monipuoluejärjestelmässä. *Entä jos instituutiot, poliittisten instituutioiden kontekstit tai niiden legitimaatioperustat muuttuvat?*

Ashfordin ja Timmsin edustama metodologinen näkemys kääntyy silloin modernistiseksi esitykseksi ja Modernin tuotteeksi. Sen erityisenä piirteenä on käsitys tiedosta, joka sallii tiedon esineistymisen, homogenisoimisen ja kontekstistaan irrottamisen.

Tutkimus paikallispuheena

Kun edellisen kaltaista esineistyneiden luokitusten kieltä puhuvat usein esimerkiksi politiikan tutkijat, paikallispuhetta on vanhastaan puhuttu antropologiassa. Mutta myös monet viimeaikaiset yhteiskuntatieteiden keskustelut ehdottavat näkökulmia ja tutkimusotteita, jotka painottavat paikallista. Sosiaalisia faktoja ei silloin tutkita vain sosiaalisina esineinä, vaan kiinnostavaa on miettiä niiden sosiaalisen rakentumisen erilaisia prosesseja. Ei mietitä niinkään millaisia asiat (todella) ovat, vaan kuinka ne on tuotettu. Tätä ei kuitenkaan voi tehdä kuin ”paikan päällä”, erityisestä näkökulmasta ja erityisessä kontekstissa. Nämä keskustelut liittyvät myös kysymyksiin *relativismista ja perspektivismistä* (Woolgar 1988; Haraway 1988).

Merkityksen kontekstuaalisuus on paikallisen, partikularistisen puhetavan, (puherepertoaarin; Gilbert & Mulkay 1984), lähtökohta. Merkityksen kontekstuaalisuuden näkökulma johdattaa pohtimaan, miksi yleensä tutkimme toisia maita, valtioita tai kulttuureja. Miksi vertailtaisiin yhteydestään irrotettuja lukuja tästä tai tuosta asiasta, jos siihen liittyvät kontekstuaaliset merkitykset ovat aivan erilaisia?

Miksi mitata sosiaalipalvelujen määrää, jos palvelujen yhteisölliset funktiot ovat aivan erilaisia? Miksi keskustelut yksinhuoltajaäitien määrästä tai avioeroluvuista ovat tärkeitä yhdessä paikassa, kun taas toisaalla tämän asian tärkeys ei ole millään tavalla ilmeinen, merkityksellinen tai ajankohtainen? Miksi jotkut asiat näyttävät merkityksellisiltä ja tärkeiltä yhdessä paikassa mutteivät toisessa? Tai miksi ”samaa asiaa” koskevat keskustelut käydään eri paikoissa aivan eri tavoin?

Tietoa kulttuuristen kategorisointien merkityksestä ei voi saada ainoastaan vertailemalla tilastoja eri maista. Toisen kulttuurin merkitysjärjestelmien kohtaaminen johtaa antropologin ongelmaan, joka ei ole uusi. Kuitenkin se on enimmäkseen sivuutettu ns. kehittyneiden maiden sosiaalitutkimuksessa. Antropologiankin historia on ollut kertomusta tutkimussuhteesta, jossa ”länsimaiset” tutkijat tutkivat ja kohteena ovat Toiset. Hiljakkoin ovat länsimaiset tutkijat ”palanneet kotiin” tutkimaan länsimaisia yhteiskuntia paikallispuheen repertoaarissa (Pálsson 1994; Goddard & Llobera & Shore 1994).

Mitä tapahtuisi, jos länsimaiset tutkijat tutkisivat länsimaita, toisiaan, ilman että tutkimussuhteesta häviää tekijä tai että siihen rakentuu näkymätön hierarkia tai homologia? Länsimaita on tutkittu universaalissa

rekisterissä, olettaen että ”kehittyneet länsimaat” toimivat yhdenmukaisella logiikalla. Lokaalinen rekisteri on varattu Toisten tutkimiseen ja samalla on oletettu, etteivät länsimaat ole mikään ”erityinen paikka”.

Antropologisessa tai etnografisessa rekisterissä ”asian” nimeäminen tai koodaaminen siksi tai tuoksi on jo sinänsä kulttuurinen prosessi. ”Asioille” annetut merkitykset vaihtelevat ajan ja paikan mukaan. Koodaukset ovat vaihtelevia ja kontekstuaalisia, mutta ne kantavat aina sosiaalista arvoa: ne strukturoivat ihmisten sosiaalisia asemia. Koodausten merkitykset eivät aina ole *käännettävissä* – kulttuurien vertaamisesta vanhassa mielessä tulee järjetöntä, jos homologiaoletus ei pidäkään paikkaansa.

Niinpä asioiden tai ihmisten identtiset luokitukset kahdessa maassa voivat *merkitä* aivan eri asioita. Kun kulttuurin koodit ja asioihin liittyvät arvot tapaavat luonnollistua sen kulttuurin jäsenille, onkin niiden koodien näkyviksi tekemiseksi matkustettava toisaalle. On vierailtava muissa kulttuureissa ja altistettava itsensä muukalaisten merkitysjärjestelmille. Siis *mentävä kentälle*.

Tutkimuksellisia kategorisointeja ja luokituksia olisi tämän näkemyksen mukaan tutkittava niiden tekemisen prosessissa eikä valmiina, esineistyneinä, jo tutkijan päässä jähmettyneinä tuotteina. Ne ovat pikemminkin tutkimuksen tulos kuin sen jo valmiiksi määritetty lähtökohta.

Monet näistä ovat etnografisen kenttätyön tavanomaisia kysymyksiä, eivät mitenkään erityisen uusia tai erikoisia. Hauskaa onkin pohtia, miksi toiset tutkijat puhuvat universaalikieltä kun taas toiset puhuvat paikalliskieltä. Mitä tästä seuraa? Ja mikseivät he voisi puhua keskenään?

Kansalainen ja kansallisvaltio lokaalisessa repertoaarissa

Kansalaisuus muuttuvana ja vaihtuvana käsitteenä

Kansalaisuus esiintyy oikeudenmukaisuusteorioissa ajattomana, ikuisena ja paikasta riippumattomana kategoriana. Kansalaisoikeudet saavat universaalin normin luonteen. Näin kansalaisuudesta siis puhutaan universaalirepertoaarissa. Mitä tapahtuu jos siirrytään kontekstuaaliseen repertoaariin?

Tiedämme toki, että kansalaisoikeudet ovat ajan kulussa laajentuneet ja koskevat yhä useampia ihmisiä ja asioita. Naisten ja orjien sisällyttäminen kansalaisten kategoriaan on eri paikoissa tapahtunut eri aikoina. Asiaa voi ajatella toisestakin kulmasta kuin siitä, että kyseessä olisi länsimaisen demokratian normien täyttyminen, demokratian ja tasaarvon lopullinen saavuttaminen. Sitä voi tarkastella *kategoriamuutoksena*, muutoksena jossa ihmisyyden ja sen ulkopuolisen ”luonnon” välistä rajaa on määritetty uudelleen, ja ihmisyyteen liitettyjä ominaisuuksia on liitetty entistä laajempaan ”asioiden” piiriin.

Tällä hetkellä samaa rajaa piirretään uudestaan suhteessa eläinten oikeuksiin. Kun eläimet aikaisemmin on suljettu ulos *oikeuspuheesta* ja mielletty paternalistisen *suojelupuheen* piiriin kuuluviksi, eläimet saavat nyt uuden oikeuspuheen piirissä subjektiviteetin, joka takaa niille oikeuksia. Ne siis liitetään oikeusdiskurssiin (vaikkakin ihmisten toimesta).

Samanlaista rajankäyntiä voi nähdä puheissa lasten äänioikeudesta. Myös niissä käydään rajaa oikeuspuheen ja paternalistisen/maternalistisen suojelupuheen välillä.

Sen lisäksi että kansalaissubjektien piiri on laajentunut, kansalaisuuden *sisällölle* on käynyt samoin. Kun kansalaisuuden sisällöksi on ajateltu pääasiassa äänestäminen ja poliittiset oikeudet, nykyinen sisältö on huomattavasti materiaalisempi. Nykyisin ajatellaan, että kansalaisuuteen liittyy enemmän kuin mitä liberalistinen retoriikka on tarjonnut. Puhutaan *sosiaalisesta kansalaisuudesta*, oikeudesta hyvinvointiin eikä vain äänestämiseen.

Myös tätä rajaa käydään arkipäivän poliittisissa käytännöissä, tästä esimerkkinä Suomen perusoikeusuudistus. Mikään liberaalidemokratia ei taida kuitenkaan todella mieltää sosiaalisia oikeuksia universaaleiksi. Esimerkiksi oikeus työhön on tällainen kiistanalainen alue.

Joka tapauksessa kansalaisuudesta puhutaan nykyisin konkreettisena ja materiaalisena tuotteena eikä vain abstraktina oikeutena. Puhutaan esimerkiksi koulutuksesta instituutiona, joka tuottaa kansalaisia, kansakunnan jäseniä. Koululaitos säätelee kvalifikaatioprosesseja ja kansalaisten välisiä hierarkioita.

Jos oikeuspuheen rajoista neuvotellaan suhteessa ”luonnollisen” sfääriin niin samanlaista rajankäyntiä tehdään myös suhteessa *”markkinoiden”* alueeseen. Ihmisyyden, kansalaisuuden tai oikeuksien alueen tai domeenin rajojen sekoittumista voi nähdä sellaisissa tapauksissa, joissa määritellään kaupankäynnin, myynnin ja ostamisen moraalisuutta. Pros-

tituutiota sääntelevät tietyt rajanmääritykset, työvoiman myyntiä toiset.

Kansalaisuuden rajoja säännellään normaalisti *tilassa*: kansalaisuus on jäsenyyttä tietyssä kansallisvaltiossa, jonka rajojen sisällä kansalaisoikeudet pätevät. Samalla kun kansalaisuus tietyssä kansallisvaltiossa takaa oikeudet tietyllä alueella, se myös rajaa ne tietylle alueelle ja siten sääntelee liikkumista. Kansalaisuus ja kansallisuus ovat väestön hallinnoinnin välineitä ja ne sääntelevät liikkuvuutta samalla kun takaavat sosiaalisia oikeuksia. Maahan (tai maasta) muuton sääntely on se paikka, jossa nämä rajat määritetään. Ei ole vaikeaa nähdä tämän sääntelyn poliittista merkitystä.

Tästä näkökulmasta kansalaisuuspuhe on yhtä hyvin sääntelyn ja hallinnoinnin kuin oikeuksien ja vapauksien asia. Kansalaisuuspuhe on lokaalirepertoaarissa enemmänkin kunkin kontekstin tuottama olosuhde kuin abstrakteja normeja. Sen rajoja voi tarkastella suhteessa toisiin puhuntoihin tai puhetapoihin ja katsoa missä rajat menevät.

Tietenkin myös kansallisvaltiot muuttuvat

Valtio toimii samanlaisena vertailevan tutkimuksen esineenä kuin kansalainen. Kansallisvaltioista, kuten kansalaisistakin, voi puhua universaalissa repertoaarissa. Silloin puhumme niistä abstrakteina ja yhteen laskettavina yksiköinä, joille oletetaan homologinen sisältö.

Kansakunta-sanastolla on kuitenkin ollut erityinen kyky esiintyä normatiivisena ja abstraktina. Vaikka kansakunnat kykenevät esittämään itsensä ylihistoriallisiksi olioiksi tai yleiseksi kategoriaksi, ei ole olemassa ”kansakuntaa yleensä” – abstraktia, ylihistoriallista käsitettä. On vain historiallisesti muuttuvia paikallisia kansakuntia.

Mutta jos ”kansallisvaltion” asettaa kontekstiin, niin huomaa helposti, ettei esimerkiksi pieni väestöltään homogeeninen kansallisvaltio toimi samalla logiikalla kuin suuri ja heteronominen. Homologiaoletus ei toimi.

Homogenisoiva kansallinen esitys peittää alleen myös sen, etteivät kaikki ”kansalaiset” ole samassa suhteessa esityksiin. Kansallisen tuottamiseksi tehdyt rajanmääritykset sisällyttävät itseensä sukupuolen, etnisyyden määreet ja hierarkkisoivat samalla luokka-asemat (Ylikangas 1993; Keränen 1997; myös Alexander 1992).

Nationalismitutkimuksen traditio on omalla tavallaan purkanut tätä

luonnollistumaa tai reifikaatiota. Tätä kontekstualismiaan nationalismitutkimus on toteuttanut *historiallistamalla* kohteensa; tarkastelemalla eri kansallisvaltioiden syntyprosesseja ja niiden historiallista erityislaatua. Nationalismitutkimuksessa kansallisvaltion historiaa tarkastellaan seuraamalla väestön homogenisoitumisprosessin kulkua ja käänteitä. Kansallisen yhteisyyden synnyttyä se voidaan projisoida menneeseen. Historia voidaan kirjoittaa kansakuntaisesta näkökulmasta.

Tämän tutkimustraditio piirissä kansallisen identiteetin käsite on todettu kovin monimuotoiseksi. Kansakuntaa määrittelemään pyrkiville on pian selvinnyt, ettei kansakuntaa voikaan määritellä tyhjentävästi. Määrittelyn kriteereinä ovat toimineet territorio, etnisyys, kieli, suvereniteetti. Mutta mikään kriteereistä ei näytä toimivan kunnolla, määrittävän tyhjentävästi olemassa olevia kansakuntia. Kirjallisuuden vakiohuomio on, ettei kansallisen identiteetin käsitettä pysty määrittelemään. Kansallinen identiteetti on kimppukäsite, jossa yhdistyvät eri aspektit: se liittyy territorioon, tietyn alueen rajaamiseen ja sillä olevan väestön liikkumisen ja toiminnan sääntelyyn – mutta voi olla liittymättäkin. Se voi kiinnittyä kieleen ja etnisyyteen – mutta yksikieliset tai monoetniset kansallisvaltiot ovat harvinaisia. Osassa Euroopan maista, kuten Saksassa, kansallisella identiteetillä on vahva paino kansallis/valtion tuottamisessa, osassa maan tai valtion identiteettiin liittyy vain vähän kansallisia aineksia, kuten Britanniassa (ks. Iisa Räsäsen ja Joe Bleicherin artikkeli).

Kansallisen identiteetin perusta on viime kädessä *symbolinen yhteisö*, jota erilaiset päivittäiset käytännöt uusintavat. Tätä symbolista yhteisöä merkitsemään ja rajaamaan voi valikoitua milloin kieli, milloin territorio, milloin mikäkin kriteeri. Yhteisön merkitseminen ei kuitenkaan tyhjene tähän yhteen aspektiin. Kansallisvaltio on siis käsitekompleksi, jonka eri aspektit saavat eri paikoissa aivan erilaisia muotoja; ei olekaan mielekästä etsiä tyhjentäviä määrittelyjä vaan paikallisten muotojen ja variaatioiden hahmotusta ja kontekstualisointia.

Kansakuntaisuuden, väestön homogenisoimisen ja kansallisen järjestelmän tuottamisen välineitä ja menetelmiä ovat olleet kirjakielen kodifiointi, koulujärjestelmä, yhteisen historian kirjoitus ja yhteisyyden projisoiminen menneeseen aikaan, yhteiset myytit, riitit, symbolit ja stereotypiat. Kulttuurisen standardisoinnin lisäksi kansakunta/valtio tuottaa ja sääntelee sisäistä heteronomiaansa. Yhteinen talous ja tulonjako tuottavat ainakin myyttiä siitä, että luokkakierto on mahdollinen,

että istumme samassa veneessä. Kansallisvaltiossa poliittinen mobilisointi on suuntautunut kansakunnan yhteisiin instituutioihin ja mobilisaation ”välineet”, esimerkiksi puolueet, ovat kohdentaneet toimintansa juuri näihin.

Kansakuntaa määrittää yhteinen tietoisuus. Se toimii tämän tietoisuuden horisonttina ja asioiden ”päiväjärjestyksenä”. Kokoonnumme päivittäin iltauutisten ääreen katsomaan, mikä kullakin hetkellä on yhteinen agendamme, asioiden esityslista.

Kuten kaikki identiteettikategoriat, myös kansallinen identiteetti on *tilannesidonnainen*. Eri identiteettien välille ei juurikaan synny ristiriitaa, koska ne aktivoituvat eri tilanteissa eri tavoin. Ja samoin kuin muut identiteettikategoriat, myös ne voivat rajoittaa tai yhtä lailla mahdollistaa toimintaa.

On helppo todeta, että näin tuotettu kansallinen identiteetti on melko kaikenkattava ja voimakas, jopa totaalinen. Mutta voi myös ajatella, että tietoisuutemme tästä totaalisuudesta on tulosta totaalisuuden purkautumisesta: kansallinen on tullut näkyväksi nimenomaan kansainvälistymisen ja integraation paineessa, tai toisaalta uusien etnisyyksien ja alueellistumisen paineessa. Vasta kriisi on tehnyt näkyväksi sen, miten monin piiloisin ja luonnollistunein tavoin kansallisuus muovaa elämäämme ja ajatteluamme.

Kansakuntien rakentamisen prosesseissa on ollut kyse *väestön homogenisoimisen ja yhdenmukaistamisen prosesseista. Kansallinen identiteetti yhdenmukaistaa*. Suomalaisuuden esitykset, representaatiot, tuottavat ”tyypillisen suomalaisen” kuvia. Tehokkaimmin tätä ykseyttä tuottavat jokapäiväiset itsestäänselvyydet. Joka päivä katsomme TV-mainoksia juuri suomalaisen pesupulverin eduista muihin verrattuna. Olipa toistolla vaikutusta kauppataseeseen tai ei, sillä on vaikutuksia ainakin kansallisen yhteisön, sen normin ja poikkeamien päivittäiseen vahvistamiseen. Vanhat vähemmistöidentiteetit jäävät jalkoihin – saamelaiset, mustalaiset, ruotsinkieliset, venäläiset, juutalaiset. Suomalaisuuden kuvastoon ei vielä ole päässyt yhtä useampaa mustaihoista missiä eikä yhtään islamilaista jääkiekkoilijaa. Jotakin siis jää kansallisissa esityksissä varjoon, niiden marginaaliin.

Mutta kansallisten identiteettien tuottamisessa ei ole kysymys ”vain” marginaalisten identiteettien syrjäytymisestä vaan yhteisön keskeisten suhteiden ja poliittisten konfliktilinjojen määrittymisestä. Jussi Teljo (1949, 6-7) määritteli yleisen äänioikeuden saavuttaneen, valtiollisen

murroskauden Suomen (1905-08) keskeisiksi poliittisiksi konfliktilinjoiksi sosiaalisen kysymyksen, kielikysymyksen ja Venäjän kysymyksen. Vaikka Teljo arveli sosiaalisen kysymyksen joissakin maissa jääneen uskonnollisten tai kansallisuuskysymysten varjoon, Suomen historiaa on paljolti kerrottu luokkasuhteiden sovittamisena yhteiseen kansalliseen projektiin. Saattaa olla että etniset kysymykset jäivät Suomessa luokkakysymysten varjoon: Pohjoismaissa etnisen homogeenisuuden illuusio on ollut vahva. Kielikysymys on – ratkaisun saatuaan – epäpolitisoitunut. On hyvä kuitenkin huomata, että myös luokkasuhteiden sovitus tapahtui kansallisen eheytyksen nimessä, nimenomaan *kansallisen* konsensuksen tuottamisena.

Kansallisen konsensuksen, yhteisen, homogeenisen identiteetin tuottamisen jälkiä voi kuitenkin edelleen etsiä ja löytää kansallisuuden esityksistä, poliittisten eliittien ja massojen suhteita tuottavista teksteistä sekä niissä tuotetuksi tulleista kansalaisen paikoista, olivatpa ne aktiivisen toimivan tai hallinnoinnin kohteena olemisen paikkoja.

Kun Teljon tulkinnassa luokkasuhteella oli keskeinen merkitys kansakunnan rakentamisessa, sukupuoli oli hänelle täydellinen epäkysymys. Näin kävi vaikka aiheena oli äänioikeus, jonka yhteydessä Suomesta olisi sentään ollut hyvää sanottavaa: äänioikeuden myötä myös naiset tulivat kansalaisuus-kategorian piiriin. Kansallisuuden, kansallisten identiteettien ja valtiollisten toimija-asemien historia on kuitenkin ollut selkeän sukupuolitettua. Kansallisen symboliksi on useinkin nimetty Nainen, kansallisvaltioiden toimijoiden paikat puolestaan on varattu miehille. Kansallisvaltioista kerrotuissa tarinoissa on miehisyyden ihanteet usein liitetty kansallisvaltioiden rakennusprosesseihin. Kansallisen rajatyön arkipäiväisissä käytännöissä sukupuolisuus tulee esiin toisin tavoin, ja erottelu meikäläisen ja heikäläisen välillä saa sukupuolisia määreitä. (Jouko Turkan mukaan 1950-luvun Nokialla ruotsalaismiehet koodautuvat monin kerroin Toisiksi: he ovat paitsi ruotsalaisia myös naismaisia, siis homoja).

Kansallisesta ei siis tosiaankaan puhuta *vain* äärinationalismina, poikkeusilmiönä, vääränä tietoisuutena jota esiintyy toisissa mutta ei meissä. Kansallista tuotetaan tässä ja nyt, arkipäiväisissä käytännöissä, ja sitä voi tutkia reaaliaikaisista aineistoista.

Kansakuntaa myös *tuotetaan koko ajan*. Sitä ei enää mielletä historian hämärään jo hautautuneeksi prosessiksi vaan tämänhetkiseksi, jokapäiväiseksi ja arkiseksi toiminnaksi (Billig 1995). Tämä kansakuntaisuuden jatkuvan tuottamisen näkökulma on siirtänyt nationalismi-

tutkimuksen toiselle kentälle. Historiallisen tai rakennesosiologisen tutkimuksen näkökulman lisäksi kansallisvaltiota on ruvettu tarkastelemaan *kulttuurintutkimuksen näkökulmasta*. Kansallisen näkyväksi tuleminen tässä uudessa mielessä on osa sellaista postmodernia prosessia, jossa asioita tarkastellaan lokaalisessa, paikallisessa rekisterissä, aikaan ja paikkaan sidottuina, eli kontekstuaalisina.

Kun ”Suomi” on alkanut esiintyä esineenä, samalla kansallisesta on tullut yhtenäisyyden pakkoa ja kansallisesta puheesta hallinnan kieltä. Kansallinen itsestäänselvyytenä määrittää ajattelun rajoja. Kansallisvaltioinen tapa mieltää ja havainnoida maailmaa kätkee taakseen muita mahdollisuuksia.

Kansallisen tuotannon narratiivisuuteen (Bhabha 1990) liittyy kuitenkin myös toiminnan mahdollisuus: voidaan kertoa toisin. Ja jos kansallinen homogenisointi on historiallisen prosessin tuote niin se voi myös ajassa purkautua.

Euroopan integraatiokehitys asettaa jo sinänsä ”kansallisvaltion” uuteen kontekstiin, jossa

– kansallisvaltiot voivat tyhjentyä tehtävistä ja tehtävät siirtyvät muille instituutioille, paikallisille tai ylikansallisille;
– integraatioon saatetaan liittää talouspolitiikka, joka siirtää asioita politiikasta talouden piiriin; julkista yksityistetään, julkisen sektorin toimintaa tehdään markkinavaltaisemmaksi, jolloin politiikan aluetta pienennetään;
– poliittiset identiteetit voivat rakentua muille kategorisoinneille kuin kansalaisuudelle, jäsenyydelle kansallisvaltiossa. Integraatio saattaa muuttaa toimijoiden asemia kansallisvaltiossa, muuttaa asemia esimerkiksi luokkien, sukupuolten tai etnisten ryhmien välillä, puhumattakaan poliittisten eliittien eri osapuolten voimasuhteista;
– eri politiikan alueet voivat ruveta noudattamaan omia toimintalogiikoitaan, jolloin esimerkiksi maatalous ja sen etupiirit asettuvat uusiin asemiin, vientisektorit toisiin, ja niin edelleen.

”Suomen” dekonstruoiminen avaa näkemään rajojen määrittelyn tiukkuuden tai avoimuuden asteen, sen avulla voi myös tarkastella *kaikkea sitä mikä ei rajoitu Suomeen*; hybridejä välitiloja, rajojen yli matkustamista ja paluuta, ja kansalliseen tilaan sitoutumattomia käytäntöjä; kansainvälistä ruokakulttuuria, diasporisia kulttuurien uusiomuotoja, jokapäiväi-

siä yhteyksiä yli rajojen. Enkä nyt tarkoita erityisesti internetiä. Luen päivittäin tekstejä, kuuntelen uutisia ja katselen kulttuurituotteita joiden lähettäjä on toisessa paikassa kuin minä, vastaanottaja. Näin on ollut jo kauan.

Kansallisvaltioharhaa?

Harha poliittisena ongelmana

Kansallisvaltioinen tapa mieltää maailmaa voi siis olla harhainen. Tämän harhan mahdollisia seurauksia voi arvioida *sekä politiikan että tutkimuksen kannalta.*

Politiikan kannalta voi ajatella, että integroitumisen myötä

a) eurooppalaiset poliittiset identiteetit voisivat olla hajaantuneita tai monikerroksisia. Niiden pohjalta voi ajatella syntyvän epävakaita koalitioita ja liittoutumia yli kansallisvaltioiden rajojen,
b) keskusten ja periferioiden suhteet voivat muuttua tai kääntyä uudessa tilanteessa,
c) eri erottelujen risteyskohdissa saattaa syntyä yllättäviä ja ristiriitaisia tilanteita. Toiset ”toiset” saattavat löytää itsensä moniselitteisistä tilanteista.

Samaan aikaan näyttää siltä, että on olemassa akuutti tarve neuvotella uudestaan vanhoista, tavanomaisista ja institutionalisoiduista identiteettikategorioista, kuten kansalaisuudesta.

Mitä *kansalaisuus* merkitsee *post-nationaalisessa kontekstissa*? Kun kansalaisuus on jäsenyyttä kansallisvaltiossa, mistä yhteisöstä voit kysellä kansalaisoikeuksiesi perään? Onko kansalaisuutesi enää hintansa väärti, jos kansallisvaltion merkitys on vähentynyt ja sen tehtävät siirtyneet muille? Meneekö kansalaisuutesi halvalla, jos politiikan alue kutistuu talouden lisätessä valtaansa, privatisoiden tai kansainvälisen pääoman toimesta?

Esineistyneet käsitteet peittävät alleen sen, että demokratiavajetta syntyy sekä kansallisella että EU:n tasolla.

Harha tutkimuksen ongelmana

Jos kansalaisuuden arvo, sisältö ja kontekstuaalinen merkitys on näin relatiivinen, mihin voi tutkijakaan enää luottaa?

Euroopan integraation myötä on tullut vaikeammaksi pitää kansallisvaltio universaalissa repertoaarissa. Ja vaikka integraation vaikutukset jäisivätkin pieniksi eivätkä kovinkaan radikaaleiksi, tutkija ei niitä huomaa, jos hän lähtökohtaisesti olettaa kategoriat samoiksi. Kansalaisuuden ja kansallisvaltion pitäminen muuttumattomina tutkimuksen alkuoletuksina alkaa tuottaa omanlaistaan vinoutta tutkimukseen, eli ”kansallisvaltioharhaa”.

Universalismi tutkimuksen kielenä näyttää perustuvan vanhalle hattutempulle, jota Woolgar ja Pawluch (1985) kerran kutsuivat ”ontologiseksi vaalipiirin rajojen manipuloinniksi”. Tällä he viittaavat siihen, että Britanniassa vaalien lopputulosta on voinut ”ennakoida” siirtelemällä vaalipiirin rajoja niin että omaan piiriin tulee esimerkiksi rikkaiden asuinalueita.

Ontologisen vaalipiirityön salaisuutena on, että osa todellisuudesta oletetaan pysyväksi, luonnolliseksi ja ikuiseksi, kun taas toista osaa käsitellään sosiaalisena, poliittisena, ”epäluonnollisena” ja muutettavissa olevana.

Tämä luonnollisen ja epäluonnollisen jako on tutkimuksen kielessä pitänyt ennallaan peruskategoriat, jotta se voisi tutkia vaihtelua niiden sisällä. Pysyvän ja vaihtuvan rajat on oletettu stabiileiksi (vaikka oikeastaan on tiedossa että ne eivät sitä ole). Mutta rajat ovat aina enemmän tai vähemmän pysyviä, ne liikkuivat suuremman esineistymisen ja luonnollistumisen suuntaan tai avautumisen ja politisoitumisen suuntaan.

Nyt näyttäisi olevan sellainen hetki, jolloin poliittisen identiteetin kategoriat ovat muutoksessa. Kansalaisuus, kansallisuus, kansallisvaltioiden integraatio tai yhtä hyvin hajoaminen ja ”balkanisoituminen” (Mestrovic 1994) ovat sellaisessa *politiikan kategorioiden kivettyneiden merkitysten purkautumisen prosessissa, jota universalistinen tutkimusrepertoaari ei riitä kuvaamaan tuottamatta samalla tuota harhaa.*

Pitäisikö siis universalismi hylätä? Ovathan postmodernit kriitikot osoittaneet Modernin universalismiin rakennetun vinouman. Sen ihmiskäsitys on rakennettu spesifille käsitykselle ihmisestä ja tämä ihminen on muistuttanut kovasti valkoihoista länsimaista miestä. Mutta mihin

tämä kritiikki todella johtaa paitsi juuri *abstrakteihin* teoreettisiin keskusteluihin eroista?

Normatiivinen poliittinen teoria on liikkunut universaalissa repertoaarissa. Se on ikään kuin ”lupaillut” tasa-arvoista kansalaisuutta ja demokratiaa, vaikkei sitä olekaan käytännössä tarjolla. Poliittisten oikeuksien ja oikeudenmukaisuusteorian sfäärissä on ollut mahdollista keskustella oikeuksista abstrahoituina, konkreettisista ihmisistä erotettuina entiteetteinä. Universaalirepertoaarissa on ollut mahdollista keskustella demokratiasta ja oikeudenmukaisuudesta liittämättä käsitteitä niiden käyttökontekstiin.

Oikeidenmukaisuusteoriat (Rawls; Barry) ovat keskustelua, joka perustuu ”asioiden” kontekstista irrottamiselle. Silti keskustelun sisältönä on se, miten tulkita abstrakteja sääntöjä konkreettisissa tilanteissa tai miten testata niitä uusien tilanteiden valossa. Miten soveltaa ”tekstiä” eri konteksteissa? Mitä haasteita eri kontekstit asettavat ”tekstille”?

Olisiko tällainen normatiivinen ja abstrakti puhe nyt kerta kaikkiaan lopetettava? Olenhan juuri esittänyt, että poliittisia identiteettejä on parempi tutkia lokaalisessa, partikulaarisessa ja kontekstuaalisessa repertoaarissa eikä lähtökohtaisesti abstraktissa oikeuksien, demokratian ja universalismin repertoaarissa. Pitäisikö universalismi tuomita vääränä ajatteluna?

Jos vastaus on myöntävä, silloin vaihtoehtoinen lokaalinen repertoaari on tulkittu *argumentiksi*: universalistit ovat kerta kaikkiaan väärässä ja itse olemme oikeassa.

Lokaalisen repertoaarin voi mielestäni tulkita myös *näkökulmaksi*. Silloin voi kysyä, mikä on se konteksti, jossa universalismi on tuotettu, ja missä rajoissa se toimii. Missä kulkevat repertoaarin rajat ja miten ne muuttuvat? Silloin juuri rajankäynti repertoaarien välillä on mielenkiintoinen; sitä voi tarkastella *rajatyön* näkökulmasta (Cohen 1985).

Edellä sanotun valossa myös universaalirepertoaari olisi historiallisten prosessien tuotetta. Niinhän on sanottukin esimerkiksi oikeudenmukaisuusteoriasta; se heijastelee liberalistisen tradition ja angloamerikkalaisten yhteiskuntien ongelmia. Sen kehitys on perustunut tuolle perinteelle, vaikka jäljet tästä kontekstuaalisuudesta ovat kadonneet. Tämän toteaminen ei kuitenkaan johda koko repertoaarin hylkäämiseen.

Näkökulmana lokalismi ei erityisesti edellytä oikeassa olemista. Universaalipuhetta ei tarvitse tuhota tai osoittaa vääräksi. Näin ei tule myöskään tuhotuksi se poliittinen oikeudenmukaisuuden, kansalaisoikeuksien

ja tasa-arvovaatimusten puhumo, joka kansalaisille on yhä tarpeen. Paikallistetuksi tulee vain se universaalirepertoaarin perintö, joka omaksui itselleen lähetystehtävän ja oikeassa olemisen vakaumuksen, sanoivatpa Toiset mitä tahansa.

Lopuksi: tutkijan valinta

> Näyttääkin siltä, ettei matkoilla halutakaan kokea mitään 'uutta', vaan niiltä odotetaan pikemminkin 'pääsemistä johonkin', siirtymistä toiseen olotilaan, joka ei ole useimmille enää uusi, koska enimmät matkalaisista ovat kokeneet sen jo aikaisemmilla reissuillaan. Matkalaiset kokevat olotilan, joka on toisenlainen kuin kenenkään oma arkipäivä, joskaan ei ole kyse pelkästään arjen harmaudesta pakenemisesta. Vaikka matkan maantieteellinen kohde olisi matkalaiselle uusi, ei se riitä tekemään kaikkea aiemmasta poikkeavaksi, sillä esimerkiksi hotellit ovat kaikkialla suhteellisen samankaltaisia ja seutu sinällään ei aina vedä puoleensa matkalaisten pääasiallista mielenkiintoa. (Åström 1993, 171)

Lokaaliin repertoaariin joutuminen tekee tutkijastakin turistin. Jos tutkimussuhteen mieltää matkaksi toiseen paikkaan ja sieltä paluuksi, on turistimetafora sopiva. Etnografiaa tehdään menemällä kentälle ja tulemalla sieltä pois.

Turistinakin voi tosin olla monin tavoin. Voi Anna-Maria Åströmin kuvaaman esimerkin mukaan lähteä ryhmäbussimatkalle Leningradiin. Siirtyä kylläkin paikassa, mutta suomalaisuuden liminaalitilaan (vrt. Shields 1991), josta ei oikeastaan etsitä mitään uutta tai toisenlaista kuin kotona jo on.

Tai voi Ulf Hannerzin (1966, 150-159) tavoin kävellä läpi Tukholman/Helsingin ja katsella transnationaalista, kreolisoitunutta kaupunkia. Käydä Hakaniemen aasialaisissa ruokakaupoissa. Lukea kauppojen nimikylttejä: Vero Moda, Kaubamaja, MacDonalds, Hennes & Mauritz. Syödä intialaisessa, kiinalaisessa tai italialaisessa ravintolassa. Ostaa asemalta Sunday Observerin tai Kainuun Sanomat.

Melkein minkä tahansa asian tai ilmiön voi tuottaa kansallisvaltioisesta näkökulmasta. Tutkija tuottaa erilaisia versioita maailmasta. On turha kuvitella, että nämä versiot olisivat viattomia ja neutraaleja. Onko kan-

sallista mahdollista purkaa, dekonstruoida, kirjoittamalla? Vai olisiko parempi lopettaa puhe ja olla aivan hiljaa? Tai kirjoittaa jostakin muusta?

Kirjoittajakollektiivi

EPILOGI: IHMETTELYÄ VALTIORUUMIIN ÄÄRELLÄ

Epilogi sai alkunsa vuoropuhelusta J.G.A. Pocockin artikkelin kanssa. Hänen huomattiin käsitelleen samoja teemoja, vaikka aiheena olikin eurooppalainen identiteetti. Kirjoittajat alkoivat lähetellä välihuomiota hänen tekstiinsä. Lopulta mukaan vedettiin muitakin kirjallisia ääniä.

Pocock: ... 'eurooppalaiset' kirjoittaisivat historiansa tavalla, joka sekä toisi esille että häivyttäisi valtioiden keskeisyyttä, myöntäen, että valtiot luovat pitkiä ja joskus synkkiä varjoja nykyisyyteen, joka voi ylittää menneisyyden muttei hävittää sitä. Lakattaisiin teeskentelemästä, että voidaan keksiä jokin ristiriidattomasti 'eurooppalainen' historia, joka sekä sisältää että jättää ulkopuolelle kaikkien kansojen historiat (Pocock 1997, 316).

Kansallisvaltion kuolemasta

Marja: No, kuoleeko kansallisvaltio? Häviääkö "Suomi" maailmankartalta nyt kun olemme sen purkaneet ja dekonstruoineet? Ovatko kansallisen suvereniteetin päivät jo ohi? Lopetetaanko "Suomen" tuottaminen, sen historian kirjoitus ja sen tulevaisuuden suunnittelu?

En usko että juttujemme seuraukset ovat ihan näin radikaaleja. Olemme kylläkin pyrkineet tekemään näkyväksi sitä tapaa, jolla kansallisvaltio on muuttunut luonnoksi, ja lukemaan toisin Suomesta kerrottuja tarinoita. Kansallisvaltio – Suomi siinä missä muutkin – tuskin lakkaa olemasta, vaikka jotkut sen varsin totaalisista identiteetin kiinnikkeistä hiukan siirtyisivätkin paikaltaan.

Emme kuitenkaan ole ainoita, jotka puhuvat dekonstruktiosta tai uumoilevat kansallisvaltion kuolemaa. Hobsbawm on uskaltanut sanoa sen ääneen: Kaikki tämä puhe kansallisesta, kansallisvaltiosta ja ylikansallisista yksiköistä on juuri merkki kansallisvaltion lopun ajoista: Minervan pöllö lentää iltahämärissä, tai jotakin sinne päin (Hobsbawm 1977).

Pami: Kansallisvaltion kuolema? Kuulostaa hurjalta, vaikka realistiseenkin teoriaperinteeseen tukeutuvat kansainvälisen politiikan teoreetikot alkavat allekirjoittaa väitteitä erityisesti valtion ulkoisen suveniteetin eroosiosta globalisaation myötä. Samalla on huomattava, miten valtiosuvereniteetin sisäinen ulottuvuus on kenties vahvempi kuin koskaan ja valtion interventio kansalaisten yksityiselämään yhä tuntuvampi. Valtion sisäisesti vahvalle roolille löytyy myös kannatusta erilaisten 'järjestystä' ja 'turvallisuutta' ylläpitävien instituutioiden kasvavan suosion muodossa. Esimerkiksi Suomen tapauksessa on relevanttia huomioida, miten 15-vuotiaat tytöt maksavat 500-1000 mk viikonlopusta vapaaehtoisella maanpuolustuskurssilla maassa, jossa armeijan suosio on huipussaan sivareista huolimatta. Itä-Euroopassa taas kansallisvaltion ideaa pidetään hengissä mobilisoimalla massoja erilaisiin turvallistamisprojekteihin, jotka usein suuntautuvat Venäjää vastaan. Silti on äärimmäisen relevanttia sanoa, että kansallisvaltio on menettänyt merkitystään, että kansallinen tarina/identiteetti voidaan kertoa monella tavalla, ja että kirjan oikeutuksena on tuoda esille 'marginaalisia'/alistettuja versioita, joilla on esille tulemisen oikeus.

Pasi: Puhe kansallisvaltion kuolemasta sisältää myös organistisen vivahteen, jonka mukaan se on joskus todella 'syntynyt' ja siis myös voi kokonaan 'kuolla'. Mitään näin yksinkertaista ja ihmeellistä on tuskin koskaan tapahtunut ja tuskin tapahtuu sosiaalisten instituutioiden maailmassa. Ennemmin kysymys on kehityksestä, joka ei ole alkanut tyhjyydestä vaan lukuisista erilaisista päätöksenteon, toimeenpanon ja her-

ruuden muodoista ja joka ei ole koskaan saavuttanut täydellisyyttä, absoluuttista valtiota. Yhtä lailla se tuskin voi koskaan absoluuttisesti kuollakaan, vaan aina on olemassa joitain hallinnollis-poliittisia aikaansaannoksia siinä välitilassa, jossa kansallisvaltio käsitteenä ja instituutiona tällä hetkellä majailee.

On myös tärkeätä muistaa, että kansallisvaltio on kategoria, joka sisältää hyvin paljon toisistaan poikkeavia käytännön sovellutuksia maailman parinsadan valtion joukossa. Kirjassamme puhutaan nähdäkseni kolmesta eri kansallisvaltion tai kansallisen kertomuksen 'kuolemasta', jotka meidän tutkijoina täytyisi pitää erillään, vaikka (tai juuri siksi että) ne usein kietoutuvat toisiinsa. Näitä ovat (1) valtion rapautunut suvereenisuus poliittisena toimijana, (2) kansan itsestäänselvyys kulttuurisena yhteisönä ja (3) näiden kahden yhdistäminen siten, että yhdessä valtiossa on yksi kansa ja yksi kulttuuri.

Ongelmallisinta on, jos puheessa kansainvälisen toimijan, poliittisen valtion kohtalosta käytetään ilmaisuja, jotka samanaikaisesti ylläpitävät tai jopa vahvistavat käsitystä valtiosta kulttuurisena yhteisönä. Esitetään esimerkiksi valtiokeskeisyys tai esivaltakunnioitus 'tyypillisesti suomalaisina', nyt kriisiytyneinä piirteinä. On hyvä muistaa, että Suomessa on aina ollut useita kansallisia identiteettejä (käsityksiä 'Suomesta') – eikä tutkijoiden pitäisi nimetä näistä joitakin erityisen 'suomalaisiksi', vaikka tähän 'kansallistamiseen' onkin vahvat perinteet olemassa. Se on konstruktiota eikä dekonstruktiota.

Mutta mihin saakka voikaan dekonstruoida konstruoimatta? Ihmisenä, joka ei katso televisiota, huomio kiinnittyy mm. siihen, että Marja omassa artikkelissaan puhuu televisiouutisten katsojista 'meinä'.

Marja: Aivan, mutta yritinkin huomauttaa, että kansalliset tai muut kollektiiviset identiteetit tai symboliset yhteisöt ovat saman luontoisia kuin yleisöt. Niihin kuuluminen on kiinni juuri siitä, lukeutuuko lähettäjien aikoman yleisökonstruktion piiriin tai päättääkö itse katsella Ruotsin, Ranskan tai CNN:n uutiset. Osa kansallisen identiteetin aspekteista on juuri näin valinnaisia, jotkut aspektit taas ovat melko pakotettuja.

Mutta toki jokainen teksti joka suomalaisista puhuu, samalla tuottaa oman suomalaiskonstruktionsa. Tästä ei ole ulospääsyä, paitsi kun lopettaa koko puhumisen. Muuten sitten voi tuottaa omasta mielestään entistä parempia versioita.

Dekonstruktiosta

Marja: Syystä tai toisesta dekonstruktiosta on eräällä tapaa tullut juuri Euroopan integraatioon liitetty käsite. Uutta kertomusta Euroopasta kerrotaankin juuri hajanaisuuden ja erojen kielikuvin. 'Unity in diversity' [yhtenäisyys erilaisuudessa] on iskulause jonka merkitystä ja retorista voimaa voi tietenkin ihmetellä. Pocock, jonka kanssa keskustelemme, näyttää myös yhdistävän eurooppalaisen identiteetin tuottamisen dekonstruktioon, jonkinlaiseen jatkuvaan purkamiseen.

Pocock: Koska Eurooppa oli tämän tietoisuuden klassinen olinpaikka, dekonstruktiivisesta asenteesta tuli osa eurooppalaisuuden ideologiaa ja Eurooppa oli siten hyvissä asemissa dekonstruoidakseen kilpailijansa, säilyttäen itsellään luonteenomaisen identiteetittömyyden, josta oli sille paljon taktista etua hegemoniaa vahvistaessaan; vanha paholainen voitti kieltäytymällä nimeämästä itseään (Pocock 1997, 302).

Marja: Pocock repii hiuksiaan postmodernin intelligentsian ylimielisyyden ja provinsialismin kritiikin nimessä. Hänen kuvauksensa postmodernista ja dekonstruktiosta on tosi tyrmäävä: uudessa maailmankylässä kenenkään koti ei ole hänen omansa. Postmoderni on hänelle universaaliksi säädettyä vieraantumista, jossa mikä tahansa omaksuttu identiteetti on vain aggressiota toista kohtaan tai jonkun toisen itseen kohdistamaa aggressiota (Pocock 1997, 297).

Eira: Se, mitä vierastin Pocockin jutussa, on ajatus että post-strukturalismi/post-modernismi on eurooppalainen, Eurooppa-keskeinen ja etuoikeutettujen näkökulma – tai vain eurooppalainen näkökulma. Nimittäin olen itse tutumpi lähestymistavan kanssa, jota esim. edustaa (ja joka on vaikuttanut sen syntyyn) Saidin *Orientalism* (1979), eli olen itse oppinut post-strukturalismia niiden töiden kautta, joissa dekonstruoidaan ja asetetaan kyseenalaiseksi eurooppalaisia 'suuria kertomuksia'. Tietysti intellektuaalisesti post-strukturalismin juuret ovat eurooppalaisessa filosofiassa ja eurooppalaisessa ajattelussa, ja monet sen teoreetikoista tulevat nimenomaan Euroopasta – tai ovat Euroopassa koulutettuja – ja siihen liittyy tiettyä elitismiä. Mutta, lasta ei pidä heittää pois pesuveden mukana, eli ehkä sitä kuitenkin voi käyttää myös progressiivisena, poliittisena välineenä, kuten Said ja muut ns. jälkikolonialismin/jälkikoloniaaliset kriiti-

kot. Kaivoin esille Kelvin Santiagon artikkelin, jossa hän määrittelee jälkikoloniaalista kritiikkiä. Hän tosin esittää myös kritiikkiä post-strukturalismia ja dekonstruktiota kohtaan.

Santiago: Konkreettisemmin ajatellen: Yhdysvallat tänään ja yliopisto, jossa opetan, ovat koloniaalisia tiloja, jossa me kaikki olemme koloniaalisia subjekteja; mutta jotkut teistä ovat kolonisoijia kun taas jotkut meistä ovat kolonisoituja. ... Tämä koloniaalinen todellisuus on rakentanut maailman, jota Jean Paul Sartre kuvasi 1950-luvulla sanoen siihen lukeutuvan 'kaksituhatta miljoonaa asukasta: viisisataa miljoonaa ihmistä/miestä (sic), ja tuhatviisisataa miljoonaa alkuasukasta' (Sartre [1968], 7). Tai, sijoittaaksemme tämän välittömämpään kontekstiin läntisestä hegemoniasta käytyjä sotia ajatellen, 1991 käydyn Persianlahden sodan kuolettava lopputulos käännettiin Yhdysvalloissa merkitsemään 100 urhoollisen yhdysvaltalaisen sotilaan 'valitettavaa kuolemaa', sekä yli 200 000 ennakoimattomissa olevaa 'sivuvahinkoa' irakilaisten 'alkuasukkaiden' keskuudessa.

Mielestäni tässä on osittain kysymys eri tavoissa tuottaa mennyt historia, tämän hetkiset historialliset käytännöt ja vallitsevat identiteetin/muistin muodot, erityisesti tieteissä (sosiaali- ja kuten väitetään *luonnon*tieteissä) ja humanioriassa – marxismi, feminismi, queer-teoria ja jälki-strukturalismi mukaan lukien. Sekä kolonisoija että kolonisoidut sosiaaliset subjektit nousevat jatkuvasti uudestaan pinnalle yhteen kietoutuneina näissä eletyissä teksteissä ja tekstualisoiduissa elämissä.

Toisaalta, samoin kuin edeltäjänsä 1800-luvun lopusta 1900-luvun puoliväliin, suurin osa jälkikoloniaalisista kirjoituksista yhä vielä esittää läntisen kolonialismin alistetun subjektin maskuliinisena ja heteroseksuaalisena. Myös tämä sivuuttaa kysymykset historiallisuudesta siinä määrin kuin se kirjoittaa uudestaan samaksi 'jo aina valmiiksi' sukupuolitettujen/alistettujen rotujen/kansojen metahistoriallista ajattomuutta. Tällä tavalla nämä näkökulmat myös lopulta oikeuttavat epähistoriallisuuden yhä hegemonista epistemologiaa. Kaikki historiallinen ajattomuus lopultakin resonoi eurooppa- ja euro-amerikkakeskeisten subjektien metahistorian kanssa: subjekti on mies, omistavassa asemassa ja seksuaalisesti 'oikein' suuntautunut'' (Santiago-Valles 1993, 76-77).

Eira: Eli yksi pointti voisi olla, että myös jälki-strukturaali voi olla poliittista, ei vain jälki-poliittista (mitä Pocock sillä sitten tarkoittaneekin),

jälki-strukturaali/jälki-moderni ei välttämättä ole yhtä kuin jälki-poliittinen, vaan voi olla juuri sitä kaivattua poliittista toimintaa jälki-modernissa maailmassa.

Post-politiikasta

Marja: Myös Pocock uskoo, että kansallisvaltioiden purkautumisen prosessit ovat todellisia: on todellakin niin, että poliittinen yhteisö on joissakin merkityksissä menettämässä roolinsa ja paikkansa huomiomme kohteena. (Pocock 1997, 315) Pocockin Euroopasta olisi silloin tulossa post-historiallinen kulttuuri, jossa vieraantuneet massat, vähäosaiset mutta myös kuluttajat, lilluvat ympäristöstä toiseen markkinavoimien ohjaamina. Markkinoiden muovaamilta yhteisöiltä puuttuu ajallinen pysyvyys, ne hajoavat, siirtyvät ja muodostuvat uudelleen markkinavoimien tarpeen mukaan. Ne yhteisöt, joilla on vähäinen ostovoima, toimivat tarpeettoman työvoiman puuleina ja joutuvat markkinoiden marginalisoimiksi. Markkinavoimilla on kyky repiä yhteisöt juuriltaan ja muuttaa ne siirtotyövoimaksi. Tässä Pocockin post-poliittisessa tilassa on poliittisen toiminnan mahdollisuus peruutettu.

Anu: Kyseenalaistaisin ehkä ajatuksen fundamentaalista taloudellisesta ja sosiaalisesta muutoksesta tai ainakaan sen pysyvyydestä. Historiallisesti suuret yhteisölliset tarinat (myös kommunismi tai sosialismi tai miksei partiolaisuus) ovat pääsääntöisesti olleet eliittien rakentamia, maailmalla on aina ollut (ja tullee olemaan) massansa, ”vieraantuneet” tai ”köyhänsä”, jotka eivät ole aidolla tavalla mukana yhteisöllisyydessä. Toisaalta nämä ”massat” voivat olla ihan fiksujakin ihmisiä kieltäytyessään yhteisöllisyydestä. Enemmänkin on ehkä kyse eliittien yhteisöllisistä tarinoista ja niiden luomasta maailmankuvasta ja siinä mielessä politiikasta, valinnoista siinä, mistä ja miten eliitit haluavat puhua. Ehkä yhteisölliset tarinat, ekonomismi ja tehokkuusrationalismi eivät ole onnistuneet kuvaamaan kokemusta, jonka ihmiset tunnistaisivat omakseen.

En myöskään pitäisi tätä ikuisena tilana – ennemminkin murrostilana, joka saattaa sisältää aineksia moneen suuntaan: millaiset tarinat nousevat kokoamaan meitä, ollaanko tilassa, jossa aletaan olla herkkiä mille tahansa tarinalle (vertaa vaikkapa Dianan nostattamiin kyyneleihin tai Suomessa ammuttuihin poliiseihin ja heistä medioissa kerrottuun

myyttiseen kansallisen poliisin tarinaan), kunhan se vain antaa mahdollisuuden tuntea syvästi ja oikeasti. (Vrt. kaikenlainen oikeisto- tai mikä tahansa populismi.)

Marja: Pocockin vision lilluvilla ihmismassoilla tuskin olisi historiaa ja vielä vähemmän tarvetta kirjoittaa sitä. Ei olisi poliittista sfääriä, jossa historiallinen ymmärrys etsisi toimintaväylää. Privatisoitu valtio pitäisi parempana, että sen yliopistot olisivat ”ammattikouluja – jos sitäkään” (Pocock 1997, 313).

Anu: Sanoisin tässäkin: toistaiseksi. Ja itse asiassa minusta tässä tilanteessa voisi olla suurikin tilaus poliittiselle toiminnalle. Voisi jälleen verrata esimerkiksi tuskastuneisiin Ultra Bran solisteihin (NYT-lehden haastattelussa), jossa heitä hämää se, että kaikki haluaisivat heidän olevan uusi tuore versio kommunismista ja bändin suosio epäilemättä perustuu ampukaa komisario -sanoituksiin.

Eli pitäisi vain ryhtyä tarjoamaan uusia tarinoita... kuka ehtii ensin?

Heikki: Minustakin puhe post-poliittisuudesta heijastelee ylhäältä päin rakentuneiden kertomusten kriisiä. Suomalaiset kertomukset kansalaisuudesta ja valtiosta kuuluvat tähän sarjaan, koska ne eivät vastaa enää yhtä hyvin ihmisten omia kokemuksia itsestään. Toisaalta kyse ei ole radikaalista murroksesta vaan pikemminkin hiljaisesta hämmennyksestä. Vanhat kertomukset eivät tunnu enää oikeilta, mutta uusiakaan ei ole juuri esitetty. Toisaalta kertomuksen elementit ja roolijaot voivat muuttua ikään kuin itsestään.

Olen itse leikitellyt ajatuksella siitä, että kuluttajuus ja kansalaisuus ovat ”nyrjähtämässä”. Kansalaisuudesta on tullut melkoisen tyhjä sana, koska se viittaa useimmiten vain äänestämiseen. Politiikka ei ole kansalaisten vaan poliitikkojen ja asiantuntijoiden asia. Sitä vastoin ihmisten toiminnallisuus on kanavoitunut kuluttajuuteen. Kuluttajaa pidetään nykyisin oikeuksistaan kiinnipitävänä ja valveutuneena ihmisenä, joka ei hyväksy pilaantuneita tuotteita, kalliita hintoja ja on valmis jopa boikotoimaan epäeettisenä pitämiään tavaratuotannon muotoja. Kansalaiset eivät vastaaviin boikotteihin ryhdy, ja tätä tutkijat tapaavat jatkuvasti ihmetellä. Miksi työttömät eivät ole barrikadeilla?

En halua mitenkään juhlia tällaista nyrjähdystä ainakaan siinä mielessä, että kuluttamisen politisoimisella kaikki ongelmat ratkeavat. Myös

politiikka pitäisi voida kokea omakohtaiseksi ja arjen kannalta relevantiksi asiaksi. Tällaisen ajattelun esteenä ovat kuitenkin monet käytännöt, jotka pitävät yllä valtiokeskeisiä ja elitistiä käsityksiä politiikasta. Esimerkiksi usko siihen, että parlamentaarinen järjestelmä toimii ongelmistaan huolimatta, on vahvaa vaikkapa päivittäisessä journalismissa.

En silti usko mihinkään post-poliittiseen tilaan, jossa poliittisen toiminnan mahdollisuus on peruutettu. Pikemminkin puhuisin siitä, että poliittinen tila on kaventunut ja kaventumassa sitä mukaa kun kansallisvaltioinen ajattelutapa sopii yhä huonommin vallitseviin tilanteisiin. Tuo tila voisi varmaan laajetakin. Se edellyttäisi eriasteista politiikan uudelleen keksimistä ihmisten yhteisöissä, journalismissa jne. Se kai on aina mahdollista.

Pami: 'Post-poliittisuus': minusta tämä termi voidaan ymmärtää vain siten, että politiikka siirtyy institutionaaliselta areenalta, sieltä missä identiteetti on traditionaalisesti määritelty, pois kohti kansalaisyhteiskuntaa, arkipäivää, yksilöllisiä määrittelyjä. Nämä kaksi, perinteinen 'poliittinen' ja 'uusi' poliittinen ovat silti rinnakkain olemassa. Ne ovat myös vuorovaikutuksessa toistensa kanssa, eli eliitit voivat mobilisoida arkipäivän 'poliittisen', kuten Anun nostamat Diana- ja poliisiesimerkit hyvin osoittavat, puhumattakaan Itä-Euroopan 1989-1991 vallankumouksista.

On kyllä tosin sanottava, että mielestäni 'post-poliittisen' termi on harhaanjohtava. Jos politiikkaa ajatellaan Palosen tavoin aspektina, ei politiikka häviä 'postmodernissa' mihinkään, vaan jatkuu, mutta eri areenoilla tai näillä kahdella areenalla samanaikaisesti. Silti se on politiikkaa, erilaisia näkemyksiä/konfliktia. Sirpaleinen, dekonstruoitu maailma (mikäli se on eräs kirjan anneista) sisältää itse asiassa tavattoman paljon poliittista potentiaalia, eli erilaisuutta. Tässä voi verrata aika hyvin Fukuyamaan, jonka mielestä historia on loppunut: se voi olla totta, jos ajatellaan, että vain makrotason/institutionaaliset ideologiataistelut ovat tärkeitä!

Refleksiota

Marja: Entä yhteys konservatiivisuuden ja postmodernin välillä? Voisi huomauttaa, että dekonstruktion kieli sopiikin varmaan juuri tilanteeseen, jossa on sulatettava joukko yhteismitattomia kansallisvaltioita yhdeksi kokonaisuudeksi. Markkinoiden kieli voi silti olla juuri vallan ja hallinnan mieli.

Eira: Yhdysvalloissa puhutaan usein ikään kuin kaikki mikä tulee ns. marginaalista (esim. feministinen teoria, mutta myös ns. 'area studies'-opintokokonaisuudet, kuten 'latin-american studies', 'asian-american studies' jne.) on post-modernia tai samaa kuin post-strukturaali, eli ne kaikki lyödään – epäoikeutetusti – yhteen kasaan ja niitä pidetään ei-amerikkalaisina, joka tässä tapauksessa on itse asiassa samaa kuin ei-eurooppalaisuus, sillä Reagan/Bush-konservatiivien mielestä 'amerikkalaisuus', vaikka siihen sisältyy monia perinteitä, on ennen kaikkea 'eurooppalaisen' perinteen jatkoa ja tätä 'eurooppalaista' perinnettä pitäisi kunnioittaa ja pitää elossa sen 'hyvien' aineosasten vuoksi, kun taas muut yrittävät hajottaa sitä ja samalla 'amerikkalaisten' yhteenkuuluvuuden tunnetta. Eli dekonstruktio ja 'vähemmistöjen' vaatimus saada opiskella (myös) omaa historiaansa nähdään yhtä lailla hajottavana, ne samastetaan ja niitä pidetään amerikkalaisen konservatismin vastaisina ilmiöinä.

Marja: Pocockin itse itselleen kuvaama dekonstruktio olettaa että kaikki historia on keksittyä. Historian tutkimus on konstruktioiden tutkimusta, ja sen tarkoituksena on näiden konstruktioiden dekonstruktio. Hän on huolissaan siitä, riittäkö historian kirjoittajille – erityisesti poliittisen historian kirjoittajille – töitä myös jatkossa. Jos suvereenit yhteisöt muuttuvat, niin silloin muuttuvat myös yhteisöhistorioiden kirjoittamisen tavat. Mutta minusta Pocockin dekonstruktio-olkinukke ei ole kovinkaan etäinen hänen omalle historiografiselle kysymykselleen. Tämä on minusta hyvä huomata.

Pocock: "Näin ollen suvereniteetin ja historiankirjoituksen välillä on yhteys; yhteisö kirjoittaa oman historiansa silloin, kun sillä on autonominen poliittinen rakenne oman nykyhetken hallitsemiseksi, ja tyypillisesti historia, jonka se kirjoittaa, on tuon rakenteen historiaa. Tätä historiaa ei tarvitse – vaikka usein niin käykin – kirjoittaa kritiikittömästi; se voidaan kirjoittaa tavalla, joka tuo esille sen olemassaolon itseään laajemmassa kontekstissa, sen satunnaisen yhtäaikaisuuden monien sellaisten historiallisten prosessien kanssa, joihin sillä ei ole valtaa. On muita historioita, joita voidaan ja jotka pitäisi kirjoittaa, ja historioitsija tai hyvän historiantajun omaava henkilö voi vapaasti päättää, että ne ovat etusijalla poliittiseen historiaan ja valtion historiaan verrattuna" (Pocock 1997, 307).

Eira: Yhteys suvereniteetin ja historiankirjoituksen välillä... Minusta tämä on tärkeä juttu. Tulee vain mieleeni Palestiina/Israel ja historiografinen taistelu siitä, miten Palestiinan historia kerrotaan ja kuka sen kertoo. Palestiinalaisille oman valtion saaminen on tärkeää jo siksi, että silloin heillä olisi oikeus kertoa historiansa omasta näkökulmastaan, ei Israelin vinkkelin kautta.

Marja: Yksi kommentti Pocockiin: Hän tuntuu olevan aika huolissaan poliittisesta historiasta perinteisessä mielessä, siis juuri valtioiden historioina ja tavanomaisina ukkologioina.

Anu: Yhteisöillä on ikänsä, valtio yhteisönä on Suomessa 80-vuotias, vertaa mihin muuhun tahansa 80-vuotiaaseen instituutioon, jolla on laaja jäsenkunta ja hallintokoneisto. Byrokratia on selättänyt modernin suuret ideaaliset yhteisöt kuten kansallisen, demokratian ja tieteen. Ehkä se, tai ainakin politiikka, pitää perustaa uudelleen, ennen kuin se voi taas alkaa toimia. Henkilökohtaisesti minusta myös yliopisto pitäisi perustaa uudelleen. Ikääntyneisyys kun näkyy paitsi harkintana ja viisautena, myös byrokratiana, arvovaltakiistoina, reviiririitoina, munkkilatinana ja väsymyksenä. Ehkä yksi yhteisöllinen toivo on siinä, että sukupolvien murros suurten ikäluokkien poistuessa on niin raju, että se selättää byrokratian.

Johtopäätöksiä

Marja: Olemme tässä kirjassa lähteneet siitä teesistä, että Suomi saa uusia merkityksiä Euroopan integraation kontekstissa – että kansallisesta identiteetistä saattaisi tässä murroksessa tulla hiukan vähemmän totaalinen. Siihen kiinnittyvistä eri tyyppisistä rajamääreistä – territoriaalisista, valtiollisista, kansallisista, etnisistä, sukupuolisista, kulttuurin eri sfääreihin liittyvistä rajauksista – jotkut saattavat siirtyillä paikoiltaan.

Olemme myös yrittäneet osoittaa, että kansallisen kertomuksen eri versioista toiset ovat parempia kuin toiset. Näitä versioita pohtimalla, lukemalla vanhoja versioita toisin, olemme yrittäneet tehdä näkyväksi versioiden satunnaista luonnetta ja niiden hyvyyden arvioimisen kriteerejä. Olemme sillä tavoin yrittäneet avittaa versioiden poliittisen ar-

vioimisen mahdollisuutta, avata poliittista pelitilaa alueella, joka jo näytti muuttuneen luonnoksi.

Anu: Voisiko sanoa, että kansallinen kertomus voidaan kertoa monella tavalla? Vierastan näitä ”hyvyyden kriteerejä”. Olemme pyrkineet avaamaan kertomuksen ja kertomisen politiikkaa – sitä kenen tai mitä etuja kertomukset palvelevat.

Pami: Allekirjoitan Anun esittämät seikat hyvinkin pitkälle. Mielestäni on oleellista korostaa, että kirja esittää ’vähemmän totaalisia’ versioita kansallisesta identiteetistä, ei niinkään ’parempia’, joka ainakin minun korviini jää soimaan aika pahasti.

Heikki: ”Vähemmän totaalinen Suomi” on hieno teesi, jota olemme ehkä jotenkin edistäneetkin. Olemme osoittaneet, että Suomesta kerrotaan yhden sijasta monia erilaisia kansallisia kertomuksia. Mielestäni olemme myös yrittäneet osoittaa, että jotkut versiot ovat parempia kuin toiset. Ilman tällaista arviointia ja arvioinnin kriteerien esittämistä, tämän kirjan tarkoitusta olisi kai hankalampi perustella.

Marja: Minusta vain tuntuu, että arvottamista on vaikea välttää vaikka haluaisikin. Mutta samalla tämä kirja on ollut yritys tuottaa pieni rakonen tutkimuksen kielen ja politiikan kielen väliin: tätä rakosta voi kutsua vaikka refleksiivisyydeksi. Sillä jos myös ajattelun, tutkimuksen ja poliittisen harkinnan kieli jää kansallisvaltiokieliopin sisään ja sen vangiksi, kapeutuu poliittisten valintojen mahdollisuus. Ja jos tutkimus ei pysty muuhun kuin toistamaan ja uusintamaan annetun kieliopin sääntöjä, se on hukannut pallonsa ja myynyt maansa, tuottanut silmälaput itselleen ja samalla tärvännyt kansallisten intellektuellien ikiaikaisen tehtävän – tehtävän osoittaa uusia ajattelumalleja kansalliselle yhteisölle.

Heikki: Heitin joskus Marjalle ajatuksen valtioruumiista, joka tuli mieleeni Marjan alkulukuja tavaillessani. Koska valtioruumis makaa epilogin otsikossa, yritän ajaa takaa mitä sanon. Puhun tietenkin oman juttuni universumista, joten olkaa vapaasti omaa mieltänne.

Nykyinen tapamme ajatella Suomesta, valtiosta ja identiteeteistämme nojaa paljolti menneeseen. Ja mikä vielä olennaisempaa: ne toimivat meissä, kun me toimimme. Euroopan integraatiossa näitä käytäntöjä

joudutaan kaiketi väistämättä poistamaan päiviltä, päivittämään ja tuottamaan niiden tilalle uusia käytäntöjä. Tai näin ainakin luulisi.

Silti näyttäisi siltä, että vanhoihin ideoihin tarraudutaan entistä tiukemmin. Tarkoitan nimenomaan käsitystä valtion keskeisyydestä ja kansan yhtenäisyydestä. Tarrautumisessa näihin ideoihin luodaan sitä ajallista stabiiliutta, jossa muutokset tuntuvat siedettäviltä ja luonnollisilta.

Tälle luonnollisuudelle toimii analogiana tapa, jolla valtio ja kansa ymmärrettiin ennen yhdeksi kokonaisuudeksi, valtioruumiiksi. Kuningas oli pää, sotilaat kädet ja maatyöläiset jalat. Stabiilisuus ja luonnolliset toiminnan muodot lähtivät tästä. Valtioruumisajatus ei kuitenkaan säilynyt valistuksen tuomaa individualismin ja demokratiankin tuulia.

Nyt luulisi, että kansallisvaltiolliselle ajattelulle olisi käymässä hieman samalla tavoin. Joidenkin mielestä tällainen arvio voi tuntua jopa triviaalilta. Voidaanhan esimerkiksi väittää, että valtiot hallinnoivat eurooppalaista ja maailmanlaajuista integraatiota vain nimellisesti. ”Oikeasti” integraatiota liikuttavat ylikansalliset markkinat, joiden edustajat haluavat sopia toimintaympäristönsä ehdoista yleiseurooppalaisella tasolla. Jos asia on todellakin näin, kansallisvaltiokertomukset asettuvat aivan uuteen valoon. Omasta mielestäni tämä ei tee näistä kertomuksista merkityksettömiä vaan entistä kiinnostavampia.

***

Pocock: Sen vuoksi on järkevää ennustaa ja jopa suositella jatkuvaa vuoropuhelua tai perheriitaa poliittisen ja jälki-poliittisen, modernin ja jälki-modernin, historiallisen ja jälki-historiallisen, vanhan ja uudenlaisen historian välillä (Pocock 1997, 316).

KIRJALLISUUS

Aalto, Pami (1996): East and West. The Everyday Life of an Estonian Individual in the Context of Estonian-Russian Relations. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin Yliopisto.

Alapuro, Risto (1997): *Suomen älymystö Venäjän varjossa*. Helsinki: Tammi.

Alastalo, Marja (1995): ”Saaks sanoa suoraan?” *Tiedotustutkimus* vol 18, No 3, 32-48.

Alasuutari, Pertti (1993): *Laadullinen tutkimus*. Tampere: Vastapaino.

Alexander, Jeffrey C. (1992): Citizen and Enemy as Symbolic Classification: On the polarizing discourse of civil society. Teoksessa Lamont, Michèle & Fournier, Marcel (toim.), *Cultivating Differences, Symbolic Boundaries and the Making of Inequality*. Chicago: The University of Chicago Press, 289-307.

Alvesson, Mats (1996): *Communication, Power and Organisation*. Berlin: Walter de Gruyter & Co.

Ambjörnsson, Ronny (1995): East and West. On the Construction of a European Identity. Paper presented at the ”Otherness, Identity and Politics” -Symposium, Helsinki.

Anderson, Benedict (1983; toinen painos 1991): *Imagined Communities*. London: Verso.

Anttonen, Anneli (1994): Hyvinvointivaltion naisystävälliset kasvot. Teoksessa Anttonen, Anneli, Lea Henriksson ja Ritva Nätkin (toim.) *Naisten hyvinvointivaltio*. Tampere: Vastapaino, 203-26.

Anttonen, Anneli, Lea Henriksson ja Ritva Nätkin (toim)(1994): *Naisten hyvinvointivaltio*. Tampere: Vastapaino.

Anttonen, Pertti (toim.)(1996): *Making Europe in Nordic Contexts*. Turku: NIF Publications No 35.

Ashford, Sheena & Timms, Noel (1992): *What Europeans Think. A Study of Western European Values*. Dartmouth: Aldershot.

Aula, Pekka (1996): Mediasta verkkoihin, Detaljeista metateemoihin. Kansalaisten mediakäsitykset ja viestintäverkot. Teoksessa Ullamaija Kivikuru (toim.) *Kansa euromyllyssä*. Helsinki: Yliopistopaino, 292-321.

Bang, H. (1994): *Organisationskultur*. Lund: Studentlitteratur.

Bauman, Zygmunt (1995): *Life in Fragments. Essays in Postmodern Morality*. Oxford: Blackwell Publishers.

Bauman, Zygmunt (1996): *Postmodernin lumo*. Tampere: Vastapaino.

Berger, Peter & Luckmann, Thomas (1966): *The Social Construction of Reality. A Treatise in the Sociology of Knowledge*. Harmondsworth: Penguin Books.

Bhabha, Homi K. (toim.)(1990): *Nation and Narration*. London: Routledge.

Bhabha, Homi K. (1994): *The Location of Culture*. London: Routledge.

Bideleux, Robert (1996a): Introduction. Teoksessa Bideleux, Robert & Taylor, Richard (toim.) *European Integration and Disintegration*. London: Routledge, 1-21.

Bideleux, Robert (1996b): In Lieu of a Conclusion: East Meets West? Teoksessa Bideleux, Robert & Taylor, Richard (toim.) *European Integration and Disintegration*. London: Routledge, 281-295.

Billig, M. (1995): *Banal Nationalism*. London: Sage.

Bird, S.E., Dardenne, R.W. (1988): Myth, Chronicle and Story. Exploring the Narrative Qualities of News. Teoksessa James W. Carey (toim.) *Media, Myths and Narratives. Television and the Press*. Newbury Park: Sage.

Borko, Yu. A. (1991): The European Community and a "Common European Home". Teoksessa Andreeva, I.S. & Vesa, Unto (toim.) *European Security and Cultural Values*. Tampere: TAPRI, 227-243.

Bourdieu, Pierre (1991): *Language and Symbolic Power*. Cambridge: Polity Press.

Burke, Kenneth (1989): *On Symbols and Society*. Chicago: The University of Chicago Press.

Burton, John (1972): *World Society*. Cambridge: Cambridge University Press.

Camilleri, Joseph A. (1990): Rethinking Sovereignity in a Shrinking, Fragmented World. Teoksessa Walker, R.B.J. & Mendlowitz, Saul H. (toim.) *Contending Sovereignities. Redefining Political Community*, Boulder, Colorado: Rienner, 13-44.

Campbell, David (1992): *Writing Security. United States Foreign Policy and the Politics of Identity*. Manchester: Manchester University Press.

Carey, James (1994): Viestintä kulttuurisesta näkökulmasta. *Tiedotustutkimus* Vol. 17, No 2.

Chorus, Alphons (1965). *De Nederlander uiterlijk en innerlijk*. Leiden: A.W.Sijthoff.

Clegg, Stewart (1993): Narrative, Power and Social Theory. Teoksessa Mumby, D. (toim.) *Narrative and Social Control. Critical Perspectives*. Newbury Park: Sage.

Cohen, A. P. (1985): *The Symbolic Construction of Community*. London: Tavistock.

Collins, R. (1990): *Television. Policy and Culture*. London: Unwin Hyman.

Connolly, William E. (1993): *The Terms of Political Discourse*. Oxford: Robertson (1974).

Dayan, D., Katz, E. (1992): *Media Events. The Live Broadcasting of History*. Cambridge: Harvard University Press.

Delanty, Gerard (1995): *Inventing Europe. Idea, Identity, Reality*. London: MacMillan.

Edelman, Murray (1988): *Constructing the Political Spectacle*. Chicago & London: The University of Chicago Press.

Ehn, Billy, Jonas Frykman & Orvar Löfgren (1995): *Fösvenskningen av Sverige, Det nationellas förvandlingar*. Stockholm: Natur och Kultur.

Ekecrantz, Jan & Olsson, Tom (1994): *Det redigerade samhället*. Stockholm: Carlssons Bokförlag.

Eliade, Mircea (1949/1992): *Ikuisen paluun myytti. Kosmos ja Historia*. Helsinki: Loki.

Enloe, Cynthia (1989): *Bananas, Beaches & Bases. Making Feminist Sense of International Politics*. London: Pandora.

Eräsaari, Leena, Raija Julkunen ja Harriet Silius (toim.)(1995): *Naiset yksityisen ja julkisen rajalla*. Tampere: Vastapaino.

Ferro, Marc (1988): *Cinema and History*. Detroit: Wayne State University Press.

Fiske, John (1992): Popular and the Politics of Information. Teoksessa Dahlgren, Peter & Sparks, Colin (toim.): *Journalism and the Popular Culture*. London: Sage, 45-63.

Forsgård, Nils Erik (1996): 'Från det kända till det okända'. Teoksessa *Boken om vårt land*. Helsinki: Otava/Söderströms.

Fredriksson, Erkki (1993): *Suomi 500 vuotta Euroopan kartalla*. Jyväskylä: Gummerus.

Fruin, Robert (1900): Het karakter van het Nederlandsche volk [1871]. Teoksessa Bolk P.J. ym. (toim.): *Robert Fruin's verspreide geschriften*. Gravenhage: Martinus Nijhoff's.

Gellner, Ernest (1983): *Nations and Nationalism*. Oxford: Blackwell.

Gellner, Ernest (1987): *Culture, Identity and Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Gilbert, G.N. & Mulkay, M. (1984): *Opening Pandora's Box. A Sociological Analysis of Scientists' Discourse*. Cambridge: Cambridge University Press.

Ginkel, Rob van (1997): *Notities over Nederlanders*. Amsterdam: Boom.

Gitlin, Todd (1997): The Anti-Political Populism of Cultural Studies. Teoksessa Ferguson, Marjorie & Golding, Peter (toim.) *Cultural Studies in Question*. London: Sage, 25-38.

Goddard, Victoria A., Joseph Llobera & Chris Shore (toim.)(1994): *The Anthropology of Europe, Identities and Boundaries in Conflict*. Oxford: Berg.

Grossberg, Lawrence (1995): *Mielihyvän kytkennät. Risteilyjä populaarikulttuurissa*. Tampere: Vastapaino.

Haab, Mare (1995): Estonia and Europe. Security and Defence. Teoksessa van Ham, Peter (toim.): *The Baltic States. Security and Defence after Independence*. Paris: Institute for Security Studies & Western European Union, 37-60.

Habermas, Jürgen (1984): *The Theory of Communicative Action*. Cambridge: Polity Press.

Halmesvirta, Anssi (1993): *Turanilaisia ja herrasneekereitä. Aatehistoriallisia tutkimuksia brittiläisestä rotuajattelusta*. Helsinki, SHS.

Halmesvirta, Anssi (1995): Barbariasta demokratiaan. Englantilaisia näkökulmia Suomeen ja suomalaisuuteen 1700-luvun lopulta toiseen maailmansotaan. Teoksessa Hannes Sihvo (toim.) *Toisten Suomi. Mitä meistä kerrotaan maailmalla*. Atena, Jyväskylä.

Hannerz, Ulf (1996): *Transnational Connections. Culture, People, Places*. London: Routledge.

Haraway, Donna (1988): Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of a Partial Perspective. *Feminist Studies* vol. 14, No 3.

Harle, Vilho (1991): *Hyvä, paha, ystävä, vihollinen*. Helsinki: Rauhankirjallisuuden edistämisseura.

Harle, Vilho (1991): The Role of the ”Enemy” in the European Idea and Cultural Legacy. Teoksessa Vesa, Unto & Andreeva, I.S., (toim.) *European Security and Cultural Values*. Tampere: TAPRI, 106-130.

Harle, Vilho (1995): Politics in a Peaceful Change. A Thousand Faces of the Enemy. Background material for the presentation for the ”Otherness, Identity and Politics” -Symposium, Helsinki.

Harley, J.B (1988): Silences and Secrecy: The Hidden Agenda of Cartography in Early Modern Europa. *Imago Mundi* 40, 57-76.

Hartley, John (1996): *Popular Reality*. London: Arnold.

Heerikhuizen, Bart van (1982): What is typically Dutch? *The Netherlands Journal of Sociology* vol. 18, No 2, 103-125.

Heikkilä, Heikki (1996) ”Teemmepä kumman päätöksen tahansa...”, EU-keskustelun rakentuminen valtavirtamediassa 1992-1994. Teoksessa Kivikuru, Ullamaija (toim.) *Kansa Euromyllyssä*. Helsinki: Yliopistopaino, 65-106.

Heiskanen, Ilkka (1980): Television ja kansankulttuurin kehitys Suomessa. Teoksessa Risto Sinkko (toim.) *Televisio ja suomalainen*. Espoo: Weilin & Göös.

Hellsten, Iina (1996a): Hallitusti Eurooppaan. Televisio EU-prosessin raportoijana ja kehystäjänä. Teoksessa Ullamaija Kivikuru (toim.) *Kansa euromyllyssä*. Helsinki: Yliopistopaino. 107-32.

Hellsten, Iina (1996b): Suomineito avioituu euroherran kanssa. Teoksessa Iina Hellsten ja Sami Noponen (toim.) *EU kuvastimessa. EU-kysymys pilapiirroksissa ja kampanjakuvissa*. Helsingin Yliopisto, Viestinnän laitos, Sarja 2 A/2, 1-29.

Helsti, Hilkka (1988): *Kulttuurin muutos ja televisio. Television ensimmäiset vuosikymmenet suomalaisten kokemina*. Helsinki: Yleisradio, Sarja B 9.

Heng, Geraldine ja Janadas Devan (1992): State Fatherhood. The Politics of Nationalism, Sexuality and Race in Singapore. Teoksessa Andrew Parker, Mary Russo, Doris Sommer ja Patricia Yaeger (toim.) *Nationalisms & Sexualities*. New York: Routledge, 343-64.

Hobsbawm, Eric (1977): Some Reflections on ”The Break-up of Britain”. *New Left Review* Vol. 105, 3-24.

Hobsbawn, Eric (1992): Introduction. Teoksessa Hobsbawm & E. Ranger, T. (toim.) *Inventing Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press.

Huizinga, Johan (1946): *Nederland's geestesmerk* [1934]. Leiden: A.W.Sijthoff.

Hutchinson, John & Smith, Anthony D. (toim.) (1994): *Nationalism*. Oxford: Oxford University Press.

Hämäläinen, Unto (1994): Kuinka Suomi kääntyi länteen. Teoksessa Pertti Pesonen (toim.) *Suomen EU-kansanäänestys 1994. Raportti äänestäjien kannanotoista*. Helsinki: Painatuskeskus, 8-24.

Hämäläinen, Unto (1998): *Lännettymisen lyhyt historia*. Helsinki: WSOY.

Jalonen, O.P. (1995): Turvallisuus kompleksisessa Euroopassa. Teoksessa Huru, J., Jalonen, O.P. (toim.) *Eurooppalaistuvan Suomen turvallisuushaasteet*. Tampere: Tampereen yliopiston Rauhan- ja konfliktintutkimuskeskus, Tutkimuksia No. 72.

Jenkins, Brian & Sofos, Spyros A. (1996): Nation and Nationalism in Contemporary Europe. A Theoretical Perspective. Teoksessa Jenkins, Brian & Sofos, Spyros A., (toim.) *Nation and Identity in Contemporary Europe*. London: Routledge, 9-32.

Joenniemi, Pertti (1993a): Euro-Suomi: Rajalla, rajojen välissä vai rajaton? Julkaisussa *Suomesta Euro-Suomeen. Keitä me olemme ja mihin matkalla*. Tampere: Rauhan- ja konfliktintutkimuslaitos, Tutkimustiedote No.53, 13-48.

Joenniemi, Pertti (1993b): Suomen kaksinaisluonne: Herderin vai Hegelin maa? Julkaisussa *Suomesta Euro-Suomeen. Keitä me olemme ja mihin matkalla*. Tampere: Rauhan- ja konfliktintutkimuslaitos, Tutkimustiedote No.53, 63-92.

Jones, Kathleen B. (1990): Citizenship in a Woman-Friendly Polity. *Signs* vol.15, 781-812.

Jukarainen, Pirjo, (1996): Euroopan alueiden identiteettipolitiikka. *Kosmopolis* vol. 26, No 1, 21-40.

Jussila, Osmo (1987): *Maakunnasta valtioksi. Suomen valtion synty*. Porvoo: WSOY.

Juvakka, Kai (1997): Kielikysymys Viron kansalaisuuspolitiikassa. *Idäntutkimus* vol. 4, No 1, 17-33.

Kantola, Anu (1997): Suomalaisuuden siteet. Kansallisen yhteenkuuluvuuden ja hallinnan dramaturgia. Lisensiaattityö. Helsingin yliopisto, Viestinnän laitos.

Kaplinski, Jaan (1994): Estonia between Two Worlds – Geopolitics and Culture. Teoksessa Grönick, Ritva & Koskinen, Leena & Fjuk, Ignar (toim.) *The Baltic States as New Actors in the Nearby Environment. Building Cooperation Instead of Confrontation*. Tallinn: Ignar Fjuk Architects, 12-17.

Kaplinski, Jaan (1996): Luento poliittisen historian laitoksen jatkokoulutusseminaarissa, Helsingin yliopisto 06.03.1996.

Kauppi, Niilo (1997): Kohti absolutistista valtiota? EU-tutkimus haasteena politiikan tutkimukselle. *Politiikka* Vol. 39, No 1, 60-63.

Keith, Michael & Pile, Steve (toim.)(1993): *Place and the Politics of Identities*. London & New York: Routledge.

Kemiläinen, Aira (1964): *Nationalism*. Jyväskylä: Studia Historica Jyväskyläensia III.

Kemiläinen, Aira (1993): *Suomalaiset, outo Pohjolan kansa. Rotuteoriat ja kansallinen identiteetti*. Suomen Historiallinen Seura, Historiallisia Tutkimuksia 177.

Keränen, Marja (1993): *Modern Political Science and Gender. A Debate between the Deaf and the Mute*. Jyväskylä: University of Jyväskylä.

Keränen, Marja (1997): Mapping Women, Mapping the Self. Representations of Women in Participation Studies. Teoksessa Carver, T. & Hyvärinen, M. (toim.) *Interpreting the Political, New Methodologies*. London: Routledge.

Keski-Luopa, Leila (1996): Psykodynaaminen lähestymistapa organisaation konsultaatiossa. Teoksessa Maarit Arppo, Ritva Pölönen, Terttu Sitolahti (toim.) *Ryhmäpsykoterapian perusteet*. Helsinki: Yliopistopaino.

Ketonen Oiva (1996): Kansalaisten vai toimittajien sanan vapaus? Puhe Journalismin päivillä, Jyväskylä 17.8.1996.

Kharkhordin, Oleg (1995): The Soviet Individual. Genealogy of a Dissimulating Animal. Teoksessa Featherstone, Mike & Lash, Scott & Robertson, Roland (toim.) *Global Modernities*. London: Sage, 209-226.

Kiernan, Victor (1995): *The Lords of Human Kind. European Attitudes to Other Cultures in the Imperial Age*. London: Serif.

Kirch, Aksel (1994): From a Change of Evaluations to a Change of Paradigms. Estonia 1940-1993. Teoksessa Kirch, Marika & Laitin, David (toim.) *Changing Identities in Estonia. Sociological Facts and Commentaries*. Tallinn: Estonian Science Foundation & Institute of International and Social Studies, 6-10.

Kish, George (1978): *A Source Book in Geography*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Kivikuru, Ullamaija (1996a): *Vieraita lehtiä. Aikakauslehti ajan ja paikan risteyksessä*. Helsinki: Yliopistopaino.

Kivikuru, Ullamaija (toim.) (1996b): *Kansa euromyllyssä*. Helsinki: Yliopistopaino.

Kivistö, Kalevi (1997.): Kuinka käy keskisuomalaisuuden? Teoksessa Kalle Virtapohja (toim.) *Puheenvuoroja identiteetistä. Johdatusta yhteisöllisyyden ymmärtämiseen*. Jyväskylä: Atena.

Knippenberg, Henk & Pater, Ben de (1984): *De eenwording van Nederland*. Nijmegen: SUN.

Koivisto, Mauno (1995): *Historian tekijät*. Helsinki: WSOY.

Kolstø, Pål (1996): The New Russian Diaspora – An Identity of its Own? Possible Identity Trajectories for Russians in the Former Soviet Republic. *Ethnic and Racial Studies* vol. 19, No 3, 609-639.

Korhonen, Pekka (1996): Kaukolännen orientalismi ja Kaukoidän oksidentalismi. *Politiikka* vol. 38, No 3, 158-170.

Koselleck, Reinhart (1989): *Vergangene Zukunft. Zur Semantik geschichtlicher Zeiten*, Frankfurt am Main (1979).

Kunelius, Risto (1998): Modernin myyntitykit. Teoksessa Kunelius, Risto & Kivikuru, Ullamaija & Lehtonen, Jaakko (toim.) *Viestinnän jäljillä*. Helsinki: WSOY.

Kuusipalo, Jaana (1994): Emännät ja työläisnaiset 1930-1950 -lukujen politiikassa – oppaina Tyyne Leivo-Larsson ja Vieno Simonen. Teoksessa Anneli Anttonen, Lea Henriksson ja Ritva Nätkin (toim.) *Naisten hyvinvointivaltio*. Tampere: Vastapaino, 157-78.

Lake, Marilyn (1992): Mission Impossible. How Men Gave Birth to the Australian Nation – Nationalism, Gender and Other Seminal Acts. *Gender & History* vol. 4, 305-22.

Lakoff, George ja Mark Johnson (1980): *Metaphors We Live By*. Chicago: The University of Chicago Press.

Leerssen, Joep (1986): *Mere Irish & Fíor-Ghael*. Amsterdam: Johns Benjamins Publishing Company.

Leerssen, Joep (1988): Over nationale identiteit. *Theoretische geschiedenis* vol. 15, No 4, 417-430.

Leerssen, Joep (1992): Image and Reality - and Belgium. Teoksessa Leerssen, Joep & Syndram, Karl Ulrich (toim.) *Europa Provincia Mundi*. Amsterdam: Rodopi.

Lehtonen, Maija (1997): Synkkenevä menneisyys. *Parnasso* vol. 47, No 4, 394-405.

Liikanen, Ilkka (1995): *Fennomania ja kansa. Joukkojärjestäytymisen läpimurto ja Suomalaisen puolueen synty*. Helsinki: SHS.

Lippmann, Walter (1925): *Phantom Public*. New York: Harcourt, Brace and Company.

Lugones, María (1987): Playfulness, "World"-Travelling, and Loving Perception. *Hypatia* vol. 2, No 2, 3-19.

Lyotard, Jean-François (1984): *The Postmodern Condition. A Report on Knowledge*. Manchester: Manchester University Press.

Lyotard, Jean-François (1985): *Tieto postmodernissa yhteiskunnassa*. Tampere: Vastapaino.

Manninen, Juha (1981): Kansallisen ja kansainvälisen suhde J.V. Snellmanilla. Teoksessa Paldán, Leena & Pietilä, Kauko (toim.) *Kansallinen kulttuuri*. Tampereen yliopisto, Tiedotusopin laitoksen julkaisuja B 3, 5-16.

Marakowitz, Ellen (1996): Gender and National Identity in Finland. An Exploration into Women's Political Agency. *Women's Studies International Forum* vol. 19, No 1-2, 55-63.

Markkola, Pirjo (1990): Women in Rural Society in the 19th and 20th Centuries. Teoksessa Manninen, Merja & Päivi Setälä (toim): *The Lady with the Bow. The Study of Finnish Women*. Helsinki: Otava, 17-29.

McClintock, Anne (1993): Family Feuds. Gender, Nationalism and the Family. *Feminist Review* vol. 44, 61-80.

Mestrovic, Stjepan G. (1994): *The Balkanization of the West. The Confluence of Postmodernism and Postcommunism*. London: Routledge.

Mikkeli, Heikki (1994): *Euroopan idea. Eurooppa-aatteen ja eurooppalaisuuden pitkä historia*. Helsinki: SHS.

Mill, John Stuart (1976): *On Liberty*. London: Penguin Books.

Moxnes, P. (1989): *Vardagens ångest hos individen, gruppen, organisationen*. Oslo: Natur och Kultur.

Mumby, Dennis K. (1988): *Communication and Power in Organisations. An Interpretive Approach*. Newbury Park: Sage.

Mumby, Dennis K. (1993): Introduction. Narrative and Social Control. Teoksessa Mumby, D. (toim) *Narrative and Social Control. Critical Perspectives*. Newbury Park: Sage.

Mörä, Tuomo (1996): Maiseman rakentaminen. Media-agendan synty EU-journalismissa. Teoksessa Ullamaija Kivikuru (toim.) *Kansa euromyllyssä*. Helsinki: Yliopistopaino, 211-42.

Neumann, Iver B. (1992): Russia as Central Europe's Constituting Other. Konferenssipaperi. Third Conference of the International Society for the Study of European Ideas. Aalborg University.

Neumann, Iver B. (1995): Kollektiivinen identiteetin muodostus ja toiseus kansainvälisten suhteiden teoriassa. *Kosmopolis* vol. 25, No 4, 5-22.

Niederland, William K (1989): The Pre-Renaissance Image of the World and the Discovery of America. Teoksessa Howard F.Stein ja William K. Niederland (toim.) *Maps From Mind*. Norman and London: University of Oklahoma Press.

Nokkala, Arto (1995): Suomen puolustuspolitiikka ja yhteisöllisyyden haaste. Teoksessa Huru, J., Jalonen, O.P. (toim.) *Eurooppalaistuvan Suomen turvallisuushaasteet*. Tampere: Tampereen yliopiston Rauhan- ja konfliktintutkimuskeskus, Tutkimuksia No. 72.

Norrback, Märtha & Kristina Ranki (toim) (1996): *University and Nation. The University and the Making of the Nation in Northern Europe in the 19th and 20th Centuries*. Helsinki: SHS.

Paasi, Anssi (1984): *Kansanluonnekäsitteestä ja sen käytöstä suomalaisissa maantiedon oppikirjoissa*. Joensuu: Joensuun yliopisto.

Paasi, Anssi (1993): Maantiede, tila ja yhteiskuntateoria. Keskustelujen ja kontekstien tulkintaa. *Alue ja ympäristö* Vol. 22, No 1, 38-56.

Paasi, Anssi (1991): Deconstructing Regions. Notes on the scales of spatial life. *Environment and Planning* A, Vol. 23, 239-256.

Paloheimo, Heikki ja Pertti Pesonen (1994): Muut Pohjoismaat ja Itävalta. Teoksessa Pesonen, Pertti (toim.) *Suomen EU-kansanäänestys 1994. Raportti äänestäjien kannanotoista*. Helsinki: Painatuskeskus, 25-40.

Pálsson, Gisli (1994): *Beyond Boundaries. Understanding, Translation and Anthropological Discourse*. Oxford: Berg.

Parker, W.H. (1968): *Historical Geography of Russia*. London: University of London Press.

Peltonen, Matti (1992): *Talolliset ja torpparit*. Helsinki: SHS.

Perelman, Chaïm & Lucie Olbrechts-Tyteca (1983): *Traité de l'argumentation. La nouvelle rhétorique*. Bruxelles: Université de Bruxelles.

Pieterse, Jan Nederveen (1995): Europe among Other Things. Europeanization and Globalization. Paper presented at the "Otherness, Identity and Politics" Symposium, Helsinki.

Pietilä, Veikko & Ridell, Seija (1998): Julkea ehdotus. *Tiedotustutkimus* Vol. 21, No 1, 95.

Pocock, J.G.A. (1997): Deconstructing Europe. Teoksessa Peter Gowan and Perry Anderson (toim.) *The Question of Europe*. London: Verso, 297-317.

Pratt, Mary Louise (1992): *Imperial Eyes. Travel Writing and Transculturation*. London: Routledge.

Pulkkinen, Tuija (1983): J. V. Snellmanin valtio-oppi. Teoksessa Nousiainen & Anckar (toim.) *Valtio ja yhteiskunta*. Helsinki: WSOY.

Pulkkinen, Tuija (1989): *Valtio ja vapaus*. Jyväskylä.

Rahikainen, Marjatta (1995): On the Rise and Fall of Subcultures. Toleration of Ideas and Modes of Life in European History. Paper presented at the "Otherness, Identity and Politics" Symposium, Helsinki.

Rantanen, Päivi (1994): Hevosenkaltainen kansa. Teoksessa Kylmänen Marjo (toim.) *Me ja muut*. Tampere: Vastapaino.

Rantanen, Päivi (1997): *Suolatut säkeet*. Helsinki: SKS.

Räsänen, Iisa (1996): "Lastuna virrassa vai omaa purtta ohjaten". Itsenäisyyteen liittyvät valtamerkitykset EU:n vastaisina argumentteina suomalaisessa integraatiokeskustelussa. Lisensiaatintutkimus. Jyväskylän yliopisto.

Reitala, Aimo (1983): *Suomi-neito. Suomen kuvallisen henkilöitymän vaiheet*. Helsinki: Otava.

Ridell, Seija (1998): *Tolkullistamisen politiikkaa*. Tampere: Acta Universitatis Tamperensis No 617.

Rimm, Ilvi (1996): *Eestlaste enesetunnetus mõnedes Eesti linnades*. Proceedings of the Estonian Academy of Sciences. Humanities and Social Sciences 45/2. Tallinn: Estonian Academy Publishers, 228-237.

Romppanen, Antti & Leppänen, Seppo (1993): *Avautuva Suomi, tulevaisuuden haasteet*. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.

Roos, J.P. (1989): Suomalainen elämäntapa. *Mitä missä milloin*. Helsinki: Otava.

Rosma, Juha (1984): Johdatus elokuvadramaturgiaan. Teoksessa Rosma, Juha et. al. (toim.) *Elokuvadramaturgian salaisuudet*. Suomen elokuvasäätiön julkaisusarja 1. Hyvinkää: Hyvinkään Kirjapaino.

Rothman, Jay (1992): *From Confrontation to Cooperation. Resolving Ethnic and Regional Conflict*. London: Sage.

Saarikoski, Vesa (1996): Kolmas Eurooppa 1900-luvulla: olematon vaihtoehto? *Politiikka* vol. 38 No 2, 86-97.

Saarinen, Aino (1985): Naisliikehdinnän ensi askeleet Suomessa – naiset 'hyvinvointivaltion' pioneereina. Teoksessa *Vapautta naisille! Puheenvuoroja naisten historiasta, naisliikkeistä ja teoriasta*. Oulun yliopiston historian laitoksen julkaisuja, No. 3, 44-86.

Saarinen, Aino (1987): Naisten poliittinen kulttuuri ja kamppailu äänioikeudesta – taustaa ja kysymyksenasetteluja. *Politiikka* vol. 29, No 1, 3-13.

Saarinen, Aino, Eva Hänninen-Salmelin ja Marja Keränen (toim.) (1987): *Naiset ja valta. Naisnäkökulmia 'hyvinvointivaltioon'*. Jyväskylä: Tutkijaliitto.

Saarinen, Aino (1989): Aamuruskoa ja äänioikeutta. Työläisnaisliikkeen alkuvaiheita Tampereella. Teoksessa Leena Laine ja Pirjo Markkola (toim.) *Tuntematon työläisnainen*. Tampere: Vastapaino, 113-39.

Saarinen, Aino (1990): Patrunessoja, rouvia, naisia - ja kansanvaimoja. Säikeitä politiikan sukupuoli- ja luokkajärjestelmistä teollistuvalla Tampereella. *Politiikka* vol. 32, No 4, 271-85.

Said, Edward W. (1979): *Orientalism*. New York: Vintage.

Sakslin, Maija (1996): Onko Euroopan unionissa syntymässä eurooppalainen sosiaaliturvan malli? *Politiikka* vol. 38, No 1, 31-45.

Santiago-Valles, Kelvin A. (1993): Trying to Pin Myself Down in History: Race, Sex, and Colonialism. *Border/Lines* vol. 29/30, 72-77.

Sarajas, Annamari (1962): *Viimeiset romantikot: kirjallisuuden aatteiden vaihtelua 1880-luvun jälkeen*. Porvoo: WSOY.

Sartre, Jean-Paul (1968): Preface. Teoksessa *The Wretched of the Earth. Frantz Fanon*. New York: Grove Press.

Saukkonen, Pasi (1996a): Identiteetti ja kansallinen identiteetti. *Kosmopolis* vol. 26, No 4, 5-19.

Saukkonen, Pasi (1996b): Monokulttuurinen saari vai monikulttuurinen risteys. *Kulttuuritutkimus* vol. 13, No 1, 3-10.

Saukkonen, Pasi (1997): Intellektuaalinen rooli ja kansallinen identiteetti. Teoksessa Karkama, Pertti & Koivisto, Hanne (toim.) *Älymystön jäljillä*. Helsinki: SKS.

Saukkonen, Pasi (1998): Kansallisvaltion identiteettipolitiikka. *Politiikka* vol. 40, No 3, 212-225.

Schlesinger, Philip (1991): *Media, State and Nation. Political Violence and Collective Identities*. London: Sage.

Schumpeter, Joseph (1976) *Capitalism, Socialism and Democracy*. London: George Allen & Unwin (1943).

Shields, Rob (1991): *Places on the Margin, Alternative Geographies of Modernity*. London: Routledge.

Siikala, Anna-Leena (1996): Suomalaisuuden tulkintoja. Teoksessa Laaksonen, Pekka & Mettomäki, Sirkka-Liisa (toim.) *Olkaamme siis suomalaisia*. Helsinki: SKS.

Smith, Anthony D. (1991): *National Identity*. St.Ives: Penguin Books.

Smith, David (1998): Russia, Estonia and the Search for a Stable Ethno-Politics. *Journal of Baltic Studies* vol. 24, No 1, 1-18.

Stråth, Bo (1990): Introduction. Production of Meaning. Construction of Class Identities, and Social Change. Teoksessa Bo Stråth (toim.) *Language and the Construction of Class Identities*. Gothenburg: Gothernburg University Press.

Sulkunen, Irma (1987): Naisten järjestäytyminen ja kaksijakoinen kansalaisuus. Teoksessa Alapuro, Risto, Ilkka Liikanen, Kerstin Smeds ja Henrik Stenius (toim.) *Kansa liikkeessä*. Helsinki: Kirjayhtymä, 157-72.

Sulkunen, Irma (1990): The Mobilization of Women and the Birth of Civil Society. Teoksessa Manninen, Merja & Setälä, Päivi (toim.) *The Lady with the Bow. The Study of Finnish Women*. Helsinki: Otava, 42-53.

Suomalainen tapa- ja ruokakulttuuri kansainvälistyvässä maailmassa (1995): Valtioneuvoston kulttuurihanke; Opetusministeriö. Helsinki: Painatuskeskus.

Suomi maailmalla – tulevaisuuskuvia. (1993): Opetusministeriö. Maanantaiseuran julkaisuja 9. Helsinki: Painatuskeskus.

Szamuely, Tibor (1974): *The Russian Tradition*. London: Secker & Warburg.

Sänkiaho, Risto (1994): Jako kahteen: ketkä puolesta, ketkä vastaan. Teoksessa Pesonen, Pertti (toim.): *Suomen EU-kansanäänestys 1994. Raportti äänestäjien kannanotoista*. Helsinki: Painatuskeskus, 64-73.

Sänkiaho, Risto (1995): Mielipiteen muodostus EU-kansanäänestyksessä: Kantaaottamattomuudesta uurnille. Teoksessa EU-kansanäänestys 1994. *Tilastokeskus. Vaalit 1995*: 2, 21-30.

Taagepera, Rein (1993): *Estonia. Return to Independence*. Boulder: Westview Press.
Teljo, Jussi (1949): *Suomen valtioelämän murros* 1905-1908. Porvoo: WSOY.
Tiitta, Allan (1994): *Harmaakiven maa*. Helsinki: Suomen Tiedeseura.
Tilastokeskus *(1994): EU-kansanäänestys 1994*. Vaalit 1994: 4.
Tollebeek, Jo (1990): *De toga van Fruin*. Amsterdam: Wereldbibliotheek.
Topelius, Zacharias (1875): *Boken om vårt land*. Helsinki.
Topelius, Zacharias (1876): *Maamme kirja*. Suom Joh. Bäckwall. Helsinki: HBL:n kirjapaino.
Topelius, Zachris (1981): *Maamme kirja*. Paavo Cajanderin suomennoksen pohjalta toimittanut Vesa Mäkinen. Porvoo: WSOY.
Traber, M. (1995): Beyond Patriotism: Escaping from an Ideological Prison. *Javnosti/ The Public* 1995:3.
Tuan, Yi-Fu (1974): *Topophilia. A Study of Environmental Perception, Attitudes, and Values*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall.
Turunen, Ari (1994): Europe paljastaa American. Eurooppalaisen maailmankuvan hahmottuminen. Teoksessa Halmesvirta, Anssi (toim.) *Eurooppalainen ihminen. Todellisuutta, ihanteita ja pelkoja*. Jyväskylä: Atena.
Turunen, Ari (1997): The Politics of Displaying Geo. The Spatial Order of Ecumenical World Maps. Lisensiaatintutkielma. Valtio-opin laitos, Helsingin yliopisto.
Waever, Ole (1995): Turvallisuuden identiteetti – identiteettien turvallisuus. *Kosmopolis* vol. 25 No 1, 7-35.
Walker, R.B.J. & Mendlovitz, Saul H. (1990): Interrogating State Sovereignity. Julkaisussa Walker & Mendlowitz (toim.) *Contending Sovereignities. Redefining Political Community*. Boulder: Rienner, 1-12.
Valkonen, Marjaana (1989): Jäseninä vaan ei vallankäyttäjinä. Naiset ammattiyhdistysliikkeessä 1907-1947. Teoksessa Laine, Leena & Pirjo Markkola (toim.) *Tuntematon työläisnainen*. Tampere: Vastapaino, 210-33.
Vares, Peeter (toim.)(1996): *Estonia and Russia, Estonians and Russians*. Tallinn: The Olof Palme International Center & The Institute of International and Social Studies & Center for the Study of Mind and Human Interaction.
Velde, Henk te & Verhage, Hans (toim.) (1996): *De eenheid en de delen*. Amsterdam: Het Spinhuis.
Verkko, Veli (1936): *Väkivaltarikollisuuden riippuvaisuus kansanluonteesta ja muista etnillisistä tekijöistä*. Helsinki: Valtioneuvoston kirjapaino.
Wilkins, A. (1983): Organisational stories as symbols which control the organisation. Teoksessa Pondy, L., Frost, P., Morgan, G. & Dandridge, T. (toim.) *Organizational Symbolism*. Greenwich: JAI Press.
Wilson, Thomas M. (1993): An Anthropology of the European Community. in Wilson T.M. & Smith, M.S. (toim.) *Cultural Change in the New Europe*. Boulder: Westview Press, 1-23.

Winichakul, Thongchai (1994): *Siam Mapped. A History of the Geo-body of a Nation*. Bangkok: Silkworm Books.

Wirilander, Kaarlo (1972): 'Kansanluonne'. *Kotiseutu* 4-5, 140-144.

Witten, M. (1993): Narrative and the Culture of Obedience at the Workplace. Teoksessa Mumby, D. (toim.) *Narrative and Social Control*. Newbury Park: Sage.

Vogt, Henri (1996a): The Return of Svejk and the Detemporalisation of Politics in Eastern Europe after 1989. Paper presented at the NOPSA -96 workshop "Transitionsprocesser i det tidigare Sovjetunionen og i Östeuropa", Helsinki.

Vogt, Henri (1996b): Ambivalence after the 1989 Revolutions in Eastern Europe. Paper presented at the conference "Towards a New Europe", Georgetown University.

Woolgar, S. & Pawluch, D. (1985). Ontological Gerrymandering. The Anathomy of Social Problems Explanations. *Social Problems* vol. 32, No 3, 214-227.

Woolgar, Steve (toim.)(1988): *Knowledge and Reflexivity. New Frontiers in the Sociology of Knowledge*. London: Sage.

Vähämäki, Jussi (1995): The Difference Between Social System and Singularity. Paper presented at the "Otherness, Identity & Politics" -Symposium, Helsinki.

Wäre, Ritva 31.8.1994. Paljous ja erot, kaksitoista tarpeellista esinettä. Näyttely kansallismuseossa. Muistio.

Värjä, Johanna (1995): Yleistä mielipidettä jäljittämässä. Suomalaisten EY-mielipiteiden muutoksia vuosina 1987-1993. Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto, Tiedotusopin laitos.

Väyrynen, Tarja (1993): Konfliktinratkaisu toisen kohtaamisena: huomioita ongelmanratkaisutyöryhmistä schützilaisen fenomenologian pohjalta. *Kosmopolis* Vol. 23, No 4, 75-89.

Ylikangas, Heikki (toim.)(1993): *Vaikea totuus. Vuosi 1918 ja kansallinen tiede*. Helsinki: SKS.

Zhuryari-Ossipova, Olga (1993): Russian Factor in Estonian Foreign Policy. Reaction to the Limitation of Sovereignty. Teoksessa Joenniemi, Pertti & Vares, Peeter (toim.) *New Actors on the International Arena. The Foreign Policies of the Baltic Countries*. Tampere: TAPRI, 122-131.

Åström, Anna-Maria (1993): Suomalaisten turistimatkat itään – tutkielma groteskiudesta. Teoksessa Korhonen, Teppo (toim.) *Mitä on suomalaisuus*. Helsinki: Suomen Antropologinen Seura, 161-179.

SoPhi

Sakari Hänninen (toim.): Missä on tässä?

Tässä artikkelikokoelmassa eri tieteenalojen edustajat pohtivat kuinka paikallista identiteettiä tuotetaan, kuinka siitä kamppaillaan, kuinka sen avulla kilpaillaan ja kuinka sillä politikoidaan: tiedä paikkasi niin sinua voidaan hallinnoida! Esimerkiksi ”vastuullistavasta hallinnoinnista” nousee Karkkilan tapaus, jossa asukkaat pannaan vastaamaan kaupungin tekemisistä.

SoPhi 18, 1998, 191 sivua, ISBN 951-39-0089-4, 90 mk

Kyösti Pekonen: Politiikka urbaanissa betonilähiössä

Julkisuudessa on keskusteltu paljon kansalaisten pettymisestä politiikkaan ja perinteisiin puolueisiin. Samaan aikaan radikaali oikeisto on kasvattanut monissa Euroopan maissa suosiotaan, erityisesti urbaaneissa lähiöissä. Miten asia on Suomessa? Kirja perustuu pääkaupunkiseudun yhden lähiön asukkaiden omiin tapoihin puhua lähiöstä, sen ongelmista ja tulevaisuudesta sekä politiikan tulkinnasta betonilähiön arjesta käsin.

”... yksi konkreettisimpia ja helppolukuisimpia suomalaisia analyysejä muutamista viime vuosien keskeisistä poliittisista ja yhteiskunnallisista kysymyksistä... Eduskunnan olisi syytä tilata teos kaikille kansanedustajille ja heidän avustajilleen.” Henri Vogt, *Politiikka*

SoPhi 20, 1998, 183 sivua, ISBN 951-39-0190-4, 90 mk

Ulla Kosonen: Koulumuistoja naiseksi kasvamisesta

Koulu on suosittu arkimuistelun kohde. Mikä yhidstäisikään meitä enemmän kuin muistot kouluruuasta, liikuntasaleilta ja opettajista?

Väitöskirjassaan Ulla Kosonen kuuntelee eri-ikäisten naisten puhuttuja ja kirjoitettuja muistoja oppitunneilta – erityisesti liikuntatunneilta –, välitunneilta, koulun tiloista, opettajista ja kavereista. Kosonen lukee muistoista, miten koulu luo, ylläpitää ja muotoilee naiseksi kasvamista.

SoPhi 21, 1998, 300 sivua, ISBN 951-39-0191-2, 100 mk

Tuija Nykyri: Naisen viha

Naisen viha tarttuu paljon puhuttuun, mutta vähän tutkittuun aiheeseen. Se kysyy, miten naiset kertovat vihan tunteistaan, aggressiivisuudestaan ja väkivaltaisuudestaan. Naisen vihaa koskevissa käsityksissä toistuvat monet länsimaiselle ajattelulle tyypilliset vastakkainasettelut, joiden hierarkkisuutta teos kritisoi. Tuija Nykyri tarjoaa aivan uudenlaisia tapoja käsitteellistää naisen vihaa tarkastelemalla esimerkiksi vihaisen naisen asentoja ja sitä, miten naiset kirjoittavat ja puhuvat vihaa.

SoPhi 24, 1998, 225 sivua, ISBN 951-39-0194-7, 100 mk

Anita Kangas & Juha Virkki (toim.): Kulttuuripolitiikan uudet vaatteet

Kulttuuripolitiikka oli aina 90-luvulle saakka julkisen vallan toimintaa, jonka taustalla olivat käsitykset kulttuurin ja taiteiden avulla edistettävästä yhteisestä hyvästä. 90-luvulla kuitenkin moni asia on muuttunut: käsitys yhtenäiskulttuurista on tehnyt tilaa monikulttuurisuudelle, talous ja kestävä kehitys ovat nousseet tärkeiksi kysymyksiksi kulttuurissakin. Näiden muutosten kautta kulttuuripolitiikka on taas uudella tavalla tullut poliittiseksi. Tässä artikkelikokoelmassa ulkomaiset kulttuuripolitiikan tutkijat kirjoittavat suomalaisten kollegojensa kanssa uutta kulttuuripolitiikkaa globalisoituvalle ajalle.

SoPhi 23, ISBN 951-39-0193-9, arviohinta 120 mk (tulossa)

Eeva Aarnio: Päämäärät liikkeessä

Puolueohjelman kirjoittamisen muuttuvat merkitykset
Suomessa 1950-luvulta 1990-luvulle

Eeva Aarnio tarkastelee puolueiden periaateohjelmia niiden sisältämien tekojen kautta. Ohjelma näyttäytyy toimintatilanteena, jossa erilaiset poliittiset toimijat kohtaavat kielen muodostamalla areenalla ja jossa ohjelmalle haetaan oikeutusta yleisöltä.

Miten puolueohjelmat ovat muuttuneet 1950-luvulta tähän päivään? Elävätkö niissä perinteet vai uudet avaukset, yhtenäisyys vai moniäänisyys? Mikä on ohjelman muutoskertomus suhteessa suomalaiseen politiikkaan, puolueisiin ja niiden toimintaympäristöön?

SoPhi 30, 1998, ISBN 951-39-0340-0, 100 mk (joulukuu 1998)

SoPhi

Jyväskylän yliopisto
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos/Juha Virkki
PL 35 (MaB), 40351 Jyväskylä
p. 014-603123, fax 014-603101
e-mail jutavi@dodo.jyu.fi
http//:www.jyu.fi/~yhtfil/sophi/sop.html

Tilaukset:
Kampus Kirja, Kauppakatu 9, 40100 Jyväskylä
p. 014-603157, fax 014-611143,
e-mail kampuskirja@co.jyu.fi

ja muut tasokkaat kirjakaupat